

SVEDOČANSTVA 28
HELSINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA
U SRBIJI

Želimir Bojović

izricanje

ISTINE

Izabrani intervjui iz programa
Radija Deutsche Welle

Ono što objedinjuje sve razgovore jeste težnja da sagovornici (među kojima su sociolozi, ekonomisti, istoričari, filozofi, predstavnici nevladinih organizacija, novinari, eksperti za međunarodnu politiku, književnici, lekari, istraživači javnog mnjenja, pravnici), pored opisa stanja u različitim oblastima društva, sugerišu proaktivne politike koje su osetljive na – u Srbiji upadljivo potiskivanu – važnost procesa suočavanja sa kriminalnom prošlošću kao i načina prevladavanja te prošlosti.

Ono što ove sagovornike razlikuje od drugih aktera na srbijanskoj javnoj sceni jeste njihovo zalaganje za nedvosmisleni prekid sa nasleđem Miloševićevog režima (očitovanog u ratovima, nacionalizmu, govoru mržnje, ksenofobiji i socijalnoj demagogiji). Sagovornici pokušavaju da saopšte istine i iskustva koja ne pothranjuju (već dovode u pitanje) različite, i ponekad široko rasprostranjene, predrasude prisutne među građanima Srbije.

Iako govore u svoje sopstveno ime, sagovornici predstavljaju onu malu i nedovoljno diferenciranu socijalnu grupu stanovništva u Srbiji koja bi se mogla smatrati liberalnom u evropskom smislu te reči. Glasove sagovornika karakterišu njihov integritet (a ne nepristrasnost), njihova hrabrost (a ne politički konformizam) i njihova socijalna osetljivost (a ne ravnodušnost).

Br. 28 Biblioteka SVEDOČANSTVA

izricanje
ISTINE

Edicija SVEDOČANSTVA br. 28

IZRICANJE ISTINE

IZABRANI INTERVJUI IZ PROGRAMA RADIJA DEUTSCHE WELLE

Izdavač:

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji

Za izdavača:

Sonja Biserko

Priređivači:

Andrej Smodiš i Goran Bojović

Autor intervjuja:

Želimir Bojović

Dizajn korica:

Zoran Pavlović, Ivana Peković

Slog:

Zoran Pavlović, Ivana Peković

Lektura i korektura:

Goran Bojović

Štampa:

Zagorac, Beograd

Tiraž: 500

Jul 2011

ISBN 978-86-7208-183-1

*Ova knjiga objavljena je zahvaljujući finansijskoj pomoći
Radija Deutsche Welle - Bonn.*

*This book has been published thanks to the financial assistance
provided by Radio Deutsche Welle - Bonn*

Želimir Bojović
izricanje

ISTINE

Izabrani intervjui iz programa
Radija Deutsche Welle

Nikada nemojte sumnjati u činjenicu da jedna mala grupa uviđavnih i posvećenih građana može promeniti svet. Uistinu, dosad su ga jedino oni i menjali.

Margaret Mead

Latinka Perović

Priznati stvarnost, prihvatiti odgovornost

O tome kako je Srbija reagovala na izazov na početku Trećeg milenijuma napisano je već mnogo knjiga. Pred čitaocem je knjiga koja se u tom mnoštvu izdvaja po tome *ko, kada i šta* u njoj govori.

Na talasima Radija Deutsche Welle, 149 intelektualaca, pretežno srpske nacionalnosti, ali i stranaca koji se Srbijom profesionalno bave, u 169 intervju govore o stanju u Srbiji uglavnom posle 5. oktobra 2000. godine. Po definiciji kritičko, individualno mišljenje ekonomista, istoričara, lekara, diplomata, umetnika zaokružilo je zabrinjavajuću sliku celine. Govoreći nezavisno jedan od drugoga, sagovornici Radija Deutsche Welle otkrivaju realnost Srbije koja se bitno razlikuje od *službene* realnosti.

Označavan kao mirna revolucija, kao novi početak za Srbiju, kao njena istorijska šansa da, uz nepodeljenu podršku Evropske unije i Sjedinjenih Američkih Država, prestane da gubi vreme, 5. oktobar 2000. godine, kada je uklonjen konsenzualni autokrata Slobodan Milošević, bio je višeznačan događaj. Probudene su velike nade; stvorena nerealna, ali objašnjiva očekivanja; postignuto prividno jedinstvo intencija glavnih aktera. Ali, sam po sebi, 5. oktobar 2000. godine nije predstavljao bilans onoga što se u prethodnih 15 godina događalo, a još manje jasnu projekciju Srbije u budućnosti. Pokušaj koji je u tom pravcu učinio premijer Zoran Đinđić brutalno je zaustavljen njegovim ubistvom.

Legalizam je bio novo ime za velikodržavni projekat devedesetih godina koji je Srbiju doveo do katastrofe, a srpsko nacionalno i državno pitanje u ćorsokak. Demontaža režima Slobodana Miloševića mogla je nastupiti samo kao posledica diskontinuiteta sa tom politikom.

Diskontinuitet nije, međutim, moguć tako što će se reći "sada je prekretnica, ovim danom prestaje *ono* i počinje *ovo*, već tako što će se, prethodno, objasniti šta se to desilo u prethodnim godinama, i sa čim se to ne uspostavlja kontinuitet već se gradi novo društvo" (O. Milosavljević).

Sagovornici Radija Deutsche Welle nepodeljeni su u uverenju da je glavno merilo kontinuiteta/diskontinuiteta odnos prema zločinima koji su počinjeni u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i na Kosovu. Taj odnos su i sve demokratske zemlje u svetu postavile kao uslov da Srbija povрати izgubljeni državni kredibilitet.

Posle isporučivanja Slobodana Miloševića Međunarodnom krivičnom sudu u Hagu, odnosno posle ubistva premijera Zorana Đinđića, došlo je do identifikovanja Srbije sa zločinom. To je produbilo sukob sa svetom i, samim tim, blokiralo unutrašnje promene: "Poricanje zločina jeste najveći problem i zbog toga što konzervira srbijansko društvo, a srbijansko društvo, zahvaljujući tom poricanju zločina, ostaje da živi u atmosferi u kojoj je sasvim normalno i, čak, poželjno ubiti nekoga zato što pripada drugoj etničkoj grupi." Tako se "ne prekida sâm ciklus nasilja" (M. Toma). Upravo u ovom postratnom razdoblju došlo je do grube netolerancije prema svim manjinama, do buđenja antisemitizma i klerofašizma.

U glavama, rat još uvek traje: "Zvijer je tu ... zato što u ovoj savani ima još toliko hrane za nju" (V. Krmpotić). Čime se ona hrani? Upravo zaokupljenošću istrošenim velikodržavnim projektom, državom kao mitskom a ne ljudskom tvorevinom, ksenofobijom, političkom kulturom koja se održava na proizvodnji neprijatelja. A za to vreme, Srbija nazaduje: sve je dalje od vladavine prava i ekonomskih sloboda. Srbija se okreće u sve užem krugu i sa sve manje mogućnosti izbora. Vladajuće strukture "mogu da se obogate samo dok su na vlasti ... kroz korupciju", i promene im nisu u interesu. U takvu zemlju teško dolaze investicije, i ona je osuđena na stagnaciju (M. Prokopijević). Produbljuje se jaz između Srbije i sveta (S. Popović).

U svim istočnoevropskim zemljama postoje otpori promenama, ali u Srbiji "Vlada pokušava da vrati zemlju u samoizolaciju". Ne radi se samo o inerciji već o ideološkim opredeljenjima "koja su antizapadna i antievropska". Analitičari razmišljaju o tome šta može da se uradi da se ta ideologija promeni, ali se ne ustežu da postave pitanje: "Da li to uopšte može da se menja?" (J. Lyon)

Formiran je mentalitet čije su karakteristike "veličanje negativnog", "emocionalno mrtvilo", odsustvo "dissenta (neslaganja), nema opozicije, pobune" (M. Ilić).

Zemlju sve više karakteriše zatvaranje. Posledice su dvojake. Na unutrašnjem planu: etnička i politička homogenizacija, svaki politički protivnik je neprijatelj. Na spoljnom planu, Srbija postaje ekonomski

i društveno inkompatibilna sa okruženjem koje se menja. ("Srbija, još uvek, ima najvišu državnu potrošnju u Evropi - 55 procenata." (M. Prokopijević)). Njene institucije se urušavaju: u Vojsci ginu regruti, i to ostaje bez objašnjenja. Crkva ne unosi u narod veru već politiku. I u njenom je dugoročnom interesu da podupre težnje ka pravdi, jer bez pravde nema oprostaja i pomirenja, nema mira. Država gubi kredibilitet jer odbija da ispuni svoje međunarodne obaveze.

Šta u toj situaciji može pojedinac? Da dijagnosticira stanje u oblasti za koju je kompetentan. Bez toga nije moguć bilans neposredne prošlosti. U tom smislu, pojedinačni iskazi 149 intelektualaca na Radiju Deutsche Welle predstavljaju izraz nepristajanja na nazadovanje. Sabrani u ovoj knjizi, oni predstavljaju važno svedočanstvo koje obavezuje vladajuće strukture u Srbiji. Ne može se ignorisati stvarnost ako postoji politička volja da se ona menja i da se nazadovanje Srbije zaustavi.

avgust 2006. godine

godina

2000 - 2001

Alija Halilović rođen je 1945. godine. Uhapšen je 1993. godine i suđen mu je u montiranom sudsko-političkom procesu koji je Miloševićev režim tada vodio protiv dvadeset četvorice Bošnjaka. Nakon izlaska iz pritvora, 1995. godine osniva u Novom Pazaru Građanski forum. Pre pada Miloševićevog režima, aktivno deluje u Građanskom parlamentu Srbije. Saosnivač je Mreže odbora za ljudska prava CHRIS (2001.). Autor je nekoliko studija i istraživačkih projekata za region Sandžaka iz oblasti prirodnih resursa, ekonomskog razvoja i ekologije. Suvlasnik je novinske agencije SANAPRESS. Izdavač je časopisa za književnost SENT.

Strah i iščekivanje promena

06. 02. 2000.

Nakon rata koji je Milošević vodio na Kosovu, jedno od preostalih područja koje na njegovoj ratnoj mapi predstavlja stalni izazov za novu masovnu represiju, jeste Sandžak.

Da li ljudi u Sandžaku osećaju strah od novih ratnih poteza Miloševićevog režima?

Na području Sandžaka se, među narodom, oseća veliko prisustvo straha, baš zbog čestih pominjanja moguće nove krizne situacije. Mislim da je narod preterano zaplašen – u ovoj godini svi očekuju da nešto mora da se desi. I trebalo bi da se desi, ali kvalitetno: da nešto bude demokratski i sporazumno. Važno je da postignemo bilo kakvo rešenje ali da to bude sporazumom postignuto rešenje kako bismo mi prevazišli tu krizu i taj strah i kako bismo se okrenuli onome od čega živimo.

Na koje bi načine građani u Sandžaku mogli da odgovore na moguće oružane provokacije režima?

U dosadašnjoj praksi održavanja sebe na vlasti ovaj režim uvijek je proizvodio krizu i uvijek je odabrao on početak krize i mesto za izbijanje krize. Pošto ja živim u Sandžaku, a to je – praktično – deo teritorije Srbije i Crne Gore, odnosno podeljen je između dve države, na žalost - u oba slučaja - mi bismo kao narod, kao zajednica, potpuno stradali. Naša

inercija i naša borba usmerene su na to da do nove krize ne dođe. Valjda je ljudima dosadilo više ratovanja i razračunavanja. Na žalost, mi i dalje smatramo da je politički neistomišljenik, automatski, i protivnik i neprijatelj. Izbegavamo dijalog, izbegavamo rešavanje konfliktnih situacija mirnim putem.

Kakav je odnos stranaka demokratske opozicije prema manjinskim zajednicama u Srbiji?

Još se političke partije i grupacije nisu dovoljno odredile prema svim manjinskim narodima i zajednicama ali je na dobrom putu sada udružena opozicija, okupljena oko interesa da dođe do promene režima, samim tim što je okupila partiju ili pripadnike partije mađarske zajednice i bošnjačke zajednice, a to znači da oni proširuju interes i na manjinske zajednice očekujući da i sa te strane dobiju podršku na eventualnim budućim izborima i da dođe do promene režima. Linearno ne može doći do promene režima jer mi smo po prirodi, po mentalitetu, inertan narod u pogledu spremnosti na promene. Mi bismo, prvo, trebali da menjamo sebe i svoju užu okolinu. Nije dovoljno promeniti samo poslanike u Skupštini ili ministre u Vladi. Moramo promeniti navike.

Gordana Stojanović rođena je 1960. Od 1995. godine aktivno učestvuje u mirovnim inicijativama u Hrvatskoj. Jedna je od osnivačica – i predsjednica do 2005. godine – Udruženja za mir i ljudska prava Baranja. Od 2002. godine rukovodi radom Koalicije za promociju i zaštitu ljudskih prava (koju čini 10 udruženja koja deluju u celoj Hrvatskoj). Izvršna je direktorka Koalicije u mandatu do 2007. godine. Dobitnica je međunarodne mirovne nagrade Pax Christi (1997. godine). Koordinatorica je Ženske mreže Hrvatske i članica Upravnog odbora Pakta stabilnosti za jugoistočnu Evropu.

Iskoristiti moć radi promena

19. 02. 2000.

Promjena režima u Srbiji jeste moguća, a jedan uspješan model za njeno ostvarivanje nude i najnovija iskustva hrvatskih nevladinih organizacija u lobiranju za izbore.

Da li trenutno stanje u Srbiji podseća na stanje u Hrvatskoj nekoliko meseci pre izbora?

Naravno da podsjeća. Ja ne mogu reći gdje je gore ili bolje, ja sam tu sad samo dva-tri dana. Međutim, ta retorika koja se tu ponavlja - to je kod nas već bilo. Naravno da niko nije znao kako će ovo završiti. Da je slučajno pobijedio HDZ (Hrvatska demokratska zajednica), ko zna kako bi to bilo. Mora čovjek računat na nešto i imat svih mogućih sedam verzija, od najcrnje do roze.

Koje ste konkretne poteze sugerisali svojim srbijanskim sagovornicima u predstojećoj izbornoj strategiji?

Ono šta treba prvo uraditi jeste to da se napravi dobar operativni plan. Ovdje to znači: umreženost nevladinih organizacija, regionalna umreženost i centralna umreženost. Ili, da ne kažem 'centralna' već: da sve regije u svakom momentu budu u dodiru sa ostalim regijama. Svaka regija jeste specifična. Kod nas se nije moglo uraditi u Rijeci ono što se moglo uraditi u Baranji. I obrnuto. U Rijeci bilo je daleko lakše raditi nego, recimo, u vukovarskom području. Dakle, treba prvo napraviti

adresar svih onih organizacija koje su zainteresirane da se bave izborima a, potom, treba napraviti zajedničku strategiju: šta će raditi koja od organizacija (koja ima snage da dijeli materijal, koja ima snage da drži tribine). Važno je da se ne poklapaju njihove aktivnosti. Treba otvoriti mailing listu, znači da sve nevladine organizacije budu u svakodnevnom dodiru i komunikaciji jedne s drugima. Potom, treba odrediti ciljne grupe jer ne možemo svi sve raditi. Ženske organizacije neka se bave ženama, a omladinske organizacije – imamo ih dovoljno – neka se bave omladinom; organizacije za zaštitu ljudskih prava neka rade edukativni materijal. To je ono što treba uraditi. Prvo, napraviti dobar plan: šta, gdje, kako i dokle.

Kao jedan od sastavnih elemenata opšte izborne strategije naveli ste i lobiranje ženskih grupa.

Ženska pitanja svugdje su ista. Ako žene danas moraju da rade dva posla, da se bave svojom profesijom puno radno vreme i, još, da rade po kući, onda treba ići na takvu vrstu problema. Ja sam bila regionalna koordinatorica za istočnu Slavoniju i odlučile smo da lobiramo među onim ženama koje nikada nisu mislile da imaju neku moć. A jedina moć koju su imale u tom momentu bila je njihova moć da odlučuju. Zašto je one ne bi iskoristile? Niko se ne voli odreći moći. Mi smo radili na tome da ih ohrabrimo.

Često ste govorili o značaju ličnih promena u razbijanju predizbornih strahova. Kako lične promene mogu da razbiju strah od vlasti?

Građani moraju da shvate da je vlast servis građana i da oni plaćaju tu vlast. Prema tome, to je čista trgovina: ja te plaćam i hoću da imam kvalitetne usluge. To je ono što smo mi kod građana pokušali osvijestiti i educirati te građane da oni imaju pravo nazvat svog saborskog zastupnika i da mu kažu: 'Hoću to od tebe!'

Grujica Spasović rođen je 1950. godine. Bio je glavni urednik Omladinskih novina (1979.-1983.), glavni i odgovorni urednik Duge (1983.-1987.), zamenik glavnog urednika Borbe (1987.-1994.), zamenik glavnog urednika Naše Borbe (1995.), glavni i odgovorni urednik lista Nezavisnost (1993.-1997.). Bio je glavni i odgovorni urednik dnevnika Danas (od 1997.). Autor je više hiljada tekstova. Tekstovi su mu objavljivani i u američkim, švedskim, poljskim i češkim časopisima. Bio je dopisnik Švedskog državnog radija (1987.-1997.).

Jačanje državnog nasilja nad nevladinim medijima

26. 02. 2000.

U Srbiji haos je svuda, i svako ko želi da mu se suprotstavi suočava se sa rizikom da bude uhapšen, fizički zlostavljan ili da, zbog otpora režimu, plati visoke novčane kazne.

Da li ćete nakon sloma Miloševićevog režima zahtevati da vam se iz državnog budžeta vrati novac koji vam je režim uzeo na osnovu cenzorskog Zakona o informisanju?

Prvo, hoćemo, tražićemo taj svoj novac jer je to – najdirektnije i najbukvalnije – pljačka. I po svim analizama ozbiljnih ljudi, i u zemlji i van nje, ovaj Zakon o javnom informisanju jeste i antiustavan. Ukupna kazna koju smo mi, do sada, platili iznosi milion i šesto hiljada dinara ili, izraženo u nemačkim markama, oko sto dvadeset hiljada nemačkih maraka. Da smo taj novac iskoristili za kupovinu papira, to bi nam omogućilo štampanje novina tokom tri meseca. Znači, oni su nama skratili život za ta tri meseca. Profesor Momčilo Grubač, koji je bio ministar pravosuđa u Panićevoj vladi, izračunao je da, kada bi se ova novčana kazna pretvorila u zatvorsku kaznu (uzimajući u obzir cenu zatvorskog dana), ispalo bi da smo mi kažnjeni na šest doživotnih robija. Možete li vi da zamislite kakav smo mi to zločin uradili samo zato što smo objavili saopštenje jedne opozicione stranke?

Da li je moguće u Srbiji organizovati slobodne i poštene izbore uz sve intenzivniju primenu represivnog Zakona o informisanju?

Ja sam pristalica toga da opozicija treba da odbije bilo kakvu mogućnost izlaska na izbore dok se ne ukine ovaj Zakon o javnom informisanju. Jer, zapravo, nijedan jedini tekst, nijedan jedini miting, javnu promociju, saopštenje opozicije, ne bismo smeli da objavimo jer sve može biti predmet interesovanja Suda za prekršaje i drakonskih kazni. To će se sigurno i dogoditi. Na žalost, mislim da opozicija ne uvažava dovoljno ova naša upozorenja i ove činjenice. Mislim da su oni malo opijeni nekim istraživanjima koja govore da će opozicija sigurno pobediti na izborima, a ja uvek odgovaram na sve to: 'Dobro, možda će oni i dobiti izbore, ali neće imati nikoga da to javi građanima, pa se, opet, ništa neće promeniti.'

Zbog čega režim pokazuje paničan strah uvek kada je u pitanju sloboda govora?

Znate šta, ključna stvar za održavanje vlasti jeste informacija. Znači, ako u svojim rukama imate informaciju, vi možete da utičete na ljude. Možete uticati tom informacijom ili od nje možete napraviti dezinformaciju ili je možete prikriti. Vlast se više ne osvaja time da osvojite kasarnu i pucate na Beli dvor već time da osvojite medije. Sve u svemu, ja mislim da oni jedinu svoju šansu da, koliko-toliko, ne prođu katastrofalno loše na sledećim izborima vide u tome da što manje imaju medijski otpor.

Da li želite da kažete da se lov na nezavisne medije u Srbiji nastavlja?

Ja mislim da će u narednim danima to, pre svega, biti bitka protiv ANEM-a (Asocijacija nezavisnih elektronskih medija), protiv B292 i protiv Televizije Studio B.

Zoran Lučić rođen je 1952. godine. Profesor je geometrije na Matematičkom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Izvršni je direktor Centra za slobodne izbore i demokratiju (CESID). Autor je dve knjige iz oblasti geometrije i dve knjige iz oblasti analize izbornih rezultata. Bio je član Saveta Univerziteta u Beogradu (1992.-1998.). Član je misija OEBS za posmatranje izbora u zemljama u tranziciji ka demokratiji.

Izbori i pitanje opstanka građana Srbije

25. 03. 2000.

Promena režima putem slobodnih i fer izbora predstavlja ne samo jednu običnu smenu vlasti nego i uslov biološkog opstanka građana Srbije.

Kakvo je stanje duha u Srbiji u ovoj izbornoj godini?

Ovaj narod i ova država užasno su iscrpljeni. Ova zemlja loše se vodi veoma dugo. Dakle, pitanje promena u Srbiji jeste, naprosto, pitanje opstanka. Nama je, bukvalno, svaki dan dragocen. Svaki nam je dan sada važan. Mi smo, u svakom smislu, iscrpljeni: i psihološki i, pre svega, ekonomski. Živimo u uslovima koji su užasni i, da bismo videli neku budućnost pred nama, promene moraju biti veoma skore.

Ako do tih promena treba da dođe ubrzo, da li to, automatski, podrazumeva da i opozicionim strankama raste broj glasača?

Da li im raste broj glasača, to ćemo znati onog trenutka kada krene politička utrka i kada se raspišu izbori. To je pravi momenat, jer još uvek postoji jako mnogo ljudi koji kažu da će da glasaju ali ne znaju za koga će glasati i postoji mnogo ljudi koji su apstinenti, ali to nije preveliki procenat. Od oko 15 procenata ljudi možemo da očekujemo da neće izaći na izbore ni pod kakvim uslovima. Ali, ostaje i dalje oko 85 odsto ljudi a do sad je, kod nas, otprilike, glasalo oko 50 posto glasača. Dakle, veoma je važno da opozicija – između ostaloga – radi i na tome da što veći broj ljudi izađe na izbore. Što je veća izlaznost na izbore, to je manja mogućnost manipulacije.

Kakvi su izgledi za poraz crveno-crne koalicije režima?

Sva istraživanja kažu da, po kom god sistemu da se izlazi (po većinskom, po proporcionalnom, svedjedno), oni svakako gube izbore.

Kako komentarišete udruživanje stranaka demokratske opozicije u svetlu mogućeg raspisivanja izbora?

Sve kazuje da stranka koja sama izlazi na izbore, unapred gubi. Dakle, sad je pitanje opstanka - pitanje udruživanja. Ovo udruživanje opozicije jeste, naprosto, posledica surovih uslova u koje opozicija ulazi na sledećim izborima. Dakle, ko izgubi na sledećim izborima, dakle: ko se ne udruži, taj će prestati politički da postoji.

Jovanka Matić rođena je 1954. godine. Radi kao istraživač medija u Institutu društvenih nauka u Beogradu. Proučava ulogu medija u procesu tranzicije Srbije ka demokratiji u kontekstu odnosa medija i politike, medija i izbornog procesa, medija i vojske i medija i ljudskih prava. Istražuje medijske prezentacije važnih društvenih tema. Autorka je jedne knjige, desetak studija na engleskom jeziku i dvadeset istraživačkih tekstova. Koautorka je prve studije u Srbiji o ulozi televizije u izbornom procesu.

Demonopolizacija medija

07. 04. 2000.

Srbiji je potrebna kompletna demonopolizacija medijskog sistema, budući da partijska država, još uvek, čuva privilegovan položaj i u medijskoj sferi.

Kakvi su rezultati vaših istraživanja medijske scene u Srbiji?

U medijskom pogledu, mi smo vrlo nerazvijeno društvo. Taj razvoj medijskog sistema pratile su brojne osobenosti i došli smo do jedne tačke u kojoj je položaj medija, zaista, katastrofalan i u kojoj se profesionalna autonomija još uvek nije uspostavila kao, pre svega, moguća (a ni kao još uvek poželjna) karakteristika medijskog sistema. Poslednjih godina, sa intenziviranjem političkog konflikta, imali smo upravo to da se politizacija medija pojačava i da su mediji, umesto da pomognu u otvaranju dijaloga u javnoj sferi kako bi se taj konflikt nekako razrešio, sami počeli da blokiraju taj dijalog.

Zašto se to događa?

Naravno, objašnjenja ima raznovrsnih zašto se to događa. Pritisak režima na medije jako je velik i prosto im se ne dozvoljava taj prostor u kome bi oni mogli da ostvaruju svoju normalnu ulogu, tako da se mediji prisilno, pod tim pritiskom, politizuju i postaju, čak, politički akter koji je zamena za nedostajuću alternativu. Oni preuzimaju funkcije političkog subjekta umesto da budu subjekat u političkoj komunikaciji koji omogućuje javni dijalog između politike i građana.

Šta su razlozi za najnoviji talas represije režima prema nezavisnim medijima?

Stvar je u jednom opštem kontekstu u kome ti mediji deluju a taj kontekst jeste jako nepovoljan. Ovaj najnoviji talas pritisaka koje režim primenjuje na - prevashodno lokalne - medije pokazuje potrebu režima da svoju uzdrmanu hegemonističku poziciju (poziciju koja mu je garantovala da njegove definicije stvarnosti postaju dominantne verzije stvarnosti u celokupnoj javnoj sferi) održava time što će da prigušuje sve one glasove koji takav njegov položaj onemogućavaju.

Borka Pavićević rođena je 1947. godine. Direktorka je (i osnivačica) Centra za kulturnu dekontaminaciju iz Beograda (od 1994. godine). Kao dramaturg radila je u nekoliko beogradskih pozorišta kao i u teatrima sa prostora bivše Jugoslavije. Bila je kopredsednica i jedna od osnivača Beogradskog kruga, organizacije autonomnih intelektualaca. Njene aktivnosti usmerene su na promociju kulture mira. Autorka je dve knjige i nekoliko stotina tekstova u časopisima. Dobitnica je Hiroshimaprišet, nagrade za mir i kulturu (2003.) kao i Legije časti Republike Francuske (2001.).

Potreba za pobunom

22.04. 2000.

Danas u Srbiji prisutni su još samo ostaci civilnog društva koji bi trebalo da se izbore za autonomne institucije.

Da li se Miloševićev režim plaši da izazove još jedan rat jer bi, u tom slučaju, i sâm mogao da doživi slom?

Taj autizam režima jeste ono što gura u građanski rat. Građanski rat je u njihovim rukama. Oni su nosioci mogućnosti da do toga dođe. Oni to neprekidno traže. Vlast je u rukama ljudi koji nemaju tačan uvid u stvarnost. S jedne strane, to proizvodi političku opresiju a, sa druge, kulturne strane, to proizvodi kič.

Da li je demilitarizacija Srbije preduslov za jednu buduću demokratsku Srbiju?

Civilno društvo je, naravno, jedini preduslov ukoliko nećete da živite u vojnom logoru. U Beogradu i u celoj Srbiji jako je puno uniformisanih lica i jako je mnogo bodyguardova: potpuno je neverovatno koliko ima telohranitelja. Uopšte, sav društveni život jeste militarizovan, i u prenosnom i u bukvalnom smislu. Vrlo je teško da se jedno potpuno militarizovano društvo vrati poljoprivredi, zanatima. Ovde niko ništa ne proizvodi. Prisustvujemo nekim oblicima ulične trgovine. Tu koloniju stvorila je vlast.

Šta je sadržaj vašeg zalaganja za denacifikaciju Srbije, kao proces pravnog i socijalnog savladavanja nedavne zločinačke prošlosti?

Suočenje, i ceo proces koji ono podrazumeva, jeste ono što je apsolutno nužno. Pitanje je samo da li ćete vi to samo izgovoriti ili ćete, u vezi sa tim, nešto raditi. Moram priznati da sam, u poslednje vreme, pristalica toga da se nešto stvarno uradi. Zato što mi očekujemo da se, na neki način, ljudi pobune. A ako ljudima stalno govorite da su objekt neke radnje, onda objekt teško postaje subjekt. To su sve složeni procesi a bojim se da su ljudi pomalo neodgovorni, isto tako kao što je bezočna zvanična ideologija a pod tim podrazumevam i vlast i kulturnu javnost. Prema tome, oni koji se sada bore za demokratske promene, oni su nosioci tih budućih procesa. Dakle, ako hoćete, opet su to političari. A mi možemo u tome da im pomognemo.

Šta u Srbiji danas predstavlja politički prioritet?

Ja imam samo jednu primisao: da ovi ljudi moraju da se smene da bismo prestali da se tučemo. Odnosno, ja mislim da je ta smena nužna što pre da bi nasilje, s kojim se više ne može živeti (i sa kojim nikada i nije moglo da se živi) - prestalo.

Leposava Karamarković rođena je 1941. godine. Radila je kao sudija (u Opštinskom, Okružnom i Vrhovnom sudu) i kao zamenik Javnog pravobranioca Srbije. Bila je predsednica Vrhovnog suda Srbije (2001.-2003.). Danas je profesor na Pravnom fakultetu Univerziteta Union u Beogradu. Njena profesionalna interesovanja obuhvataju sferu građanskog – posebno obligacionog – prava, kao i oblast medijacije i zaključenja poravnanja. Autorka je dve knjige i nekoliko desetina studija.

Budućnost sudstva u Srbiji

19. 11.2000.

Profesionalizacija i osvajanje autonomije trebalo bi da budu prioriteta u novom, demokratski profilisanom , pravosudnom sistemu u Srbiji.

Kakvo stanje trenutno vlada u srbijanskom sudstvu?

Ja mogu o srbijanskom sudstvu da govorim iz pozicije bivšeg sudije, koji je potpuno bio involviran u to i koji je vrlo dobro poznao stanje. Stanje u pravosuđu nije bilo dobro ni personalno, ni organizaciono a posebno je bio povređen princip nezavisnosti sudstva i podele vlasti koji je ustavni princip, jer je sudstvo bilo potpuno pod ingerencijom izvršne vlasti koja je o svemu - i u izboru i u razrešenjima - odlučivala i koja se mešala u rad sudova. Ja lično mislim da će oslobađanje od toga i garantovanje tog principa nezavisnosti i podele vlasti vratiti i ugled pravosuđu i da će mu dati mesto koje ono zaslužuje.

Šta bi konkretno trebalo učiniti kako bi sudstvo u Srbiji postalo autonomno?

Prvo bi trebalo doneti nov Zakon o sudovima i sudijama. Trebalo bi ustanoviti neko telo koje bi garantovalo da izbori i razrešenja budu kvalitetni i da se niko u to ne meša i da se sudska vlast vrši na taj način da su izbori i razrešenja isključivo zavisni od toga, a ne od izvršne vlasti. Drugo, mislim da je pitanje izbora i razrešenja, u proteklom periodu, bilo vrlo sporno zbog toga što su političke stranke imale izuzetan uticaj na izbore i mislim da je to dovelo do personalnih rešenja u pravosuđu

koja su dovela u pitanje kvalitet pravosuđa. Smatram da treba napraviti sudski budžet potpuno odvojen od budžeta Uprave i da tu treba poboljšati situaciju.

Srbiju, takođe, očekuje usklađivanje domaćih zakona sa zakonskim standardima Evropske unije.

Apsolutno moramo da znamo pravo Evropske unije i da idemo ka tome da naše pravo usaglasimo sa pravom Evropske unije. Ja lično mislim da je to jedan proces koji će pretpostaviti i edukaciju personala, ali mislim da će tu i nevladin sektor moći značajno da utiče.

Kako vi gledate na mogućnost povratka u sudove onih sudija koje je prethodni režim proterao?

Evo kako ja to vidim: vidim kao sasvim izvesnu činjenicu da će, kada se konstituiše nova Skupština, biti poništene nezakonite odluke o našem razrešenju. To znači da će se nama stvoriti uslovi da se mi vratimo u sudove, a ko će od nas odlučiti da se vrati u sud zavisiće samo od njega samog. Što se mene lično tiče, ja u ovaj postojeći pravosudni ambijent neću da se vratim. Ja mogu da se vratim samo ako budu postojale čvrste garancije i izvesnost da će u pravosuđu biti drugačije.

Šta bi trebalo da budu prvi koraci u stvaranju ambijenta i za vaš povratak u Vrhovni sud Srbije?

Možda će ovo čudno da zvuči, ali za mene je proces lustracije osnovni proces – proces pročišćenja pravosuđa. Smatram da će samo ambijent pročišćenog pravosuđa, koje bi sačinjavali stručni ljudi od integriteta, biti ambijent u kome bih ja mogla da radim.

Ljubodrag Stojadinović rođen je 1947. godine. Politički je komentator dnevnika Politika. Bavi se izazovima tranzicije u bezbednosnom kontekstu kao i odnosom između medija i nasilja. Istražuje dimenzije političke patologije na javnoj sceni u Srbiji. Autor je deset knjiga (među koje spadaju romani, zbirke priča, publicistika i studija iz oblasti masovnih medija).

Nužnost transformacije vojne službe bezbednosti

14. 12. 2000.

U Vojsci Jugoslavije ne postoje unutrašnji potencijali koji bi uspešno sproveli njenu transformaciju.

Kakvi su izgledi da dođe do promena u vrhu Vojske Jugoslavije?

Vojni vrh pokušao je da napravi jedan ideološko-vrednosni prelet i da bude na nivou na kome bi, preventivno i prethodno, zadovoljio Slobodana Miloševića koga je promovisao za heroja a, onda, posle petog oktobra 2000. godine, kad su otkazali mehanizmi upotrebe sile (da bi se Miloševićeva vlast sačuvala), oni su pokušali – i prividno uspeli – da budu na isti način odani i novom predsedniku Savezne Republike Jugoslavije, Vojislavu Koštunici. Međutim, budući da se taj vojni vrh potpuno odvojio od vojske, da on nema iste interese sa ostatkom Vojske Jugoslavije (mislim na njen proizvodni deo), njemu je, naravno, stalo da, po svaku cenu, očuva svoje pozicije. Radi se o jednom konzervativnom delu vojske, odnosno grupi ljudi koja nema nikakve uslove da vrši bilo kakvu reformu vojske. Sigurno je da, uskoro, sledi njihovo smenjivanje i dovođenje onih ljudi čija će delatnost biti usklađena sa projekcijom nove države i njene vojske.

Da li građanima Srbije i dalje preti opasnost od Vojske Jugoslavije?

Ja mislim da je sada samo skinuta glava režima a svi oni *underground* mehanizmi tog monstruma ostali su. Tu nije u pitanju vojska u celini, kao institucija, već je u pitanju njen konzervativni vrh koji je ideološki, emotivno, hedonistički, pa i materijalno, na neki način vezan za režim Slobodana Miloševića, ali je tu posebno u pitanju - i posebno je opasna - Služba bezbednosti u Vojsci Jugoslavije koja je staljinistička struktura *par excellence* i koja se nije menjala od 1948. godine naovamo.

Kako ona, zapravo, funkcioniše?

Ona funkcioniše nezavisno od svih normi, nezavisno od propisa, njoj niko ne određuje nadležnosti za njen posao a ona određuje atest za sve ljude i sama određuje opseg i način svog delovanja (a neprijatelje traži, pre svega, u svojim redovima) . Neprijatelji za tu službu uglavnom su ljudi koji postavljaju pitanja, koji sumnjaju i koji su najkreativniji.

Šta bi trebalo da sačinjava reforme u vojsci?

Početak reforme vojske mora da znači početak reforme, pre svega, Službe bezbednosti u njoj i takozvane 'Uprave za moral', gde je moral postao ne neki element borbene gotovosti , ne neko etičko vrednovanje ljudi, nego - sredstvo najprimitivnije agitacije. Dakle, to je onaj deo realsocijalističkog agit-propa koji je, uprkos svemu što se događalo, preživio a oni ljudi koji su odgovorni za takvo stanje pretvorili su taj posao u vrlo primitivnu propagandu.

Pitanje ratnih zločina koje je vojska Miloševićevog režima počinila na prostorima bivše Jugoslavije i na Kosovu, i dalje je aktuelno.

Svi oni koji su počinili ratne zločine, nezavisno od toga kome pripadaju, moraju za to odgovarati. Ima indicija da se to događalo. Ja sam slušao oca Savu Janjića koji je rekao da je bilo na Kosovu vojnika i policajaca koji su činili zločine i, svakako, meni bi bilo mnogo lakše kao čoveku koji je bio vojnik nekada, da svi oni koji su, na bilo koji način, počinili zlodela – odgovaraju.

Gordana Suša rođena je 1946. godine. Kao novinarka, glavni je i odgovorni urednik televizijske produkcije VIN. Njena profesionalna interesovanja obuhvataju teme tranzicije, suočavanja sa prošlošću, regionalne saradnje i usklađivanja srbijanskog zakonodavstva sa evropskim standardima kao i pitanja ratnih zločina i promocije ljudskih prava. Autorka je oko dve hiljade emisija. U vreme razgovora za Radio Deutsche Welle bila je predsednica Nezavisnog udruženja novinara Srbije (NUNS).

Opasnost od novog medijskog jednogumlja

13. 02. 2001.

Nadamo se da će novi republički Parlament još tokom ove sedmice doneti akt kojim će se medijima, koji su za vreme Miloševićevog režima novčano kažnjavani, novac vratiti u vidu poreskih olakšica u narednom periodu.

Šta karakteriše trenutno stanje u srbijanskim medijima?

Mediji su prilično jednogumni. Koju god štampu da uzmete, na primer bivšu državnu štampu ili promiloševićevsku ili nezavisne medije, gotovo da nema razlike. Naročito oko ključnih pitanja, i to je ono što me jako brine. Navešću vam primer Crne Gore: gotovo identičan stav svih medija u Srbiji u odnosu na jedan jak pokret za nezavisnost Crne Gore. Navešću vam primer Kosova, navešću vam primer odnosa prema Haškom tribunalu. Malo je medija u kojima će se problematizovati te stvari na jedan način istraživačkog novinarstva u kome će se čuti argumenti i za i protiv. Još uvek takvih medija u Srbiji ima toliko malo da se ne mogu, čak ni kao primer, navesti. Recimo, jedan list kao što je Republika (koji je niskotiražan, dakle ne nalazi se na kioscima gde ga mogu građani kupiti) objaviće takav tekst.

Šta smatrate da su razlozi za stanje koje ste upravo opisali?

Ja pretpostavljam da to nije želja nove vlasti već je to posledica našeg podaničkog mentaliteta. I mediji koji su odigrali izuzetnu ulogu u pripremama za sve ove promene koje su se desile, moraće malo da se vrate svojim izvornim i profesionalnim principima i da budu malo kritičniji iz

prostog razloga što su oni sada, opet, korektiv javnosti jer, kao što znate, nadmoćna većina u parlamentu može da znači to da, u jednom trenutku, izglasaju iste onakve odluke kakve je izglasavao i prethodni režim.

Kakav je danas odnos Nezavisnog udruženja novinara Srbije (NUNS) sa novinarskim udruženjem koje je kontrolisao Miloševićev režim?

Vidite šta se dešava samo sa činjenicom odnosa nâs i bivšeg državnog udruženja koje nas je isteralo iz prostorija našeg udruženja, a to je legat koji pripada svim novinarima u Srbiji. Oni to drže pod svojom kontrolom kao da su oni vlasnici, a oni nemaju ništa osim prava da koriste taj prostor. Kada bi oni poštovali duh promena i pluralizam o kome govorimo, onda bi oni sami došli i rekli: 'Gospodo iz NUNS-a, dođite zajedno kod nas ovde.' Sa druge strane, možda ćemo jednom u životu sa njima i sarađivati na nekim zajedničkim programima, ukoliko se dokaže da i oni brane profesionalne kriterijume. Ali, zamislite, oni ćute deset godina (za vreme Miloševićevog režima), kompletno su pod kontrolom i stavljaju se u službu tog režima i sad, odjednom, kada je u pitanju zgrada i imovina postali su jako snažni i oglašavaju se. To je za mene nemoralno.

Šta je preduslov slobodnog funkcionisanja elektronskih medija u Srbiji?

Kada se definiše odnos nacionalne televizije i njenih obaveza, onda verujem da će sve biti jasnije. Kada ta pravila budu važila za sve i kada se bude izbegao monopol, onda ćemo ući u jednu sigurniju fazu u kojoj će i sama tranzicija moći lakše da se premosti.

Aleksandar Nenadović rođen je 1927. godine. Kao novinar, od 1952. do 1991. godine radio je u beogradskom dnevniku Politika. Bio je glavni urednik Politike od 1969. do 1972. godine, kada je smenjen zbog liberalnih gledišta. Bio je stalni dopisnik iz Velike Britanije i Sjedinjenih Država, a specijalni izveštač iz Brisela i Pariza. Autor je pet knjiga. Od 1991. godine bio je saradnik časopisa Republika i dnevnika Danas. Bio je član Međunarodnog foruma Evropskog pokreta u Srbiji. Umro je 2006. godine.

Kritičan trenutak za Srbiju

25.03.2001.

Srbiji je potrebna saradnja sa svetskim institucijama kao preduslov započinjanja procesa integracije u zajednicu demokratskih društava.

Šta – u kontekstu međunarodnih odnosa – trenutno karakteriše Srbiju?

Mislim da je ovo kritičan trenutak. Izvesne stvari moraju sada biti rešene. Naše potrebe jesu ogromne, naše unutrašnje nevolje rastu, ali mislim da se u ovom trenutku odlučuje o bitnoj stvari, to jest: da li će politička većina u Srbiji (stranačka ili ma kako da je merite) pokazati dovoljno zrelosti da se otvori prema svetu i da prihvati saradnju koja je neophodna, i ja se nadam da će biti sve manje opstrukcije u ime našeg zaludujućeg patriotizma a sve više trezvenosti. Nadam se, takođe, da je poseta Đinđićeva Washingtonu i poseta Haškom sudu koju su učinila dva ministra u Vladi Srbije, početak jedne mogućnosti za kompromis.

Šta to konkretno znači?

Na primer: nama treba novac, treba nam reprogramiranje dugova, trebaju nam krediti, a to znači da su nam potrebna otvorena vrata Međunarodnog monetarnog fonda i Svetske banke, trebaju nam pregovori sa Pariskim klubom i sa Londonskim klubom. Ako mi ne možemo da sredimo svoje odnose sa Sjedinjenim Državama, sva ta vrata – čak i ako su otvorena – ništa ne znače jer, bez američkog uticaja i saglasnosti da se to odobri, nemoguće je proći.

Zbog čega se u srbijanskoj javnosti izbegavaju razgovori o posledicama odbijanja potpune saradnje vlasti u Srbiji sa Sudom za ratne zločine u Hagu?

Prvo, mislim da nije naš problem to izbegavaje razgovora o Haškom tribunalu. Ja mislim da mi uopšte mnogo pričamo o Haškom sudu. Na žalost, ne pričamo na pravi način. Najteže je uneti u raspravu ono što je najvažnije: da li smo mi spremni (kao zemlja koja tvrdi da se opredelila za demokratski razvoj) za saradnju sa svetom, a to znači sa svetskim institucijama (od kojih su na prvom mestu Ujedinjene nacije). Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija jednoglasnom je odlukom osnovao Haški tribunal. Hoćemo li mi tu činjenicu priznati kao nešto što nas na nešto obavezuje, to je rizik na naš trošak. Mi smo u situaciji da moramo da shvatimo da je to naša realnost. Ili ćemo tu saradnju prihvatiti i ponašati se onako kako moramo ili ćemo ostati uskraćeni za ono što je nama najpotrebnije. Nećemo imati materijalnu saradnju, nećemo ući u integracione procese, nećemo dobiti ono što tražimo.

Kakve su ekonomske i političke perspektive Srbije?

Na osnovu ovoga što ja vidim, Srbija je u jednom previranju, u pokretu, u teškom, bolnom i, na žalost, sporom sazrevanju i niko ko je u njoj razborit i ko misli svojom glavom ne može tvrditi da je odlučeno kako će se stvari odvijati. Mislim da je u toku evolucija koja obećava – došlo je do promena, ne smemo to potcenjivati – ali se na javnoj sceni i dalje oseća jedna vrsta otpora koji je, u suštini, sukob nas sa samima sobom. Toga, bojim se, ima previše ali to više nije dominantno, nije to više taj Miloševićev režim, nije to više ona pseudopatriotska retorika i, u tom smislu, mislim da ima i nade.

Mirko Đorđević rođen je 1938. Autor je šest knjiga. Priredio je dve knjige, a koautor je tri knjige. Preveo je sa ruskog jezika preko četrdeset knjiga, a sa francuskog jezika deset knjiga.

Napisao je preko pedeset ogleđa ili rasprava i preko sto članaka koji tematizuju duhovne, socijalne i političke aspekte oživljavanja ili pothranjivanja organicističke misli u Srbiji. Član je Srpskog PEN kluba i Foruma pisaca. Član je uredništva časopisa Republika u kome (od 1993.) objavljuje tekstove koji, uglavnom, istražuju različite dimenzije odnosa crkve i društva u periodu tranzicije ka demokratiji.

Srastanje crkve i države

16. 06. 2001.

Crkva i država predstavljaju dva totalno različita entiteta i problemi nastaju onda kada se jedan od tih entiteta meša u položaj drugog entiteta, a prevelika blizina crkve i države uvek šteti samoj crkvi.

Kakav je vaš stav u odnosu na uvođenje verske nastave u srbijanske državne škole?

Koliko vidim po najnovijim vestima, partijske i državne strukture spremne su da to učine ali ja mislim da je to veliki rizik i da bi trebalo pokazati malo više strpljenja da se elaboriraju mnogi problemi i uvesti neku vrstu moratorijuma za neko vreme. Jer, ako država bude uvodila crkvi veronauku, to će biti državna veronauka a ne crkvena. Mislim da se brzopletu radi a da mnoga važna pitanja nisu ni načeta a kamoli raspravljena. Mora se, dakle, níz pitanja rešiti. Izgleda da je patrijarh u pravu kad podseća da s tim ne treba žuriti dok se, prethodno, mnoga od tih pitanja ne reše.

Kakva je bila uloga Srpske pravoslavne crkve (SPC) tokom perioda Miloševićeve diktature?

U istoriji naše crkve - to nije samo moja ocena - ovih poslednjih deset godina pod Miloševićem predstavlja jedan veoma težak period. Crkva se u tom periodu suočila sa nekom vrstom, kako ja to nazivam, 'tri kamena spoticanja u pravoslavnoj crkvi'. Prvo je to da se naša crkva

tradicionalno ne uklapa u modernitet tako lako i nema dovoljno hrabrosti da temeljne, velike hrišćanske istine unese u moderno doba i da ih čita u ključu novih znakova vremena. Drugi 'kamen spoticanja' na njenome putu jeste prevelika blizina sa državom. Tokom istorije, pa i tokom novijeg perioda, crkva je svoje relacije gradila prema državi u nekoj vrsti odnosa blizine-udaljavanja. A treći 'kamen spoticanja' jeste to što se na početku ove Miloševićeve kobne decenije - koja je Srbiju razorila – crkva (barem dobar deo njene strukture) bila stavila kao neka vrsta stuba koji je Miloševića podržao.

Vi često govorite o talogu nacionalizma u stavovima velikodostojnika Srpske pravoslavne crkve. Koliko ima smisla nacionalizam u pravoslavnom hrišćanstvu?

Nacionalizam u hrišćanstvu jeste besmislen ali, na žalost, mi smo u crkvi imali – osobito na početku ove decenije – jednu neobičnu pojavu koja se u istoriji crkve stručno zove filetizam . To znači: crkveni nacionalizam. Toga je bilo. To je jedno učenje koje naciju i pleme stavlja na prvo mesto, pa onda veru. Sa pravoslavne tačke gledišta to je jeres i greh. Štaviše, pravoslavna crkva zvanično je osudila filetizam, a na početku Miloševićeve decenije mi smo prisustvovali spoju filetizma i Miloševićevog političkog nacionalizma.

Sa kakvim bi izazovima Srpska pravoslavna crkva trebalo da se suoči?

Našu crkvu čeka potreba za suočenjem, potreba za katarzom, na kraju krajeva, potreba za pokajanjem. Jer, ne govorim o crkvi-principu nego govorim o istorijskoj crkvi i upravo zato na mnogim crkvenim velikodostojnicima i vladikama leži odgovornost – ja neću reći odgovornost za podsticanje rata – za jednu vrstu izabrane uloge koja nije bila uloga svedoka nego, u najmanju ruku, uloga saučesnika u ideološkom smislu. To je taj mučan momenat sada kada se crkva ponovo približava državi (u čemu uvek gubi!) i kada crkva ne ume da se snađe na jednoj drugoj relaciji koja se zove 'odnos crkve i društva', kako bi našla svoje mesto u društvu.

Mihajlo Mihajlov rođen je 1934. godine. Između 1965. i 1978. godine proveo je ukupno sedam godina u zatvorima komunističke Jugoslavije zbog ogleđa i članaka objavljenih u jugoslovenskoj i zapadnoj štampi. Od 1978. do 2001. godine živio je u Sjedinjenim Državama. Predavao je na nekoliko desetina univerziteta u Sjedinjenim Državama i Evropi. Autor je nekoliko stotina tekstova kao i šest knjiga. Dobitnik je nekoliko međunarodnih nagrada i član je mnogobrojnih međunarodnih organizacija za ljudska prava. Predsedava Međunarodnim demokratskim komitetom za pomoć demokratskim disidentima u (bivšoj) Jugoslaviji (CADDY). Danas živi u Beogradu.

Razmišljanje bivšeg disidenta

20. 07. 2001.

Onima koji su u Srbiji bezuslovno podržavali Miloševića, trebaće još vremena da shvate da su i oni odgovorni za stanje u kome se Srbija našla, a istine o Miloševićevom režimu nisu znali samo oni koji nisu želeli da ih znaju.

Kakav je pogled na današnju Srbiju iz perspektive zapadnih demokratskih standarda?

Zapad je, naravno, zadovoljan što su Milošević i njegov režim otišli sa vlasti ali, sa druge strane, Zapad ima mnogo kritika na račun Srbije upravo zbog nacionalizma i nacionalnog klerikalizma novih vlasti i to je nešto što Zapad ne može prihvatiti. Zapadu je najbitnije da ovde bude mir i da Srbija više ne bude agresor. Mislim da Srbija neće više voditi etničke ratove.

Vi ste jedan od retkih ovdašnjih disidenata koji je postao poznat i na Zapadu.

Samo dva disidenta bila su poznata. Prvi je Đilas, zbog toga što je bio zamenik Tita i što je napisao knjigu *Nova klasa*, a drugi sam bio ja i to ne zbog toga što sam pisao o Jugoslaviji nego zato što sam prvi put uhapšen na zahtev Sovjetskog Saveza. U Srbiji je disidentski pokret, bez podrške Zapada, bio pod užasnim pritiskom službe bezbednosti. I, što je

najzanimljivije, kad god bi se počeli ujedinjavati zagrebački i beogradski disidenti, onda su se pojavljivali članci sa naslovom 'Naši neprijatelji se ujedinjuju'. To jest, UDBA (komunistička tajna policija) terala je, na sve načine, disidentski pokret u nacionalne torove.

Vi govorite o nužnosti decentralizacije vlasti u Srbiji ali ističete da je ta decentralizacija – sa druge strane – teško izvodljiva.

Ovde je još uvek tako nestabilna situacija da, čak i da nove vlasti hoće da sprovedu decentralizaciju, to neće uopšte biti tako lako sprovesti. Prvo, ne zna se ko kontroliše vojsku. Kada bi bilo više odlučnosti, radikalne promene bile bi izvodljive. Ali, očito da nema baš mnogo odlučnih ljudi a, i ako ih ima, onda oni ne poseduju aparat kojim bi to mogli uraditi.

Šta vas je motivisalo da se, nakon više od dve decenije života u Sjedinjenim Državama, vratite da živite u Srbiji?

Kada živite u Washingtonu, onda imate osećaj da sedite u udobnoj fotelji i gledate događaje na sceni. Ovde, u Srbiji, bilo kad i bilo gde, vi se uvek nalazite na sceni (to jest, može vas neko svakog časa i ubiti). Ali, kao što je Voltaire rekao da je "svaka književnost dobra osim dosadne književnosti", isto se tako može reći i da je svaki život dobar osim dosadnog života.

Nikola Barović rođen je 1950. godine. Kao advokat, od kraja sedamdesetih do početka ratova u poslednjoj deceniji dvadesetog veka na prostoru bivše Jugoslavije, bio je branilac u političkim procesima, a nakon toga branio je – u posebnoj vrsti političkih procesa - protivnike rata i osobe koje su stradale zbog svoje etničke pripadnosti, kao i političke oponente (od opozicionih lidera do demonstranata) Miloševićevom režimu. Pomagao je osnivanje nekoliko nevladinih organizacija u Srbiji.

Sveobuhvatna reforma policije

25. 07. 2001.

Tek kada se izvrši demokratska transformacija policije i službi bezbednosti, javnost u Srbiji biće u prilici da sazna kolike su bile razmere državnog terorizma iz perioda Miloševićevog režima.

Uskoro se navršava jedna godina od otmice Ivana Stambolića. Šta biste danas, kao član Odbora za njegovo oslobađanje, mogli da kažete?

On je jedini predsednik koji je nestao. Bilo je mnogih predsednika na koje je izvršen atentat ili koji su smrtno stradali, ali je Ivan Stambolić jedini predsednik, u svetu uopšte, koji je nestao, a nemogućnost i novih vlasti da odgonetnu šta je njegova sudbina, da razreše šta se sa njim dogodilo, jeste jedan od ključnih pokazatelja da li su nove vlasti – uključujući i ove nove vlasti u Srbiji – sposobne da vode postupke i one vrste zbog kojih je sud u Hagu i osnovan.

Zbog čega još uvek nije razrešena sudbina Ivana Stambolića?

Jedan od razloga jeste i to što se još uvek, u svim državnim institucijama, nalaze mahom oni ljudi koji su bili u tim institucijama i pre petog oktobra. I ima čak i indicija da neki delovi novih vlasti nisu skloni da se efikasno radi na razrešenju takvih slučajeva. Do razrešenja slučajeva doći će kada nestanu nedoumice kod nekih koji su sada u vlasti i kada oni, koji su bili delovi sistema u vreme vršenja tih zločina – pa i zločina prema Stamboliću – ne budu više u javnim službama.

Kakav je sadašnji politički ambijent u svetlu otkrivanja nekoliko masovnih grobnica na lokacijama u Srbiji?

Ambijent je promenilo otkrivanje masovnih grobnica koje je, praktično, sproveo Dušan Mihajlović, ministar unutrašnjih poslova Srbije sa još nekoliko ljudi. On je, time, promenio i ambijent u Srbiji ali je postavio, zapravo, i nove standarde. To je prvi put u istoriji da ministar unutrašnjih poslova jedne zemlje otkriva, skuplja i obelodanjuje zločine koje su učinile vojska i policija njegove zemlje. Time je učinjen jedan iskorak i to bitno utiče na celokupnu političku atmosferu.

Na koji bi način trebalo uspostaviti civilnu kontrolu nad radom policije u Srbiji kako bi se onemogućili svi vidovi policijskog zlostavljanja ljudi?

Civilna kontrola policije podrazumevala bi onaj model kontrole koji postoji u Švedskoj ili u drugim skandinavskim zemljama gde se, od institucija kao što je ombudsman pa do predstavnika građana na nivou gradova, u svakom trenutku može proći kroz policijske stanice i kroz policijske pritvore i razgovarati sa ljudima koji su pritvoreni. Takođe, važno je da postoji unutrašnja kontrola gde bi se efikasno sprečavalo da dođe do nasilja nad onim koji je - iz bilo kog razloga - priveden (ili je zadržan od strane policije). Tih mehanizama još nema, a nove vlasti obećavaju da će ti mehanizmi biti uspostavljeni.

Lazar Stojanović rođen je 1944. godine. Reditelj je i publicista. Režira dokumentarne filmove i bavi se pisanjem i predavanjem režije i proizvodnje filma. U periodu komunističke Jugoslavije bio je progonjen na razne načine zbog svog društvenog delovanja, uključujući i više zaplena radova i trogodišnju zatvorsku kaznu za 'neprijateljsku propagandu' počinjenu izradom filma. Njegovo delovanje u mnogobrojnim međuvladinim i nevladinim organizacijama (kao i saradnja sa neformalnim grupama) bilo je usredsređeno na oblast ljudskih prava. Režirao je jedan dugometražni igrani film, dva kratkometražna igrana filma, desetak dokumentarnih filmova i više televizijskih i radio emisija. Režirao je desetak pozorišnih predstava, od kojih je za polovinu sâm napisao tekstove. Autor je dve knjige i nekoliko desetina članaka. Od 1992. godine živi u Sjedinjenim Državama.

Između nacionalne države i otvorenog društva

21. 08. 2001.

Nova vlast morala je da napravi diskontinuitet i morala je da kaže da je stara vlast odgovorna za zločine koje nova vlast ne priznaje kao svoje.

Jedan od vaših poslednjih filmova, pod nazivom *Približno Srbi*, prikazuje rasizam u Srbiji kroz dominantan odnos neromskih stanovnika Srbije prema Romima.

Mislim da stanovništvo u ovoj državi nije ni svesno da u njoj postoji rasizam. Kada je o Romima reč, to nije nacionalizam, to nije odnos koji mi imamo prema svojoj braći Hrvatima, tako da kažem. Ne, to je nešto drugo. Kod nas upotrebljava se izraz 'obojeni'. Sa tim nema demokratije.

Kakav je, u vezi sa tim problemom, status - ili ugled - ljudskih prava u Srbiji, posebno u svetlu delovanja nevladinih organizacija?

Mi jesmo smenili jednoga silnika ali to nije uklonilo rasizam, nacionalizam i netoleranciju. To nije izmenilo naše odnose među polovima, nije izmenilo naše odnose prema deci, prema obrazovanju i prema demokratskim vrednostima. I, zbog toga mislim da je to područje koje pokrivaju nevladine organizacije upravo ono koje ima neobično važnu perspektivu

i ogromnu odgovornost u narednom periodu koji ne može biti kraći od dvadesetak godina. Mora se, isto tako, shvatiti da demokratija ne znači da taj set demokratskih vrednosti predstavlja jelovnik u kafani (pa ćemo mi od tih vrednosti izabrati one koje nam se sviđaju, a one koje nam se ne dopadaju nećemo izabrati).

Vi često govorite o potrebi da se u srbijanskom političkom prostoru izvrše odlučne političke promene bez korišćenja izgovora i pozivanja na 'legalizam', pri čemu aludirate na sadašnjeg predsednika Savezne Republike Jugoslavije, Vojislava Koštunicu.

U ime nekog 'legalizma' – koji ja, ni do dana današnjeg, nisam uspeo da shvatim – propušteno je to da političke partije bivšega režima budu okrivljene za formiranje korporativne fašističke države u kojoj su Socijalistička partija (SPS) i njeni trabanti (Radikalna stranka i Jugoslovenska leвица) funkcionisali. To jeste bila korporativna država jer je tu postojala jedna simbioza ideološkog političkog aparata i državnih ustanova. Jedini efikasan način da se te partije uklone sa političke scene jeste taj da se one zabrane. Ja još uvek ne vidim energične mere u tom pravcu, a ta stvar ne može da se radi polovično. Ona mora da se radi energično, ozbiljno i brzo.

Kakve su političke perspektive Srbije?

Tu nisam toliki pesimista da bih verovao da će nacionalna država prevladati jer je to promašen privredni i kulturni projekat. No, nisam ni toliki optimista da bih verovao da ćemo u periodu od tri ili četiri godine, jednostavno, nadvladati težnje u pravcu formiranja čvrste nacionalne države. Sve u svemu, optimista sam ali ne mislim da će se stvari odjednom poboljšati.

Veran Matić rođen je 1962. Direktor je i glavni i odgovorni urednik medijske kompanije B92. Kao donosilac medijskih odluka, promovise važnost primene novinarskih istraživačkih tehnika u medijskim reprezentacijama nedavne prošlosti. Autor je nekoliko desetina studija i koautor je jedne knjige. Dobitnik je nekoliko međunarodnih priznanja. Međunarodni novinarski institut proglasio ga je za jednog od pedeset heroja slobode štampe, a Svetski ekonomski forum dodelio mu je zvanje Globalnog lidera sutrašnjice.

Edukacija novinara u tranziciji

26. 08. 2001.

U periodu tranzicije, nezavisni mediji biće glavna poluga modernizacije društva u Srbiji.

Zbog čega u Srbiji, i nakon petog oktobra prošle godine, u medijskom prostoru upadljivo izostaje primena tehnika istraživačkog novinarstva?

To jeste veoma ozbiljan problem i kada se kaže 'istraživačko novinarstvo' ljudi kod nas čak i ne znaju o čemu je reč, ne znaju kako to sebi da predstavje. Istraživačko novinarstvo izuzetno je vezano uz nivo kritičnosti u odnosu na stvarnost i potpuno je razumljivo zbog čega je toliko potiskivano svih ovih petnaestak godina. Nama predstoji obnavljanje profesionalizma u medijima a proći će godine i godine dok se ne uspostavi jedan stabilan broj novinara profesionalaca na ovim prostorima. Svi oni vredni ljudi koje smo imali ranije, počeli su da rade za strane medije ili su odlazili. Meni je žao što još niko nije počeo da se temeljno bavi edukacijom novinara. Još uvek to su sedmodnevni ili petnaestodnevni kursevi a to je, zaista, nedovoljno da bi se uspostavio jedan stabilan medijski sistem.

Kakve su perspektive Asocijacije nezavisnih elektronskih medija (ANEM) u promenjenim političkim okolnostima?

Izbegli smo onu zamku koja se obično pojavljuje pri velikim promenama: mi smo imali ogroman broj stanica koje su želele da uđu u ANEM. Da smo tada pristali da ih primimo u ANEM, danas bismo imali oko dvesta

članica. Međutim, mi smo zaustavili prijem u Asocijaciju sve dok ne bude izvršena raspodela frekvencija jer ne želimo da budemo zloupotrebjeni. Ne želimo da neko ulazi u Asocijaciju zbog toga da bi dobio frekvenciju kao politički 'podoban'. ANEM će, od septembra ove godine, biti još angažovaniji u borbi za rešavanje ovih najbitnijih problema vezanih za funkcionisanje medija, i to ne samo elektronskih medija.

Neki novinari tvrde kako ste zloupotrebjavali donacije koje su upućivane Radiju B92. Da li ste, u smislu novčanog bogatstva, bogatiji od kako predsedavate Upravnim odborom ANEM-a?

Nema o tome reči. Naime, takve optužbe najčešće su proizvod ili zle namere ili neznanja. Niko nije naivan da vam daje novac i da taj novac vi privatizujete. To je moguće jednom, ali više nikada nećete dobiti pomoć. Pošto mi i dalje dobijamo pomoć, znači da se tako nešto nije događalo. Mi smo prema donatorima - već pre dve-tri godine - uspostavili jednu transparentnu strukturu izveštavanja i vođenja računovodstvenih knjiga, tako da svaki od naših izveštaja podleže *audit*, finansijskoj proveru neke međunarodne institucije koja se bavi revizijom, odnosno auditingom (ili je to mađarska, holandska ili američka institucija).

Kakva bi mogla biti buduća medijska slika u Srbiji?

Ja sam direktno došao u sukob i sa Zoranom Đinđićem kada je on rekao da se ne može emitovati program iz neke garaže. Ali, on je jedino mogao u tu garažu da dođe pre nego što je došlo do nekih promena. Mislim da i oni koji emituju iz garaža moraju dobiti adekvatnu šansu da taj program nastave da emituju i dalje, i da dobiju vreme kako bi obezbedili opremu - i uslove - koji odgovaraju onima koje će zakon propisivati. Priče o tome da sada više neće biti potrebe za nezavisnim medijima, da neće biti potrebe za javnim servisima, potpune su besmislice i oni koji tako govore mislim da čine loše ovom društvu. Još jako dugo postojaće potreba za takvim medijima i za tim da se, kroz te medije, nastavi edukacija građana.

Freimut Duve rođen je 1936. godine. Bio je član Parlamenta Nemačke (1980.-1998.) Kao pisac i novinar, bio je promotor aktivne zaštite ljudskih prava. Bio je urednik izdavačke kuće Rowohlt. Kao član Parlamentarne skupštine Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) bio je predsedavajući Komiteta za demokratiju, ljudska prava i humanitarna pitanja. Od 1998. godine bio je, u dva uzastopna mandata, predstavnik OEBS za slobodu medija. Dobitnik je nagrade Hannah Arendt za političko mišljenje.

Novi načini medijskog komuniciranja

07. 09. 2001.

Na teritoriji celokupne jugoistočne Evrope sloboda medija i sloboda novinara – dakle, njihovo kritičko mišljenje naspram moći političara – jesu od središnjeg značaja za funkcionisanje demokratije.

Sa kakvim se izazovima mediji i političari suočavaju u Srbiji u procesu stvaranja demokratskih institucija?

Potencijal za jednu otvorenu diskusiju jako je velik, iskustva sa slobodnim medijima jako je malo a došli smo dotle da mnogo novih političara mora naučiti da se suoči sa kritikama. Najpre, svaka zemlja koja želi da bude demokratska treba da stvori takav višestranački parlamentarni sistem koji će pružiti uslove za različite načine razmišljanja. To je, za vas, naročito važno kako bi se onemogućilo formiranje slika o neprijatelju jer je kod vas ova kategorija 'neprijatelja' - ovaj sindrom - imala dramatičan uticaj na ljude. Radi se o tome da se u vreme globalizovane ekonomije neguju vrednosti tržišne privrede i da se ima vizija budućnosti. Kategorija kulture takođe je, za vas, vrlo bitna ali ne kao političko sredstvo već kao izazov za toleranciju. Ovo će, sve u svemu, biti jedan vrlo dug proces. I novinari u Srbiji, ma koliko neki od njih bili hrabri u prethodnom periodu, moraju pronaći nov način komuniciranja i osvajanja prostora slobode medija.

Na koji je način moguće promovisati slobodu medija u situacijama koje su – kao problemi korupcije i kriminala u društvu – profesionalni izazov ali, istovremeno, i pretnja životu samih novinara?

Sada se nalazimo u teškoj situaciji sa pregršt slučajeva korupcije a upravo su novinari tu da pišu i izveštavaju o korupciji. Naime, radi se o tome da novinari, jednostavno, budu oslobođeni straha ukoliko pišu o tim problemima, a, ukoliko oni to nisu u mogućnosti, onda ni ceo region nema šansu da usvoji demokratske modele života. Moj interes i moj mandat u Organizaciji za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) vezani su za to da pružim neku vrstu podrške svima koji su potlačeni i smatram da u situacijama u kojima novinare ugnjetavaju političari, celokupno društvo nema priliku da se dugoročno razvija. To nije samo problem ovde na Balkanu, takve problema susrećemo svuda: u Rusiji, u Kolumbiji ili u Irskoj. U Srbiji je sada od posebne važnosti da novinari istražuju slučajeve moguće korupcije jer će, na taj način, rasti kredibilitet same strukture društva a tako će se otvarati i vrata za nove investicije i za nastavak donacija vašoj zemlji. Sa druge strane, prinudno ćutanje jeste najgori položaj koji novinar može zauzeti. Problemi sa kojima smo se mi iz OEBS najviše suočavali povodom slučajeva korupcije vezani su za prostor Rusije gde je – trenutno – teže nego na Balkanu.

Na koji bi način sami novinari mogli da promovišu slobodu govora umesto cenzure i govora mržnje?

Smatram da je važno da postoje ljudi koji odbijaju da govore jezikom mržnje. Nedavno su dva mlada čoveka u Čačku prikazala film o zločinu u Srebrenici i to je predstavljalo jedan od načina suočavanja sa istinom iz prethodnog perida ratova na ovim prostorima. Važno je da se učvrste institucije pluralizma kako bi ljudi mogli na više načina da razmišljaju. Isto sam tako svestan da će i dalje postojati i oni ljudi koji će verovati da su stvarni zločinci nekakvi heroji. Ipak, ovde je sve više ljudi spremno da učestvuje u procesima integracije, u donošenju političkih odluka, a to znači da su ljudi spremni da učestvuju u demokratskoj diskusiji problema što je u ovom regionu pozitivan znak za novinarstvo.

Milanka Šaponja-Hadžić rođena je 1949. godine. Kao novinarka, od 1975. godine radila je u nekoliko desetina štampanih medija i informativnih agencija. Njena specijalnost jesu analize i komentari. Posebno je istraživala uzroke raspada bivše Jugoslavije kao i delovanje Tribunala u Hagu. Od 1999. do 2002. godine bila je predstavica za medije Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji, a od 2002. do 2004. godine bila je analitičarka Međunarodne krizne grupe. Danas je slobodni novinar.

Nastavak ugrožavanja ljudskih prava

03. 11. 2001.

U Srbiji danas dolazi do novog, snažnog talasa nacionalne i verske netrpeljivosti i do jednog snažnog otpora procesu tranzicije.

Na kojim projektima Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji trenutno radi?

To je, pre svega, projekat *Hoću kući*, povećen izbeglicama, na kojem Helsinški odbor već godinama radi, pomažući izbeglicama iz Hrvatske da se vrata svojim kućama. Drugi projekat jeste *Monitoring zatvorā*, a radi ga ekipa sastavljena od pravnika, psihologa i neuropsihijatarā. Njegov cilj jeste opis stanja u zatvorima u Srbiji i status uslova u kojima osuđeni žive i mislim da će to biti jedan jako zanimljiv materijal. Treći projekat odnosi se na monitoring medija u kontekstu izraženog antisemitizma, jer je posle petog oktobra 2000. godine došlo do jedne erupcije antisemitizma.

Kako se suočavate sa kritikama svog delovanja, u kojima se priziva institucionalizovana cenzura koju jedan deo javnosti u Srbiji i dalje priželjkuje?

Helsinški odbor ima tu prednost da neke probleme uočava mnogo ranije od drugih. U trenutku kada ih saopšti, oni onda deluju kao neka vrsta šoka i ljudi sa brane od toga. Kada prođe nekoliko meseci, onda problem naraste i uspostavlja se jedna druga vrsta odnosa.

Sa kakvim se problemima trenutno suočava Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji?

Pre svega, Zakon o nevladinim organizacijama nije donet i još dugo neće biti donet jer, jednostavno, prednost imaju neki sistemski zakoni koji su važniji, recimo, od Zakona o nevladinim organizacijama.

Kakvo je stanje ljudskih prava u Srbiji?

Posle jednog ovakvog perioda kakav smo mi imali u proteklih deset godina, ne može se ni očekivati ništa bolje. Ljudi ne mogu da zadovolje svoje pravo na rad, pre svega, ne mogu da zadovolje svoje pravo na adekvatnu zdravstvenu ili sudsku zaštitu. Njihova ekonomska sigurnost ne postoji. Bojim se da će biti potrebno puno vremena da se uspostavi neka ekonomska stabilnost a sa njom će, onda, ne sva prava ali – ipak – mnoga od tih prava paralelno biti zaštićena više nego što je to slučaj u ovom trenutku.

Čedomir Čupić rođen je 1948. godine. Profesor je na Univerzitetu u Beogradu i na Univerzitetu Crne Gore. Njegova profesionalna interesovanja obuhvataju sociologiju i političku antropologiju kao i kulturnu antropologiju i antropologiju moći. Kao sociolog, bavi se i istraživanjem odnosa između morala i politike. Autor je dvanaest knjiga ili studija kao i preko trista akademskih tekstova i eseja. Nekadašnji je član Saveta za borbu protiv korupcije.

Sporost u donošenju tranzicionih zakona

28. 11. 2001.

Građani u Srbiji svesni su da se ekonomska situacija u zemlji ne može brzo promeniti, ali ono što oni ne mogu da razumeju jeste to da se – uprkos tome što su ljudski životi godinama pljačkani i uništavani - u Srbiji zaustavljaju procesi namirenja pravde.

Zbog čega je tempo donošenja paketa sistemskih tranzicionih zakona tako spor?

Do nedavno, samo dva systemska zakona bila su doneta: Zakon o privatizaciji i ekstraprofitu i Zakon o sudovima i sudijama. Kašnjenje je ogromno jer predstavnici sadašnje vlasti obećavali su da će skup sistemskih zakona biti donet za prvih sto dana nove vlasti. Ova kašnjenja prouzrokuju nesigurnost. Čini mi se da se sadašnja vlast nalazi u situaciji gde joj je vreme izmaklo i ona mora, pod hitno, računati na vremenski faktor i da sve to što do sada nije uradila učini u – da tako kažem – brzim potezima. To znači: da donese sve zakone. Jer, ukoliko svi ti zakoni ne budu doneti, sâm sistem neće biti izmenjen. A, sa druge strane, i oni zakoni koji su već doneti neće moći da funkcionišu na pravi način.

Kakav je odnos kritičkih intelektualaca prema zvaničnicima vlasti?

Ja sam se žestoko založio za novu vlast misleći da će nova vlast doneti i nov način života i nov pristup i da će ona prihvatiti kritiku kao način života, da će prihvatiti kontrolne mehanizme i shvatiti da joj nevladine organizacije i autonomne institucije – kao i kritički intelektualci – zapravo

pomažu svojom kritikom. Međutim, vidim da se ponovo pojavljuje stari obrazac: vole se poslušnici, vole se ljudi koji navijaju.

Šta je osnovni uslov za ulazak Srbije u zajednicu demokratskih zemalja?

Ako nova vlast bude počela da namiruje pravdu – a tek je ovih dana taj proces otpočeo – čini mi se da će se onda stvoriti neka nada. Kada se donesu zakoni i kada oni počnu da funkcionišu; kada se pravda namiri; kada oni - koji su napravili velike neodgovornosti, velike uzurpacije i hohštapleraje kao i oni koji su se na osnovu monopola brzo obogatili i na osnovu ratnog profiterstva stekli ogromna bogatstva – budu, uz dokaze, preispitani i kada im bude oduzeto ono što su opljačkali; - onda će se tek stvoriti kod ljudi motivacija i to će, verovatno, još više podići elan da se sutra krene mnogo otvorenije i brže u promene. Onda su i procesi sazrevanja ljudi mnogo brži. To će i svet ceniti.

Jovica Trkulja rođen je 1952. godine. Profesor je na Pravnom fakultetu u Beogradu. Bavi se istraživanjem političkog sistema, ustavnog prava, teorijom demokratije i problemima postkomunističke tranzicije. Organizovao je nekoliko desetina naučnih skupova i kao redaktor priredio je oko dvadeset zbornika radova. Uređivao je časopise Gledišta i Srpska politička misao. Osnivač je i glavni urednik časopisa Hereticus. Autor je sedam knjiga i preko dvesta članaka, akademskih tekstova i oglada objavljenih u srbijanskim i inostranim časopisima i zbornicima.

Bilans prve tranzicione godine

02.12. 2001.

Jedan od uslova za formiranje Srbije kao demokratske države jeste i uspostavljanje bazičnog konsenzusa oko nekih temeljnih vrednosti oko kojih bi građani trebalo da se okupe i da se ta načela ugrade u Ustav.

Vi tvrdite da u Srbiji – ni nakon više od godinu dana – još nije uspostavljen diskontinuitet sa bivšim režimom.

Pre svega, nije uspostavljen diskontinuitet sa stubovima prethodnog režima i ključnim polugama vlasti. Ti stubovi su, po mom mišljenju, prvo: monopol nad finansijskim kapitalom, drugo: monopol nad medijima, treće: lojalan državno-partijski aparat i, četvrto: vojno-policijski kompleks. Ti stubovi ostali su, u biti, nepromenjeni. Promenjena je personalna platforma režima. Doduše, na pojavnoj ravni postoje promene u smislu retorike, zaklinjanja u neke liberalno-demokratske vrednosti ali, bojim se da sadržina koju mi živimo ne korespondira sa tom demokratskom formom. Sadržina je i dalje, po mom mišljenju, autoritarna.

Da li su mediji u Srbiji i dalje – kao što ste nedavno sugerisali – nedovoljno demokratski profilisani?

Medijski mrak, jednoumlje i cenzura i dalje su prisutni. Mediji u kojima sam ja radio, recimo *Danas* koji je godinama pronosio sveću slobode misli i medija, u situaciji je da skida kolumne svojim saradnicima, da

skraćuje tekstove. Da ne govorim o smenama urednika na elektronskim medijima.

Šta bi u Srbiji trebalo učiniti kako bi Srbija bila prepoznata kao demokratsko društvo?

Pre svega, to je uklanjanje monopola nad ideološkim aparatima. Naročito je važno skidaje monopola nad finansijskim tokovima, kao i potreba da se to učini transparentnim, jer u tim tokovima nalaze se ključevi moći. Najzad, jako je važno da se promeni vojno-policijski kompleks.

Kakvi su rezultati u prvoj godini tranzicije ka demokratiji postignuti u Srbiji?

Nakon petog oktobra 2000. godine nove vlasti ostvarile su vrlo značajne rezultate. Ti rezultati naročito su ostvareni na međunarodnom planu. Uspostavljeni su mostovi sa međunarodnom zajednicom. Zemlja je vraćena u glavne međunarodne organizacije, od Ujedinjenih nacija do ključnih finansijskih organizacija. Ne treba prevideti da su, bar nominalno, naše plate i penzije povećane sto posto i da se redovno isplaćuju. Međutim, ono na čemu ja insistiram jeste da mi moramo zadržati kritički stav.

Snežana Đorđević rođena je 1960. godine. Profesorka je na Fakultetu političkih nauka u Beogradu i direktorka je departmana za lokalnu samoupravu PALGO Centra. Stručnjak je za lokalnu samoupravu, urbanu politikologiju, javnu upravu i javne politike. Autorka je četiri knjige i nekoliko desetina naučnih tekstova. Učestvovala je u izradi nekoliko tranzicionih zakona. Deluje i kao edukatorka u programima mnogih nevladinih organizacija u Srbiji.

Lokalna samouprava i regionalizacija

11. 11. 2001.

Tek uz delovanje čitavog skupa reformskih zakona kao što su zakoni o teritorijalnoj organizaciji, o privatizaciji, o obrazovanju, o zdravstvu i Zakon o javnoj upravi, novi Zakon o lokalnoj samoupravi - koji će Parlament Srbije uskoro izglasati - imaće ekonomski i politički smisao.

Vi ste jedan od autora Predloga novog Zakona o lokalnoj samoupravi. Koja su osnovna obeležja tog zakona?

To je jedan moderan, nov i razvojni zakon sa veoma puno jako dobrih instituta, praktično najrazvojnijih institucija koje, uopšte, u Zapadnoj Evropi i u svetu postoje i koje jako lepo mogu kod nas da se primene i da, u velikoj meri, doprinesu razvoju i transformaciji društva. Problem sa kojim se suočavamo jeste to da, na žalost, opštinama nije vraćena svojina a to mora biti učinjeno. Sa druge strane, nužno je da opštine dobiju fiskalnu autonomiju i da dobiju svoje nezavisne finansije koje bi bile dovoljne za ispunjavanje onih nadležnosti koje lokalna vlast ima.

Za razliku od sada važećeg zakona, vi ste u Nacrtu novog Zakona o lokalnoj samoupravi predložili instituciju neposredno biranog gradonačelnika.

To je predloženo zato što se danas u Zapadnoj Evropi i u Sjedinjenim Državama direktno birani gradonačelnik apsolutno ne preskače kao rešenje, odnosno, videlo se da je to jedan razvojni institut i da se daleko bolji efekti postižu kada gradonačelnik ima velike nadležnosti ali ima i odgovornost. On ima mogućnost da pravi svoj tim, da s njim radi i da

odgovara za to što je uradio. Efekti su daleko bolji i to je danas posebno važno jer je opštinama dodeljeno jako puno poslova i, prema tome, one moraju biti institucionalno i finansijski osposobljene i mora im biti dato dovoljno prostora da bi one to mogle uspešno da urade.

Vi se zalažete za evropski koncept regionalizacije Srbije. Šta podrazumeva taj koncept?

Ja se zalažem za koncept regionalizacije koji nije samo teritorijalno-administrativni već i ekonomsko-razvojni. U tom konceptu regioni imaju vrlo važnu funkciju podsticanja ekonomskog razvoja i, prema tome, taj koncept ima, pre svega, ekonomsku dimenziju. Svaki od tako shvaćenih regiona mogao bi, pojedinačno, da konkuriše i za novac, da ima svoje predstavništvo i u Briselu, da pokaže koji su mu potencijali (i mogućnosti da privuče kapital ili radnu snagu). Jednostavno, to je, zapravo, priprema za ulazak u Evropu.

Kakve su trenutno perspektive za razvoj demokratije u Srbiji?

Ja bih volela da vidim Srbiju kao modernu državu koja je preduzetnička, što znači da sama država pruža neke usluge, ali taj prostor mora biti nemonopolski i otvoren. Potrebno je da postoje razne privatne agencije, jer upravo konkurencija podiže kvalitet usluga. Za to je, naravno, potrebno i vreme i profesionalizam i više stručnosti. Potrebno je, takođe, podići i kapacitet naših škola i obrazovnog sistema a, paralelno, podizati i političku kulturu. Srećna sam što su, konačno, na dnevni red došle takve stvari koje nas zaista vode u porodicu evropskih država.

Žarko Trebješanin rođen je 1950. godine. Profesor je na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju u Beogradu. Njegova profesionalna interesovanja obuhvataju psihologiju ličnosti, psihoanalizu i socijalnu psihologiju. Autor je desetak knjiga i dvadesetak naučnih studija. Bavi se psihološkom analizom pojava i ličnosti na javnoj sceni u Srbiji.

Psihološki otpori tranziciji

15. 12. 2001.

Ljudi u Srbiji u velikoj meri ponovo su apolitični i dezorijentisani jer, s jedne strane, smatraju da mnogo od onoga što je obećano nije ostvareno a, sa druge strane, znaju da nije alternativa povratak na ono staro.

Zbog čega je prisutan strah ljudi od novoga u politici ili u ekonomiji, uprkos tome što su građani upravo za to glasali?

Taj strah od onoga što je novo, što nosi u sebi neki rizik – to postoji kod svih ljudi. Možda je u Srbiji to, trenutno, intenzivnije ali samo zbog toga što je ta promena, koja je jako dugo željena i čekana, nekako naglo nastupila. Čini mi se da ljudi nisu bili dovoljno spremni i onda su bili zatečeni. Sada, odjednom, moraju da se prilagode na nešto novo i to onda izaziva jednu anksioznost (i strah i strepnju). To jeste iracionalno: ljudi se prilagode i na vrlo loše uslove, ali kada nastupe neki novi uslovi koji mogu biti bolji, čovek ne vidi kako tu da se snađe i oseća da mu je vrlo teško. Ovaj period jeste vrlo kritičan period adaptacije na bitno nove uslove.

Da li u Srbiji ima i onih ljudi koji su, tokom poslednjih dvanaest meseci, uprkos teškoćama, uspeli da integrišu nove vrednosti života u tranziciji?

Sigurno da ima i verovatno je veći broj ljudi postao politički pismeniji, ali ona velika većina mislim da, na žalost, nije mnogo u tom smislu politički napredovala.

Vi često govorite o psihološkim otporima tranziciji.

Moja osnovna teza glasi: otpori tranziciji u demokratiju nisu samo ekonomski i politički, nego se ljudi opiru tome i iz nekih unutrašnjih razloga zato što je ono staro društvo zadovoljavalo neke njihove bitne potrebe i neke njihove emocije. Dakle, sada je potrebno da se steknu neke sasvim nove mentalne navike i da se usvoje neke nove vrednosti, a to nije moguće bez velikih unutrašnjih otpora. Moramo obratiti pažnju na te psihološke otpore tranziciji jer ljudi, naprosto, nemaju onu potrebnu demokratsku političku kulturu i to se ne može izgraditi za kratko vreme.

Šta to konkretno znači?

Kada se u Srbiji bude izmenio mentalitet (i navike i vrednosti) – a bojim se da će to biti jedan dug proces – tada će moći da se mnogo brže ide u reforme i izgradnju jednog demokratskog društva, a za takve promene potrebno je najmanje deset, dvadeset, a ako ne i trideset godina – znači, čitava jedna generacija.

Vukašin Pavlović rođen je 1943. godine. Profesor je političke sociologije na Fakultetu političkih nauka u Beogradu. Bio je gostujući profesor na univerzitetima u Ujedinjenom Kraljevstvu i Sjedinjenim Državama. Autor je (ili koautor i urednik) nekoliko knjiga koje tematizuju odnose građanskog društva i demokratije kao i društvenih pokreta i socijalnih promena. Oblasti njegovog istraživanja obuhvataju teorije i modele demokratije, kao i oblast socijalne i političke ekologije.

Izgradnja civilnog društva

16. 12. 2001.

Kritički intelektualci u Srbiji trebalo bi da i dalje vrše socijalni pritisak na političko polje i da doprinose ozdravljenju tog polja koje se dugo razvijalo u senci jednog autoritarnog režima.

Kakav bi profil trebalo da stiče civilno društvo u Srbiji kako bi, ubuduće, bile onemogućene autoritarne politike?

Najvažnija uloga i najvažniji zadatak civilnog društva danas u Srbiji jeste da započne jedan obuhvatan proces socijalnog učenja i podizanja nivoa političke kulture i stvaranja nekih preduslova da demokratske institucije, koje se polako obnavljaju (tu, pre svega, mislim na parlamente), počnu da rade na moderan način. Dakle, za civilno društvo u Srbiji – i to, pre svega, na lokalnom nivou – postoji velik prostor za delovanje.

Vi često govorite da se život u civilnom društvu sastoji u jednoj formuli konfliktnog partnerstva svih politika koje zastupaju proširenje sloboda i povećanje standarda života ljudi. U kom smislu govorite o konfliktnom partnerstvu?

U smislu podrške ali i ozbiljne kritike slabosti u promenama, naravno, kritike koja se potpuno razlikuje od kritičke pozicije političkih snaga staroga režima. Kritika za koju se ja zalažem jeste kritika koja traži i brže i kvalitetnije, i po dometu opsežnije, demokratske reforme u Srbiji.

Šta još smatrate da predstavlja važno pitanje koje odlučuje o razlici između demokratski profilisanog društva i zajednice koja to nije?

Smatram da je to pitanje o tome na kojim će osnovama, i na kojim će principima, biti građen taj demokratski politički život: da li ćemo, i dalje, nastavljati sa starim formulama politike zasnovane na popularnosti političkih lidera ili ćemo insistirati na obnovi i izgradnji institucija i utvrđivanju demokratskih procedura. Naravno, i sa dugoročnog i sa srednjoročnog stanovišta, jedino je ova druga opcija za Srbiju, zapravo, izlaz iz teškog stanja u kome se Srbija nalazila preko jedne decenije.

Šta smatrate da bi građani Srbije trebalo da urade kako bi prevladali kriminalno nasleđe prethodnog režima?

Srbija mora da se suoči sa istinom o prethodnom periodu i sa onim što se u ime Srbije radilo u čitavom regionu. Mislim da još uvek nije do kraja, do poslednjeg građanina, doprla istina o mnogim zločinima i zlodelima i o jednoj agresivnoj politici prethodnog režima u odnosu na naše neposredno okruženje. To je posao koji je nužno obaviti kako bi otpočeo jedan dvostruki proces: i proces ozdravljenja društva i proces istinskog pomirenja sa našim okruženjem.

Snježana Milivojević rođena je 1956. godine. Profesorka je na Fakultetu političkih nauka u Beogradu i članica je Akademskog veća u Centru za ženske studije u Beogradu. Njena profesionalna interesovanja odnose se na komunikologiju i ulogu medija u procesu tranzicije ka demokratiji kao i na status kulture sećanja u medijima. Za vreme Miloševićevog režima, 1998. godine onemogućena joj je odbrana doktorske teze, a 1999. godine otpuštena je sa Fakulteta. Na Fakultet vratila se 2003. godine. Autorka je dve knjige i oko trideset naučnih studija kao i nekoliko desetina medijskih istraživanja. Njeni akademski tekstovi prevedeni su na engleski, nemački, francuski i grčki jezik. Bila je gostujući predavač na univerzitetima u Ujedinjenom Kraljevstvu i Sjedinjenim Državama.

Medijske slobode i medijski haos

28. 12. 2001.

Iako za medijske slobode svuda najveću pretnju predstavljaju aparati države, u Srbiji ni unutar samih medija nema dovoljno sposobnosti da se odgovori na izazove slobode koji su sada drugačiji nego pre pada Miloševićevog režima.

Kako izgleda medijska scena u Srbiji danas?

Mislim da je vidljivo da je vlast povukla interesovanje iz medija: zadovoljna je time da ima haotičnu medijsku scenu koju može da kontroliše i ne trudi se mnogo ni da postakne donošenje zakona, ni da pomogne sređivanju medijskog haosa, ni da pomogne medijima kojima je težak prelazak na tržište i koji su, sa druge strane, izmrcvareni proteklom decenijom. Oni su, naime, gurnuti da istovremeno menjaju (ili ponovo utvrđuju) svoj odnos prema vlasti, da se snalaze na tržištu koje je haotično, i da se pripremaju za nove medijske vlasnike. Lokalna medijska scena je, s jedne strane, verovatno dobila neku vrstu satisfakcije time što su promenjene lokalne vlasti (i vlast u celini koju je ona kritikovala u poslednjoj deceniji) ali je, sa druge strane, postala žrtva lokalnih moćnika.

Da li u Srbiji ima cenzure?

Mislim da ima cenzure. Prema onome što se objavi, rekla bih da tu ima i nekog 'vanmedijskog rada'. Verovatno ima više indirektnih pritisa – mnogi su mediji u Srbiji funkcionisali tako što su direktno podržavali vlast i oni su tačno znali šta treba da rade. Njima je, sada, komplikovano da se snađu u slobodi čak i ako im se dozvoli da se profesionalno ponašaju. Jedan deo medija prilično je nekritički podržavao opoziciju, misleći da je to, naprosto, medijska misija u trenutku kad se ruši autoritarni režim i sada taj deo ima problem definisanja svog novog odnosa prema vlasti koja je sada prijateljska ili bolja.

Vi ste, nedavno, bili u prilici da lično iskusite na koji se način nekada režimski dnevni list kakav je beogradska *Politika* obračunava sa mišljenjem sagovornika koje ukazuje na sramnu prošlost tih novina.

Ako mi dozvolite da zloupotrebim ovu mogućnost javnosti, rekla bih da se meni nedavno desilo u *Politici* da je, iz razgovora koji su obavili sa mnom, izostao deo koji se odnosi na moje kritičko vrednovanje uloge *Politike* u prethodnoj deceniji u proizvodnji mržnje, nacionalzma, podsticanju rata, proizvodnji vođe i održavanju autoritarnog režima. Istovremeno, *Politika* objavljuje feljton o Mladiću.

Na čemu bi Predlog novog Zakona o radiodifuziji trebalo da bude utemeljen?

Ja mislim da je prvi zadatak novog medijskog zakona, dakle, da definiše novi okvir za funkcionisanje medija, da krene u pravcu kidanja veze između vlasti i državnih medija i, time, u ime vlasti, pošalje poruku ovdašnjoj javnosti da se vlast neće direktno mešati u rad medija i da će sama priznati činjenicu da su ti mediji javno dobro – da oni servisiraju javnost a ne servisiraju vlast niti političku partiju ili koaliciju na vlasti. Već samo to predstavljalo bi ogroman pomak.

godina

2002 - 2003

Aleksandar Bošković rođen je 1962. godine. Gostujući je profesor antropologije na Fakultetu za društvene nauke Univerziteta u Ljubljani (Slovenija). Njegova naučna interesovanja obuhvataju lokalne antropološke tradicije, konstrukciju znanja u 'marginalnim tradicijama', teoriju antropologije, kao i odnose između mita, politike i ideologije. Napisao je nekoliko stotina tekstova za časopise. Autor je četiri knjige, preko šezdeset akademskih radova i preko pedeset kritika. Član je nekoliko međunarodnih antropoloških udruženja i instituta. Bio je profesor na univerzitetima u pet država na tri kontinenta. Kao viši naučni saradnik radi na beogradskom Institutu društvenih nauka.

O odgovornosti novinara

30. 01. 2002.

Idealni mediji u Srbiji bili bi oni koji pružaju najpre vesti a tek potom svoje kritičke komentare, ostavljajući ljudima procenu o tome da li je nešto dobro ili loše, osim u ekstremnim slučajevima kao što su širenje rasizma, ksenofobije ili nacionalizma.

Kakav je status štampanih i elektronskih medija u Srbiji danas?

Jedan od problema u Srbiji jeste taj što u Srbiji nikada nisu postojali nezavisni mediji. Srbija je stvorila antivladine medije koji su ovde, sasvim pogrešno, bili poistovećivani sa nezavisnim medijima. Recimo, 1997. ili 1998. godine 'nezavisan' je bio *Blic* ili *Dnevni telegraf* (koje ja nisam čitao). Ja sam čitao *Danas* – ranije: *Našu borbu* – ili *Vreme*, ali ja te novine ne doživljavam kao nezavisne nego kao antivladine, antimiloševićevske. Ovde postoji problem nedostatka elementarne političke kulture tako da ljudi, jednostavno, ne znaju šta je šta.

Vi govorite i o još nekim problemima u sferi funkcionisanja medija.

Postoji problem poslušnosti novom režimu. Sada treba dokazati lojalnost i novom režimu a postoji i problem nedostatka profesionalizma. U mnogim, pre svega pisanim, medijima ljudi ne znaju šta je to tekst ili šta je to vest. Ljudi objavljuju autorske tekstove na mestima gde bi trebalo da stoje vesti i onda to, normalno, odbija.

Kakva rešenja vi predlažete?

Jedan moj kolega, sa kojim sam sredinom osamdesetih godina zajedno radio u redakciji *Studenta*, objašnjavao je to 'teorijom tanke crvene linije'. On je govorio ovako: 'postoji tanka crvena linija do koje se može ići i kada dolazimo do te linije ona se stalno pomera naviše ali, ako mi ni ne dolazimo do te linije – znači: ne pokušavamo da idemo do krajnjih granica načina izražavanja ili političkih sloboda – ta se linija, onda, spušta'. Tako se prostor sve više smanjuje.

Da li su za sadašnje stanje medijske scene u Srbiji individualno odgovorni sami novinari ili postoji i neka druga vrsta odgovornosti?

Ja sam bliži ideji individualne odgovornosti. Koliko je novinara u Srbiji koji umeju da napišu vest? Koliko je novinara u Srbiji koji znaju da napišu tekst koji bi trebalo da čita hiljade ljudi različitog nivoa obrazovanja? Koliko je novinara koji su pismeni, ako hoćete, baš, da idem do kraja? Ako čitate neke od novina danas, videćete da to nisu samo štamparske greške već je to haos od gramatičkih grešaka. Mislim da su, pre svega, sami novinari u Srbiji najzaslužniji za to što im se dešavalo poslednjih petnaestak godina. Nisam siguran da li su oni spremni da neke nove ljude i neke nove ideje ubace u pogon.

Nebojša Popov rođen je 1939. godine. Glavni je i odgovorni urednik beogradskog časopisa Republika. Viši je naučni saradnik Instituta za filozofiju i društvenu teoriju. Na Filozofskom fakultetu u Beogradu predavao je do 1975. godine kada je suspendovan iz političkih razloga. Distribucija njegove knjige Društveni sukobi izazov sociologiji zabranjena je u političko-sudskom procesu iz 1983. godine. Autor je desetak knjiga i nekoliko stotina tekstova, studija i analiza. Njegovo delovanje usmereno je na zastupanje mirovnih i racionalnih politika, protiv ksenofobije, nasilja i etničkih podela. Dobitnik je nagrade Medijske organizacije jugoistočne Evrope (SEEMO) za ljudska prava i uzajamnu saradnju za 2003. godinu.

Sazrevanje kroz odgovornost

18. 02. 2002.

Jedna kultura koja pretenduje da bude zrela, mora se osloboditi onih naslaga koje je čine neproduktivnom sluškinjom bilo koje vlasti a naročito loše vlasti.

Časopis *Republika*, Građanski parlament Srbije (GPS) i Dokumentacioni centar: Ratovi 1991. -1999. organizuju u šesnaest srbijanskih gradova projekat pod nazivom Istina i odgovornost. Zbog čega ste odabrali upravo tu temu?

Bez istine nemoguće je identifikovati samoga sebe a bez odgovornosti takođe nije moguće identifikovati vlastitu ličnost i društvo u kome živimo (porodicu, grupu, profesiju, pa i naciju). Bez odgovornosti nemoguće je trezveno projektovati bilo šta što hoćemo da činimo. A bez individualizovanja krivice za evidentno počinjene velike zločine, pljačku i mnoge druge rđave stvari, nema uređenog društva.

Koliko je u Srbiji problem individualizacije krivice, zapravo, shvaćen?

To kod nas nije jednostavan problem i to je naša velika nevolja. Ima i ubistava i zločina i krađe i pljačke u svakom društvu ali ovde je to dugo bilo na vlasti, to je bila vladajuća ideologija i praksa jednog režima koji je,

nadam se, u odlasku, ali još uvek nije uspostavljen poredak koji omogućuje da se živi u jednoj uređenoj državi.

Kako biste prokomentarisali početak suđenja bivšem srbijanskom autokrati Miloševiću?

Ne ustručavam se da komentarišem, međutim, mislim da taj proces jeste tek početak jednog velikog procesa, ne samo sankcionisanja nego i razjašnjavanja onoga šta se dogodilo. Najvažnije jeste to da je taj proces razjašnjavanja i sankcionisanja započeo. I nikako ne bih podržao ocenu, ili utisak, da su mnogi ljudi protiv tog procesa razjašnjavanja i sankcionisanja. Bilo je i do sada nekih suđenja u Hagu i biće ih, a biće ih i na drugim mestima, kao što će - i za deset i za dvadeset i za pedeset godina - biti i nastojanja da se razjasni sve ovo što se događalo.

Dali će tok suđenja Miloševiću doprineti kritičkom suočavanju javnosti u Srbiji sa sopstvenom ulogom u održavanju autoritarnog režima?

Ja sam pristalica jedne ideje i jednog principa koji zastupa Kornilios Kastoriadis, koji kaže da je jedna od temeljnih ideja evropske kulture – od antičke Grčke naovamo, i to je specifičnost te kulture – upravo njena snaga regenerisanja kroz kritičko mišljenje. Onoliko koliko ovaj proces podstiče kritičko mišljenje (koje nije puka negacija već jedno ozbiljno razmišljanje), utoliko će to biti podsticajno za sazrevanje i individualnih načina razmišljanja, individualnih stavova, ali i za sazrevanje nacionalne kulture.

Dobrivoje Radovanović rođen je 1941. godine. Dekan je Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju. Bio je direktor Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja. Oblasti njegovog profesionalnog interesovanja obuhvataju psihologiju kriminala, organizovani kriminal, nasilni kriminal i psihologiju zatvora. Autor je petnaest knjiga i oko šezdeset naučnih tekstova. Njegovo delovanje prepoznatljivo je po kritici vladine politike u borbi protiv svih vrsta kriminala, a naročito protiv organizovanog kriminala.

Opasnosti od netransformisane tajne policije

23. 02. 2002.

Postoje mnogi segmenti u Srbiji koji iziskuju da se o njima govori javno a to su: poštovanje svih ljudskih prava, oblici korupcije političke prirode ili promene u policiji i sudovima, koje još nisu sprovedene.

Zbog čega se vrlo sporo sudski procesuiraju slučajevi kriminala u Srbiji čiji su nosioci bili predstavnici bivšeg režima?

Zato što je, na žalost, Srbija bila toliko kriminalizovana država da će trebati mnogo više vremena da prođe nego što su to samo jedna godina ili dve godine, kako bi se ozbiljniji rezultati mogli postići. Razlozi zašto se ti rezultati ne postižu jesu i neke druge prirode. Recimo, to su još uvek nedovoljne promene u policiji, u pravosudnim organima, zatim neke greške koje je nova vlast napravila ostavljajući na vlasti stare policijske kadrove u onom interregnumu vlasti kada su oni mogli sakriti sve materijalne dokaze. I ima, na žalost, još mnogo više razloga.

Vi često govorite da je potrebno pojačati prevenciju kriminala kroz efikasnije delovanje sudskog sistema i policije, kako bi se smanjio uticaj kriminogenih činilaca na demokratske procese u Srbiji.

Ali, to nije sve. I nije jedino i, na žalost, nije dovoljno, zato što mnogi oblici kriminala kod nas, u ovoj sredini i na Balkanu, izviru iz politike, a još uvek nemamo uspostavljene prave demokratske odnose u politici da bismo mogli računati na neke ozbiljnije promene. Još uvek je politička

trgovina prisutna na ovim terenima kao i razni kompromisi i to, naravno, negativno utiče na borbu protiv kriminala.

Dali Parlament Srbije danas efektivno kontroliše delovanje ozloglašene, i još uvek netransformisane, tajne policije?

Tajna policija odigrala je kod nas jednu lošu ulogu za interes ovog društva i ta loša uloga manifestovala se u formiranju organizovanog kriminala, u podržavanju paravojnih i parapolijskih formacija koje su činile različite vrste zločina. Tajna policija proganjala je ljude koji politički drugačije misle u odnosu na one koji su bili na vlasti, i činila je užasne stvari. Međutim, ovde se još uvek nije promenila uloga tajne policije, odnosno državne bezbednosti, jer još nismo izmenili ustavne okvire rada ili zakone koji prate (ili regulišu) rad tajne policije.

O organizovanom i institucionalizovanom kriminalu bivšeg režima svedoče i počinjeni ratni zločini zbog kojih se nekadašnjem srbijanskom autokrati Miloševiću sudi pred Haškim tribunalom.

Jako sam siguran da to ne može da znači i kolektivnu krivicu srpskog naroda. To suđenje i jeste potrebno upravo zato da bi se krivica individualizovala. Ne može neko činiti masovne zločine protiv drugih naroda, u današnje doba na tlu Evrope, a da ostane nekažnjen zbog toga.

Lino Veljak rođen je 1950. godine. Profesor je (i direktor doktorskog studija filozofije) na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Registar njegovih profesionalnih interesovanja obuhvata kritiku metafizike, filozofiju istorije i metodologiju interdisciplinarnih istraživanja. Autor je pet knjiga, a priredio je pet knjiga. Napisao je preko sto pedest studija i akademskih tekstova kao i nekoliko stotina članaka i rasprava. Aktivni je član beogradske nevladine organizacije Žene u crnom.

Preduslovi za formiranje javne scene

09. 03. 2002.

Bez kritičke javnosti nema stabilnosti demokracije.

Vi često govorite o važnosti izgradnje kulture civilnog društva u zemljama mlade demokratije. Šta je to ispod čega akteri na javnoj sceni - dakle: i u medijima - ne bi trebalo da idu?

Najelementarnija stvar jeste ta da se poštuje ljudsko dostojanstvo svake osobe. To, onda, znači da se ne blate individue (naravno, to ne znači prešućivanje pojava i ponašanja suprotnih elementarnim demokratskim principima ili prešućivanje takve prakse koja zaslužuje kritiku). Ono što je posebno nedopustivo jest širenje mržnje, širenje netolerancije i širenje huškačke atmosfere.

Vi ste govorili da informacije mogu biti autentične (ako se odnose na neke , do sada tajne, podatke) a da – istovremeno – ne moraju biti istinite. Da li biste to objasnili?

Kada se objavljuje tajni policijski dosije, taj dosije može biti konstruiran a može biti autentičan. Kada neki medij dođe do autentičnog dokumenta i objavi autentičan dokument bez ikakvih modifikacija, bez ikakvih dorađivanja, može se dogoditi da je taj dokument istovremeno istinit u tom smislu da je to zaista dokument, na primer, 'Dosije broj 726/27 te-i-te tajne službe' a da, s druge strane, u tom dokumentu ima najviše trideset posto istine a sedamdeset posto poluistina ili potpunih izmišljotina i konstrukcija. U tom smislu nešto može biti i istinito i lažno u isto vrijeme.

Kakve su perspektive izgradnje civilnog društva u državama jugoistočne Evrope?

Tu imamo jednu pojavu istovremenog i 'jačanja-u-principu' i 'slabljenja-u-praksi'. Civilno društvo, u principu, jača zato jer više nema opasnosti od policijske ili neke slične represije, a slabi zato jer je dobar dio aktivističkog jezgra civilnog društva naprosto ušao u strukture vlasti. Tek sa razvijenim, zrelim, civilnim društvom – i njemu pripadnom demokratskom javnošću – stvorene su šanse da društvo u cjelini stekne imunitet protiv takvih autoritarnih ili diktatorijalnih iskušenja.

Šta smatrate da bi – posle pada Miloševićevog režima - mogao biti lèk za uništenu javnu scenu u Srbiji?

Meni se čini da bi bilo veoma korisno da se donesu neki elementarni etički kodeksi, u tom smislu da se onemogući propagiranje mržnje, odnosno da se eliminiira iz sfere javnog informiranja govor mržnje i netolerancije, a vjerovatno bi jedna od pretpostavki za to bila suočavanje sa prošlošću. Naime, bilo bi to i suočavanje sa odgovornošću onih novinara koji su u prošlosti služili bivšem režimu. U svakom slučaju, ono što bi bilo važno i za Srbiju – jednako kao što je važno i za Hrvatsku – jeste to da se isključi govor mržnje i netolerancije iz sfere javnog komuniciranja.

Staša Zajović rođena je 1953. godine. Osnivačica je (1991.), koordinatorka i voditeljka edukativnih programa organizacije Žene u crnom. Bila je aktivistkinja u nekoliko feminističkih grupa i drugih nevladinih organizacija. Njeno delovanje usredsređeno je promociju mirovnih politika, na izazove i prepreke procesu suočavanja sa prošlošću kao i na feministički pristup bezbednosti. Uredila je preko dvadeset zbornika. Autorka je preko pedeset studija i nekoliko stotina članaka u srbijanskoj i inostranoj štampi. Članica je nekoliko međunarodnih organizacija za promociju ženskih prava i mirovnih ženskih politika.

Život u razlikama

30. 03. 2002.

U Srbiji još uvijek nije promijenjena klima u kojoj je bilo moguće da se počine užasni zločini.

Organizacija 'Žene u crnom' bila je u bivšem režimu ne samo politički marginalizovana nego i fizički proganjana, a danas su marginalizovane njene ideje. Kako to komentarišete i sa kakvim se izazovima suočavate danas?

Mi smatramo da nije samo problem promijeniti vlast nego i promijeniti samu strukturu, smisao i sadržaj moći. Svi koji žele da tom cilju doprinesu promjenom strukture moći, mogu da se suoče sa ovim problemom. Ali, ja ne smatram da je naša marginalizacija ista kao što je bila u prethodnom periodu. U najvećem dijelu ove zemlje građani i građanke oslobodili su se straha, tako da je danas daleko lakše da realizujemo svoje akcije i prenosimo svoje misli tamo gdje je to ranije bilo nemoguće.

Sa kakvim se preprekama razvijanju demokratije danas suočava srbijansko društvo?

Mislim da je jedna od najozbiljnijih prepreka upravo ekonomska bijeda i siromaštvo. Dalje, promjenom režima nije se promijenio u velikoj mjeri način mišljenja koji stoji u samom uzroku, u samoj srži rata a to je odnos prema drugima, prema različitim i prema razlikama uopšte. Sve dok se

bude smatralo da jedna razlika ima višu društvenu vrijednost, onda će se smatrati da su neki superiorniji a drugi inferiorni. Ovdje ne mislim samo na etničku pripadnost već mislim i na rodnu i na seksualnu pripadnost i na sve druge vrste razlika.

Vi za poželjan politički ambijent u Srbiji smatrate pacifikovano civilno društvo. Šta je neophodno učiniti da bi se takav politički ambijent ustalio?

Neophodno je, naravno, izvršiti i denacifikaciju (kroz oslobađanje od nacionalističkih naslaga i etnički motivisanog govora mržnje) a i demilitarizaciju ovog prostora. To je dugotrajan proces a način na koji možemo djelovati iz ovog sektora jeste, možda, najdjelotvorniji kroz edukaciju za mir i nenasilje.

Šta danas sačinjava repertoar aktivnosti organizacije 'Žene u crnom' u promovisanju i zaštiti ljudskih prava u Srbiji?

To su lobiranje, kampanje, različiti oblici saradnje sa onima koji su u parlamentima. Jako je važno da se radi na više nivoa. Neophodno je raditi na zakonodavnom nivou, ali to nije dovoljno. Ukoliko mi ne djelujemo i na drugom nivou – to jest na nivou mijenjanja kulturnih predstava – onda ti zakoni mogu da budu neupotrebljivi. Dakle, potrebno je, kroz sveobuhvatnu saradnju, djelovati na mnoštvo nivoa.

Vojislav Stanovčić rođen je 1930. godine. Bio je profesor na Fakultetu političkih nauka u Beogradu, gde još uvek drži predavanja na postdiplomskim studijama. Njegova naučna interesovanja obuhvataju oblasti političke teorije, vladavine prava, odnosa moći i legitimiteta kao i međuetničkih odnosa i federalizma. Bavi se istraživanjem sistemskih uzroka u karakteru političkih sistema i u nasleđu preovlađujuće autoritarne političke kulture. Član je Republičkog odbora za rešavanje sukoba interesa i predavač je na Međunarodnoj letnjoj školi za demokratiju. Autor je nekoliko knjiga (među kojima je i jedna knjiga na nemačkom jeziku) i više od trista studija, članaka ili priloga u naučnim časopisima, predgovorima za prevedene knjige i tematskim zbornicima (među kojima je oko dvadeset pet izdanja na engleskom jeziku).

Modernizacija lokalnih zajednica

30. 04. 2002.

Ideja vladavine prava jeste ulaznica za krug civilizovanih zemalja.

Na koji način bi trebalo da bude profilisan koncept lokalnih zajednica u regionalizovanoj Srbiji i šta bi on trebalo da sačinjava?

Ako, osim zakona koji je sada donet, lokalne zajednice dobiju i ustavne osnove za lokalnu samoupravu, onda one – sa tim proširenim krugom nadležnosti i, eventualno, finansijskim izvorima iz kojih će imati podlogu za neke delatnosti – mogu da postanu faktor ograničavanja vlasti. Dakle, neophodno je imati u vidu i regionalnu samoupravu (naš vrlo kompetentan naučnik u studiji *Regionalna država*, po ugledu na Španiju, Italiju i Švajcarsku predlaže, recimo, dvanaest regiona na koje bi čitava Srbija bila podeljena).

Kako je moguće modernizovati lokalne zajednice u Srbiji i sa kakvim se izazovima suočavaju pokušaji njihove modernizacije?

Modernizacija ide u različitim smerovima. Mi već danas imamo ono što se naziva 'masovnim društvom', društvom u kome ta težnja za participacijom – pa, čak, i u lokalnim zajednicama – opada. Osim toga, jako je naglašena težnja da se, kao što se to čini u velikim korporacijama,

upravljanje – čak i u lokalnim zajednicama – vrši profesionalno. To znači da se nađe neki sposoban menadžer koji uopšte i ne mora biti iz toga kraja (koji može biti i iz inostranstva), menadžer kome se poverava veliki grad da on uredi stvari.

Vi često govorite da u Srbiji preovladava autoritarna politička kultura. Da li biste to pojasnili?

Mi imamo prevladajuću autoritarnu političku kulturu. Trebalo bi mnogo vremena da se objasni šta je to, ali neophodno je – radi ostvarivanja ideje o vladavini prava i radi razvijanja civilnog društva – promeniti i postojeću političku kulturu i izgraditi jednu liberalnu političku kulturu: kulturu uvažavanja drugoga, kulturu uvažavanja razlika i dijaloga i nastojanja da se ljudi sporazumeju, kao i kulturu tolerancije i kompromisa.

Vi se zalažete za Srbiju kao takvo društvo koje će, napokon, kao i ostala demokratska društva, biti utemeljeno na poštovanju svih ljudskih prava.

To su društva koja su zasnovana na ideji ljudskih prava, a naročito na ona četiri prava koja je John Locke imao u vidu: da ljudi, jedan drugome, moraju priznavati pravo na život; pravo na slobodu; pravo na telo, i pravo na svojinu, sa svim konzekvencama koje proističu iz ova četiri prava. I ako se ljudima zaista ta prava garantuju, i ako ih garantuju pravni i ustavni sistemi, onda će biti izgrađeno (na osnovu poštovanja tih prava svakoga prema svakome) jedno građansko ili civilno društvo.

Zagorka Golubović rođena je 1930. godine. Na Univerzitetu u Beogradu bila je profesor socio-kulturne antropologije. Na Filozofskom fakultetu u Beogradu predavala je do 1975. godine, kada je suspendovana iz političkih razloga. Do 1981. godine predavala je na univerzitetima u Švedskoj, Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Državama. Kao naučni savetnik radila je u Centru za filozofiju i društvenu teoriju pri Institutu društvenih nauka u Beogradu. Od 1991. do 1996. godine ponovo predaje na Filozofskom fakultetu u Beogradu i šef je Katedre za interdisciplinarnu postdiplomske studije. Autorka je petnaest knjiga i nekoliko stotina studija i ogleda.

Za modernizaciju bez nacionalizma

19. 05. 2002.

Nijedna vlast ne treba da ostane bez kontrole jer je to najbolji način zaštite građana od obnavljanja političkih obrazaca iz prošlosti.

U kojim je segmentima društvu u Srbiji najpre potrebna modernizacija i ko su glavni promoteri modernizacije?

Društvu u celini potrebna je modernizacija i u ekonomskom i u političkom i u kulturnom smislu jer mi smo u svim tim segmentima zaostali. Promoteri su kako vlast, tako i svi segmenti civilnoga društva, sâmi građani kao i porodica koja mora da se modernizuje kako bi mogla da vaspitava jednu novu generaciju koja će živeti u modernom društvu.

Vi često govorite da je nemoguće izgraditi moderno društvo u Srbiji na podlozi nacionalizma ili klerikalizma i da moderno društvo ne može postojati ukoliko nije integrisano u procese globalizacije.

Nacionalizam je osnovna prepreka za modernizaciju društva. Danas je dominantno prevazilaženje nacionalnog suvereniteta i nacionalne zatvorenosti. Sve više prisutni su procesi koje nazivamo 'globalizacija', dakle: uključivanje nacionalnih država u neke šire svetske tokove. Ako se takvi trendovi ne budu pratili, ako se mi vraćamo unazad, onda je sigurno da će to usporiti proces modernizacije društva.

Na koji način nevladin sektor u Srbiji može promovisati ideje otvorenog društva u okolnostima kada više ne postoji pretnja od strane vlasti?

Čini mi se da se, u ovoj novoj situaciji, civilni sektor ne snalazi u dovoljnoj meri. Civilni sektor nalazi se pred problemom da se preorijentiše, pred problemom da shvati da je sada osnovna uloga civilnoga sektora da bude neka vrsta javnoga mnjenja, kontrole vlasti od strane javnoga mnjenja.

Vi ste i pobornica donošenja Zakona o lustraciji.

Tačno. Prvo, Zakon o lustraciji znači osnovu i početak: to je početak suočavanja sa svojom prošlošću. To znači da budemo spremni da se suočimo sa sopstvenom prošlošću, a naročito sa negativnim karakteristikama i posledicama te prošlosti. Iz toga, dalje, proizilazi način na koji se treba ponašati prema onima koji su uzročnici takvoga negativnog stanja. Ja sam apsolutno za donošenje Zakona o lustraciji i mislim da većina građanstva prihvata to da svi oni, koji su radili u korist propasti ovoga društva i koji su radili u korist propasti svih ostalih društava, prvo treba da budu smenjeni sa svojih dužnosti i da – za određeno vreme - budu pravno onemogućeni da zauzimaju političke pozicije. To bi trebalo da bude samo početak jer bi oni trebalo da budu privedeni i pred sud pravde i da za te svoje postupke i odgovaraju.

Tamara Gruden rođena je 1963. godine. Bila je saradnica nekoliko časopisa, a od 1991. do 1994. godine bila je dopisnica riječkog Novog lista. Kao lingvistkinja, specijalizirala je književnu publicistiku. Autorka je jedne knjige i nekoliko stotina tekstova. Radi kao lektor u Institutu za zaštitu zdravlja Srbije.

Nizak nivo javnog govora

22. 06. 2002.

Na opštem planu, nivo jezičke kulture u političkom komuniciranju u Srbiji opada.

Vi tvrdite da su danas civilni pokreti, koji su doprineli padu bivšeg režima u Srbiji, zapravo marginalizovani. Na šta konkretno mislite?

Marginalizovani su apsolutno: i nevladine organizacije i civilni pokreti, jer, oni su odigrali svoju ulogu a nisu je zadržali jer mi smo još daleko od civilnog društva. Mislim da su civilni pokreti odigrali najveću ulogu: oni su imali bolju kampanju (i komunikološki i lingvistički) nego što je to bila i predizborna kampanja DOS (Demokratska opozicija Srbije). Sada su te organizacije marginalizovane jer, jednostavno, nisu uključene u sistem vlasti i moći.

Sa druge strane, govor mržnje u javnom komuniciranju u Srbiji nije marginalizovan.

Jezik rata i jezik mržnje slušali smo ovde, i živeli sa njim, petnaest godina kada obične, normalne reči – koje i naš jezik sadrži – nisu postojale na javnoj sceni. Prvi primer jezika mira bile su, za mene, studentske parole tokom protesta 1996./1997. godine gde su studenti pokazali kako jezik može biti jezik pobune ali, istovremeno, i tolerantan, odmeren i duhovit. To je bila jedna populacija koja je iz sebe iznedrila jedan potpuno specifičan, žargonom obojen, jezik koji je bio efektivan.

A nakon toga?

Nakon toga mislim da su, delimično, na jeziku mira, predizbornoj kampanji doprinele poruke nevladinih organizacija i Otpora, gde se jezički izraz sažima na nivo najkraće poruke. Mislim da je i u kampanji DOS jedan od najboljih slogana bio – u ovom mirovnjačkom kontekstu o kome govorim – ”Mi pobeđujemo, svi dobijaju”.

Vi često govorite da je u Srbiji stepen javnog komuniciranja vrlo nizak.

Nivo komunikacije jeste zakržljao. Kada i razgovaraju, ljudi ne slušaju jedan drugoga. Ako i slušaju jedan drugoga, kôdovi su potpuno drugačiji. Ili imate vrlo male grupe sagovornika, gde je kôd istovetan – pa se vi razumete – ali, na jednom opštijem planu, mislim da je vrlo nizak nivo komuniciranja kao, uostalom, i prag tolerancije.

U kojim oblastima su, do sada, učinjeni najveći proboji ka uspostavljanju demokratskih standarda u Srbiji?

Neke se stvari vide i neke se stvari kreću. To je nalik domaćici koja nije pospremala svoju kuću deset godina i sada bi želela da to učini, ali ne zna od čega, najpre, da počne. Jedino u finansijskoj sferi vide se neki efekti uvođenja reda. Jer, dok ovde ljudi shvate da svi moramo platiti porez, proći će mnogo vremena a to iziskuje promenu mentaliteta i svesti. To je ono osnovno.

Vladimir Arsenijević rođen je 1965. godine. Književnik je i urednik u izdavačkoj kući Rende iz Beograda. Autor je četiri knjige. Njegova dela prevedena su na više od dvadeset svetskih jezika.

Braniti druge od sebe

27. 07. 2002.

I dalje smo siromašni koliko smo i bili i živimo veoma teško kao što smo i živeli, ali to ne znači da se ništa nije promenilo jer ljudi ne ginu, nema raseljavanja, Srbija ne ratuje više sa drugima i inkorporirana je u svetsku zajednicu.

Kakvo je stanje na javnoj sceni u Srbiji danas u kontekstu mešanja orijentacije ka civilizovanom svetu sa bujanjem novog nacionalizma?

Mi se nalazimo u periodu tranzicije. Naša nesreća bila je u tome da, dok je ogroman broj istočnoevropskih zemalja već ušao u proces tranzicije, mi smo se kretali nekakvim sporednim trasama pa smo samo slušali o svemu tome. Naravno, uvek smo znali da period tranzicije boli ali nismo baš najjasnije znali kako on to boli. Proces tranzicije svugde boli drugačije jer izuzetno zavisi od okolnosti koje se zatiču u određenoj sredini. Ovo je naša tranzicija. Ona je, sa jedne strane, ekonomska ali je, sa druge strane, izrazito politička. Nama predstoji i onaj proces na čije se spominjanje ljudi ježe, a to je denacifikacija (kao proces pravnog i socijalnog savladavanja nedavne zločinačke prošlosti). Mi moramo imati svest o tome da bismo na pravi način učestvovali u razvijanju društva.

Šta to konkretno znači?

Mislim da, naprosto, treba podsticati razgovor o nekim pitanjima koja su proizašla iz prethodnog perioda. Sa druge strane, treba dobro voditi računa da taj razgovor ne ode u sopstvenu suprotnost. Nema puno napretka u svemu tome ukoliko se razgovor pretvori u nekakvu veliku dreku gde niko nikoga ne sluša. Mislim da bi oni ljudi, koji sebe smatraju liberalnim intelektualcima, trebalo da daju jednu odstupnicu onima čije je mišljenje nešto drugačije. Ako svedemo sve na razgovor, ako svedemo

sve na sukob mišljenja, mislim da to civilizuje čitav odnos. Ako se to proširi dalje, na region, znači: ne samo unutar Srbije, utoliko bolje.

Šta bi trebalo učiniti kako bi Srbija zaista raskinula sa nasleđem bivšeg režima?

Trebalo bi najpre da naučimo da zaista živimo u svetu koji je protkan najrazličitijim vezama i da je nemoguće izolovati se po nacionalnom osnovu (kako je to bilo moguće pre dvesta godina). Komunikacijske tehnologije učinile su čuda i mi, naprosto, treba ta modernizujemo sopstvenu zemlju i da je uključujemo u te najrazličitije tokove (i ekonomske i političke i kulturne) kako bismo se integrisali u svet kakav jeste.

Vi često govorite o potrebi prevladavanja nekada dominantnog projekta samoizolacije Srbije od civilizovanog sveta. Kakve su, u odnosu na to, perspektive suočavanja sa zločinima?

Iskreno mislim da mi u budućnosti treba da se bavimo time da više branimo druge od sebe nego sebe od drugih. To suočavanje sa zločinima mora da se nastavi. Ukoliko odbijanje da se to učini bude žešće i agresivnije, utoliko treba više nerava i energije uložiti u nastavak tog procesa.

Srđan Bogosavljević rođen je 1950. godine. Profesor je statistike na Beogradskom univerzitetu i direktor je Strategic Marketinga. Stručnjak je za statističke metode i modele kao i za analizu podataka. Autor je preko trideset knjiga ili studija i preko trista tekstova. Bio je naučni istraživač a potom i direktor beogradskog Instituta za statistiku (1975.-1992.) kao i viši istraživač u Centralnom birou za statistiku Holandije. Član je deset srbijanskih ili međunarodnih udruženja za statistiku.

Rizik od biračkog neprijateljstva

12. 09. 2002.

Razmere nacionalizma iz bivšeg režima neće sa vratiti, ali – imajući u vidu lokalne stereotipe – sa postojećim nacionalizmom teško je obračunati se.

Šta karakteriše ovogodišnje predsedničke izbore u političkom i medijskom smislu?

Jedan od glavnih problema koje će ovi predsednički izbori nositi jeste izlaznost, tako da mi ne konstatujemo u javnom mnenju neki preveliki interes i, pri tom, postoji mali problem kod birača da razaznaju, tačno, razlike između Labusa i Koštunice, ma koliko te razlike samim analitičarima delovale kao velike. Konačno, u medijskom delu sada se pojavljuju u mnogo suptilnijem vidu nekakvi navijački znakovi pojedinih televizijskih stanica, ali ne tako što se direktno favorizuje – ili direktno napada – neki od kandidata nego tako što se neki ljudi stavljaju u pozitivan kontekst stalno, a neki drugi ne. Sada prisustvujemo jednoj, da tako kažem, suptilnijoj igri sa pristrasnošću i ona postoji.

Koliki je interes biračkog tela u Srbiji za učestvovanje na ovogodišnjim predsedničkim izborima?

Sve što smo izmerili, do sada, jeste to da se taj interes – koji nije prevelik – na teritoriji Srbije bez Kosova, kreće od 53 odsto do 63 odsto, a najverovatnija cifra je oko 56 procenata populacije koja je trenutno prisutna u Srbiji. Biračko telo u Srbiji iznosi oko šest miliona i četiristo hiljada birača, a prisutno biračko telo iznosi oko šest miliona i sto hiljada ljudi. Dakle, mi govorimo o tri i po miliona birača kao o verovatnoj izlaznosti. Mi

smo sada, zapravo, na ivici uspeha. Pri sadašnjem interesu na ivici smo da izbori uspeju. Ako neko želi da ovi predsednički izbori budu uspešni, mora veoma da pojača kampanju za izlaznost.

Vi smatrate da društvo u Srbiji vrlo teško prevladava kriminalnu prošlost iz perioda bivšeg režima.

Postoji jedan otklon prema čitavoj toj temi prošlosti, bilo da se radi o istini i pomirenju bilo da se radi, čak, i o tom najprostijem kriminalu jer i taj najprostiji kriminal ljudi ne poznaju dobro: oni ne znaju dobro onaj deo korupcije koji je institucionalni. Oni znaju samo ove najveće bogataše i znaju one situacije korupcije u kojima su lično učestvovali (na primer, kod lekara). Oni ne znaju o korupciji koja se dešavala u privredi, tako da nije baš tako jednostavno krenuti u obračun sa svim tim. Ko god da krene bilo u obračun sa prošlošću koja je kriminalna (u smislu ratnih zločina), bilo u obračun sa nekim *establishmentom* koji postoji u privredi, on rizikuje da stvara biračko neprijateljstvo. Nijedna veća stranka ne usuđuje se da to stavi kao svoju glavnu javnu temu.

Mirko Đorđević rođen je 1938. Autor je šest knjiga. Priredio je dve knjige a koautor je tri knjige. Preveo je sa ruskog jezika preko četrdeset knjiga a sa francuskog jezika deset knjiga.

Napisao je preko pedeset ogleđa ili rasprava i preko sto članaka koji tematizuju duhovne, socijalne i političke aspekte oživljavanja ili pothranjivanja organicističke misli u Srbiji. Član je Srpskog PEN kluba i Foruma pisaca. Član je uredništva časopisa Republika u kome (od 1993.) objavljuje tekstove koji, uglavnom, istražuju različite dimenzije odnosa crkve i društva u periodu tranzicije ka demokratiji.

Govor mržnje u srpskoj pravoslavnoj crkvi

28. 09. 2002.

Trenutak suočenja koji čeka Srpsku pravoslavnu crkvu nije još uvek nastupio i on će tek nastupiti, a kada je reč o zločinima bivšeg režima to polje se u Crkvi još nije ni otvorilo.

Vi često govorite o, manje ili više uspešnim, pokušajima klerikalizacije društva u Srbiji. Da li biste to prokomentarisali?

Klerikalizacija koja se oseća u javnosti neće ništa dobro doneti društvu, a hoću posebno da naglasim da neće klerikalizacija ništa dobro doneti ni Crkvi. Crkva ima svoju misiju, i država i crkva jesu dva entiteta čije su prirode drugačije. Dakle, jedna je stvar da one imaju dobre odnose a druga je stvar da se polja nadležnosti poklapaju.

O čemu svedoči jezik koji je, nedavno, Sinod Srpske pravoslavne crkve (SPC) koristio u svom napadu na srbijansko Ministarstvo prosvete, budući da je podsećao na govor mržnje kojim se služio bivši režim u napadu na demokratsku javnost?

Niko ne primećuje da takav jezik kojim se oglašava Sinod dolazi iz nekih vancrkvenih krugova (ili krugova oko Crkve), a to su političke partije koje na svoj način koriste jedno takvo stanje i pokušavaju – i, izgleda, uspeavaju – da uvuku Crkvu u političke igre a ona nije nesklona tim igrama. Mislim da to, na duži rok, neće doneti dobro Crkvi, jer Crkva ima

svoju nezamenljivu misiju a to je misija duhovnoga preporoda i buđenja jevanđeljske istine.

Šta Srpsku pravoslavnu crkvu danas, zapravo, sputava u njenoj misiji širenja istine jevanđelja?

Sputava je, u prvome redu, to što je ona – nadajmo se da je to prolazno – zaboravila svoju misiju i suviše se posvetila dnevnoj politici. Otuda, umesto da bude crkva koja budi jevanđeljsku svest (a to je njena primarna uloga), ona se – kao društvena institucija – pojavila kao generator jedne nacionalne – odnosno: nacionalističke - ideje, i ona danas nema snage da postavi problem zločina i suočenja sa zločinom, odnosno da postavi problem individualnoga greha i 'greha strukturā' (kako se u modernoj teološkoj misli to kaže). Ali, to je stanje u kome mi živimo i ne smemo smetati s uma da je Srpska pravoslavna crkva kao institucija u društvu neobično moćna i uticajna i njena će težina u ključnim momentima biti приметно jako velika.

Da li je moguć oporavak i modernizacija Srpske pravoslavne crkve?

Samo se na jedan način pravoslavlje može otvoriti i to se vidi u činjenici da se pravoslavlje na drugim tačkama, na pravoslavnom Istoku, otvara i uklapa u procese modernizacije. Međutim, naša crkva, u tom približavanju i otvaranju za nove znake vremena, očevидno kasni. Kada govorimo o tome da se Crkva modernizuje, niko razuman ne treba da očekuje da ona modernizuje i menja svoju dogmatsku strukturu. Nije reč o tome. Kada govorimo o tome da se Crkva modernizuje, mi mislimo na to da ona sebe shvati u istorijskom prostoru i vremenu i da se uklopi u modernizacijske tokove koji su neminovni. Otuda je u našoj crkvi taj konzervativni momenat još uvek neprobijena plomba.

Svetlana Lukić rođena je 1958. godine. Do izbijanja ratova u bivšoj Jugoslaviji, na II programu Radio Beograda vodila je emisije Niko kao ja i Zeleni megaherc. U jesen i zimu 1993. godine plovila je na Radio brodu sa novinarima iz Sarajeva, Zagreba i Beograda. Na Radiju B92, u proleće 1994. vodila je emisiju Fantom slobode. Na Radiju B92 vodi emisiju Peščanik. Dobitnica je nagrada Jug Grizelj, Dušan Bogavac (1995.), Konstantin Obradović, kao i nagrade Beogradskog centra za ljudska prava (2000.).

Konformizam u medijima

06. 10. 2002.

Ja ne zagovaram da neko ko se – na medijskoj sceni – borio protiv bivšeg režima, samo zbog toga izvlači beneficije, ali ne mogu da prihvatim ni to da se oni koji su krali, pozivali na rat i koji su ubijali, izjednače sa onima koji su se zalagali za demokratsku Srbiju.

Šta karakteriše medije u Srbiji danas?

Postoji jedna opšta zbrka u Srbiji danas. Već od petog oktobra 2000. godine mediji su počeli da suviše liče jedni na druge. Mislim da vlada konfuzija, pogotovo što je i država – i u velikoj meri sama Vlada – učinila da se mediji osećaju nesigurno (govorim, pre svega, o nedržavnim medijima, a ne o Radio-televiziji Srbije (RTS)). Svi sada idemo na tržište, pitamo se da li ćemo dobiti frekvenciju ili nećemo, pa onda čekamo i mnogi ne žele da se zameraju ljudima koji odlučuju o dodeli frekvencija. Oni nas drže u zavisnom stanju na posredan način. To je jedan od razloga zbog koga ne postoji dovoljna kritičnost prema političkim akterima a, i ako ta kritičnost postoji, ona je suviše uopštena.

Vi često govorite da su građani u Srbiji ponekad zbunjeni porukama koje im šalju sami novinari. Da li je to povezano sa tim što mnoštvo medijskog personala iz bivšeg režima i dalje radi u elektronskim medijima, a autonomni novinari već su, pomalo, umorni nakon trinaest godina rada u uslovima svakodnevne državne represije bivšeg režima?

I jedni i drugi, svako iz svojih razloga, nalazimo se u vrlo teškoj situaciji a, u isti mah, od nas očekuje se da proizvodimo program, da pravimo novine, da budemo kritični, da budemo hrabri, da budemo pametni dok, sa druge strane, mi imamo jedan osnovni problem: ljudi koji su radili u državnim medijima živeli su, da tako kažem, kao u nekom atomskom skloništu tokom tih deset godina, nisu smeli nos da promole, nisu ni znali šta se dešava niti ih je to zanimalo, a mi smo znali samo za period Miloševića. Veliki broj nas novinara odrastao je u vreme Miloševića kada su bili bitni samo rat, krv, izbeglice. I sad se odjednom, posle petog oktobra, uspostavlja jedan nov sistem (kao konglomerat starog sa nekim novim elementima) pun novih tema i novih pojmova o kojima mi ništa ne znamo. To je čitav jedan novi svet.

Vi kažete da vaše kolege u zemljama razvijene demokratije imaju, za razliku od novinara u Srbiji, donekle sigurniji pristup informacijama važnim za bavljenje istraživačkim novinarstvom. Da li biste to prokomentarisali?

Ako vi radite u zemlji u kojoj postoje naslage nekoliko sistema, u kojoj je laganje osobina koja se – kao socijalno poželjna - promovise u društvu, onda se mi suočavamo sa jako mnogo problema. Naglašavam to da je novinara, zapravo, malo (bez obzira što ih ima na hiljade u Srbiji) i oni moraju paralelno da proizvode program, da pišu za novine, da rade televizijske programe i da se – u slobodno vreme – samoobrazuju i edukuju. To je previše posla za samo jednu osobu. Ljude je, za taj tempo, teško motivisati.

Stjepan Gredelj rođen je 1953. godine. Direktor je Instituta za filozofiju i društvenu teoriju iz Beograda. Kao sociolog, bavi se proučavanjem sociologije politike i sociologije svakodnevnog života kao i istraživanjima javnog mnjenja. Autor je (ili koautor) sedam knjiga i studija. Napisao je preko četrdeset autorskih tekstova objavljenih u domaćim i stranim časopisima kao i zbornicima tekstova. Od maja 2003. godine član je Saveta za borbu protiv korupcije pri Vladi Republike Srbije.

Simulacija reformi

02. 11. 2002.

Potrebno je da društvo u Srbiji preraste iz konfliktnog društva u društvo saradnje a da mediji kontrolišu i vladin sektor i procese tranzicije.

Sa kakvim se izazovima suočava nevladin sektor u Srbiji danas?

Profesionalna delatnost u nevladinom sektoru otežana je zbog toga što mnoge nevladine organizacije ne mogu opstati u okviru sistema samofinansiranja iz jednostavnog razloga što još uvek nije ni zakonski rešen njihov status. One se danas oporezuju kao samostalne trgovinske radnje, a nivo poreza, otprilike, isti je. Kao i na političkoj sceni, očekujem neku vrstu kristalizacije – da se pojave zaista značajne nevladine organizacije koje treba da budu partner vladi - ne, dakle, više nešto što je protiv vlade ili protiv vladinih programa nego partner savetodavnog tipa. Neki od takvih – doduše vrlo stidljivih - pokušaja bili su prisutni u okviru ove kampanje Vlade u borbi protiv korupcije.

Kakve su perspektive tranzicije u Srbiji?

Mi kasnimo u tom procesu deset godina što , inače, u ovom svetu znači kašnjenje od, bar, pedeset godina. Sa druge strane, bez obzira koliko su bile loše i ruinirane ekonomije drugih realsocijalističkih zemalja, one nisu bile uništavane. Nama je ekonomska osnova uništena, zemlja je uništena i opljačkana. Za nepunih dvanaest godina mi smo spali sa trideset sedmog mesta – po društvenom proizvodu u svetu – koje smo delili sa Poljskom, na neko mesto u 'vrlo dobrom' društvu zemalja četvrtog sveta. Tako da smo mi zemlja četvrtog sveta. Šema tranzicije podrazumeva

promenu političkih institucija, uspostavljanje parlamentarnog života, ekonomsku reformu i uspostavljanje civilnog društva. Ako je, po Ralphu Dahrendorfu, potrebno šest meseci da se promene institucije, ako je potrebno šest godina da bi se uspostavila neka vrsta parlamentarizma čija je osnova smenjivost vlasti, ako je narednih još nekoliko godina potrebno za uspostavljanje tržišne ekonomije, za uspostavljanje civilnog društva potrebno je šezdeset godina.

Kako biste – kao istraživač javnog mnjenja – opisali srbijansko društvo u kontekstu nužnosti prevladavanja kriminalne prošlosti iz perioda bivšeg režima?

Pseudoinstitucije prethodnog režima, koje su figurirale na papiru, i njihovi pseudozakoni – ništa od toga nije izmenjeno. Nije izvršena kompletna reorganizacija tih institucija. Tu spada čitav niz vrlo složenih procesa. Jedan od tih procesa jeste i lustracija i to je, po meni, stvar koja je trebalo da započne još šestog oktobra 2000., ujutro u šest časova. Radi se o ljudima koji nisu samo uprljali sebe nego i institucije u kojima su radili (kao što su sudstvo, tužilaštvo, obrazovanje, zdravstvo). Ako lustracija nije sprovedena, ako ona tad nije pokrenuta, onda je u Srbiji proces reformi čist privid, simulacrum.

Ivana Simović-Hiber rođena je 1952. godine. Vanredni je profesor Fakulteta civilne odbrane u Beogradu. Kao naučni savetnik, radila je na Pravnom fakultetu u Novom Sadu, Institutu za kriminološka i sociološka istraživanja (Beograd) i Institutu za međunarodnu politiku i privredu (Beograd). Njena naučna interesovanja odnose se na oblast kriminologije, viktimologije i penologije. Ekspert je za oblast druge generacije ljudskih prava (kulturna prava). Autorka je nekoliko desetina studija. Saradnica je Beogradskog centra za ljudska prava i Centra za antiratnu akciju (danas Centar za mir i razvoj demokratije).

Kulturna prava i multikulturalnost

03. 11. 2002.

U Srbiji, u nedavnoj prošlosti, pitanje multikulturalnosti preokrenulo se u pitanje sukoba identiteta i, umesto promocije multikulturalnosti kao demokratskog koncepta, došlo je do sukobā zbog odsustva tolerancije a posledice se i danas osećaju.

Šta sačinjava koncept kulturnih prava i na koji je način on povezan sa idejom multikulturalnosti?

Pojmovi kulturnih prava i multikulturalizma neraskidivi su. Kulturna prava spadaju u takozvanu 'drugu generaciju ljudskih prava', zajedno sa ekonomskim i socijalnim pravima i ona pokušavaju da omeđe jedan prostor prava pojedinca i grupa, odnosno kolektivitetā, kojima država mora da pruži odgovarajuću zaštitu. Naime, za razliku od prve generacije ljudskih prava, druga generacija zahteva: ne puku apstinenciju države u smislu sopstvenog nemešanja, odnosno: ne puku apstineciju u smislu nekršenja osnovnih političkih i građanskih prava. Kod druge generacije ljudskih prava radi se o činjenici da država mora da inteveniše i da aktivno obezbeđuje kulturna, ekonomska i socijalna prava.

Kakvo je posebno mesto ideje multikulturalnosti u ujedinjenoj Evropi?

Multikulturalizam prepoznat je kao jedan od mehanizama za povećavanje kohezione snage održavanja života u Evropi. Postojanje različitih kultura i njihov tolerantan međudnos predstavljaju osnov za održavanje života Evrope koja je, po samoj svojoj prirodi, multikulturalna.

Da li tekst federalnog Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, donet u februaru ove godine, zadovoljava sve evropske standarde?

Što se tiče samog teksta Zakona, on je urađen u skladu sa najvišim, do sada oformljenim, standardima međunarodnog prava, sa prilično velikom zaštitom prava manjina. Učinjen je i pokušaj da se definišu nacionalne manjine, što skoro svi tekstovi, praktično, izbegavaju da čine. Takođe je prihvaćena zaštita nacionalnih manjina u nekoliko nivoa, od toga da se njihova prava tretiraju kao stečena prava do takozvane 'afirmativne akcije' na nivou primene zakona i stvaranja zakonodavnog ambijenta za jednu puniju zaštitu nacionalnih manjina.

Kakvo je mesto koncepta afirmativne akcije – odnosno pozitivne diskriminacije – u oblasti regulisanja kulturnih prava?

I u svetskim razmerama, u međunarodnim dokumentima, ono što je nekada - čak relativno stidljivo - nazivano 'pozitivna diskriminacija', sada je preraslo u nov izraz 'afirmativna akcija' koja podrazumeva učešće svih u tom procesu kako to ne bi bila samo zakonska – odnosno, pravna – pozitivna diskriminacija, već da učešće i vladinih i nevladinih organizacija, zapravo, pomogne tome da dođe do realizovanja višeg stepena ostvarivanja prava nacionalnih manjina.

Matias Hellman rođen je 1971. godine. Predstavnik je Sekretarijata Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju u Bosni i Hercegovini. Od 2001. do 2003. godine bio je portparol Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju u Srbiji i Crnoj Gori.

Mediji i suđenja za ratne zločine u Hagu

08.11. 2002.

Međunarodni tribunal za ratne zločine u Hagu vodi najkompleksnije predmete protiv ljudi sa najviših nivoa vojnih, civilnih i paravojnih struktura, a – paralelno – trebalo bi da se pred domaćim sudovima odvijaju procesi protiv direktnih izvršilaca zločina i protiv ljudi sa nižih i srednjih nivoa komandnog lanca.

Na koji način nepotpuna saradnja vlasti u Beogradu sa Haškim sudom za ratne zločine odlaže nužan raskid sa nasleđem bivšeg režima?

Ono što ja mogu da kažem iz ugla Tribunala jeste to da smo mi krivični sud i da se bavimo utvrđivanjem krivične odgovornosti pojedinaca za konkretne zločine u ratu. Kakve efekte rad Tribunala ima u ovoj zemlji, nije nešto o čemu mi možemo da odlučimo. Svakako, mi se nadamo (a i prema mandatu koji smo dobili od Saveta bezbednosti ideja bi bila) da delovanje Tribunala daje doprinos uspostavi trajnog mira i bezbednosti na ovim prostorima. To možemo tumačiti upravo na taj način da se radi i o suočavanju sa prošlošću i, na kraju krajeva, delovanje Tribunala može pomoći u uspostavljanju pomirenja.

Da li je moguće prevladati prošlost i suđenjima za ratne zločine pred nacionalnim sudovima i kakva je kompetentnost sudova u Srbiji u odnosu na te procese?

Prvo, to nije pitanje samo za sudove. To je i pitanje za policiju i tužilaštva i to je pitanje za političare, zato što bez političke volje nikada neće doći do većeg broja takvih predmeta i do zaista ozbiljnih suđenja za ratne zločine. Potrebno je otvarati istrage, potrebno je ulagati napore i veoma je važno da sudije, tužioci i advokati mogu da deluju samostalno i nezavisno.

Važno je da društvo daje podršku ovakvim procesima a to je vezano i za političku volju i za izveštavanje medija o ratnim zločinima.

Kakvo je izveštavanje srbijanskih medija o sudskim procesima koji se odvijaju pred Tribunalom u Hagu?

Na žalost, i dalje postoji tendencija da se prilično jednostrano izveštava o radu Tribunala u Hagu. Uglavnom se sada govori o suđenju Slobodanu Miloševiću. Mislim da je veoma teško iz medija saznati o mnogim drugim procesima. Ali, moram da dodam još nešto – to je pitanje težišta izveštavanja u smislu da se govori o političkim posledicama saradnje ili nesaradnje sa Hagom: govori se o raznim spekulacijama, ali se veoma malo govori o samim zločinima i o žrtvama zločina. Mediji se češće stavljaju u kožu optuženih, ako mogu tako da kažem, nego u kožu žrtava.

Milica Lučić-Čavić rođena je 1938. godine. Od 1961. do 1967. godine radila je kao asistent u Institutu društvenih nauka u Beogradu. Od 1967. godine bila je novinarka u Televiziji Beograd sve do 1994. godine kada je dobila otkaz. Novinarka je Radija Slobodna Evropa od 1994. godine (a šef beogradskog dopisništva Radija Slobodna Evropa od 2000. do 2002.). Bila je predsednica beogradskog Centra za antiratnu akciju (1994.-1995.). Predsednica Nezavisnog udruženja novinara Srbije (NUNS) bila je od 2002. do 2004. godine.

Ponavljanje sudskih procesa protiv medija

09. 11. 2002.

Razlozi za odsustvo istraživačkih tema u medijima u Srbiji trostruki su: najpre, fizički je rizično baviti se istraživačkim novinarstvom, potom, nema dovoljno znanja za tu oblast i, na kraju, novinarima nedostaje vreme za to.

Kako biste prokomentarisali sudske postupke protiv medija, u kojima, uglavnom, predstavnici ili saputnici bivšeg režima tuže medije za klevetu?

Mogu direktno da odgovorim na vaše pitanje. Recimo, protiv *Nezavisne svetlosti*, iz Kragujevca, i protiv njenih novinara, u toku je deset sudskih postupaka. Od toga, sedam postupaka pokrenuli su bivši funkcioneri SPS-a (Socijalistička partija Srbije) ili JUL-a (Jugoslovenska levica) ili radikala, a tri postupka pokrenule su nove vlasti (što je, takođe, loše). Novinari pišu da postoje problemi: naravno da novinari treba da pišu i o problemima i da kritikuju sve. Većina tih tužbi potekla je od ljudi iz bivšeg režima. Isto se to desilo nedavno u Požarevcu, gde je - po tužbi Ivana Markovića (visokog zvaničnika JUL-a iz vremena Miloševićevog režima) od pre dve godine - doneta presuda; isto se to dešava jednom sjajnom mladom novinaru, glavnom uredniku *Kikindskih novina*, Željku Bodrožiću, koga tuži Dmtar Šegrt, visoki funkcioner SPS-a (koji ga je tužio i za vreme svoje vladavine).

Na kakvim projektima, trenutno, radi Nezavisno udruženje novinara Srbije (NUNS)?

Upravo krećemo sa Generalnim kodeksom novinarstva, jer prethodni kodeks bio je donet u vreme Miloševića a okolnosti su se promenile i vreme je za novi kodeks. Zatim, zajedno sa Evropskom komisijom (koja je pokrovitelj), organizujemo četrnaest seminara za televizijski žurnalizam. U januaru, sa Amerikancima organizujemo seminare za radio žurnalizam i za marketing u medijima. Sa Norveškom narodnom pomoći i uz Strategic Marketing Anketu, koja je obuhvatila sedamsto novinara, sačinili smo istraživanje o tome kako žive novinari. Oni tragično žive.

Kakav je vaš stav o važnosti procesa lustracije i u novinarstvu u Srbiji?

Što se lustracije tiče, mi smo, kao NUNS, imali nekoliko tribina na tu temu. Bile su odlično posećene. Međutim, ja mislim da je to glas izgubljenog u pustinji. Mislim da ova sadašnja vlast apsolutno nije postigla konsenzus da se sprovede lustracija – a to su učinile sve zemlje koje su započele proces tranzicije u demokratiju. Taj rëz nije učinjen. Mnogi ljudi koji su bili sluge, ili surovi izvršioi bivšeg režima, i danas su na svojim pozicijama ili na nekim drugim pozicijama, ali isto tako značajnim. Oni i dalje imaju neke javne funkcije. Oni se kuraže i oni će, polako, dizati glavu. Ja tako tumačim izostanak lustracije i u drugim oblastima, a ne samo u medijima. Posledica tog izostanka jeste i ponovni talas nacionalizma i populizma, mada je odmah posle petog oktobra 2000. godine vladalo izvesno zatišje. Međutim, oni – koji bi trebalo da budu lustrirani - oslobodili su se, njih niko ne dira, niko ih ništa ne pita, niko ih ne proziva, oni i dalje imaju svoje položaje i svoje jako dobre plate. Nisam ja za to da se oni izbace na ulicu ali, samo neka budu dalje od javnih funkcija na kojima ništa dobro nisu uradili u prethodnom periodu.

Aleksandar Resanović rođen je 1955. godine. Izvršni je direktor Centra za mir i razvoj demokratije (ranije Centar za antiratnu akciju) iz Beograda. Njegove specijalizacije obuhvataju oblast međunarodnog javnog prava i ljudskih prava, a njegova profesionalna interesovanja usredsređena su na teme lustracije, otvaranja tajnih dosijea svih službi bezbednosti kao i na zaštitu podataka o ličnosti i slobodan pristup informacijama. U Centru za antiratnu akciju koordinirao je aktivnosti u nekoliko desetina projekata i učestvovao je u izradi modela šest zakona. Autor je (ili koautor) šest knjiga. Napisao je desetak studija na srpskom i engleskom jeziku.

Zabrana torture

15. 11. 2002.

Kada Srbija bude primljena u Savet Evrope moraće – samim činom prijema – prihvatiti i potpisati Konvenciju o ljudskim pravima koja automatski podrazumeva i prihvatanje nadležnosti Evropskog suda za ljudska prava, a odmah – ili, najkasnije u roku od godinu dana – moraće da potpiše ili ratifikuje Konvenciju protiv torture.

Šta podrazumeva koncept zabrane torture?

Član 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima govori da niko ne sme biti podvrgnut torturi, nečovečnom (ili ponižavajućem) postupanju i nečovečnom (ili ponižavajućem) kažnjavanju. Smatramo da bi, u eri upražnjavanja i razvoja ljudskih prava (gde je na pomolu i četvrta generacija ljudskih prava, kada govorimo o pravu na zdrav život ili na zdravu ishranu), govoriti o pravu na život trebalo da bude nešto što je već davno savladana kategorija, odnosno davno naučena lekcija. Međutim, u velikom broju zemalja – posebno u onim zemljama koje su bile karakteristične po diktatorskim i autoritarnim režimima – upravo je pravo na život bilo ugroženo. U tom kontekstu, međunarodna zajednica je (kroz razne međunarodne instrumente, kroz Međunarodnu konvenciju protiv torture Ujedinjenih nacija pa, posle, kroz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i kroz Evropsku konvenciju protiv torture) jednostavno zabranila torturu. Tortura je kažnjiva i čini se sve kako bi se takva pojava iskorenila.

Vi kažete da se pojam 'tortura' koristi i tumači u skladu sa dinamičnim procesima razvoja ljudskih prava. Da li biste to objasnili?

Šezdesetih godina dvadesetog veka, u odlukama Evropskog suda, bio je neuporedivo manji broj zapaženih slučajeva torture, a veći broj slučajeva nedozvoljenog – odnosno: nečovečnog – postupanja i kažnjavanja dok se najveći broj slučajeva odnosio na rđavo postupanje. Već u osamdesetim godinama dvadesetog veka, znači pre donošenja Konvencije Ujedinjenih nacija protiv torture, taj standard menja se. Broj slučajeva koji su bili obuhvaćeni definicijom 'nedozvoljenog odnosno nečovečnog postupanja ili kažnjavanja' prelazi u definiciju 'torture', a broj oblika postupanja iz 'rđavog postupanja' prelazi u onu drugu kategoriju 'nedozvoljenog odnosno nečovečnog postupanja ili kažnjavanja'.

Da li se standardi Saveta Evrope – vezani za zabranu torture – poštuju i na teritoriji Srbije?

Naše postojeće zakonodavstvo u izvesnoj je meri (ako govorimo o torturi, kako ne bismo širili problem na preostalih sto devedeset konvencija), i samo delimično, usaglašeno utoliko što sva tri ustava (i savezni i oba republička) govore o zabrani mučenja. U njima se ne govori o zabrani nečovečnog postupanja i kažnjavanja. Takođe, u domaćem krivičnom zakonodavstvu ono što je, možda, i najveći nedostatak jeste to što ne postoji samostalno delo torture. Znači, sama tortura nije inkriminisana kao posebno krivično delo već je delimično sadržana u biću tri krivična dela a to su: protivpravno lišavanje slobode, iznuđivanje iskaza i samovolja prilikom vršenja službene dužnosti. Činjenica je da ta dela, u izvesnoj meri, pokrivaju pitanje torture ali ne dovoljno i ne u potpunosti.

Sonja Biserko rođena je 1948. godine. Predsednica je Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji. Autorka je (ili priređivačica) nekoliko knjiga koje tematizuju probleme suočavanja sa nedavnom prošlošću Srbije kao i kulturu zločina. Napisala je nekoliko stotina tekstova. Nominovana je za Nobelovu nagradu za mir za 2005. godinu u okviru projekta Hiljadu žena za mir. Kao viši naučni saradnik, radila je 2001. godine na projektu Srpski nacionalizam na Američkom institutu za mir u Washingtonu, DC (Sjedinjene Države). Započela je višegodišnje projekte Suočavanje sa prošlošću (koji je postao zaštitno ime Helsinškog odbora) i Hoću kući (koji je postao ključan za otpočinjanje procesa povratka izbeglica u Hrvatsku). Komitet pravnika za ljudska prava iz New Yorka dodelio joj je 1994. godine nagradu za rad u oblasti ljudskih prava.

Kontinuitet sa bivšim režimom

16. 11. 2002.

Što se tiče moralnog aspekta pitanja zločina bivšeg režima, u ovom trenutku – na žalost – u Srbiji ne postoji volja da se pitanja ratnih zločina pokrenu kao moralni problem, već se – naprotiv – ratni zločini ili relativizuju ili poriču.

Zbog čega se predstavnici vlasti u Srbiji opiru potpunoj saradnji sa Tribunalom u Hagu?

Najveći dao lidera DOS-a (Demokratska opozicija Srbije) suštinski je protiv saradnje sa Haškim tribunalom zbog toga što su mnogi od njih bili, zapravo, deo tog projekta koji je Milošević sprovodio. Svi oni, na neki način, pokušavaju da spasu taj projekat i zato većina njih i ne želi da on bude demontiran. Oni ne kritikuju Miloševića u meri u kojoj bi to bilo očekivano s obzirom na sav onaj odijum koji smo imali petog oktobra 2000.godine. Oni se, čak, nisu ni potrudili da mu sude pred nacionalnim sudovima a to je u ono vreme bilo, uglavnom, u vezi sa finansijskim transakcijama i krađama. Nikada se nije dovela u pitanje njegova ratna politika i ratni zločini koji su počinjeni u to ime. Na sceni imamo, zapravo, jednu vrstu kontinuiteta sa prethodnom politikom što znači da su ti zločini, po njima, opravdani i nesporno je da oni, u stvari, i ne žele da

se pozicioniraju u odnosu na te ratne zločine, što se vidi i u načinu na koji pojedini mediji (ili većina njih) izveštava iz sudnice u Hagu.

Da li je u Srbiji uopšte započelo suočavanje sa kriminlanom prošlošću i ratnim zločinima?

Očigledno je da suočavanje nije jednostavno s obzirom na to da je široka populacija na neki način ipak podržavala ratnu politiku Miloševića i ja imam svest o tome da to jeste teško pitanje. Međutim, upravo onaj deo elite koji je smatran antiratnim, i koji je svih ovih deset godina bio na strani protiv Miloševića, nije uspeo da se distancira od takvog jednog trenda već je smatrao da je svojim prethodnim antiratnim stavom 'pokrio' sve ono što je sada neophodno da se učini. Ali, radi se o sasvim novoj situaciji gde je neophodno pozicioniranje u pogledu svih pitanja koja se sada otvaraju, uključujući tu i pitanje ratnih zločina.

Šta sadrže štampani dokumenti u okviru projekta Helsinškog odbora 'Suočavanje sa prošlošću', uz preko dvadeset izdatih studija?

Studije obrađuju pojedine teme koje su relevantne za ovu zemlju. Zatim, štampano 'Helsinšku povelju', koju izdajemo jednom mesečno i, sa svim tim knjigama i izdavačkim aktivnostima koje imamo, organizujemo panele širom Srbije. Prošle godine održano je šezdeset takvih panela, a do kraja ove godine trebalo bi da organizujemo oko sto takvih panela i okruglih stolova. Zbog medijske blokade, to je jedini način da komuniciramo sa građanima.

Šta bi moglo doprineti većem uvidu javnosti u rad nevladinih organizacija?

Što se tiče šireg medijskog pokrivanja aktivnosti nevladinog sektora, čini mi se da se to neće nabolje menjati i da je, naprosto, potrebno tražiti druge forme komuniciranja sa građanima. Tokom proteklih deset godina mediji su dobili takvu ulogu da, sve ono što je izvan medijskog prostora, to i ne postoji. Međutim, život se odvija na nekoliko nivoa, možda i mnogo važnijih nivoa, i zato je veoma važno da se projekti i aktivnosti nevladinog sektora odvijaju i na drugačiji način.

Obrad Savić rođen je 1948. godine. Predavao je političku filozofiju i istoriju socijalne teorije na Univerzitetu u Beogradu (1979.-2000.). U maju 2000. godine suspendovan je i otpušten sa Univerziteta u Beogradu. Bio je gostujući profesor na nekoliko univerziteta u bivšoj Jugoslaviji, a predavanja je držao na dvadesetak univerziteta u Sjedinjenim Državama i Evropi. Autor je (ili koautor) desetak knjiga koje tematizuju politike ljudskih prava, filozofiju politike, diskurs rata i tranzicionu pravdu. Od 1992. godine član je – a od 1998. godine i predsednik – Beogradskog kruga. Uređivao je nekoliko teorijskih časopisa. Od 2005. godine radi kao naučni istraživač na University of Leeds (Ujedinjeno Kraljevstvo).

Obrazovanje za demokratsku transformaciju

22. 11. 2002.

Današnju kulturnu scenu u Srbiji obeležava pokušaj da se nacionalistička konstrukcija stvarnosti pripitomi i, tako, instalira u javne institucije, prerastajući u državnu ideologiju.

Kakva je intelektualna scena u Srbiji danas, u svetlu obnavljanja nacionalizma i ksenofobije?

Ja razumevam obnovu te ratne opcije i nacionalističkog diskursa, koji se ponovo militarizuje, kao jednu vrstu reakcije. To je simptom činjenice da su militarističke formacije poražene na frontu i taj projekat velike Srbije s pravom doživljava svoj krah i svoj slom. Sada ta energija, koja je bila investirana u front, na granice, na sukobe, na borbe i ratove, ta energija sada se povukla u gradove, vratila se svojoj kući. Ona je reinvestirana u kulturnu i političku scenu. Kulturna i politička scena u Srbiji ne dejuvuju danas kao neka kuturna scena već kao političko-vojna scena.

Vigovorite osukobu između, s jedne strane, parohijalne i nacionalističke Srbije i, sa druge strane, kosmopolitske i univerzalističke Srbije. Zbog čega intelektualna scena u Srbiji nije doživela demokratsku transformaciju?

Zato što se ta energija beskrajno izliva a cela mašina šlafuje u prazno. I zato prisustvujemo opstrukciji reformi i zato sve ide sporo: i demokratska

transformacija i naš obračun sa sramnom prošlošću, sve to ide trapavo samo zato što ne postoji minimalni kulturni, intelektualni, etički i politički konsenzus u Srbiji u pogledu toga šta je bilo u neposrednoj prošlosti i šta treba činiti i kako to prevazići. Osnovni zadatak ove kosmopolitske, proevropske Srbije jeste taj da pokuša da minimalizuje nacionalističku energiju do one mere u kojoj nacionalizam postoji kao incident, kao i u drugim zapadnim zemljama.

Vi tvrdite da demokratska transformacija Srbije treba da započne iz okvira obrazovanja, i to naročito pravnog i ekonomskog diskursa. Na šta konkretno mislite?

U ovoj fazi procesa demokratske transformacije i stabilizacije srpskog društva – i reanimacije građanskog sloja i civilnog društva – odlučujuću ulogu trebalo bi da odigraju nauke kao što su ekonomija i pravo. To je zato što te nauke u sebi sadrže egzaktne norme koje mi ne treba da izmišljamo već samo da ih reinstaliramo. To su norme na osnovu kojih funkcionišu Evropska unija i svetska zajednica. Nije potrebno ništa novo izmišljati niti biti kreativan, nego samo pod postojećim uslovima, kakvi su ovde, readaptirati te norme. Vrlo je važno za demokratsku tranziciju da se nacija ekonomski i pravno obrazuje. Mislim da je to od presudnog značaja za budućnost Srbije.

Nataša Kandić rođena je 1946. godine. Osnovala je 1992. godine Fond za humanitarno pravo čiji je izvršni direktor. Kao mirovna aktivistkinja organizovala je (od 1991.) antiratne kampanje, braneći prava žrtava Miloševićevih ratnih politika (u Srbiji i izvan Srbije). Zalaže se za primenu instrumenata tranzicione pravde u postratnom i tranzicionom društvu u Srbiji. Sačinila je nekoliko desetina izveštaja o stanju ljudskih prava. Zbog svoje posvećenosti zaštiti ljudskih prava dobitnica je petnaestak međunarodnih nagrada.

Poštovanje ljudskog dostojanstva

25. 11. 2002.

U periodu tranzicije važno je identifikovati i ona pitanja koja se odnose na prošlost, na nedela koja su počinjena, kao i na instrumente koje treba iskoristiti kako bi se preuzela odgovornost.

Kako funkcionišu nevladine organizacije u Srbiji u svetlu njenog nacionalističkog nasleđa?

To nasleđe ekstremnog nacionalizma još uvek istrajava u vreme tranzicije i to je tema o kojoj se, još uvek, ne razovara. Razgovara se o nekim drugim stvarima koje se vide kao prioriteta nove vlasti. U takvom jednom kontekstu, nevladine organizacije - koje se bave problemima kršenja ljudskih prava u prošlosti - imaju problem: s jedne strane, one nisu dobro prihvaćene od strane nove vlasti (zato što ne prećutkuju tu prošlost i vraćaju joj se kao nečemu vrlo važnom što određuje budućnost) a, sa druge strane, one nisu naročito dobro prihvaćene ni na javnoj sceni – javno mnjenje ne pokazuje razumevanje prema njihovim naporima zato što je i samo proizvedeno od strane vlasti koja već ima neprijateljski stav.

Vi kažete da mnogi zvaničnici današnje vlasti u Srbiji nikada nisu osporavali Miloševićeve ratove već samo ekonomske posledice njegove vladavine (ne dovodeći ih u vezu upravo sa tim ratovima koje je on vodio). Zbog čega izostaje potpuna saradnja vlasti u Srbiji sa Tribunalom za ratne zločine u Hagu?

To izostaje zbog straha tih političara koji čine novu vlast u Srbiji, zbog straha od samih njih koji su deo vlasti a imaju potpuno različita politička uverenja

koja su, u mnogim aspektima, saglasna Miloševićevim uverenjima. Oni nisu osporavali Miloševića zbog Srebrenice, oni ga nisu osporavali zbog zločina u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini ili na Kosovu, nego su ga osporavali zbog drugih stvari. Sadašnja vlast u Srbiji deklarativno zalaže se za uspostavljanje vladavine prava, za uspostavljanje demokratskog sistema ali ta vlast ne nalazi neku vezu između izgradnje demokratije i preuzimanja odgovornosti za ono što se dogodilo u prošlosti.

Vi tvrdite da se prošlost može prevladati jedino kroz svest o odgovornosti.

To prevladavanje prošlosti može biti efikasno i smisleno jedino ukoliko se započinje u sopstvenoj sredini, u odnosu na sopstvenu odgovornost, u odnosu na razumevanje da mi odavde treba da pokažemo poštovanje prema drugim žrtvama, prema onima drugima koji su svih ovih deset godina bili zvanično proglašeni neprijateljima od strane vlasti, a to su bili svi Muslimani, svi Hrvati, svi Albanci. To su ti drugi. Ukoliko mi ne uspostavimo odnos prema tim drugima, i sve dok osnovnu vrednost poštovanja drugih ne uspostavimo kao jednu od najvažnijih vrednosti (na osnovu poštovanja ljudskog dostojanstva), onda teško da je moguće uopšte razmišljati o nekoj demokratiji i uspostavljanju nekog novog sistema vrednosti.

Đorđe Popović rođen je 1977. godine. Kao pravnik, bavi se pitanjima pravne zaštite u oblasti privrede i privatizacije, bankarskog i berzanskog prava kao i međunarodnog privrednog prava. Bio je saradnik Centra za unapređivanje pravnih studija i Alternativne akademske obrazovne mreže (AAOM). Nekoliko godina u Centru za slobodne izbore i demokratiju (CeSID) radio je kao instruktor za posmatrače izbora i ekspert za lokalnu samoupravu. Pohađao je različite specijalističke programe i bio je učesnik na nekoliko međunarodnih konferencija. Autor je nekoliko konferencijskih prezentacija.

Status lokalne samouprave u kontekstu novog zakona

27. 11. 2002.

Građani Srbije treba da budu edukovani o novim mogućnostima koje pruža skup tri nova zakona koja se odnose na oblast lokalne samouprave, a to će doprineti i promeni u ophođenju samih lokalnih vlasti prema građanima.

Šta sadrži novi Zakon o lokalnoj samoupravi – pored institucije neposredno biranog gradonačelnika – i kakva su nova rešenja funkcionisanja lokalne uprave njime predviđena?

Sada građani neposredno biraju i izvršnu vlast na lokalnom nivou. Mehanizam 'kočnica i ravnoteža' (što se, inače, želi uspostaviti i na nivou centralne vlasti) bolje je sproveden na nivou lokalne vlasti. Nove institucije predstavljaju i opštinski menadžer i glavni arhitekta: obe institucije su fakultativnog karaktera, kao i Savet za razvoj i zaštitu lokalne samouprave, Savet za međunacionalne odnose i Građanski branilac (ili ombudsman). To su instituti koje statuti opština mogu ali ne moraju uvoditi. Građani bi trebalo da znaju da takvi instituti jesu predviđeni zakonom i oni sami mogu inicirati kod Skupštine opštine da ona - čak i ukoliko takve insitucije nisu predviđene njenim Statutom – donese promenu Statuta i predvidi te institucije.

Kakve su, prema novom Zakonu o lokalnoj samoupravi, izvorne nadležnosti opštine?

Broj izvornih nadležnosti opštine, u odnosu na prethodni zakon, povećan je sa trinaest na trideset pet. Što je najvažnije, novi zakon kao trideset petu nadležnost predviđa da 'opština obavlja i druge poslove u skladu sa Ustavom i zakonom', što znači da spisak izvornih nadležnosti opštine nije konačan i da opštine svojim statutima i opštim odlukama mogu promeniti i proširiti obim izvornih nadležnosti. Kad kažem 'izvorne nadležnosti', pre svega mislim na sredstva koja će se putem tih nadležnosti prikupiti na dobrobit, nadajmo se, građana. U domenu ustupljenih javnih prihoda, to jest ustupljenih javnih sredstava koje Republika delegira opštinama, postoji odredba Zakona o privatizaciji na osnovu koje pet odsto ostvarenog kapitala privatizacije (ukoliko se radi o subjektu privatizacije na teritoriji odnosne opštine) direktno odlazi u budžet te opštine i njime se – pošto je strogo namenskog karaktera – finansira razvoj infrastrukture opštine.

Opštine će, u budućnosti, moći da se finansiraju i zaduživanjem ili pozajmljivanjem, s tim da nijedan od ova dva oblika ne sme premašiti iznos od dvadeset procenata od ukupno ostvarenih prihoda opštine u prethodnoj fiskalnoj godini. Šta podrazumevaju dopunska sredstva koja su za finansiranje opština predviđena Zakonom o budžetskom sistemu?

Dopunska sredstva jesu sredstva koja su posebno predviđena u budžetu Republike Srbije i koja služe, zapravo, tome da se pokrije budžetski deficit koji nastane prilikom ostvarivanja dela poreza na zarade i dela poreza na promet te ukupnog obima učešća sredstava u budžetu pojedine opštine. Znači, dopunska sredstva predviđena su upravo sa tom namerom da, ukoliko opština ne ostvari predviđeni obim sredstava po osnovu ustupljenih javnih prihoda, ona može da posegne u budžet Republike Srbije i obezbedi sebi dopunska sredstva. Postoje dosta značajne izvorne nadležnosti opštine koje treba da omoguće finansijsku samostalnost. Naravno, postoji problem da će razvijenije opštine, na ovaj način, postati još razvijenije, a da će nerazvijene opštine postati još nerazvijenije. Ovo je zakon koji je, do sada, u najboljoj meri usklađen sa Evropskom poveljom o lokalnoj samoupravi i njegovo sprovođenje doprineće, između ostaloga, povećanju konkurencije među opštinama.

Biljana Kovačević-Vučo rođena je 1952. godine. Kao advokat i stručnjak za ljudska prava i krivično pravo, objavila je nekoliko stručnih studija. Predsednica je (i jedan od osnivača) Komiteta pravnika za ljudska prava iz Beograda. Njena profesionalna karijera obuhvatala je slučajeve koji su se odnosili na probleme izbeglica, državljanstva i pristupa informacijama kao i na pitanja naučnih sloboda, slobode izražavanja i seksualnog uznemiravanja. Jedna je od osnivača nekoliko navladinih organizacija u Srbiji. Bila je generalni sekretar Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji (1994.-1997.). Urednica je (ili koautor) pet knjiga o etničkom čišćenju, pravu na prigovor savesti i intelektualnoj svojini kao i autorka nekoliko desetina članaka.

Pretnja organizovanog kriminala

07. 12. 2002.

Po mišljenju naše organizacije lustracija – koju bi trebalo sprovesti u Srbiji, mada se sa tim procesom uveliko kasni – predstavlja paket administrativnih mera koji bi trebalo, u najvećoj mogućoj meri, da smanji mogućnosti da se ljudi iz bivšeg režima uključe u nove institucije pod vidom 'profesionalizma'.

U okviru projekta Komiteta pravnika za ljudska prava pod nazivom 'Zakonodavna inicijativa građana' sačinili ste Nacrte zakona o javnom informisanju, o prigovoru savesti, o uvođenju kategorije seksualnog uznemiravanja u Krivični zakon i u Zakon o radu. Koji među ovim Nacrtima zakona smatrate najvažnijim za demokratsku profilisanost Srbije u periodu tranzicije?

Jedan od najznačajnijih zakona jeste Zakon o javnom informisanju, odnosno Zakon o dostupnosti informacija pod čime podrazumevamo najširu moguću dostupnost informacija uz maksimalno smanjivanje broja onih informacija koje država nije dužna da preda ni građanima ni novinarima (zbog toga što predstavljaju zaštićeni podatak). Pitanje o statusu zaštićenog podatka jeste jedno od najosetljivijih pitanja i upravo je značaj tog zakona u tome što se njime demistifikuje celokupna priča oko 'tajne' i što se broj 'tajni' svodi na najmanju moguću meru i to isključivo na osnovu sadržaja nekog podatka koji se proglašava tajnim a ne na osnovu neke paranoidne ili ksenofobične svesti državnih organa. Zakon

o dostupnosti informacija ujedno predstavlja onaj zakon koji izaziva i najveći otpor vlasti budući da je težnja vlasti da se prikrivaju informacije, a težnja građana i novinara jeste da sve informacije budu dostupne.

Kakav je sistem rada Komiteta pravnika za ljudska prava u okviru projekta 'Zakonodavna inicijativa građana'?

Sistem našeg rada jeste takav da mi ne napišemo samo ono što se zove draft, nacrt zakona pa ga, onda, ponudimo vlasti. Mi, zapravo, vodimo celu kampanju za promenu zakona, za donošenje amandmana, za usvajanje amandmana a to započinje onim ekspertskim nacrtom zakona (koji nastaje tak kada se uspostavi kontakt sa relevantnim organizacijama koje se bave tim pitanjima; konkretno, u slučaju Zakona o dostupnosti informacija sarađivali smo sa organizacijom ARTICLE 19 gde smo direktno sledili njihova uputstva i vršili prilagođavanja našim uslovima). Nakon toga, dolazi kampanja koja bi, u najkraćem, mogla biti definisana kao lobiranje kod raznih predstavnika vlasti, uz naknadno animiranje javnosti po tom pitanju.

Vi često ističete važnost usvajanja Zakona o dostupnosti informacija u kontekstu potrebe za potpunim otvaranjem i javnom dostupnošću arhiva i dosijea tajne policije bivšeg režima. Na koje je načine moguće prevladati kriminalnu prošlost bivšeg režima koji je podsticao izvršavanje zločina?

Kriminalna prošlost može da se prevlada isključivo preko krivičnih sudova i Haškog tribunala. Pretpostavka za prevladavanje kriminalne prošlosti, znači zločinačke politike Miloševićevog režima, mora početi u Haškom sudu i pred domaćim sudovima a, nakon toga, potrebno je sprovesti niz mera ovde u Srbiji. Od petog oktobra 2000.godine do danas, zbog tog zastajkivanja i ambivalentnog položaja u odnosu na Miloševićev period, dobili smo novu (vidljiviju i ekstenzivniju) nadgradnju a to je organizovani kriminal koji je intenziviran, naročito tokom nekoliko poslednjih dana.

Lepa Mladenović rođena je 1954. godine. U Autonomnom ženskom centru radi kao konsultantkinja za žene koje su preživele muško nasilje. Aktivistkinja je organizacije za lezbejska ljudska prava Labris kao i organizacije Žene u crnom. Kao psihološkinja, bavi se mentalnim zdravljem aktivistkinja za ženska ljudska prava, feminističkom psihoterapijom i problemima žena koje su traumatizovane nasiljem. Registar njenih interesovanja obuhvata i mehanizme homofobije u Srbiji kao i feminističku etiku lezbejske zajednice. Urednica je tri knjige i autorka je tekstova o lezbejskoj egzistenciji i silovanju u ratu.

Promocija i zaštita prava žena

09. 12. 2002.

Tranzicija u Srbiji ipak je donela prilike u kojima je – za razliku od bivšeg režima – moguće lobirati za prava različitih grupacija, od ženskih prava, preko seksualnih prava do rodniha prava.

Šta karakteriše prava žena u Srbiji danas u odnosu na posebnosti ekonomskih prava žena i u odnosu na represivno nasleđe bivšeg režima?

Mi obično analiziramo situacije tako što uviđamo dve osnovne karakteristike koje obuhvataju sve žene u ovoj teškoj situaciji. Jedna karakteristika jeste siromaštvo, a druga je nasilje. Dakle, nasilje nad ženama kao jedna situacija koja je ostala zbog činjenice ratova i fašizma, mada su to i inače osnovne karakteristike u kojima žene žive.

Kakve kampanje Autonomni ženski centar trenutno organizuje?

Imamo kampanju 'Ekonomska ravnopravnost', i ti razgovori i javne diskusije sada nisu kao što su nekada bili. Tada smo samo mi iz nevladinih organizacija raspravljale o toj teškoj situaciji u vezi sa pravima žena bilo po kom pitanju. Sada su sa nama, tokom tih diskusija, prisutne i predstavnice ministarstava ili članice Parlamenta. Naš drugi projekat jeste 'Šesnaest dana aktivizma protiv nasilja nad ženama' i ta kampanja završava se sa međunarodnim Danom ljudskih prava. U toj kampanji

mi lobiramo da, pre svega, institucije shvate da je ovde učinjeno nešto pozitivno: u Krivični zakon Srbije inkorporiran je član koji eksplicitno kažnjava nasilje u porodici i to je za nas ogromna stvar.

Vi često govorite o različitim vrstama nasilja nad ženama kao i o nepostojanju delotvornih mehanizama u državnim institucijama koji bi sprečavali i kažnjavali nasilje nad ženama.

Nasilje nad ženama ispoljava se na bezbroj načina. *Sex trafficking* samo je jedan od vidova nasilja nad ženama. Drugi su incest u porodici, premlaćivanje u braku, seksualno uznemiravanje na poslu, seksualno uznemiravanje na ulici, silovanje u ratu, silovanje na ljubavnom sastanku. Spisak je dug. Društvo mora da sačini mehanizme kroz svoje institucije (kao što su centri za socijalni rad, sudstvo, policija) i da se tim programima priključe nevladine organizacije kroz svoje SOS telefone ili savetodavne službe kao i pravni timovi kako bismo, svi zajedno, napravili efikasan plan o tome kako da radimo na tim pitanjima. U raznim razvijenim državama upravo to se radilo.

Sa kakvim se izazovima danas suočavaju nevladine organizacije za zaštitu i promociju prava žena u svetlu oživljavanja nacionalizma na javnoj sceni?

Mi i treba da budemo stalno ispred parohijalnog duha koji oduvek ugrožava ženu, prisiljavajući je da ona uvek ostaje kod kuće, da rađa petoro dece, da joj je uskraćeno pravo na abortus. I nacionalizam i crkva uvek, na žalost, vraćaju ženska prava na stanje iz Srednjeg veka i ja se, pomalo, pribojavam daljeg razvoja s obzirom na intenzitet tog kleronacionalzma koji sada u Srbiji uzima maha.

Filip David rođen je 1940. godine. Književnik je i dugogodišnji urednik Dramskog programa Televizije Beograd. Udaljen je sa posla 1991. godine zbog osnivanja Nezavisnog sindikata Radio-televizije Beograd. Jedan je od osnivača Nezavisnih pisaca, udruženja (osnovanog 1989. u Sarajevu) koje je okupljalo najznačajnije pisce iz bivše Jugoslavije i osnivač je Beogradskog kruga (1992.), organizacije intelektualaca koji su se suprotstavljali Miloševićevim ratnim politikama. Jedan je od osnivača književne asocijacije Forum pisaca (1999.). Autor je desetak knjiga, nekoliko drama i scenarija kao i nekoliko desetina antiratnih tekstova. Profesor je dramaturgije na beogradskom Fakultetu dramskih umetnosti.

Oživljavanje stereotipa

19. 02. 2003.

U Srbiji javno mnjenje ni danas nije jasno profilisano, a intelektualne elite uglavnom su nastavile da – kao i u bivšem režimu – budu verne vlastima ili nacionalističkim konceptima ili stereotipnom razmišljanju.

Kakva je javna scena u Srbiji danas, u svetlu oživljavanja govora mržnje, nacionalizma i ksenofobije?

Ta scena vrlo je konfuzna i haotična i tu se ne radi o nekom novom javljanju govora mržnje i svega ovoga što ste vi nabrojali, nego je reč o tome da postoji jedan kontinuitet sa onim periodom u kome smo živeli (u Miloševićevom režimu) – nije došlo do diskontinuiteta ni na jednom planu. Nije došlo do diskontinuiteta čak ni na tom političkom planu, što se očekivalo posle petog oktobra 2000. godine, nije došlo do diskontinuiteta na kulturnom planu, pa, čak, ni na ekonomskom planu. Te reforme nekako se sprovode, ali ni tu nije povučena oštra granica između onoga što je bilo sastavni deo onog perioda i ovoga što je danas.

Na koje načine bi društvo u Srbiji trebalo da se suoči sa zločinima počinjenim u periodu bivšeg režima?

Ni spremnosti ni hrabrosti za takvu vrstu suočenja nema. Svako ko insistira na tom nemirenju sa zločinima, ovde i dalje nosi obeležje (rekao bih, čak, jedan žig) 'izdajnika', 'pete kolone', nekoga ko 'radi za neke strane

sile'. Ne shvata se da je to uslov, i to prvi uslov, za svaki dalji razgovor. Svi ti stereotipi, koji su postojali u Miloševićevo vreme, oživljavaju ponovo, na nešto modifikovan način. Ali su tu, prisutni su. Naravno, posledica toga jesu vrlo zategniti odnosi sa susedima i bojim se da – uzimajući u obzir sadašnje kretanje stvari – ni za sledećih deset godina još jedna generacija posle nas neće moći da uspostavi dobrosusedske odnose.

Na koji način danas funkcionišu nevladina i medijska scena u Srbiji?

Nevladine organizacije i dalje su potrebne upravo kao neka vrsta korekcije vlasti ovakve kakva je. Međutim, i tu su se dogodile neke promene posle petog oktobra 2000. godine jer je jedan deo nevladinih organizacija prišao uz vlast i postao je lojalan vlastima. Mediji, takođe, nisu doživeli transformaciju. Dobili smo obilje žute štampe, ali u ovom trenutku ne postoji nijedan nedeljnik i nijedan dnevnik koji bi, na jedan analitički i kritički način, posmatrao ono što se kod nas događa. Čak i oni listovi, a rekao bih i radio stanice, koji su meni bili veoma dragi – kao što su *Vreme*, *Danas*, B92 – menjaju svoj, od ranije prepoznatljiv, profil.

Vi kažete da, ipak, treba istrajavati na zahtevima za prevladavanjem prošlosti i oslobađanjem od iluzija.

Ja nisam pesimista, jer nekada nije ni potrebno da jedna većina traži promene – dovoljno je da postoje neke grupe ljudi koji se ne mire sa postojećom situacijom i koji insistiraju na tome da se zločincima mora suditi, koji insistiraju na reformama, na promenama, pa da u društvu nešto, ipak, počinje da se menja (ili da se, bar, na te probleme stalno ukazuje). I pored svega, ne vlada baš intelektualno mrtvilo i ne može se tvrditi da su baš sve šanse propuštene.

Latinka Perović rođena je 1933. godine. Kao istoričarka, bavi se proučavanjem istorije društvenih ideja u Srbiji i istorijom modernizacije. U oktobru 1972. godine, u staljinističkom obračunu unutar jedine političke stranke u komunističkoj Jugoslaviji, smenjena je, zajedno sa Markom Nikezićem, sa mesta sekretara Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije, zbog svog zalaganja za liberalni i tržišni razvoj društva. Od 1975. do 1998. godine radila je u Institutu za noviju istoriju Srbije. Autorka je deset knjiga i nekoliko stotina naučnih studija i članaka. Njena dela prevedena su na nemački, engleski, francuski, slovenački, makedonski, slovački i poljski jezik. Svoje tekstove redovno objavljuje u beogradskom časopisu Helsinška povelja. Članica je uređivačkog kolegijuma biblioteke Svedočanstva koju izdaje Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji.

Odsustvo bilansa nedavne prošlosti

20. 02. 2003.

Biće potrebni veliki naponi da se uopšte opiše šta se u nedavnoj prošlosti dogodilo i da se napravi jedan bilans tog razdoblja u kome su se stekli mnogi fenomeni od kojih je svaki za sebe težak i komplikovan.

Na koje se načine danas u Srbiji ispoljava jezik mržnje koji je bio zvanični jezik bivšeg režima?

To je, ako hoćete, jedan bes, jedna mržnja, jedan nesporazum sa svetom (ne samo sa Amerikom nego i sa Evropom) koji i dalje traje. Tako da pravo pitanje glasi: zbog čega se jezik mržnje još uvek održava? Odgovor na to pitanje, razume se, nije jednostavan ali, naprosto, nije se promenio politički diskurs, nije se promenio politički obrazac koji je i doveo srpsko društvo do sloma, koji je i doveo do raspada države. Nije izvršena istorijska rekapitulacija svega onoga što se dogodilo, rekapitulacija koja bi pomogla sazrevanju društva i promeni mišljenja a, onda, i promeni jezika.

Vi često govorite o važnosti istine i o potrebi za sačinjavanjem bilansa nedavne prošlosti.

Mislim da je istina vrlo lekovita i da se ona mora otvoreno reći, ma kako bila porazna i teška. U tom smislu, srpsko društvo vapi za kritičkom mišlju koja ovde nije poželjna jer mi ostajemo u jednom totalitarnom i autoritarnom obrascu i vrlo je malo rasprava o fundamentalnim pitanjima. One su jako ispolitizovane na način koji ne otvara nikakvu perspektivu, ne goni pojedinca na razmišljanje, na traženje, na upravljanje svojom sudbinom.

Na koje načine se nedostatak profilisanja političke vizije i odsustvo zastupanja demokratskih vrednosti odražava na srbijansko društvo?

To jako teško pogađa naročito mlade ljude. Ta situacija u kojoj vi, pored zločina i kriminala, imate nove patološke pojave koje se manifestuju kao trgovina oružjem, drogom, ljudima (i ako tome još dodamo tranziciju i izgubljeno vreme), čini od nas jedan slučaj *sui generis* i to treba otvoreno reći i videti koje su sve manifestacije toga i šta tu može svako da učini.

Kako je moguće prevladati kriminalnu prošlost bivšeg režima?

To je ključno pitanje za srpsko društvo danas i, čak, mislim da se ne shvata da je to, kako je to lepo rekao Srđa Popović, 'pitanje svih pitanja' za srpsko društvo. Zašto? To je ta najveća opasnost koju ja, bar, vidim za srpsko društvo: jedna užasna neosetljivost prema patnjama potpuno nedužnih ljudi koja je udarac po nekim univerzalnim vrednostima i koja se, odjedared, pretvara u jedno ogromno ogledalo u kome se ogleda čitavo naše društvo, njegova shvatanja, mentalitet, pa – ako hoćete - i njegova bliža i dalja prošlost.

Olivera Milosavljević rođena je 1951. godine. Kao istoričarka, profesorica je na Odeljenju za sociologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Njena profesionalna interesovanja obuhvataju istoriju Jugoslavije i njen raspad kao i pitanja nacije, nacionalizma i nacionalnih stereotipa. Objavila je preko četrdeset naučnih radova.

Iracionalnost nacionalizma

21. 02. 2003.

U Srbiji još uvek nije uspostavljen diskontinuitet u odnosu na ideološku matricu Miloševićevog režima, već se vrši relativizacija mnogih pojava iz tog režima a neke od njih prikazuju se u ublaženim tonovima ili se traže opravdanja za njih.

Kakva je javna scena u Srbiji danas u svetlu vaše dijagnoze da rastu pritisci na kritičke glasove koji izveštavaju o nacionalizmu i ksenofobiji?

Najveći sadašnji problem jeste potreba da se priča o tome relativizuje i da se svaki kritički glas učutka. Učutkivaje kritičkih glasova samo doprinosi razmahivanju nacionalizma i ksenofobije.

Vi ste često govorili o čvrstoj korelaciji između, s jedne strane, sloma srbijanskog društva i, sa druge strane, onih iracionalnih zahteva čije su posledice bile masovni zločini. Da li biste objasnili tu korelaciju?

Nacionalizam je, sâm po sebi, iracionalan i ono što proglašava nacionalnim interesima jeste, takođe, iracionalno (bilo da je reč o nekim zahtevima ili o zastupanju nekih ideja). Nacionalizam, kao vladajuća ideologija u prethodnom periodu, upravo je te iracionalne zahteve proglašavao nacionalnim interesom a homogenizacija nacije jeste izvršena upravo na tim iracionalnim zahtevima. Otuda, kada ti zahtevi nisu realizovani – a oni nisu ni mogli da budu realizovani – normalno je da je društvo došlo u jednu gotovo bezizlaznu situaciju. Dakle, ovde nikada nije proglašeno nacionalnim interesom ono što jeste interes društva.

U svojoj studiji *U tradiciji nacionalizma* vi ste proučavali stereotipe srpskih intelektualaca u 19. i 20. veku. Kakvi su rezultati vašeg istraživanja?

Rezultat, bar onaj do koga sam ja došla, jeste taj da su stereotipi konstanta, da se stalno ponavljaju i da su krajnje neoriginalni i nemaštoviti. Jedina promenljiva kategorija u kontekstu tih stereotipa jesu objekti tih stereotipa, entiteti na koje se ti stereotipi odnose. Ono što je ključni rezultat jeste to da su i stereotipi (koji su konstantni) i objekti stereotipa (koji se menjaju) uvek prisutni – i dominantni – u zavisnosti od neposrednih političkih okolnosti. Dakle, kada se proglasi 'nacionalni neprijatelj', onda se već postojeći stereotipi – krajnje neoriginalni – samo transferišu sa prethodno proglašenog 'neprijatelja' na nekog novog 'neprijatelja' i šire se putem medija, putem izdavačke delatnosti, postajući opšte mesto u javnosti.

Na koje načine smatrate da je moguće prevladati kriminalnu prošlost bivšeg režima u Srbiji?

Pre svega, diskontinuitetom sa tim režimom ali ne tako što će se reći: 'sada je prekretnica, ovim danom prestaje *ono* i počinje *ovo*', već tako što će se, prethodno, objasniti šta se to desilo u tim prethodnim godinama i sa čim se to ne uspostavlja kontinuitet već se gradi novo društvo. To, osim na verbalnom planu, nije uopšte izvršeno i mi u mnogim stvarima ne možemo da vidimo gde je taj diskontinuitet. Naprotiv, u mnogim stvarima vidimo kontinuitet. Sa aspekta onoga čime se ja bavim, mislim da je taj diskontinuitet primaran – dakle, da se jasno kaže šta se desilo, zašto se desilo i kako se desilo, a ne da se pojave relativizuju. Njihovom relativizacijom može samo da se doprinese njihovom skorom obnavljanju.

Vesna Krmpotić rođena je 1932. godine. Živela je u Splitu, Zagrebu, New Delhiju, Kairu, Washingtonu, Akri i Beogradu.

Književnica je i pesnikinja. Autorka je oko sedamdeset do sada objavljenih knjiga, od kojih je preko trideset prevedeno na nemački, engleski, italijanski, ruski, slovenački, slovački i litvanski jezik. Sačinila je prvu antologiju indijske književnosti na južnoslovenskim jezicima. Prevodila je sa engleskog jezika. Indologija predstavlja oblast njenog naročitog interesovanja. Od početka ratova na prostoru bivše Jugoslavije, objavljuje tekstove u beogradskom dnevniku Danas. Bila je učesnica mirovnih projekata organizacije Beogradski krug.

Pet osnovnih vrlina

23. 02. 2003.

Ako nam je na umu opće podizanje svijesti o tome što je za nas dobro a što je otrov, onda ćemo moći zajednički nešto učiniti.

Pre skoro deset godina tvrdili ste da će rat na prostorima bivše Jugoslavije prestati tek kada se zaceli rat u umu i duši i da će se to moći postići tek borbom za vrlinu. Danas tvrdite da rat nije prestao.

Ne mislim da je rat prestao. Na žalost. Ne mislim da je Zvijer mrtva. Nije mrtva. To što je njoj iščupan jedan rog, ne znači da nje nema. U našem slučaju, slučaju ove naše zemlje, taj rog nije bilo kakav rog nego je to rog jednoroga ili nosoroga. Međutim, svejedno, zvijer je tu. A zašto je tu? Kako to da je još uvijek tu? Pa zato što u ovoj savani ima još toliko hrane za nju. Nazvaću tu zvijer Tyrannosaurus Rex: on će se hraniti i on neće izumrijeti sve dotle dok hrana oko njega obredno trčkara i nudi se. Eto, na žalost, rat je još uvijek tu. U glavama je.

Vi ste govorili da samo rat sa sopstvenim predrasudama može razrešiti sukobe krvi i tla, i da osobe koje su činile ratne zločine tokom prve polovine prethodne decenije zapravo nisu – prema vašim rečima – ”vjerovale u Proviđenje niti u bilo kakav vrhovni zakon”.

Pa naravno da nisu vjerovali! Kad bi samo jednim dijelkom uma svog zamislili da će jednoga dana odgovarati za to što rade, pa samo od straha 111

bi uzmaknuli. Mogu oni da se krste koliko hoće, mogu da idu u crkvu koliko hoće, ali oni su uništavali druga ljudska bića samo zato što su drukčija – ili zato sto su mislili da su ta druga ljudska bića opasna za neka treća ljudska bića. Oni nisu poštovali prvu zapovijest: Ne ubij! Ako netko sebi nađe opravdanje za to, onda vjerujem da on, jednostavno, nema ni najmanju ideju da postoji nešto što je iznad čovjeka.

Vi, kao jedan od načina prevladavanja prošlosti, sugerišete edukaciju za pet vrlina kao što su: istina, nenasilnost, ljubav, mir i moralno ponašanje. Šta, zapravo, sačinjava tu edukaciju?

To je edukacija koja uzgaja i ohrabruje ono što vi već imate kao ljudsko biće: savjest, želju da budeš prijatelj, srdačnost, dobrotu, poštenje, trpeljivost, razumijevanje, sve te osobine bez kojih društva nema. Ako se u procesu edukacije i školovanja te osobine gurnu u stranu, onda smo napravili gotovo zločin. Da, to je zločin, jer smo odgojili ljude koji će u svojim budućim postupcima potpuno zanemariti tih pet vrijednosti, odnosno neće znati da će za svoje postupke jednom odgovarati na sudu gdje nema potkupljivanja.

Jelena Milić rođena je 1965. godine. Kao mirovna aktivistkinja bila je promoterka nenasilja, socijalne inkluzivnosti i interkulturalnosti. Bila je saradnica Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji. Radila je kao istraživač-analitičar za Međunarodnu kriznu grupu. Autorka je nekoliko desetina tekstova u beogradskom dnevniku Danas a danas je spoljnopoliitička kolumnistkinja novosadskog lista Dnevnik. Članica je Foruma za međunarodne odnose pri Evropskom pokretu u Srbiji. Pomoćnik je Predsedavajućeg prvog radnog stola Pakta stabilnosti za jugoistočnu Evropu.

Prećutkivanje masovnih grobnica u Srbiji

14. 04. 2003.

Iduća tačka koja će odrediti političku scenu u Srbiji biće ne više odnos prema Sudu za ratne zločine u Hagu već, pre, odnos prema ulasku Srbije i Crne Gore u program Partnerstvo za mir.

Vi često govorite o važnosti tematizacije kontrole oružanih snaga Srbije i Crne Gore. Zbog čega su, do sada, pokušaji stavljanja vojske pod civilnu kontrolu bili malobrojni i neuspešni?

Priča o tome kako je vojska jaka i velika i kako stalno postoje neki sukobi u regionu na koje ona, takva kakva je, mora da reaguje, i da je nedefinisan odnos Srbije i Crne Gore ... sve se to koristilo kao izgovor za odlaganje reformi i kao maska za stvarnu inertnost. Postojala je samo jedna kozmetička promena, onda kada su promenjeni korpusi vojske. Ali, nijednog momenta nisu postojale ozbiljne personalne promene koje su morale da uslede posle tako neumitnih činjenica kao što su razmere počinjenih zločina i razmere zloupotrebe vojske u sukobima u regionu. Na primer, Prištinski korpus jeste nešto što se ne može samo rasformirati kao vojna formacija nego se mora dovesti u pitanje odgovornost bezbednosnih službi i pojedinih visokih oficira te jedinice (kada su, naravno, u pitanju zbivanja na Kosovu), ali se – istovremeno - mora istražiti i individualna odgovornost samih neposrednih počinilaca iz vojske i njihova sprega sa svojim kolegama iz policije.

Vi ste, kao analitičarka Međunarodne krizne grupe (ICG) svojevremeno zaključili da su reforme u Srbiji blokirane od trenutka pobune Jedinice za specijalne operacije (JSO) na ulicama Beograda u novembru 2001. godine. Vi tvrdite da nije dovoljno samo rasformirati takvu kriminalnu organizaciju kako bi se uspostavila regionalna saradnja i kako bi reforme bile odblokirane.

Ne vidim kako je moguće uspostaviti bilo kakvu regionalnu saradnju ako vi znate da štite Ratka Mladića a hoćete da sarađujete sa Bosnom. Vi imate simbole rata na Kosovu koji su, i dalje, na čelu oružanih snaga a, istovremeno, prisustvujemo otkrivanju masovnih grobnica sa telima Albanaca usred Srbije (da spomenem hladnjače i Batajnicu i Perućac). Na čelu oružanih snaga imate Pavkovića, Lazarevića, Acu Tomića i, sa druge strane, Sretena Lukića koji su u svemu tome neposredno učestvovali (ja ne kažem da li su oni krivi ili nisu, ali bili su na visokim vojnim ili policijskim funkcijama u vreme vršenja tih zločina). Svi oni jesu simboli jednoga perioda koji mora ostati iza nas. Oni su, na kraju krajeva, simboli sukoba sa zemljama saveza NATO. Ako ni zbog čega drugog, njihove personalne smene morale su se desiti bar zbog toga.

Zbog čega je i dalje važno insistirati na problemu masovnih grobnica u Srbiji kao i na važnosti suđenja za ratne zločine koje je Milošević režim počinio na Kosovu?

Govorim to zato što su to masovne grobnice na teritoriji naše zemlje. Neko je morao da počinu taj zločin. Neko je, prvo, morao da pobije te ljude, neko je morao da izda naredbu da se ti ljudi ubiju, neko je morao da transportuje te ubijene ljude, neko je morao da ih sakrije, neko je morao da pruži logistiku za taj zločin. Ta tema više nije tajna. Očito da je morao postojati jako, jako moćan razlog. Zašto je, jednog momenta kada su grobnice 'isplivale' u javnosti, ta tema tako orkestrirano zatvorena? Zašto su mediji prestali da pišu o njoj? Zašto je samo par usamljenih glasova, ovde u Srbiji, ukazivao na to? Proglasili su nas za 'haške egzorciste'! Morala je da postoji jedna jako moćna sila, jedan snažan lobi braće po oružju i po zločinu, kojima se, očito, moglo da to zaustave. Mislim da su oni koji su to uspjeli da zaustave, u stvari, isti oni ljudi koji su imali visoke vojne i policijske položaje za vreme sukoba na Kosovu. I zato kažem da je Prištinski korpus jedan zločinački klan i verujem da će se, pre ili kasnije, shvatiti da ne može jedan Nebojša Pavković (ali ne samo on nego i drugi!) da bude odgovoran samo za mahinacije sa vilama na Dedinju i za 'zloupotrebu' helikoptera zarad pokušaja ubistva Vuka Draškovića u Budvi, nego i za činjenje ratnih zločina. Naprosto, moramo znati ko je, zašto i u čije ime činio ratne zločine tolikih razmera.

Branka Prpa rođena je 1953. godine. Direktorka je Istorijskog arhiva Beograda. Kao istoričarka, autorka je dve knjige i nekoliko desetina akademskih tekstova. Bila je urednica kulture u nedeljniku Evropljanin koji je 1998. godine osnovao Slavko Ćuruvija. Na javnoj sceni u Srbiji posvećena je borbi za ljudska prava, zalažući se za reformske politike.

Demontaža tajne policije

22. 04. 2003.

Sisteme vrednosti ne stvaramo čistim činom volje, a kulturne paradigme prostora koje je rat devastirao stvaraju se u procesu.

Da li se na političkoj sceni u Srbiji događa nešto pozitivno?

Došlo je do shvatanja da jedno društvo, da jedna država, više ne može napred ako se neke stvari iz prošlosti radikalno ne počnu da rešavaju. Meni je od samog početka bilo jasno da to neće biti jednostavno, da je u pitanju demontaža, i to ne jedne političke garniture na vlasti, već celog jednog sistema koji je izgrađivan ne godinama nego decenijama i da te stvari uvek idu sporo, teško, uz mnogo otpora a, na kraju krajeva, i žrtava.

Vi često govorite o važnosti potpune demontaže ostataka represivnih institucija bivšeg režima.

Mislim da se tek sada može politički otvoreno i direktno govoriti javno i mi to, kao građani ove zemlje, očekujemo. Mnoge stvari kod kojih nije bila moguća kozmetika – to se, pre svega odnosi na tajne službe koje su, suštinski, bile politička policija, kao što je bila Služba državne bezbednosti – potrebno je demontirati do kraja.

Šta bi trebalo učiniti kako bi proces prevladavanja prošlosti postao deo javnog iskustva?

Na kraju krajeva, upravo elite definišu i daju odgovore na izazove vremena i šta može drugo sada da radi običan čovek? On može sada da prosuđuje između različitih podataka, koje neprestano dobija, ko je tu 115

u pravu. Međutim, kada svakog čoveka suočite sa činjenicama koje su neoborive, onda se više ne radi o tome da li on hoće ili neće da ih usvoji. Samo nenormalan čovek neće da ih usvoji. Mislim da su građani ovo razotkrivanje zločina u Srbiji, koji se sada povezuju i sa zločinima van granica ove države, dočekali sa odobravanjem.

Na koji način je moguće prevladati kriminalnu prošlost bivšeg režima koja je počivala na mržnji i zločinima?

Iz tog paranoidnog začaranog sveta mržnje, vâs prema drugima i drugih prema vama, trebalo je izaći radikalnim rezovima i radikalnim istinama. One su uvek bolne, otrežnjujuće, katarzične, društvo se s tim suočava u procesu i to nisu promene koje kratko traju.

Aca Singer rođen je 1923. godine. Bio je predsednik Saveza jevrejskih opština Srbije i Crne Gore u četiri mandata. Period nemačke okupacije tokom Drugog svetskog rata proveo je u zatvorima i logorima u Mađarskoj i Nemačkoj. Bio je zatočen u koncentracionim logorima Auschwitz i Flossenbürg. Kao poznavalac istorije holokausta, javno je istupao i pisao o različitim dimenzijama genocida nad Jevrejima tokom Drugog svetskog rata, promovišući ideju da se holokaust ne sme zaboraviti i ne prihvatajući teoriju o kolektivnoj krivici celog naroda čiji su članovi sistematski ubijali Jevreje.

Porast antisemitizma u Srbiji

25. 04. 2003.

Odnos prema Jevrejima u jednom društvu jeste test za odnos prema svim drugim neistovernim ili drugomislećim osobama koje žive u tom društvu.

Vi tvrdite da je posle sloma Miloševićevog režima u Srbiji antisemitizam u porastu. Na koje se načine ogleda porast antisemitizma u Srbiji?

To se ogleda, pre svega, u sve većem broju knjiga i izdanja čisto antisemitskog sadržaja. Drugo, u tim raznim natpisima, parolama, kako u Beogradu tako i u mestima gde već više i nema Jevreja, kao da se želi dokazati da antisemitizma može biti i bez Jevreja. I to se zbilja i dokazuje u praktičnim primerima, jer negde postoji samo jedna jevrejska familija a negde nema uopšte Jevreja, pa opet postoje te antisemitske parole. Pošto je osamdeset pet odsto jevrejskog stanovništva pobijeno (i nestalo) za vreme holokausta, mnogi u svom životu nikada i nisu videli nijednog Jevrejina. I pod uticajem porasta određenih desničarskih tendencija – što se ogleda na razne načine, na primer: organizacija *Obraz* ima svoj *web site* na kome se nalazi tvrdnja da su najveći neprijatelji Srba upravo Jevreji, Hrvati i homoseksualci – antisemitizam se širi u Srbiji.

Sa druge strane, velikodostojnici Srpske pravoslavne crkve (SPC) nisu se odrekli antisemitskih ideja vladike Nikolaja Velimirovića, dok se izdanja njegovih dela umnožavaju.

Njegova knjiga *Kroz zatvorski prozor* koja je navodno napisana u Dachauu za vreme okupacije, jeste jedna od najantisemitskijih knjiga koja se – po antisemitizmu - meri sa *Protokolom sionskih mudraca*. To izaziva određenu mržnju ako znamo da se Nikolaj Velimirović glorifikuje već skoro kao svetac: jer, ako se čita ta knjiga koja izaziva mržnju, onda to zabrinjava. Ipak, mi smo učinili sve da tu stvar raščistimo.

Kako biste opisali efikasnost sudskog procesuiranja slučajeva antisemitizma u Srbiji?

Mi smo podneli nekoliko prijava zbog skrnavljenja nadgrobnih spomenika i niko, do sada, nije uhvaćen kao krivac. Kada reagujemo na izdavanje nekih knjiga, tužilaštvo ili ne sprovodi gonjenje ili - ako i prihvati - suđenje se godinama odlaže. Nekada ne dođe optuženik, nekada ne dođe advokat optuženika, tako da, do sada, nije doneta ni jedna jedina osuda za knjige koje su po svom sadržaju gore i ekstremnije i od sadržaja knjige *Protokoli sionskih mudraca* koja je zabranjena u civilizovanim zemljama.

Vi sugerišete da je jedan od načina prevladavanja antisemitizma u Srbiji upravo obrazovanje mladih ljudi protiv mržnje.

To je neophodno započeti od malena. Ne kažem da je ta borba protiv rasne mržnje laka. I vrlo je teško dati recept za to. Ali, potreban je spoj i vaspitnih i kaznenih mera.

Živorad Kovačević rođen je 1930. godine. Za oblast međunarodnih odnosa specijalizovao se na univerzitetima Berkeley i Harvard (Sjedinjene Države). Kao ambasador bivše Jugoslavije u Washingtonu, opozvan je zbog neslaganja sa Miloševićevom politikom. Predsednik je Evropskog pokreta u Srbiji. Član je nekoliko regionalnih asocijacija. Predsednik je i profesor Diplomatske akademije u Beogradu. Dobitnik je Haas International Award za 2000. godinu. Autor je šest knjiga i tri rečnika.

Evropske perspektive Srbije

26. 05. 2003.

Srbija ne može postati deo Evrope samo tako što će ispuniti sve uslove koje Evropa postavlja nego i izborom evropskog političkog i kulturnog obrasca u svom delovanju.

Došlo je do zaoštavanja sukoba unutar vladajuće koalicije DOS (Demokratska opozicija Srbije). Kako to utiče na političku scenu u Srbiji?

Čim je ukinuto vanredno stanje, onda su se pojavile stare slabosti. Došlo je do međusobnih sukoba u DOS-u i oni prete da nas vrate u stanje u kome smo bili. Osnovna slabost naša nalazila se na političkoj strani stvari – radilo se o izrazitoj političkoj nestabilnosti koja je, na neki način, bila prestala ali ovi sadašnji sukobi prete da nas vrate u pređašnje stanje. Sve je sada neizvesno i ja prosto ne razumem to što pojedini odgovorni političari smatraju da će tim napadima na nekog drugog uvećati svoje šanse i prikupiti neke političke poene na eventualnim novim izborima.

Šta bi trebalo da sačinjava prioritete u spoljnoj politici Državne zajednice Srbija i Crna Gora?

Prvo, to je ubrzanje toka procesa približavanja Evropskoj uniji. Ako smo već zaostajali, sad više ne možemo da hodamo, već moramo da trčimo. Postoji, izgleda, politička spremnost da se taj proces ubrza. Drugi prioritet, koji je bio veoma važan, koji je – u izvesnom trenutku – bio pitanje svih pitanja, jeste saradnja sa Hagom. Mislim da problemi u vezi sa

tim mogu biti otklonjeni. Treći prioritet jeste saradnja u regionu. Mislim da se u tom pogledu i odavde čine napori, a i Evropa će biti energičnija u zahtevu da zapadni Balkan uđe u Evropsku uniju manje-više integrisan. I, praktično, od otvorenih pitanja ostaje Kosovo.

Da li je moguće prevladati kriminalnu prošlost u Srbiji prećutkivanjem važnosti koju u tom procesu ima Sud za ratne zločine u Hagu i izbegavanjem suočavanja sa istinom o ratnim zločinima?

Vrlo je malo bilo prisutno to o čemu vi govorite, da mi moramo sami da se suočimo sa svojom prošlošću, da krivica mora da se individualizuje, da je to preduslov za bilo kakvo pomirenje, normalizaciju i saradnju u regionu i, na kraju krajeva, da se radi o međunarodno-pravnoj obavezi. Ne znam da li će biti prevladan taj strah, koji postoji kod svih političara, da o tome problemu otvoreno govore bojeći se da ne izgube naklonost jednog dela javnog mnjenja. Lično mislim da su se uvek samo hrabri potezi isplaćivali u politici. Dakle, ne samo da je to naša moralna obaveza već je to i politički mudro, ali je, još uvek, manje čujan (i manje glasan) onaj deo javnosti koji se zalaže za to da se, jednom, suočimo sa istinom.

Dušan Janjić rođen je 1950. godine. U beogradskom Institutu društvenih nauka radi kao viši naučni savetnik. Osnivač je (i koordinator) Foruma za etničke odnose iz Beograda. Stručnjak je za oblast etničkih konflikata i razrešavanja konflikata. Član je sedam međunarodnih organizacija. Bio je prvi Generalni sekretar Evropskog pokreta u Srbiji (1992.-1994.). Proučava uticaje koje demokratski proces u evropskim mladim demokratijama (u centralnoj i istočnoj Evropi) ima na etničke odnose. Učestvovao je na preko četrdeset međunarodnih konferencija. Autor je desetak knjiga i preko sto studija, ogleda i članaka.

Izazovi promene u mentalitetima

01. 06. 2003.

Nevladina scena u Srbiji danas zatrovana je nekim ekstremno desničarskim organizacijama koje – sa desničarskim pogledima u Srpskoj pravoslavnoj crkvi – deluju protiv ideja civilnog društva, a izazov sa kojim će se javnost suočiti biće odgovor na pitanje o tome kako dekontaminirati kategorije civilnog društva.

Da li u Srbiji postoje politički resursi za krivično procesuiranje zločina i suočavanje sa nedavnom kriminalnom prošlošću, uključujući i ubistvo Premijera Srbije?

Ono što se sada dešava jeste, na neki način, plaćanje ceha i za Miloševiću vladavinu i za peti oktobar 2000. godine. Što se tiče Miloševićeve vladavine, jako je teško demontirati jedan režim koji je trajao tako dugo i tako čvrsto spleo kriminal, politiku, terorizam, nasilje i korupciju. Ono što je potrebno - to je vreme. Onoliko koliko se pravi jedno takvo zlo, toliko je potrebno i za njegovu razgradnju. Što se tiče petog oktobra 2000. godine, te opozicione stranke nisu ni bile sposobne da sruše Miloševića. Milošević je, zapravo, i kreirao te stranke, on im je komandovao preko novca i preko državne bezbednosti.

Kakve su perspektive demokratskog profilisanja društva u Srbiji?

Trenutno je, po meni, situacija optimistička, ako tako mogu da kažem. Imamo raspadanje institucija, koje je logično i ono će sa sobom odneti 121

jedan deo sadašnjih političara. Nema izgleda da svi oni politički prežive, pogotovo kada dođe do otvaranja dosijea, do lustracije. Ako iole ozbiljno krene dalja borba, sâmo pravosuđe pokazaće, takođe, dosta slabosti. Pokušaj ministra policije, Dušana Mihajlovića - da izveštaj Komisije o bezbednosti Premijera pretvori u državnu tajnu – apsolutno je neprimeren i ne može da prođe. Sve ovo što se dešava mora da 'odnese' neke ljude, jer, kad sve saberete, ipak je Đinđića ubilo njegovo okruženje. Ti ljudi iz 'zemunskog klana' bili su u BIA (Bezbednosno-informativna agencija), u tajnoj službi, u specijalnim jedinicama – u tom smislu kažem 'njegovo okruženje'. Očigledno da ni pojedini ljudi iz politike nisu čisti zbog svojih veza sa kriminalom. Drugi talas političara mislim da će otići upravo kroz produbljavanje borbe sa finansijskim kriminalom što će, povratno, otvoriti pitanje korupcije. Potencijal za demokratske promene postoji, pre svega, u rekonponovanju onoga što se zove 'sadašnji DOS'.

Kako je moguće pitanje procesuiranja ratnih zločina učiniti prioritonom temom na političkoj agendi?

Srbija je, kao država, direktno bila u funkciji kriminala. Organizovani kriminal bio je direktno spojen sa vršenjem ratnih zločina i sa terorizmom (to se videlo i u ubistvu Premijera) a sve je to bilo uvezano sa tajnim službama i – legalnim ili ilegalnim – finansijama a sve je to, opet, kontrolisano od samog vrha, dakle od Miloševićeve porodice (kasnije su pokušali neki šefovi DOS-a da nastave te monopole). To je prvi ogromni problem u suočavanju sa prošlošću. Mislim da će započeti kažnjavanja za konkretne zločine, ali tek treba da započne kampanja za drugačiju svest.

Danijel Pantić rođen je 1968. godine. Od 2001. do 2006. godine bio je generalni sekretar Evropskog pokreta u Srbiji. Njegova profesionalna interesovanja obuhvataju evropske integracije, pravni i poreski okvir rada neprofitnih nevladinih organizacija kao i politički menadžment tranzicionih procesa u centralnoj Evropi. Autor je tri knjige i dvanaest studija.

Ljudski kapital i evropske integracije

08. 06. 2003.

Iz perspektive međunarodnih investitora, Srbija je i dalje riskantna zemlja i jedan od preduslova za brže evroatlantske integracije jeste profilisanje Srbije kao stabilnog tržišta.

Šta bi trebalo da sačinjava prioritete aktivnosti kojima bi Srbija konkretno pokazala da nedvosmisleno želi da bude deo procesa evropskih integracija?

Ono što je najvažnije - i za šta postoji veliko interesovanje u političkoj javnosti (među širim građanstvom postoji izvesna letargija i umor) - jeste proces takozvane harmonizacije tržišta Srbije i tržišta Crne Gore, odnosno stvaranje jedinstvenog tržišta. Drugim rečima, to je proces stvaranja funkcionalne, suverene države kako je to i rečeno Kopenhagenskim kriterijumima Evropske unije. To znači da države koje pregovaraju sa Evropskom unijom o pridruživanju (odnosno članstvu), moraju biti funkcionalne suverene države, što - kada je reč o Srbiji i Crnoj Gori - nije slučaj.

Šta trenutno Evropski pokret u Srbiji čini kako bi građani Srbije bili edukovani o sadržaju i ciljevima integracija Srbije u evropske institucije?

Mi smo nedavno, sa Domom omladine, otvorili takozvani EU Info Point (u Makedonskoj ulici broj 22) koji je otvoren za sve građane. Građani mogu da dođu i da se raspituju o informacijama koje su vezane za Evropu i evropske integracije, na sasvim praktičnom nivou. Neko ko želi da studira u Holandiji može tu da dobije odgovore na pitanje o tome kako da to ostvari. Neko ko želi da se bavi biznisom, takođe može doći i postaviti

pitanje. Ne kažem da ćemo uvek biti u stanju da odgovorimo, ali moći ćemo da ga, bar, usmerimo na one koji imaju pravu informaciju. Ističem da smo to uradili sopstvenim snagama. U drugim zemljama, sama Evropska komisija otvara takve info-centre, pa se nadamo da ćemo u budućnosti, zajedno sa Evropskom komisijom, raširiti tu ideju, odnosno tu vrstu institucije.

Vi često – kroz primer obrazovnih politika – govorite da je usvajanje zakonodavnih standarda Evropske unije kompleksan proces.

Ukoliko vodite neko ministarstvo, ma koje ministarstvo da je u pitanju, recimo: ministarstvo obrazovanja, postoje jasni i transparentni evropski standardi koji se odnose na obrazovanje i obrazovni sistem (na to kakav taj sistem mora biti, kakve mogućnosti treba da pruža mladima ili drugim građanima, šta sačinjava koncept *lifelong learning* – kao koncept doživotnog učenja – ili *vocation education training* – kao koncept obučavanja onih koji su već zaposleni). Sve to potpuno utiče na konkurentnost. U velikoj je vezi stanje ljudskog kapitala sa ukupnom klimom za investicije u zemlji.

Verica Barać rođena je 1955. godine. Bila je Javni pravobranilac Opštine Čačak (1997.-2001.) Jedna je od osnivača Građanskog parlamenta Srbije (GPS). Bila je prva predsednica Građanskog parlamenta Srbije (1999.-2003. godine). Od maja 2003. godine predsednica je Saveta za borbu protiv korupcije. Priredila je četiri knjige.

Mreža korupcije

20. 06. 2003.

Savet za borbu protiv korupcije sada je usredsređen na istraživanje korupcije u medijskoj sferi, u vezi sa pitanjem dodele frekvencija i potpisivanja ugovora a, paralelno sa tim istraživanjem, Savet će se baviti i problemom objekata koji su bespravno izgrađeni za vreme bivšeg režima.

Sa kakvim se izazovima trenutno suočava Savet za borbu protiv korupcije?

Savet se, pre svega, suočava sa svojim nefunkcionisanjem. Do sada, Savet faktički i nije počeo da radi. Članovi Saveta imenovani su u decembru 2001. godine i mislim da je on relativno dobro započeo svoje delovanje. Potom je izlazak gospode Čupića i Beljanskog iz Saveta bio veliki udarac za rad Saveta. Savet je dugo nakon toga bio nekonstituisan, nije imao predsednika i to je vreme koje su obeležile i nesaradnja sa Vladom i neaktivnost samog Saveta. Sami izazovi u Srbiji jesu ogromni, jer, prošlo je dve i po godine a u Srbiji se - od onoga što smo očekivali petog oktobra 2000. godine - jako malo desilo (posebno u oblasti procesuiranja privrednog kriminala, borbe protiv korupcije, istraživanja tokova novca onih koji su nas opljačkali i koji su bili gospodari rata). Tek ćemo videti kakve su šanse da Savet odgovori na ove izazove.

Šta su prioriteti u delovanju Saveta za borbu protiv korupcije tokom narednih nekoliko meseci?

To su upravo oni problemi koje je i javnost percipirala kao važne: na primer, pitanja o privatizaciji Telekoma, o dodeljivanju nacionalnih frekvencija, o tome kako je RTS (Radio-televizija Srbije) raspolagao tim nacionalnim resursom (kroz nekakve ugovore ili i bez ugovora), o tome

kako se legalizuju objekti (pre svega vile na Dedinju). Građani Srbije to vide kao simbole svog propadanja tokom petnaest godina. Zatim, svedoci smo afere sa šećerom i transakcija pod kojima se, možda, kriju velike pljačke.

Na koji će način Savet za borbu protiv korupcije delovati tokom vašeg mandata?

Ja sam predložila da usvojimo neki način rada za Savet. To bi porazumevalo da svaki od članova Saveta bude zadužen za određeni problem. Savet ima svoj budžet i mogućnosti da, u vezi sa tim problemima, angažuje i domaće i inostrane eksperte jer je to nužno za rasvetljavanje problema. Član Saveta koji se bude bavio određenim problemom bio bi i izvestilac za Savet o tom pitanju. Onda bismo mogli nekoliko važnih stvari da radimo u isto vreme.

Jelka Kljajić-Imširović rođena je 1947. godine. Kao trećeoptužena u jednom montiranom sudskom procesu iz 1972. godine, bila je osuđena na jednogodišnji strog zatvor.

Komunistički zvaničnici iz tog perioda nazvali su grupu kojoj je pripadala 'trockističkom'. Kao sociološkinji, nakon izlaska iz zatvora bilo joj je onemogućeno da se zaposli. Svoju disidentsku aktivnost nastavila je kao aktivna učesnica Otvorenog univerziteta (1976.-1984.). Stalno zaposlenje dobila je kao bibliotekarka na Filozofskom fakultetu u Beogradu.

Njena profesionalna interesovanja obuhvatala su oblasti metodologije sociološkog istraživanja i istorije socijalnih teorija. Autorka je jedne knjige i nekoliko desetina naučnih radova. Prevela je nekoliko knjiga i studija sa nemačkog jezika. Bila je aktivistkinja nekoliko nevladinih pacifističkih i feminističkih organizacija. Umrla je 2006. godine.

Otvaranje svih dosijea svih službi bezbednosti

26. 07. 2003.

Mnogi zločini iz nedavne prošlosti prekriveni su velom državne tajne upravo zato što dosijei svih službi bezbednosti nisu, na žalost, otvoreni.

Vi ste, nedavno, predložili da bi sve arhive bezbednosnih službi trebalo izmestiti iz nadležnosti tih službi a potom, u skladu sa zakonom za čije se donošenje zalažete, formirati poseban Institut koji će omogućiti uvid u detalje svakog dosijea. Na koji bi se način danas trebalo odnositi prema nakadašnjim doušnicima tajne policije?

Prvo bi se morao doneti zakon. Imena doušnika ne smeju biti tajna. Treba obznaniti imena doušnika i saradnika Državne bezbednosti. Na osnovu tih dosijea trebalo bi formirati baze podataka o onim službenicima i saradnicima državne bezbednosti koji su učestvovali u zločinima. Mnogi ljudi izgubili su život zahvaljujući nekim 'aktivnostima' službenika Državne bezbednosti.

Vi sugerirate da bi trebalo formirati još jednu bazu podataka.

Trebalo bi formirati još jednu, dakle: drugu, bazu podataka gde bi se nalazili oni radnici i saradnici Državne bezbednosti koji su to bili u 127

Miloševićovo vreme a učestvovali su u ratnim zločinima. Kada se otvore te arhive Državne bezbednosti, onda ćemo tu naći i ljude koji su bili članovi Jedinice za specijalne operacije (JSO), paravojskih formacija, 'arkanovce' i sve one druge likove koji su učestvovali u onoj najtežoj formi organizovanja i činjenja ratnih zločina. Neke od tih ljudi, recimo Legijine ljude, direktno je organizovao tadašnji šef Državne bezbednosti, Jovica Stanišić.

Vi kažete da će potpuno otvaranje dosijea tajne policije smanjiti, ili ukinuti, prostor za trgovinu dosijeima ili za manipulisanje dosijeima.

Zbog čega je još značajno otvaranje dosijea? I zato što bi nam politički život bio mnogo čistiji (mnogo prozračniji, transparentniji) kada bi se ti dosijeji otvorili. Videlo bi se tada koji su ljudi iz Državne bezbednosti – i po nalogu Državne bezbednosti i nalogu nekog od vladajućih režima (a ovde, konkretno, mislim na Miloševićev režim) – učestvovali u kreiranju patnje drugih. Znači, politički život na neki bi se način razbistrio kada bi se ti dosijeji otvorili.

Šta smatrate da je potrebno učiniti sa sadašnjom Bezbednosno-informativnom agencijom (BIA) u Srbiji?

Mislim da je Državna bezbednost – pogotovo u ratnim godinama – postala jedna zločinačka organizacija. Ona je uvek imala u sebi elemente zločina. Tu su kršena ljudska prava, tu je kreirano kršenje ljudskih prava. Ali, u vremenu rata, Državna bezbednost postala je jedna zločinačka organizacija. Sama Jedinica za specijalne operacije figurirala je kao oružano krilo Državne bezbednosti. Mislim da ni ova sadašnja tajna policija, BIA, ne zasluhuje nikakvo poverenje građana.

Bogdan Gavanski rođen je 1970. godine. Obrazovanje iz političkih nauka stekao je na Univerzitetu York, North York, Ontario (Kanada). U novosadskoj kancelariji Međunarodne katoličke komisije za migracije radio je (od 2000. do 2002.) na projektima povratka izbeglica. Njegovo delovanje u diplomatskoj misiji delegacije Evropske komisije u Beogradu (2002.-2005.) bilo je usredsređeno na programe promocije ljudskih prava i demokratije u Srbiji. Danas radi u Švedskoj agenciji za međunarodni razvoj (pri Ambasadi Švedske u Beogradu) kao zvaničnik Programa razvoja civilnog društva, podržavajući razvoj sektorā ljudskih prava, demokratije, medija, kulture, mladih i rodne ravnopravnosti.

Evropska komisija i nevladine organizacije

28. 07. 2003.

Smisao programa Evropska inicijativa za demokratiju i ljudska prava jeste primena evropskih standarda kroz sadržaje finansiranih projekata nevladinih organizacija u Srbiji, čiji je cilj osnaživanje lokalnog civilnog društva.

Šta sadrži program Evropska inicijativa za demokratiju i ljudska prava (EIDHR)?

Program EIDHR sačinjavaju četiri osnovna prioriteta. Prvi prioritet – *good governance* ili 'dobra vladavina', koja podrazumeva vladavinu zakona - najzanimljiviji je za ovaj region Srbije i Crne Gore. Ovaj prioritet se, dalje, deli na nekoliko potkategorija od kojih su najzanimljivije sloboda medija i sloboda izražavanja, zatim reforma pravosuđa, ljudska prava i trening u oblasti ljudskih prava, izborni proces, kao i podrška etničkim manjinama i svim onim grupacijama koje su na bilo koji način ugrožene ili diskriminisanе. Kao još neke potkategorije, navešću programe zaštite prava ženā i zaštitu prava dece.

Kakva su Vaša iskustva sa nevladinim organizacijama u Srbiji kada je reč o projektima koje finansira Evropska komisija?

Opšte govoreći, mnogo više nevladinih organizacija zainteresovano je za sprovođenje ovih projekata nego što su naše finansijske mogućnosti. 129

Imajući u vidu dodeljena sredstva i s obzirom na broj projekata, sâm broj organizacija koje dobijaju pravo da sa nama sprovode ove projekte dosta je ograničen. Odobravaju se samo oni najbolji projekti, odnosno projekti koji u potpunosti ispunjavaju kriterijume koji su postavljeni na svakom konkursu.

Kakav je odnos samih nevladinih organizacija u Srbiji prema zahtevima koje Evropska komisija postavlja pred njih u pogledu uslova koje treba ispuniti kako bi njihove projekte Komisija finansirala?

Ovaj program koji mi sprovodimo u Srbiji i Crnoj Gori sprovodi se već nekoliko godina. Stoga, sve organizacije koje su bile uključene u sprovođenje projekta iz oblasti demokratije i ljudskih prava već su usavršile svoje kapacitete i podigle tehničku opremljenost - i kvalitet ljudskih resursa - na nivo koji im omogućuje da izađu van okvira onih početnih koraka i da, na profesionalniji način, pristupaju ostvarivanju projekata za koje podnose svoje predloge.

Kakav je profesionalni profil nevladinih organizacija u Srbiji sa kojima je, do sada, saradivala delegacija Evropske komisije u Beogradu?

Mnoge nevladine organizacije profesionalizovale su svoj rad. Njihovo pisanje predloga projekata – kao i sâmo vođenje projekata u budžetskom i operativnom dëlu - takođe je profesionalnije. Primetan je napredak u oblasti civilnog sektora u kome mi već godinama radimo.

Jovanka Matić rođena je 1954. godine. Radi kao istraživač medija u Institutu društvenih nauka u Beogradu. Proučava ulogu medija u procesu tranzicije Srbije ka demokratiji u kontekstu odnosa medija i politike, medija i izbornog procesa, medija i vojske i medija i ljudskih prava. Istražuje medijske prezentacije važnih društvenih tema. Autorka je jedne knjige, desetak studija na engleskom jeziku i dvadeset istraživačkih tekstova. Koautorka je prve studije u Srbiji o ulozi televizije u izbornom procesu.

Politička kontrola nad informacijama

23. 08. 2003.

U profesionalnom smislu, trebalo bi da napori novinara u Srbiji budu manje usredsređeni na informisanje vezano za pojedine ličnosti i pseudodogađaje koje fabrikuju nosioci vlasti, a više na istraživanje pozadine i konteksta javnih izjava ili događaja.

Vi često govorite o niskim profesionalnim standardima u srbijanskom novinarstvu. Zbog čega mediji u Srbiji izbegavaju da se bave istraživačkim novinarstvom?

Novinari nisu osposobljeni da to rade upravo zato što mediji nemaju dovoljno sredstava da im omoguće takvu jednu praksu i vi vidite da je u našem novinarstvu (i u novinama i na televiziji) prisutna jedna praksa koja, zaista, govori o jednom siromašnom nivou. Ovde, po pravilu, jedna priča ima samo jedan izvor: dovoljno je imati jednog sagovornika, jedan događaj i jedan glas pa da se od toga ovde napravi cela novinska priča i nikada se ne pokušava da se ide u pozadinu takvih događaja i da se istraži kontekst u kome se ti događaji odvijaju. Ne bih rekla da je to samo stvar nedostatka profesionalnog znanja već je to, pre svega, odluka menadžmenta medija da se produkcija vrši na najjeftiniji mogući način.

Na koje načine odbijanje zvaničnika administracije da pruže informacije novinarima utiče na medijski kontekst?

To je još jedan vrlo važan problem za praksu novinarstva u našem društvu budući da mi, još uvek, nemamo institucionalno uređene odnose između 131

novinara i državnih službi koje bi trebalo da budu javni servisi i na usluzi građanima, servisi koji su otvoreni za javni uvid. Ako ste vi novinar koji hoće da napravi dobar analitički tekst o, na primer, aferi šećera, vrlo je teško da dođete do onih suštinskih informacija koje će objasniti šta se tu, zaista, zbiva. U našem društvu još uvek postoji vrlo jaka politička kontrola nad informacijama. Vrlo je teško doći do bilo kakvih informacija u situaciji kada je protok informacija zatvoren političkim pritiskom na informacione kanale.

Vi tvrdite da se na nepostojanju onoga što označava sintagma 'novinska priča' može steći uvid u repertoar novinarskih formi na medijskoj sceni u Srbiji danas.

Simptomatično je da kod nas, u novinarstvu, ne postoji u profesionalnom žargonu izraz 'novinska priča' koji je uobičajen u žargonu zapadnog novinarstva, upravo zato što se naši medijski sadržaji ne prave kao priče. Oni se prave kao slike događaja (jednog centralnog događaja ili jedne centralne ličnosti), ali oni nisu nikad tematski fokusirani već su usmereni na događaje i nema tog smeštanja jednog događaja u kontekst i ispredanja priče oko njega, priče koja će za publiku, onda, biti mnogo jasnija i mnogo lakše prihvatljiva.

Vi ste, nedavno, predstavili analizu medijske prezentacije procesa reforme Vojske Srbije i Crne Gore i nekih kontroverznih tema u vezi sa tim, koju su sačinili saradnici Instituta društvenih nauka iz Beograda. Kakvi su rezultati tog istraživanja?

Mediji su stvorili jednu jednostranu, nebalansiranu sliku tog procesa u kome su viđenja državnih funkcionera dobila apsolutni primat a da nije bilo nikakvog pokušaja da se ta slika sada, nekako, uravnoteži kroz prenošenje stanovišta koja potiču od drugih izvora. Nije dobro da se kontroverzna pitanja u samom začetku ignorišu. Mediji bi trebalo da otvore polje za javnu debatu jer će se upravo na tom diskusionom nivou razrešiti neki konflikt da on ne bi prerastao u konflikt neke druge vrste.

Jasmina Tešanović rođena je 1954. godine. Spisateljica je i aktivistkinja organizacija Žene u crnom i Code Pink (Women for Peace). Njene aktivnosti usmerene su na unapređivanje i promovisanje feminističkih politika. Autorka je deset knjiga koje su objavljene na nekoliko svetskih jezika.

Kultura rata i zločina

08. 09. 2003.

Ono što je sada važno činiti na javnoj sceni u Srbiji jeste upravo podizanje svesti građana o njihovim ljudskim pravima kao i opismenjavanje ljudi, od doslovnog opismenjavanja starijih nepismenih građana do dodatnog političkog opismenjavanja marginalizovanih socijalnih grupa, uključujući tu i žene.

Vi često govorite o važnosti procesa lustracije i na intelektualnoj sceni u Srbiji, na kojoj je – tokom perioda Miloševićevih ratova – kao standard bio promovisan govor mržnje. Takođe, vi tvrdite da se mnogi razumni ljudi povlače sa javne scene.

Ko ume da govori u javnosti, on će se snalaziti u svakoj situaciji. Ovi koji ćute, oni će uvek ćutati. To je zato što nismo svi mi skloni javnom delovanju. Ne možete naterati nekoga ko nikada nije govorio u javnosti da sada, odjednom, počne javno da govori. Potrebno je, naime, formirati jednu srednju generaciju novih političara ili novog jezika. Onim ljudima, koji su svih ovih godina širili govor mržnje, ja bih njima, uz dva svedoka (ma nisu potrebna ni ta dva svedoka, svi mi znamo koji su to ljudi i šta su sve govorili!), bez neke velike represije, jednostavno zabranila nastup u javnosti. Eto, to su ti intelektualci. Što se tiče ovih ratnih zločinaca koje Hag traži, svima nam je jasno šta tu treba da se radi, samo, ko će to da uradi? Đinđić je govorio da on ne sme da poteže civilni rat u svojoj zemlji i to je bilo njegovo obrazloženje zbog čega ne hapsi Mladića i zašto nije smeo da uđe u okršaj sa vojskom. Da li je on u to verovao ili nije? Ja mislim da je on verovao da to može izazvati političke potrese u zemlji. Jer, on nije, zapravo, imao onu vlast koju su mu ljudi pripisivali. Takođe, i ova sadašnja vlast ima samo vlast ali nema i moć. Moć još uvek drže oni stari centri moći.

Kao književnica, vi smatrate da se potiskivanje kriminalne prošlosti podstiče upravo na kulturnoj sceni u Srbiji. Na koje je načine moguće prekinuti to potiskivanje?

Mi sada imamo ljude koji petnaest godina nisu pisali o ratovima (zato što su oni bili 'iznad' ili 'ispod' ratova, ili su se sakrili u sebe) i sad oni vode našu kulturu. Mi i sada, zapravo, imamo kulturu rata i kulturu zločina. I mi bismo sada trebali da proizvodimo i takve predstave i da pišemo takve romane. Ne kažem da to treba da bude mračno i strašno, ali nužno je osvrnuti se na to. Pogledajte našu decu. Naša deca jesu deca rata. Ako od njih treba da očekujemo nešto kreativno, ona moraju da budu u prilici da čitaju o onome u čemu su odrastala.

Zbog čega su *Žene u crnom* danas manje vidljive u svom delovanju nego pre sloma bivšeg režima, budući da još nisu nestali razlozi za njihovo delovanje?

Možda se one ne prepoznaju više, ali nisu više zabranjene. Nisu onoliko 'ocrnjene'. Mnogo je više *Žena u crnom* na televiziji. Televizija B92 saraduje sa njima, i polako se neke stvari, koje pre petog oktobra 2000. godine nisi smeo da pomeneš, sada pominju sve više i više. Neke ideje kao što su 'lustracija', 'ratni zločinci', prisutne su i na medijima se uvode neke nove reči koje pomeraju svest. *Žene u crnom* ne smeju da budu ružna reč. Oseća se da je to sada politička korektnost. Ali, kako se stvari odvijaju na samom terenu, o tome ne mogu tako brzo da sudim. Ono što mi se ne dopada to je da ova nova vlast ne pomaže nimalo *Ženama u crnom* koje više nemaju fondacije pošto više nismo ratno područje. Mislim da bi trebalo da se desi jedno prepoznavanje u odnosu na lokalne grupe koje već godinama rade na terenu.

Ana Knežević rođena je 1975. godine. Od 2002. do 2005. godine bila je koordinator projekata ili menadžer nekoliko kampanja nevladinih organizacija. Njene aktivnosti u Beogradskom centru za ljudska prava odnosile su se na unapređenje ljudskih prava mladih u Srbiji. Autorka je tri studije. Kao psiholog, bavi se istraživanjem različitih segmenata marketinške psihologije.

Edukacija mladih za ljudska prava

21. 10. 2003.

Tek kada mladi ljudi u Srbiji budu obrazovani u oblasti ljudskih prava, znaće da li su ona prekršena ili nisu, a tek kada budu svesni kršenja svojih prava, biće u prilici da se obrate institucijama i da na njih izvrše pritisak kako bi se to kršenje prava okončalo.

Šta je sadržaj vodiča pod nazivom 'U pravu si' koji je Beogradski centar za ljudska prava nedavno izdao u devedeset hiljada primeraka.

To je jedan vodič koji se, pored toga što se obraća mladoj populaciji, obraća i svim institucijama u zemlji. Mi smo na kraju svakog poglavlja, kojih ukupno ima petnaest, naveli kontakte svih važnijih organizacija, institucija i ministarstava u zemlji i želeli bismo da mladi ljudi zaista probude taj aktivizam u sebi i da zbog svakog svog prekršenog prava kontaktiraju nadležnu instituciju i izvrše, na neki način, pritisak. Mi mislimo da je to najjača snaga. Institucije mogu da koriguju svoj rad i da poprave kvalitet pruženih usluga jedino onda kada budu imale jedan zdrav i jak pritisak od strane edukovanih građana.

Na koji će način biti realizovana kampanja 'U pravu si' u gradovima Srbije?

Sama kampanja zamišljena je kao, pre svega, podela knjiga mladim ljudima a, zatim, i kao prilika da se obratimo široj javnosti. U skladu sa tim, mi smo animirali velik broj medija koji će emitovati naš spot i koji će svojim najavama (ili reportažama) propratiti sva dešavanja vezana za distribuciju vodiča *U pravu si* i koji će određeni segment svog programa posvetiti ljudskim pravima, kršenju prava, zakonima, institucijama, a pre svega – mladima.

U kakvom su stanju ljudska prava – a posebno prava mladih – u Srbiji danas?

Još uvek je alarmantno to da je na svako pola sata jedna žena silovana u Srbiji a da je, do sada, oko 270000 dece zlostavljano. Kada kažem 'ljudska prava' uvek mi je prva asocijacija vezana za njihovo ekstremno kršenje. Sa ljudskim pravima stvari ovde ne stoje onako kako bi trebalo i mi smo, zaista, krenuli od te ideje da sva kršenja dolaze od toga što mi imamo needukovano stanovništvo. Kada pogledate statističke podatke, vi vidite da je preko šezdeset odsto stanovnika Srbije obrazovano do nivoa osnovne škole. Građani moraju da shvate da država postoji tu zbog njih i da je oni finansiraju svojim plaćanjem poreza. Sa druge strane, ako oni ne nauče da se izbere za svoja prava, država im to nikada neće sama ponuditi. Osnovni paradoks i krize i teškoća tokom perioda tranzicije jeste to što svaki građanin očekuje da se država obrati njemu samom. Ne. On sâm mora da se obrati državi i da se izbori za svoja prava.

Na kojim će projektima ubuduće raditi Beogradski centar za ljudska prava?

Moramo da nastavimo da šampamo ovakvu vrstu vodiča zato što je ovakva vrsta vodiča pridobila simpatije kako naše primarne ciljne grupe, tako i ostalih građana koji su sa njom došli u kontakt. Najvažnije su edukacija i prevencija. Ako mlade edukujete i, na neki način, utičete da ne dođe do kršenja prava, onda je to jedini pravi način. Uvek se pokazalo da je resocijalizacija – ili neki drugi vid prevaspitavanja – mnogo manje delotvorna i efikasna nego što je to prevencija koja onemogućava da neke neprijatne stvari uopšte dođu na dnevni red.

Marina Blagojević rođena je 1958. godine. Bila je docent na Filozofskom fakultetu u Beogradu i gostujući profesor na univerzitetima u Sjedinjenim Državama, Nemačkoj i Mađarskoj. Viši je naučni saradnik na beogradskom Institutu za kriminološka i sociološka istraživanja. Kao sociološkinja, na Centralnoevropskom univerzitetu u Budimpešti predavala je studije roda (1998.-2001.). Njeni glavni profesionalni interesi povezani su sa istraživanjima roda i etničkih odnosa kao i tematizacijom mizoginije i suočavanja sa prošlošću u postratnom društvu u Srbiji. Jedna je od osnivača Centra za ženske studije u Beogradu (1992.). Autorka je nekoliko knjiga i nekoliko desetina analiza, studija i evaluacionih izveštaja.

Promocija rodne ravnopravnosti

15. 12. 2003.

Tehnološko opismenjavanje predstavlja najjednostavniji način da se podigne nivo veština u onom delu populacije - uglavnom populacije žena u Srbiji - koji je deprivilegovan.

Koliko je danas u Srbiji ozbiljan problem ženskog siromaštva?

Najugroženija populacija žena u Srbiji jesu žene na selu koje su stare i koje veoma često žive same, i tu je neophodno da postoji humanitarna pomoć, tačnije: pomoć koja podrazumeva skoro pasivnog recipijenta ili primaoca pomoći. Međutim, kada je reč o nekim drugim grupacijama - pre svega o mlađim ženama - onda je sasvim sigurno da strategija mora biti vezana za edukaciju i osposobljavanje za rad u novim tehnologijama što je, nesumnjivo, jedna od najbitnijih strategija kada govorimo o mlađim ženama u Srbiji danas.

Dalibiste objasnili svoju ideju da bi državni budžet – odnosno troškovnik države – trebalo formirati tako da u svim stavkama tog budžeta budu prepoznati ženska neravnopravnost i žensko siromaštvo?

Kao što imate *impact assessment*, kada je reč o procenjivanju efekata po životnu sredinu, tako isto mora da postoji sasvim normalan, i uhodan, mehanizam procenjivanja efekata svake politike razvoja, ali i svega onoga što se finansira iz budžeta, sa stanovišta efekta i po žene i po muškarce.

U vezi sa ovim postoji još jedan pojam koji bih želela da pomenem, a to je *gender auditing*, koji, zapravo, podrazumeva analizu rodnosti u svim institucijama.

Šta, konkretno, podrazumeva proces urođnjavanja budžeta kao mehanizma koji bi promovisao rodnu jednakost?

Sasvim konkretno, to bi značilo da se u Srbiji i dečaci i devojčice, još od perioda vrtića pa nadalje, moraju vaspitavati za jednakost. Ja ovim ništa ne karikiram, naprotiv, ja želim da ukažem da sve ono što je novac svih nas zajedno, a koji se sakuplja poreskom politikom, mora da se vrati i ženama i muškarcima adekvatno.

Biljana Srbljanović rođena je 1970. godine. Bila je predavač na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu. Kao dramska pisateljica, autorka je nekoliko drama koje su prevedene na nekoliko desetina svetskih jezika. Njena dela izvođena su u pozorištima širom sveta. Dobitnica je nekoliko pozorišnih nagrada kao i nagrada za promociju ljudskih prava u Srbiji.

Izgradnja moralne infrastrukture društva

20.12.2003.

Nije dovoljno samo uspostaviti privatizaciju preduzeća i izgraditi puteve u Srbiji, nego je još važnije baviti se obrazovanjem i uspostavljanjem nove moralne infrastrukture društva.

Vi često govortite da se politička scena u Srbiji nedovoljno profilisala tokom poslednje tri godine od sloma bivšeg režima.

Od smene Miloševićevog režima do sada, prošlo je dovoljno vremena u kome je trebalo da se formulišu jasne političke opcije koje se nude građanima Srbije. Ali, to se nije sasvim dogodilo i zbog toga mislim da su građani u veoma velikim nedoumicama koje se ogledaju čak i u tome da li uopšte da učestvuju u političkom životu i da li uopšte treba da koriste svoje glasačko pravo (i kome svoj glas da daju). Zbog toga mi sve izgleda tako pesimistički i čini mi se da su, trenutno, najaktivnije one političke opcije koje pripadaju veoma konzervativnoj, i po društvo u Srbiji veoma opasnoj, struji.

Da li je u Srbiji započeo proces prevladavanja prošlosti u odnosu na finansijski i politički kriminal, a posebno u odnosu na nasleđe ratnih zločina?

U Srbiji se samo donekle – i samo pojedine – strukture vlasti bave raščišćavanjem u vezi sa ratnim zločinima i političkim kriminalom. Ipak, sve je to na nekom početku. Nije dovoljno strpati Miloševića i njegove najbliže saradnike u Hag, mada dosta ohrabrujuće deluje (kada napravite sami sebi listu da se podsetite ko se sve šeta betonskim dvorištem svakog dana po zatvoru u Hagu, i nije loše - radi ličnog morala - da čovek, s vremena na vreme, to sebi ponovi). Ali, sa druge strane, kada napravite

listu ko se sve ne šeta, tim i drugim zatvorskim dvorištima, to izgleda veoma zabrinjavajuće.

Na kojem je nivou stanje ljudskih sloboda u društvu u Srbiji danas?

U zavisnosti od merila, mi se u Srbiji nalazimo ili na samom dnu ili nekoliko mesta od samog dna. Osećaj ljudske slobode jeste nešto što ne može lako da se premeri. Kada imate tu slobodu, vi je najčešće i ne primećujete: primećujete je tek kada je nemate. Mi smo je svi primećivali u vreme Miloševića, kada smo fizički bili ugroženi na razne načine, a sada ta opasnost više ne postoji na takav način i to više niko ne vrednuje kao nešto izuzetno važno. Nama sloboda jeste data, ali smo mi u jednom periodu za tu slobodu morali i da se izborimo. Svest o tome da se ljudske slobode uvek moraju osvajati i štititi jeste nešto što građani Srbije nedovoljno shvataju.

Zorica Jevremović rođena je 1948. godine. Bila je članica Inicijativnog odbora Beogradskog kruga (1990.) i Civilnog pokreta otpora (1991.). Napustila je mirovni pokret 1992. godine. Kao multimedijalna umetnica i teoretičarka medija bila je osnivačica alternativnih pozorišta koja su delovala kao interdisciplinarni centri na mestima gde ranije nije postojalo pozorište. Svoj rad posvetila je saradnji sa marginalizovanim i getoizovanim socijalnim grupacijama. Njene umetničke prakse obuhvataju izražavanje u medijima kao što su film, televizija, animacija, strip, pozorište, ples i fotografija.

Intelektualna scena i transformacija institucija

23.12.2003.

Društvo u Srbiji i dalje opterećuju autoritarne tendencije i izvesna socijalna neodgovornost, a tek onda kada budemo u stanju da posumnjamo u vlastite odluke, mi ćemo početi da se približavamo standardima zrelih, demokratski uređenih zajednica.

Vi smatrate da transformacija institucija u Srbiji pre svega podrazumeva transformaciju sudske vlasti.

Mislim da još uvek nije kasno da, u saradnji sa stručnjacima iz Evrope koji su spremni da nam pomognu, napravimo potpune promene u sudstvu. Mi vidimo koliko se teško formira ta famozna sudnica za organizovani kriminal, zatim, problem je kako će okrivljeni da se u tu sudnicu uvedu ... sve je to problem, jer - i oni koji su voljni da sve te slučajeve procesuiraju, ne znaju kako to da urade. Zašto? Zato što se mešaju privatni i profesionalni motivi. Privatni motiv 'ja-sam-protiv-nečega', ništa ne znači ako taj - koji treba da obavi neki posao - ne zna da ga uradi. Jedan od najvećih problema u Srbiji jeste taj što ljudi ne znaju da rade poslove za koje su plaćeni.

Da li u Srbiji danas postoje resursi (uljudima, idejama ili organizacijama) koji bi učinili da započne proces suočavanja sa nasleđem Miloševićevog režima i proces prevladavanja te kriminalne prošlosti?

Građani u Srbiji nisu spremni na velike promene. Naprosto, toliko se sve raspalo (i erodiralo iznutra) da je srbijanskom društvu neophodna pomoć. 141

I to pomoć u vidu pameti i neke vrste intelektualnog protektorata. Sasvim je osnovano verovati da će kriminal u jednom raskomadanoj društvu, kao što je srbijansko, naprosto preplaviti čitavo to društvo.

Kakva je intelektualna scena u Srbiji danas?

Intelektualci u Srbiji morali bi da osveste svoj sopstveni položaj i da rade za svakog građanina u zemlji na urbanizaciji misli i ideja. Svi mi moramo da shvatimo da nema granica za komunikaciju i da nema granica za otvaranja prema svetu.

godina

2004 - 2005

Vladimir Goati rođen je 1939. godine. Naučni je savetnik u Institutu društvenih nauka u Beogradu. Gostujući je profesor na univerzitetima u Francuskoj, Sloveniji i Crnoj Gori. Njegova profesionalna interesovanja obuhvataju oblast političke teorije, a njegova istraživanja usredsređena su na delovanje političkih stranaka u kontekstu izbornih procesa. Autor je petnaest knjiga i nekoliko desetina studija i akademskih tekstova. Od 2002. godine predsednik je organizacije Transparentnost Srbija.

Radikalizacija političkog prostora i izbori

03.01.2004.

Preвременi parlamentarni izbori u Srbiji, predstavljaju važan korak ka novom strukturisanju prenaseljenog političkog prostora u srbijanskom parlamentu, ostavljajući velik broj stranaka bez one političke moći koju su, do decembarskih izbora 2003. godine, uživali.

Da li se nova radikalizacija političkog prostora može razumeti kao poruka upozorenja za sve koji su zainteresovani za uspostavljanje demokratskih standarda u Srbiji?

To jeste jedna negativna poruka i tako će i biti interpretirana u svetu, međutim, parlamentarnu snagu jedne stranke ne čini samo broj njenih poslanika nego i ono što se zove 'koalicioni potencijal'. Niko, zapravo, od važnijih političkih partija u Srbiji ne bi želeo da saradjuje sa Srpskom radikalnom strankom, tako da je ova stranka izolovana i, po svemu sudeći, nakon ovih izbora to će biti i dalje jedna opoziciona stranka.

U slučaju da svi pregovori u vezi sa formiranjem nove srbijanske vlade budu neuspešni, raspisivanje novih parlamentarnih izbora biće neminovno. Kolika je, zapravo, verovatnoća da se to i dogodi?

To se nalazi na vrhu usana svih, kako analitičara i političara, tako i običnih građana. Ipak, novi izbori ne bi bitno promenili odnos snaga i toga su svi svesni. Novi izbori doprineli bi, ipak, nekoj daljoj radikalizaciji biračkog tela i mislim da akteri i politički učesnici iz demokratskog bloka nisu mnogo oduševljeni idejom novih izbora. Nema, za sada, preke potrebe

da se to čini ukoliko ljudski animoziteti na vrhovima ove četiri stranke (Demokratska stranka (DS), Demokratska stranka Srbije (DSS), Srpski pokret obnove (SPO) i stranka G17) nisu toliko jaki. Ako se ti animoziteti pokažu kao prejaki, onda su jedini izlaz novi izbori koji bi - kao i upravo završeni izbori - koštali oko 11 miliona eura.

Verujete li da će, uprkos rezultatima nedavnih parlamentarnih izbora, u Srbiji biti nastavljeni procesi integrisanja Srbije u evropske institucije i društvo zemalja sa stabilnom demokratijom?

Mislim da će se ti procesi, u svakom slučaju, nastaviti. Srbija više ne može da se vrati natrag, i svako onaj ko bi pokušao da sadašnje trendove izmeni - i prekine odnose sa Evropom i svetom - tog trenutka bi srbijansko društvo uveo u reprizu onoga što se događalo početkom devedesetih godina. Prema tome, pokušaj neke radikalne opcije da se, odjednom, u toj 'petoj brzini' zakoči, u najboljem slučaju bio bi repriza 1993. godine koje se građani Srbije sećaju, mada to, pretpostavljam, ne čine rado.

Drinka Gojković rođena je 1947. godine. Rukovodilac je Dokumentacionog centra Ratovi 1991.-1999. unutar koga koordinira projektom Usmena istorija ratova 1991.-1999. Njena profesionalna interesovanja obuhvataju kulturološko-političko-književnu sferu i socio-političke teme. Kao filolog, prevodilac je sa nemačkog i engleskog jezika autorâ kao što su Georg Büchner, Hans Magnus Enzensberger, Werner Jaeger, Peter Szondi, Volker Klotz, David Grossman i Amos Oz. Uređuje časopis za prevodnu književnost Mostovi. Autorka je tekstova o problemu krivice i odgovornosti posle decenije ratovanja.

Izazovi postratnog perioda u Srbiji

04.01.2004.

Potreba i želja da se iznova, uprkos ratnim razaranjima, na prostorima bivše Jugoslavije živi zajedno, predstavlja najveći napredak u postratnom periodu i bez te želje neće se moći savladati prošlost niti će se moći iskoračiti u budućnost.

U okviru vašeg projekta 'Usmena istorija ratova 1991. – 1999.' tokom januara 2004. godine biće promovisane dve nove knjige. Šta taj projekat sačinjava?

To su lične priče ljudi iz područja zahvaćenih ratovima. Postavlja se pitanje: 'zašto usmena istorija?'. Zato što postoje bezbrojne teorije i tumačenja ratova, postoje nebrojene studije o tome šta i kako se sve dogodilo tokom tih ratova, ali je vrlo mali broj knjiga i pojedinačnih tekstova koji se oslanjaju na to primarno iskustvo. Nama se u Centru činilo da je jako važno upravo to kako su ti ljudi, preko kojih je, na kraju krajeva, u pravom smislu reči 'rat tenkom prešao', doživeli rat. Nas zanima kako su oni doživeli to lomljenje društva i taj prelazak iz mira u rat.

Da li je društvo u Srbiji danas spremnije da učestvuje u procesima prevladavanja kriminalne prošlosti iz perioda Miloševićeve diktature?

Mislim da je građanstvo Srbije strahovito frustrirano činjenicom da su ratovi vođeni, a da nikako nije eksplicirano da ti ratovi jesu vođeni, 147

niti je artikulirano koliko je bilo učešće Srbije u tim ratovima. Praksa, neprestano, pokazuje da su ljudi time jako isprovocirani ali na tu provokaciju, najčešće, ne dolazi adekvatan odgovor. Ne dolazi ni od medija, ne dolazi - pogotovo - od formalne političke scene, a ne dolazi, moram da kažem, ni od nevladinog sektora u okviru koga se - na ovim pitanjima - najviše radi.

Zbog čega je važno precizno utvrditi broj žrtava u ratovima na prostorima nekadašnje Jugoslavije tokom prve polovine devedesetih godina dvadesetog veka?

Ja se apsolutno zalažem da se zna, i da se sasvim činjenično utvrdi, koliko je kojih ljudi - i kako, i gde - pobijeno, i mi na tome radimo. To je strahovito dugoročan proces i mislim da je u vezi sa tim važan doprinos nevladinog sektora, kako u Srbiji, tako i u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini. U svim ovim državama postoje organizacije koje drže do činjeničnog pristupa i koje su u stanju da detektuju gde se vlast, zapravo, služi žrtvama. To uzimanje žrtava kao 'aduta' da se formira, ovakva ili onakva, politika bilo je startna predratna pozicija. To nas je sve i uvelo u rat.

Bogoljub Milosavljević rođen je 1953. godine. Profesor je na Pravnom fakultetu Univerziteta Union u Beogradu. Njegova profesionalna interesovanja obuhvataju upravno i ustavno pravo, a naročito oblasti organizacije države, bezbednosti, lokalne samouprave i ljudskih prava. Autor je jedanaest knjiga, od kojih su tri prevedene na engleski jezik. Njegovu saradnju sa nevladinim organizacijama obeležilo je učešće u projektima reforme sektora bezbednosti i državne uprave.

Značaj institucije ombudsmana

14.01.2004.

Otvaranje dosijea koje su vodile tajna policija i vojska pod kontrolom Miloševićevog režima, biće jedan od najvažnijih koraka ka uvođenju demokratije u Srbiji, ali sumnjam da će zvaničnici nove Vlade Srbije uopšte želeti da proces otvaranja dosijea započnu i sprovedu do kraja.

Da li se stanje ljudskih prava u Srbiji u zadnje vreme popravilo?

Stanje ljudskih prava u Srbiji danas izmenjeno je u odnosu na stanje od pre nekoliko godina. Činjenica je da je stanje ljudskih prava danas neuporedivo bolje nego što je to bio slučaj pre 2000. godine. Očekujem od nove Vlade da predloži Skupštini donošenje Zakona o ombudsmanu i da, konačno, ta institucija u Srbiji počne da živi. Takođe, veoma je važno da se otvore dosijea tajne policije kako bi se i taj deo nepravdi prema građanima, konačno, otklonio.

Koji su osnovni razlozi za uvođenje institucije ombudsmana u pravni sistem Srbije?

Institucija ombudsmana ima osnovnu ulogu da vrši kontrolu nad radom uprave javne službe bezbednosti, kao još jedan od mehanizama za tu kontrolu, i da se bavi onim delom te kontrole koji nisu u stanju da odrede sami sudovi i neki drugi mehanizmi za kontrolu. Kontrolišući upravu javne službe, ombudsman treba da štiti građane od onih povreda njihovih prava koje javna uprava, i ostale službe u policiji, najčešće čine. Taj ombudsman trebalo bi da, prevashodno, postupa po žalbama i pritužbama građana,

ali i po sopstvenoj inicijativi kada dođe do saznanja da se negde u javnoj upravi krše ljudska prava.

Šta bi trebalo da sačinjava proces prevladavanja kriminalne prošlosti u Srbiji i kakav značaj u tom procesu pridajete otvaranju dosijea tajne policije bivšeg režima?

Kada govorimo o prevladavanju prošlosti, ja mislim da u Srbiji ima razloga da se pozabavimo svim aspektima prevladavanja prošlosti. Naravno, očekujem da se dosijea otvore. To bi moralo da se učini jer se tu, na prvom mestu, radi o nepravdama koje su činjene prema ljudima u ovoj zemlji. Mnogi građani stradali su zbog vođenja dosijea, tako da je sasvim normalno da ti građani saznaju šta se u tim dosijeima nalazi i da im se omogućí da se sprovede postupak rehabilitacije, da se obeštete ili da se na neki drugi način namire njihovi zahtevi, i da se, tako, i taj nesrećni deo prošlosti napokon savlada.

Nataša Mrvić-Petrović rođena je 1961. godine. Profesor je krivičnog prava na Pravnom fakultetu Univerziteta Union u Beogradu. Bila je naučni saradnik u beogradskom Institutu za uporedno pravo. Njena profesionalna interesovanja obuhvataju oblasti krivičnog prava, viktimologije, kriminologije i političke korupcije. Proučavala je teoriju prekršajnog prava i alternativne krivične sankcije i bavila se kriminološkim i viktimološkim istraživanjima. Autorka je četiri knjige i koautorka je šest monografija.

Problem korupcije u Srbiji

19.02.2004.

Zvaničnici srbijanske vlasti još uvek nisu spremni da se ozbiljnije suoče sa problemom korupcije i upravo zbog toga korupcija predstavlja sistemski problem u svim segmentima društva.

Kako se korupcija ispoljava u društvu u Srbiji danas i u kojim sektorima je moguće identifikovati korupciju?

Kada govorimo o korupciji, nju najšire posmatramo na tri načina: kao sitnu korupciju koja je i najšire rasprostranjena; kao korupciju srednjeg nivoa; i kao političku korupciju u kojoj postoji sprega između političkog vrha i ekonomskih moćnika. Kada govorimo o razmerama korupcije, moglo bi se reći da je ona najšire rasprostranjena na ovom najnižem nivou i građani su, svakodnevno, suočeni sa oblicima takve korupcije. Ta korupcija na najnižem nivou, najprisutnija je u zdravstvu i u prosveti. Ipak, najveći izazovi u oblasti korupcije - pred kojima stoji srbijansko društvo - vezani su za suzbijanje korupcije na najvišem nivou koja je u Srbiji, moglo bi se reći, sistemska pojava.

Šta bi trebalo da podrazumeva zakonsko procesuiranje činova korupcije i šta je, u zakonodavnom smislu, potrebno učiniti kako bi se društvo u Srbiji približilo antikorupcijskim standardima zemalja sa stabilnom demokratijom?

Postoji čitav set zakona koji se označavaju kao 'antikorupciono zakonodavstvo' i u nekim segmentima već su preduzete izvesne 151

zakonodavne inicijative. Mogu pomenuti da je, upravo zbog takvih inicijativa, 2002. godine izmenjen republički Krivični zakon, ali, osim toga, hitno se moraju doneti: Zakon o finansiranju političkih stranaka, Zakon o sprečavanju sukoba javnog i privatnog interesa i, ono što je jako važno, Zakon o slobodnom pristupu informacijama. Bez tih zakona sve drugo, a posebno krivično-pravna zaštita, deluje iluzorno jer ne može da zahvati sve oblike takozvane 'meke korupcije'.

Šta smatrate da bi trebalo da predstavlja prioritete (na kraći i na duži rok) u oblikovanju politika koje su svesne izazova korupcije u srbijanskom društvu?

Potreban je dvostruki kolosek aktivnosti radi sprečavanja korupcije. Jedan kolosek odnosi se na elementarni vid aktivnosti i njega je najlakše sprovesti i on je upućen na upotpunjavanje zakonodavstva. Drugi kolosek jeste dugoročniji i on obuhvata, sa jedne strane, reagovanja na javno mnjenje (i to u pravcu širenja slobode medija), a, sa druge strane, obuhvata edukaciju javnosti (i to u pravcu animiranja javnosti da prepozna moguće uzroke korupcije i da na njih blagovremeno reaguje bilo prijavljivanjem nadležnim državnim organima bilo samim neposrednim reakcijama, prijavama nevladinim organizacijama i uključivanjem u pojedine političke programe radi sprečavanja korupcije).

Vehid Šehić rođen je 1952. godine. Predsednik je nevladine organizacije Forum građana Tuzle (Bosna i Hercegovina). Svoje delovanje posvetio je unapređenju razvoja civilnog društva u Bosni i Hercegovini i regionu jugoistočne Evrope. Njegova naročita interesovanja odnose se na mehanizme uspostavljanja trajnog suvereniteta građanina.

Odnos između Bosne i Hercegovine i Srbije i Crne Gore

26.02.2004.

Od trenutka potpisivanja Dejtonskog sporazuma, pa sve do danas, između vlasti u Bosni i Hercegovini i Srbiji i Crnoj Gori potpisana su samo dva bilateralna sporazuma, a zbog toga se - i nakon devet godina - odnosi između ove dvije države još uvijek nalaze na početku.

Kakvi odnosi danas postoje između Bosne i Hercegovine i Državne zajednice Srbija i Crna Gora?

Ako se uzme dio Bosne i Hercegovine koji se zove Republika Srpska i njena saradnja sa Srbijom i Crnom Gorom, a naročito sa Srbijom - ona je na naročito visokom nivou. Kada je u pitanju onaj drugi dio koji se zove Federacija, mi kao građani apsolutno nismo zadovoljni, a najnezadovoljniji smo odnosima između države Bosne i Hercegovine i Državne zajednice Srbija i Crna Gora. Ne postoji politička volja da se na državnom nivou, potpisivanjem mnogih bilateralnih sporazuma, uredi odnosi, a to je oblast na koju obični ljudi ne mogu utjecati, a koja je za nas, građane, jako bitna.

Koje projekte je potrebno afirmisati kako bi životi građana u Bosni i Hercegovini i Srbiji i Crnoj Gori bili unapređeni?

Treba nastaviti ono što smo započeli. Znači: omogućiti ljudima slobodu kretanja (što je jedno od temeljnih ljudskih prava); zatim, ukloniti sve one administrativne barijere i različit tretman građana Bosne i Hercegovine, ovisno od toga da li su iz Federacije ili iz Republike Srpske; i, dovesti do toga da svi građani iz Bosne i Hercegovine imaju iste šanse i iste pogodnosti u procesima regionalizacije koji su, opet, budućnost Evrope.

Ta regionalizacija jeste za sve nas najveća šansa za vraćanje dostojanstva i prosperitet svakog građanina pojedinačno.

Da li politički zvaničnici u Bosni i Hercegovini i Državnoj zajednici Srbija i Crna Gora podržavaju koncept građanskog društva koje promoviše vaša nevladina organizacija?

Na žalost, sve ovo što je do sada urađeno, urađeno je više pod pritiskom međunarodne zajednice nego što je to izraz političke volje zvaničnika Bosne i Hercegovine i Srbije i Crne Gore. Međutim, u izvršnim vlastima, znači: u vladama obje države, postoje ljudi koji pružaju podršku, ali mi smo svjesni činjenice da uvijek postoje oni kojima ne odgovara normalizacija odnosa. Upravo oni koji remete tu normalizaciju, nikada neće to direktno pokazati i smatram da je to jedna od najvećih kočnica. Potrebno je da mi, na jedan drugačiji način, sa daleko više razumijevanja i povjerenja, krenemo - u prvom redu - u političke reforme a onda, samim tim, i u ekonomske reforme.

Nemanja Nenadić rođen je 1972. godine. Radi kao programski direktor, koordinator i pravni stručnjak na projektima koje sprovode organizacije Transparency Serbia i Transparency International. Njegova profesionalna interesovanja odnose se na oblasti antikorupcijskih propisa, zaštite prava potrošača, izbornih sistema i dobrog upravljanja javnim finansijama kao i na teme iz pravne i političke istorije. Autor je (ili priređivač) desetak knjiga ili studija. Njegovo delovanje usmereno je na promociju međunarodnih antikorupcijskih standarda.

Korupcija i transparentnost društva u Srbiji

03.03.2004.

U Srbiji još uvek ne postoji jasno formulisana strategija za borbu protiv korupcije i to smatram najvećom preprekom u efikasnoj borbi protiv korupcije.

Kakvo je sadašnje stanje u Srbiji u odnosu na parametre korumpiranosti društva, kojima se bavi Transparency International?

Možemo reći da nam, i dalje, nedostaju neki od najbitnijih instrumenata koji su potrebni za efikasnu borbu protiv korupcije. Oni su, pre svega, institucionalnog i zakonskog karaktera. Znači, još uvek smo na samom početku. Sa druge strane, došli smo do toga da u Srbiji, trenutno, postoji kritičan broj građana koje ta tema zanima i koji traže adekvatna rešenja.

Da li biste mogli navesti nekoliko uporednih podataka u vezi sa korupcijom, koji bi ukazali na trendove u Srbiji - u periodu od nekoliko poslednjih godina - kao i na sadašnje trendove u zemljama regiona u odnosu na stanje u Srbiji?

Tu, na žalost, još uvek imamo aktuelne rezultate studije koju smo mi radili u 2001. godini i koja se zvala Antikorupcijski stubovi. U 80 procenata slučajeva ništa nije učinjeno posle te 2001. godine. Kada govorimo o uporednim podacima vezanim za položaj Srbije u odnosu na zemlje u regionu, tu je Srbija bila rangirana 2000. godine kao najgora u Evropi sa indeksom 1,3 od mogućih 10, dok smo u 2003. godini rangirani sa

indeksom 2,3. Ipak, to Srbiju i dalje smešta na dosta niske pozicije i jedino je Makedonija na nivou na kom se nalazi i Srbija.

Šta predstavlja osnovni deficit u resursima (u personalu, u programima ili u znanju), koji usporava - ili sprečava - efikasniju izgradnju institucija koje bi sistematično doprinosile borbi protiv korupcije u Srbiji?

Možemo reći da politička volja nije uvek na potpuno artikulisan način izražena, znači: ona postoji na nivou deklarativne želje. Uz to, u Srbiji nema dovoljno znanja na nivoima donosilaca političkih odluka. Tokom poslednjih godinu dana ukazujemo na značaj donošenja Zakona o sprečavanju sukoba interesa i Zakona o slobodnom pristupu informacijama.

Koje su oblasti u Srbiji danas najotpornije na zahteve za potpunom transparentnošću njihovog funkcionisanja?

Jednostavno, još uvek ne postoji regulativa koja u potpunosti zahteva tu transparentnost od političkih zvaničnika i ljudi u javnoj upravi. Mora se početi od Zakona o slobodnom pristupu informacijama, jer on je ključan. Kada takav zakon bude donet, on će obezbediti povećanu odgovornost, i to ne samo u tom smislu da će se korupcija lakše otkriti i da će ona za bilo koga postati dosta rizičnija, već i u smislu da će obezbediti da rad političara i državnih službenika bude kvalitetniji.

Koje je uslove nužno ispuniti kako se društvo u Srbiji ne bi vratilo u period pre petog oktobra 2000. godine?

Prva stvar jesu zakonske reforme, a druga stvar jesu institucionalne reforme.

Ivan Ahel rođen je 1932. godine. Jedan je od osnivača Rudarskog instituta u Beogradu. Ekspert je za upravljanje složenim sistemima u ekologiji. Njegova naučna interesovanja odnose se na mehanizme i uslove primene sistemskih ideja u državnom upravljanju kao i na teoriju sistema i upravljanje sistemima. Od 1992. godine član je Beogradskog kruga. Autor je knjiga o sistemskom prilazu društvenim problemima i, specifičnije, problemu Kosova. Napisao je preko sto naučnih tekstova iz oblasti rudarstva, energetike i metalurgije kao i nekoliko desetina oglada objavljenih u časopisima u Srbiji.

Sindrom podivljale države

05. 03. 2004.

Današnji političari u Srbiji nemaju odgovor na ključno pitanje: šta treba činiti da se društvo u Srbiji generalno strukturno uredi i parametarski promeni, saglasno standardima Evropske unije.

Vi tvrdite da Srbijom dominiraju primitivni, autoritarni i narcisoidni lideri i sivo podzemlje?

U ovim nepovoljnim uslovima, lideri političkih partija demokratske provenijencije ispoljili su maksimalnu narcisoidnost brutalno se boreći za vlast. Iako se to javno ne kaže, državom *de facto* upravljaju ljudi iz sive zone, ratni bogataši ali i politički rehabilitovane destruktivne ličnosti iz redova bivše vlasti. Praktično, nova vlast podeljena je na dva dela i to na potpuno neravnotežan način. U ovoj podeli veliku prednost dobilo je organizovano podzemlje.

Zbog čega su načini odlučivanja među tvorcima politika u Srbiji potpuno neprozirni?

Problem je u činjenici da demokratske vlasti nemaju svoju upravljačku infrastrukturu, odnosno: nemaju svoje sistemski povezane institucije očišćene od članova ranije vlasti. U protekloj deceniji većina opozicionih političkih stranaka finansirana je od anonimnih donatora - pripadnika finansijske oligarhije i organizovanog podzemlja. One su, praktično, i dan-danas, ostale zavisne od ovih finansijera, a za nastalu situaciju

politički lideri jedni druge optužuju dok im u tome zdušno pomažu stare vlasti. Razumljivo, sa političkim svadama bolest društva ne nestaje, samo su simptomi bolesti nešto blaži zahvaljujući pomoći međunarodne zajednice.

Kolika je cena (na kraći i na duži rok) koju će društvo u Srbiji plaćati zbog insistiranja na iracionalnim konceptima stvarnosti i kako će to uticati na, inače oskudne, socijalne resurse?

Srbija je u svemu nedovršena država. Posmatrano kratkoročno, aktuelno ponašanje novih vlasti i organizovanog podzemlja mogu Srbiji doneti značajne negativne posledice i bitno usporiti proces tranzicije. Teška ekonomska situacija može lako izazvati socijalne nemire, a vlast neće biti u stanju da alimentira sve socijalne potrebe. To će dovesti do porasta razornog zagađenja i sve veće podivljalosti države. Za podivljale države nije moguće prognozirati dugoročne posledice ali su one sigurno negativne. Srbija može ostati necivilizovano ostrvo, neintegrisano u Evropu tokom perioda znatno dužeg od jedne decenije. Od svih ljudi prvenstveno se traži bitna promena u načinu političkog mišljenja. Sa idejama koje se sada nude, Srbija se samo udaljava od Evrope, a to je veoma opasan put.

Teofil Pančić rođen je 1965. godine. Kolumnista je u beogradskom nedeljniku Vreme. Svoje tekstove objavljuje i u časopisu Helsinška povelja. Piše književne kritike. Politički je komentator Radija Slobodna Evropa. Na specijalizovanim seminarima promovise važnost autonomnog novinarstva za uspeh procesa tranzicije Srbije ka demokratiji. Autor je dve knjige.

Profesionalizam nasuprot trivijalizaciji medija

08.03.2004.

Medijski prostor u Srbiji još uvek je prepoznatljiv po odsustvu želje da se usvoje savremeni medijski koncepti.

Kakva je medijska scena u Srbiji danas?

Opisao bih je kao medijsku scenu jedne tranzicione, postratne, siromašne i dezorijentisane zemlje. Znači: jedna totalna komercijalizacija i tabloidizacija pisanih medija, potpuno poprostačenje elektronskih medija, a pre svega - televizije. Ta vrsta našeg prostaštva nije tako benigna kao što je to slučaj u nekim uređenijim društvima. Srbija je zemlja koja ne pokušava da prevaziđe svoju prošlost kako se nešto slično ne bi ponovilo, već pokušava da vlastitu nedavnu prošlost zabašuri, i to na taj način da tu prošlost, jednostavno, ignoriše a da one, koji insistiraju na tome da se te stvari raščiste, progłosi za neku vrstu sumnjivih tipova (ili zaludnih ljudi) koji nemaju pametnija posla.

Šta predstavlja pozitivne profesionalne proboje novinara u Srbiji, koji uspevaju da zadovolje standarde koji postoje u medijima zemalja razvijene demokratije?

Ono što je pozitivno dostignuće u ovom trogodišnjem periodu od vremena pada Miloševićevog režima jeste, pre svega, upristojenje onoga što se zove državni radio-televizijski servis. Drugi glavni pomak jeste to što je nešto od onoga što smo mi nazivali nezavisnim medijima, ipak, preživelo i zadržalo neke kriterijume. To nije mnogo. Radi se o minimalnom broju dnevnih i nedeljnih listova koji su se oduprli ne samo presiji Miloševićevog režima, već su se, takođe, oduprli i izazovu da postanu glasnogovornici sadašnje

vlasti i, ono što je najbitnije, oduprli su se preteranoj komercijalizaciji i trivijalizaciji vlastitog sadržaja.

Šta predstavlja osnovne prepreke za raskid sa dosadašnjim politikama intimizacije novinara sa trenutnim političkim zvaničnicima i kada će biti moguće govoriti o smeni, sada preovlađujućeg, koncepta izveštajnog novinarstva u korist različitih istraživačkih tehnika?

Tu postoji politički, strogo zanatski i ekonomski aspekt. Što se tiče tog profesionalnog ili zanatskog aspekta, tu moraju da se prevaziđu sve te 'dečje bolesti'. Ako je jedna od tih bolesti upravo to političko poslušništvo i podložništvo, onda druga 'dečja bolest' jeste preterana sklonost da se sve komercijalizuje i trivijalizuje. Kada se tu uspostave neki kriterijumi, onda ćemo imati i novinarstvo koje liči (ili istinski podseća) na ono što su profesionalni dometi u zemljama kao što su Velika Britanija, Nemačka ili Francuska. Ipak, to nije nekakav konkretan događaj nakon koga ćemo se mi, jednog trenutka, naprosto, naći u svetu u kome sve tako funkcioniše – ne, naravno! - već je to proces i to proces osvajanja slobode i osvajanja kriterijuma.

Vera Ranković rođena je 1948. godine. Predsednica je Forum a za međunarodne odnose pri Evropskom pokretu u Srbiji, zalažući se za brzu integraciju Srbije u evropske i evroatlantske institucije. Do 1993. godine – i od 2000. do 2005. – bila je novinar u Televiziji Beograd. Posle pada Miloševićevog režima medijski je istraživala suđenja za ratne zločine i promovisala važnost savladavanja ratne prošlosti iz poslednje decenije dvadesetog veka. Saradnica je beogradskog dnevnika Danas i časopisa Republika u kojima je objavila nekoliko desetina tekstova. Danas je posvećena svojoj profesiji slikarstvu i keramici.

Konformizam novinara i političkih elita

16.03.2004.

O suočavanju sa zločinima počinjenim u Miloševićevom periodu - kao i o razmerama zla koje je Milošević sa svojim režimom činio i zbog čega mu se danas sudi u Hagu - biće moguće govoriti tek kada se u Srbiji uspostavi kritička javnost.

Da li se mediji u Srbiji, uopšte, sistematski bave istraživanjem tema ratnih zločina za vreme Miloševićevog režima?

Bojim se da mediji to ne čine. To ne postoji kao ozbiljna pojava u srbijanskom novinarstvu. Kada je, pre dve godine, počelo suđenje Slobodanu Miloševiću nadala sam se da će prenošenje onoga što se kaže u sudnici uticati na promenu slike u samoj Srbiji u odnosu na Miloševićeve ratne politike i da će doći do suočavanja sa istinom iz tog vremena. Ono što je natužnije jeste činjenica da, čak i listovi koji su se smatrali liderima nezavisnog novinarstva, nisu uspeli da te teme otvore na jedan profesionalan način. Biću sasvim otvorena: za mene je veliko razočaranje i nedeljnik *Vreme* i, donekle, dnevnik *Danas*, ali i B92. *Danas*, kada pogledam te medije, vidim da, između njih i listova koji imaju nacionalističke predznake, nema gotovo nikakve razlike.

Šta u Srbiji sačinjava osnovne prepreke uspostavljanju profesionalnih standarda u medijskom obrađivanju tema ratnih zločina, ili masovnog kršenja ljudskih prava, za vreme Miloševićevog režima?

Ima toga dosta. Ono što bih rekla da predstavlja osnovnu prepreku jesu dominantni trendovi jednog primitivnog društva kakvo je srbijansko, koje još uvek ima stav: mi i oni. Taj stav najviše dolazi do izražaja upravo u odnosu prema Haškom tribunalu. Građanima Srbije mnogo su bliži zločinci iz Srbije nego neki nevini građani iz druge države, čak i u slučaju kada su ti nevini građani žrtve. Na žalost, to je tako. Čini mi se da srbijanski novinari ne žele da idu protiv političkih elita i protiv njihove volje. Kada bi postojala volja u srpskoj političkoj eliti da se objasni građanima šta se, zapravo, dogodilo u ratovima tokom devedesetih godina, možda bi i mediji sledili taj pravac, ali, ovako, sve je to jedan horski pristup tom veoma važnom problemu.

Šta su osnovni nedostaci u procesu unapređivanja istraživačkih tehnika u medijskim predstavljajima nedavne prošlosti i da li mislite da će te tehnike uskoro biti unapređene?

Prvo što bi trebalo da se učini jeste to da se donese Zakon o dostupnosti informacija. U Srbiji postoji nekakva zatvorenost - verovatno je to posledica socijalističkih korena - i netransparentnost svih institucija i izvora informacija. Drugo, u srbijanskim medijima još uvek je prisutno poslušničko novinarstvo. I, treće (ono što je možda i najveći problem), jeste to da građani Srbije nisu ućeni da kao pojedinci razmišljaju sopstvenom glavom i da, svakodnevno, odmeravaju alternative i da pažljivo slušaju šta neko drugi prića i da na osnovu toga donose sopstvene zaključke. Čini mi se da je taj put ka unapređivanju istraživačkih tehnika dug i težak i mislim da su ti standardi, u ovom trenutku, još uvek iza horizonta.

Dragica Vujadinović rođena je 1954. godine. Profesor je Pravnog fakulteta u Beogradu. Direktorka je Centra za demokratsku tranziciju (CEDET). Članica je The European Civil Society Network kao i nekoliko naučnih udruženja u Srbiji. Autorka je šest knjiga ili studija. U Alternativnoj akademskoj obrazovnoj mreži (AAOM) rukovodi programom Savremene teorije i prakse demokratije.

Politička scena i socijalni trendovi

17.03.2004.

Najveći broj stranaka u Srbiji još uvek nije spreman da prihvati proces tranzicije i odgovornost za promenu političkog ambijenta kao ključne uslove za uspostavljanje demokratskih standarda u budućoj Srbiji.

Kakva je politička scena u Srbiji danas i koje socijalne trendove smatrate dominantnim?

Rekla bih, najopštije, da je politička scena protivrečna, konfuzna i neprofilisana u smislu da ne postoji jasna razlika unutar programskih orijentacija stranaka - sa jedne strane, demokratsko-reformskog opredeljenja i, sa druge strane, nacionalističko-tradicionalističkog opredeljenja. Socijalno stanje koje u Srbiji vlada danas određeno je, sa jedne strane, ekstremnim siromaštvom i masovnim nezadovoljstvom a, sa druge strane, velikom nezaposlenošću i, sa treće strane, naraslim očekivanjima nakon demokratskih promena 2000. godine.

Šta bi trebalo učiniti kako bi se politike koje promovišu jačanje tržišta, integraciju Srbije u evropske organizacije, prevladavanje kriminalne prošlosti i suočavanje sa zločinima iz Miloševićevog režima, pomerile sa margine na glavne tokove političke agende?

Prvi preduslov bio bi da se četiri generala vojske i policije predaju da ne bismo bili suočeni sa novim sankcijama i međunarodnom izolacijom. Sa druge strane, ono što je apsolutno hitno jeste donošenje novog ustava, ali ne bilo kakvog ustava već ustava zasnovanog na principima parlamentarne demokratije. Potrebno je izvršiti i standardizaciju svih zakona sa evropskim zakonodavstvom i da se, nakon Studije izvodljivosti, što pre sa

Evropskom unijom krene u konkretne procedure u vezi sa Sporazumom o stabilizaciji i asocijaciji. Dakle, ti inicijalni procesi moraju da se započnu i da se na njima maksimalno intenzivno radi.

Kakva je uloga, ili odgovornost, političkih elita i medija u Srbiji u kontekstu dominacije i ohrabivanja onih ideja koje sačinjavaju mentalno nasleđe Miloševićevog režima?

Uloga političkih elita i medija, odnosno: novinarskih elita (a, u širem smislu, intelektualnih elita), ogromna je. Promoteri građanske opcije, prosvetiteljskih ideja i ideja proevropske orijentacije, veoma se malo čuju i neznatno su prisutni u javnom životu, medijima, kulturnom ili javnom prostoru u najširem smislu reči, za razliku od ideja retradicionalizacije, klerikalizacije, repatrijarhalizacije i afirmisanja identiteta Srbije kroz prošlost, ali na način koji udaljava Srbiju od budućnosti koja bi bila okrenuta modernim civilizacijskim kodovima.

Desimir Tošić rođen je 1920. godine. Za vreme okupacije bio je uhapšen od Gestapoa 1943. godine i transportovan na prinudni rad u Nemačku. Živeo je u emigraciji više od četrdeset pet godina, do septembra 1990. godine. Radio je u istraživačkim centrima u Francuskoj i Ujedinjenom Kraljevstvu, proučavajući pravne, političke i socio-ekonomske probleme.

Autor je dve knjige na francuskom jeziku i pet knjiga na srpskom jeziku. Bio je saradnik nekoliko časopisa iz Srbije i iz Crne Gore. U emigraciji uređivao je časopis Naša reč od 1958. do 1990. godine. Umro je 2008. godine.

Politički trendovi i evropske integracije

23.03.2004.

Iako Miloševićev režim nije u potpunosti restauriran u današnjoj Srbiji, simptomi restauracije tog režima sve su vidljiviji.

Šta karakteriše društvo u Srbiji danas?

Rekao bih da je društvo išlo unazad. Mi smo društvo koje se lako rastura, cepa, teško pravi konsenzus, netolerantni smo, uobraženi, prepotentni i očevidno je da srbijansko društvo nije sposobno da izabere one koje treba da izabere i to je veliki problem. Srbija danas, još uvek, ne može da se snađe, živi u jednoj konfuziji, luta između Evrope, protiv Evrope, sa Zapadom, protiv Zapada. Tu se, sada, postavlja jedno veoma važno pitanje: da li ćemo se mi izvući? Postoje optimisti, ali ja sam skeptičan. Ovi ljudi koji su trenutno na vlasti nemaju nijedno svojstvo da promene trend u srbijanskom društvu.

Šta predstavlja osnovni problem u sveobuhvatnoj tematizaciji ratnih zločina počinjenih u vreme Miloševićevog režima?

Ja polazim od onoga od čega srbijansko javno mnjenje ne polazi, a to su dve činjenice: jedna je, i to neće niko da mi spori, da Srbija ima najveći broj ubica, terorista i zločinaca nastalih u poslednjih 15 godina. Dakle, kada vi imate društvo u kome postoji toliki broj ubica, to znači da tu ima i zločinaca. Druga činjenica, koja nije jasna srbijanskom javnom mnjenju – jer se stalno ponavlja da se u Hagu sudi samo Srbima – jeste činjenica da

se u Hag vode oni ljudi koji su ubijali decu, žene, starce i razoružane ljude. Ta saznanja su nama potrebna.

Može li se danas govoriti o ugroženosti sekularnog principa u srbijanskom društvu?

Država je slaba i nema vidljiv lik i, čim je država slaba, jedna crkva pomesna, nacionalna – kakva je Srpska pravoslavna crkva – automatski se gura da bude iznad države. To je fenomen. U vezi sa tim pitanjem ova vlada će morati da izađe na čistinu i videćemo kako će se to završiti. Mislim da taj ofanzivni napad Crkve na državu veoma kompromituje nâs kao društvo i kompromituje samu Crkvu. Ipak, ne verujem da će taj napad biti velikog dometa, pošto, ako narod u Srbiji sebe i smatra religioznim narodom, to je ipak još uvek daleko od atmosfere jedne klerikalne države.

Kojim tempom će se, ubuduće, srbijansko društvo integrisati u evropske institucije?

Nemam nikakav utisak da će stvari krenuti nabolje. Ljudi mogu da se nadaju, ali ja tu ne vidim izlaz.

Latinka Perović rođena je 1933. godine. Kao istoričarka, bavi se proučavanjem istorije društvenih ideja u Srbiji i istorijom modernizacije. U oktobru 1972. godine, u staljinističkom obračunu unutar jedine političke stranke u komunističkoj Jugoslaviji, smenjena je, zajedno sa Markom Nikezićem, sa mesta sekretara Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije, zbog svog zalaganja za liberalni i tržišni razvoj društva. Od 1975. do 1998. godine radila je u Institutu za noviju istoriju Srbije. Autorka je deset knjiga i nekoliko stotina naučnih studija i članaka. Njena dela prevedena su na nemački, engleski, francuski, slovenački, makedonski, slovački i poljski jezik. Svoje tekstove redovno objavljuje u beogradskom časopisu Helsinška povelja. Članica je uređivačkog kolegijuma biblioteke Svedočanstva koju izdaje Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji.

Zaostajanje za Evropom

25.03.2004.

Na političkoj sceni u Srbiji danas preovlađuje revanš, osveta, nekompetentnost, politička podobnost i ignorisanje javnosti.

Kakva je javna scena u Srbiji danas u svetlu formiranja nove Vlade i po kojim trendovima bi, već sada, delovanje te vlade moglo postati prepoznatljivo?

Javnu scenu u Srbiji vidim kao nastavak ubijanja orijentacije koju je Zoran Đinđić veoma jasno profilisao kao evropsku i modernu Srbiju: suštinu te orijentacije činio je program oporavka njene ekonomije kao i program društvene i mentalne promene. Mi smo, ponovo, na delu dobili jedan projekat koji traži da se sva energija usmeri na dovršenje državnog pitanja i regulisanja statusa, a tek u drugom planu nalaze se ekonomske i društvene reforme. Zbog toga se kasni u pripremama za pridruživanje Evropi, a Evropa - kao Evropska unija - danas se veoma daleko nalazi od nas.

Na koje načine demokratska javnost u Srbiji može sugerisati proaktivne politike koje ne bi bile samo reakcija na sadašnju političku inerciju?

Mislim da tu postoje nekakva strujanja, ali bojim se da su ta strujanja spontana i da više izviru iz elementarnih potreba i u potpunom su neskladu sa onim što se nameće kao oficijelni politički život. On ne podržava ta strujanja nego ih, naprotiv, svojim delovanjem, na neki način, i zaustavlja. Mislim da su na planu ekonomije učinjeni neki ozbiljniji pomaci. Pridajem veliki značaj toj otvorenosti zemlje prema svetu, ali treba se bojati da su - i u toj oblasti - neke stvari ozbiljno dovedene u pitanje. Računam na nevladin sektor. Ogromna je uloga medija, ali mislim da mediji danas ne reflektuju suštinska pitanja društva i ne doprinose dovoljno tome da se građanin orijentiše u ovoj vrlo turbulentnoj političkoj sceni i da se opredeli prema različitim izborima i da zna kakve su konzekvence tih izbora.

Šta predstavlja osnovnu - ili nepremostivu - prepreku za transformaciju društva u Srbiji iz postratnog u demokratsko društvo?

Mi smo, na žalost, na neki način još uvek na početku, jer volja da se zaista uđe u taj globalni proces reformi i tranzicije još uvek ne postoji. Imam utisak da se mi vraćamo na početak i bojim se da to vraćanje pokazuje da mi zapravo nismo, ne samo mentalno, nego ni inače, izašli iz stanja rata i da nismo u stanju da zatvorimo državno pitanje bez primene sile (ili pokušaja da tu silu primenimo). Zemlja je veoma siromašna i biološki je iscrpljena i čini mi se da je politički život daleko od kristalizacije tih osnovnih orijentacija koje bi pomogle građaninu da se opredeli kako bi mogao uticati na politički život. Mi, očigledno, ne možemo da se pomerimo sa mesta bez jasnog bilansa šta se ovde dogodilo i bez većeg napora svakog pojedinca.

Goran Cetinić rođen je 1946. godine. Radi kao nezavisni ekonomski i medijski konsultant. Njegovi glavni profesionalni interesi odnose se na probleme razvoja civilnog društva, međunarodne odnose i ekonomiju medija kao i na mikrofinansiranje i sektore unapređivanja izvoza. Nekoliko godina stalni je konsultant za ekonomiju medija Programa IREX ProMedia, američke nevladine organizacije koja se bavi razvojem profesionalnih i nezavisnih medija. Njegovo delovanje usredsređeno je na ubrzavanje privatizacije lokalnih medija u državnom vlasništvu. Potpredsednik je Evropskog pokreta u Srbiji i predsednik je Ekonomskog foruma Evropskog pokreta. Objavio je deset knjiga i bio je menadžer četrnaest studijskih ili istraživačkih projekata.

Privatizacija lokalnih medija u državnom vlasništvu

10.04.2004.

U Srbiji svaki dan televiziju gleda 88 procenata populacije, radio sluša 51 procenat stanovništva, novine čita 31 procenat građana, magazine čita 5 procenata ljudi, a internet koristi 4,3 procenta stanovništva u Srbiji.

Šta su osnovni rezultati istraživačkog projekta *Lokalni mediji u Srbiji – potencijal za privatizaciju?*

Istraživanje pokazalo je da oko 43 procenta lokalnih medijskih kuća u državnom vlasništvu ima više od jednog medija, dakle, ne sastoji se samo od radija već i od radija i televizije ili radija i novina. Jedna od veoma loših karakteristika tih zajedničkih medijskih kuća jeste to da u 98 procenata slučajeva oni imaju zajednički račun, što omogućava prelivanje novca i negativno utiče na rentabilnost poslovanja. Pored toga, ti lokalni mediji imaju i zajedničko rukovodstvo. Naše istraživanje pokazalo je da oko 47 procenata direktora tih lokalnih medijskih kuća smatra da je broj zaposlenih u njihovim medijima optimalan, dok više od 50 procenata smatra da taj broj nije optimalan. Polovina njih smatra da imaju manje zaposlenih, dok polovina misli da imaju više zaposlenih, a i struktura zaposlenih, takođe, nije optimalna.

Šta će predstavljati najveće izazove sa kojima će se suočiti lokalni mediji u državnom vlasništvu do poslednjeg roka predviđenog za privatizaciju (jun 2005. godine za štampane medije i jun 2006. godine za elektronske medije)?

Na žalost, preprekâ i problemâ ima jako puno. Prvu grupu preprekâ čine one prepreke koje nazivamo administrativnim preprekama. Naime, ako se pažljivo pogleda zakonodavna struktura koja trenutno postoji, po njoj ne postoji mogućnost da se mediji privatizuju. U isto vreme, novi zakoni gone ih da tu privatizaciju obave u određenom vremenskom periodu. Dakle, glavne prepreke su: slaba regulativa, nedorađen pravni okvir i nepostojanje Uputstva za privatizaciju predviđenog članom 14. Zakona o radio-difuziji. Drugo, činjenica je da frekvencije, još uvek, zvanično nisu podeljene. Još jedna od velikih prepreka jeste i slabo tržište. Možemo reći da jedna od velikih pretnji privatizaciji jeste i unutrašnji otpor onih koji smatraju da će privatizacijom izgubiti svoj sadašnji položaj. Uz to, vlasništvo nad lokalnim medijima od strane opštinskih vlasti, predstavlja ozbiljnu pretnju demokratiji.

U kom procentu je, do sada, započet proces privatizacije medija čiji je vlasnik država?

Istraživanje pokazalo je da, u 84 procenta slučajeva kada su televizije u pitanju, u 86 procenata slučajeva kada su radio stanice u pitanju, i u 78 procenata slučajeva kada su novine u pitanju, nije započet proces privatizacije. Dakle, proces privatizacije započet je samo u desetak procenata slučajeva kod televizija i radija, i u oko 15 procenata slučajeva kod novina a u istom broju slučajeva započete su pripreme za privatizaciju. To je zaista tragičan podatak kada se imaju u vidu rokovi koje je zakon postavio (i kada se ima u vidu civilizacijska potreba da država, što pre, prestane da bude vlasnik tih medija).

Da li je osnovano verovanje da će nova srbijanska administracija slediti svetski trend ka deregulaciji u ovoj oblasti?

Postoji jedna najava iz Ministarstva za kulturu - u čijem sastavu se nalazi i sektor za medije - da će, u kratkom roku, ono napraviti uputstvo za privatizaciju medija. Možemo se samo nadati da će to ministarstvo stvoriti bar te tehničke uslove za privatizaciju lokalnih medija koji su u vlasništvu države. Na tome se mora hitno raditi i nadam se da će, kao što je i najavljeno, to uputstvo biti što pre sačinjeno.

Nikola Samardžić rođen je 1961. godine. Profesor je na Odeljenju za istoriju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Bavi se proučavanjem rane moderne i moderne istorije. Član je American Historical Association. Autor je tri knjige.

Izostanak istraživanja kritičke historiografije

11.04.2004.

Onoliko koliko je zaista teško uvesti demokratske standarde u društvo u Srbiji, toliko je teško i transformisati istorijsku nauku u Srbiji.

Da li se srbijanska intelektualna scena demokratski transformisala u odnosu na period pre 5. oktobra 2000.godine?

U onoj meri u kojoj srbijansko društvo doživljava intelektualni, idejni, ideološki i politički kolaps u ovim danima, u toj meri se i ta intelektualna scena može posmatrati kao ideološki i politički polarizovana. Mada, većina onih koji učestvuju u nekoj vrsti intelektualnog života ostaje izvan javne sfere interesovanja, dakle, oni čute ili ih niko ništa naročito ne pita. Jednostavno, srbijanska nauka nije u stanju ni na koji način da parira evropskoj nauci i evropeizacija Srbije značila bi i marginalizaciju pojedinih ličnosti i čitavih ustanova, pa i Univerziteta. Srbijansko društvo nije proevropski orijentisano, dakle, isto ono što za sebe oseća sâmo društvo, to, zapravo, zastupa i srbijanska 'inteligencija'. To je strah od konkurencije i osećaj neizvesnosti u pogledu toga na koji bi način pripadnost Evropskoj uniji – ako se u Srbiji, danas, o tome uopšte može ozbiljno razgovarati – ugrozila sve te pojedinačne i kolektivne interese.

Zbog čega nema više istraživanja kritičke historiografije, koja bi se bavila periodom poslednjih petnaest godina ratova i zločina na teritoriji bivše Jugoslavije?

Ja se ne sećam da je iko srbijanskoj javnosti izneo rezultate nekih ozbiljnih arhivskih istraživanja ili da je uspeo da – u bilo kom smislu – unapredi istorijski metod. U takvom jednom društvu, koje je višestruko zatvoreno, nije moguće očekivati napredak istorijske nauke kao ni automobilske

industrije (ili bilo kog drugog sektora koji iziskuje velika znanja, ulaganja, putovanja ili kontakte).

Mogu li istoričari u Srbiji uopšte doprineti prevladavanju nedavne kriminalne prošlosti i ohrabrivanju demokratske javnosti da raspravlja o istorijskim stereotipima ili mitovima koji su, i dalje, kao mentalna zaostavština Miloševićevog režima, dominantno prisutni na javnoj sceni?

To je pitanje na koje je zaista teško odgovoriti. Ono što znam jeste to da u svakoj evropskoj ili američkoj knjižari postoji metar knjiga koje su nastale iz istraživanja epohe poslednjih petnaest godina i raspada Jugoslavije. U tim krugovima nastali su vrlo relevantni naslovi, ne samo od istoričara nego i od novinara, publicista i političkih naučnika, tako da je srbijansko društvo i u tom smislu marginalizovano i izolovano, i ta činjenica pokazuje da ono nije u stanju da svedoči o sebi samom i, naravno, da o sebi kritički razmišlja.

Miroslav Hadžić rođen je 1946. godine. Jedan je od osnivača (i predsednik) beogradskog Centra za civilno-vojne odnose i viši naučni saradnik Instituta društvenih nauka u Beogradu.

Njegova profesionalna interesovanja obuhvataju oblasti političke sociologije, vojne sociologije, međunarodnih vojno-političkih odnosa i bezbednosti jugoistočne Evrope. Posebno je istraživao ulogu vojske u raspadu bivše Jugoslavije i tokove uspostavljanja demokratske civilne kontrole nad vojskom u zemljama u tranziciji ka demokratiji. Kao politikolog, autor je nekoliko desetina naučnih tekstova.

Demokratska civilna kontrola vojske Srbije i Crne Gore

14.04.2004.

U vojsci, policiji i tajnim službama, do sada je učinjena samo reorganizacija ali stvarne reforme u tim sektorima, zapravo, tek treba da se dogode.

Da li je, u uslovima nepostojanja demokratskih institucija u Srbiji i Crnoj Gori, uopšte moguća demokratska civilna kontrola vojske?

Može se reći da nisu stvorene dovoljne, ni ustavne ni zakonske, pretpostavke za ozbiljnu uspostavu demokratske civilne kontrole nad vojskom i ostalim komponentama oružanih snaga. Isto tako, ne postoji dovoljno jasno iskazana, pogotovo ne - primenjena, politička volja za uspostavu i praktikovanje demokratske kontrole vojske. Mogu reći da, nominalno, postoji spremnost i političkih elita i elita iz oružanih snaga da primene taj model i ta načela, ali da i dalje faktički imamo klasičan oblik civilne kontrole. To znači da su oružane snage, u zavisnosti od personalnog rasporeda na političkoj sceni, potčinjene civilnim vlastima i, prema tome, izvršna grana vlasti ima nominalnu kontrolu nad vojskom, policijom i tajnim službama. Međutim, parlament, sudska vlast i javnost i dalje su isključeni iz tog procesa civilne kontrole.

Koliku težinu ima činjenica da društvo u Srbiji još nije prevladalo kriminalno nasleđe nedavne prošlosti?

Za postkonfliktna društva, kao što je društvo Srbije i Crne Gore, prvi preduslov jeste izlazak iz autoritarnog nasleđa i ukidanje autoritarnog poretka, a drugi korak jeste izlazak iz rata. Sasvim je sigurno da nema ozbiljne civilne kontrole sve dok javno, i pre svega u parlamentu, ne bude izveden ratni račun i dok ne bude uspostavljena politička, a uporedo sa tim i sudska i svaka druga, odgovornost za izbijanje ratova na prostoru bivše Jugoslavije. Treba imati na umu da taj proces neće ići ni brzo ni lako, ali ne treba čekati, jer zahtev stvarnosti jeste da vladajuće elite usvoje zakone i ustavom ugrade instrumente za demokratsku kontrolu (i da počnu tu kontrolu da praktikuju). To će, uporedo, nametati i dokazivati potrebu da se raščisti sa ratnim nasleđem.

Šta predstavlja najveće izazove u tom procesu uspostavljanja civilne kontrole?

Izazov predstavlja donošenje seta zakonâ ali, isto tako, i sačinjavanje startegijskih dokumenata, u šta spada strategija odbrane. Zatim, potrebno je napraviti državni plan reforme, jer, očigledno je da bez plana za reformu - i bez reforme vojske - nema ni ozbiljne demokratske civilne kontrole. U Srbiji postoje zahtevi za uporednim reformisanjem sistema: za izmenom ustavnih i zakonskih aranžmana, istovremeno sa reformom vojske i izmenom odnosa unutar nje, sa promenom njenih gabarita i definisanjem nove ustavne pozicije vojske, (kao i njenih zadataka i ciljeva). Sve ovo jesu preduslovi za praktikovanje demokratske civilne kontrole vojske.

Zagorka Golubović rođena je 1930. godine. Na Univerzitetu u Beogradu bila je profesor socio-kulturne antropologije. Na Filozofskom fakultetu u Beogradu predavala je do 1975. godine, kada je suspendovana iz političkih razloga. Do 1981. godine predavala je na univerzitetima u Švedskoj, Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Državama. Kao naučni savetnik radila je u Centru za filozofiju i društvenu teoriju pri Institutu društvenih nauka u Beogradu. Od 1991. do 1996. godine ponovo predaje na Filozofskom fakultetu u Beogradu i šef je Katedre za interdisciplinarnu postdiplomske studije. Autorka je petnaest knjiga i nekoliko stotina studija i ogleda.

Restauracija politika Miloševićevog režima

28.04.2004.

Danas je građanima Srbije neophodno ponavljati da su oblici restauracije Miloševićevog režima – protiv koga su sami glasali u septembru 2000. godine – sada prisutniji više nego ikada.

Kakva je politička scena u Srbiji danas?

Ovo što se danas događa, određujem kao drugu fazu tranzicije. Ne mogu da kažem: demokratske tranzicije jer, prvo pitanje koje postavljam jeste: da li je ova tranzicija demokratska? Ili je to jedan involutivni proces koji ja vrlo jasno vidim kao restauraciju Miloševićevog režima.

Šta predstavlja glavne indikatore restauracije politikā iz perioda pre 5. oktobra 2000. godine?

Pre svega, ova manjinska vlada, vlada Vojislava Koštunice, jeste vlada neprincipijelnog kompromisa. Ako želi da bude demokratska, onda ona ne može da pravi kompromis sa partijama bivšega režima. Uz to, u nastupima nove vlade vidi se veoma izrazita marginalizacija ekonomskih procesa. Pored toga, političke reforme uopšte nisu proklamovane i obnova nacionalizma i klerikalizma veoma je vidljiva, i u vezi sa tim postavlja se pitanje: šta je ostalo od demokratskih principa i demokratskih tendencija? Po mom mišljenju, nije ostalo ništa.

Šta motiviše sadašnje donosiocce političkih odluka u Vladi Srbije da taj trend restauracije promovišu kao poželjan politički projekat?

To nije nimalo slučajno i to nije rezultat neznanja. U koncepciji politike premijera Vlade Republike Srbije, Vojislava Koštunice, postoji izrazito naglašeni nacionalizam i klerikalizam, dakle: jedna koncepcija koja sa demokratskom transformacijom ima vrlo malo veze i znači, istorijski, vraćanje unazad. To vraćanje na staro može se protumačiti kao želja da se ostane na vlasti.

Na koje je načine danas moguće promovisati politike koje se zalažu za integraciju Srbije u zajednicu demokratskih društava?

Mislim da tu građanstvo mora mnogo više da se aktivira i da zauzme značajnije mesto u javnosti. Mora se što više angažovati civilno društvo, i sâmi građani, kroz nevladine organizacije, da bi se pokazalo da to što trenutno radi aktuelna manjinska vlada Vojislava Koštunice - u saradnji sa Miloševićevom Socijalističkom partijom Srbije - nije želja građana Srbije.

Kakve su perspektive budućeg razvoja srbijanskog društva ukoliko se ne prekine trend restauracije nereformskih politika?

Ako se trend restauracije nastavi, mislim da će to biti propast, možda ne propast uopšte, ali, to će, svakako, biti propast bar za napredak Srbije u narednih nekoliko godina (a možda čak i deceniju i više). Onda se postavlja pitanje: da li će Srbija uopšte postati članica Evropske unije? Iz mog ugla, ovo je, trenutno, stanje bez perspektive.

Jelica Minić rođena je 1946. godine. Kao ekonomista, radila je u Institutu za međunarodnu politiku i ekonomiju, Centru za strateške studije i Institutu ekonomskih nauka. Bila je pomoćnik Ministra spoljnih dela Srbije i Crne Gore (2000.-2004.). Od 2004. godine radi kao viši savetnik u Evropskom pokretu u Srbiji (čiji je bila potpredsednik (1992.-1994.) i generalni sekretar (1994.-2000.)). Stručnjak je za evropske integracije, regionalnu i bilateralnu ekonomsku saradnju, multilateralne ekonomske odnose i razvoj civilnog društva. Autorka je (ili koautorka) nekoliko knjiga i preko sto pedeset ogleda i studija.

Međunarodni status Srbije i Crne Gore

17.05.2004.

Prema istraživanjima javnog mnjenja iz aprila ove godine, preko 80 odsto anketiranog stanovništva Srbije i Crne Gore opredelilo se za ulazak Državne zajednice Srbija i Crna Gora u Evropsku uniju, dok je samo 30 odsto građana smatralo da je administracija SCG učinila dovoljno u pravcu integrisanja u evropske institucije.

Kakav je međunarodni status Državne zajednice Srbija i Crna Gora, posebno u odnosu na evropske i evroatlantske integracije?

Prva asocijacija na pominjanje Srbije i Crne Gore jesu problemi, i to se najbolje vidi na primerima kao što su Hag, Kosovo, nezavršeni dogovor oko primene Akcionog plana oko usaglašavanja ekonomskih sistema Srbije i Crne Gore. Mi smo, a tu mislim i na Srbiju i na Crnu Goru, doslovno, poslednja zemlja u razvijanju institucionalne saradnje, a mi smo sada već pred drugom fazom, koja će biti još mnogo teža, jer bi sada trebalo da razvijamao vrlo produbljene odnose sa Evropskom unijom i sa vojnim savezom NATO. I to je sada mnogo teža faza.

Šta bi trebalo da sačinjava glavne - kratkoročne i dugoročne - spoljnopolitičke prioritete Državne zajednice Srbija i Crna Gora?

Ako govorim o Evropskoj uniji, jedna od prvih pretpostavki da bi se dala pozitivna Studija o izvodljivosti i započeli pregovori o Sporazumu o stabilizaciji i asocijaciji, jeste završavanje Akcionog plana, harmonizacija

ekonomskih sistema Srbije i Crne Gore i saradnja sa Haškim sudom. Mi moramo da izručimo svoje ratne zločince, i tu nikakvih ustupaka od strane Suda neće biti. Priča o nekakvim ustupcima čista je iluzija. Zatim, mi moramo pregovarati sa Kosovom, bez obzira na ono što se desilo, i moramo i dalje zadržati dobar imidž aktivnog učesnika u razvijanju regionalne saradnje. Pored toga, moramo nastaviti ekonomske reforme, doneti nov Ustav, reformisati pravosuđe, vojsku i policiju, graditi institucije. To je putanja koju moramo - kao i sve zemlje u tranziciji - da prođemo.

Sa kakvim se spoljnopolitičkim izazovima i preprekama suočava sadašnja administracija Državne zajednice i koliko je verodostojan njen demokratski potencijal?

Postoji jedan zamor u međunarodnoj zajednici od Srbije i Crne Gore, to je evidentno. Svi su se umorili. Pored toga, mi, kao država, nemamo manire dobrog vaspitanja, mi stalno optužujemo druge, a nemamo običaj da se drugima zahvalimo. Imamo strahovit deficit u građenju partnerstava, prijateljstava i održavanju tih prijateljstava koje smo uspeli da izgradimo. Znači, moramo da naučimo da se zahvalimo onima koji su nam pomogli. U SCG postoji jedna opsednutost sopstvenim problemima i loše sagledavanje evropske, regionalne i međunarodne konstelacije. Ako se to nastavi, za nas će to biti jako opasno. Na pitanje u vezi sa demokratskim potencijalom Državne zajednice SCG, odgovorila bih da je na političarima da pokažu da li mi uopšte imamo demokratski potencijal, a to se najbolje čini unutar samog Parlamenta kao i u međusobnim odnosima i u načinu komunikacije između stranaka.

Dubravka Stojanović rođena je 1963. godine. Predavač je na odeljenju za istoriju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Osnivač je Udruženja za društvenu istoriju i Udruženja nastavnika istorije Euroklio. Autorka je dve monografije, nekoliko knjiga priređenih istorijskih izvora i nekoliko desetina akademskih tekstova. Pored proučavanja političke kulture u istoriji Srbije, bavila se i analizom udžbenika istorije u obrazovnom sistemu Srbije.

Odgovornost intelektualne elite

18.05.2004.

Nacionalizam u Srbiji, koji je doveo do ratova tokom devedesetih godina, nije samo prepoznatljiv ideološki koncept, nego predstavlja parohijalni način razmišljanja koji je u svojoj suštini mitski.

Kakve tendencije - ili trendove – kao istoričarka uočavate na srbijanskoj intelektualnoj sceni?

Posle promena 2000. godine, koje se nazivaju demokratskim promenama, mi smo se nadali da za neke ljude više neće biti mesta. Tu, i u mnogim drugim stvarima, prevarili smo se, jer ti ljudi su ostali glavni arbitri naše kulturne i intelektualne scene i to je ono mesto gde smo, moje kolege i moji prijatelji, počeli da postavljamo pitanje: da li se nešto zaista u Srbiji promenilo? Jer, ako se ne menja intelektualna elita i ako se ne menjaju vodeće ideje, ako je govor mržnje samo sa glavnog plana pomeren u drugi plan i ako se on tamo još nalazi, onda je pitanje koliko sama vlast - ma koliko ona bila agilna, brza i demokratski profilisana – može da uradi. Upravo me to danas jako zabrinjava.

Zbog čega je kritička historiografija u Srbiji i dalje skoro neprihvaćeno naučno usmerenje?

Problem sa kritičkom historiografijom i, uopšte, sa kritičkim mišljenjem u našem društvu jeste, bojim se, jedan od ključnih problema. I problem nije samo u tome što toga nema, problem je u tome što je toga bilo i to znači da smo mi u nekoj vrsti degeneracije. Popularna historiografija ovde je bila vrlo popularna, međutim, ono što me danas brine jeste zvanična historiografija. Dakle, popularnu historiografiju mi svuda imamo, ali ona

dobija onaj prostor koji joj prepušta zvanična istoriografija. Ovde je zvanična istoriografija, velikim delom, taj prostor prepustila popularnoj istoriografiji i to je, takođe, jedan od naših najvećih problema. Mi i dalje pričamo neke priče iz 1912. ili 1913. godine, mislimo da su odnosi u svetu isti, da su vrednosti u svetu iste kao i tada. Za to zaostajanje, dobrim delom odgovorne su i intelektualne elite.

Šta danas predstavlja glavne izazove za kritičku istoriografiju? Da li je to suočavanje sa kriminalnom prošlošću Miloševićevog režima?

To je, naravno, ključno pitanje svake zemlje koja izlazi iz rata, a posebno zemlje koja je imala ovakav tip ratova kakav je imala Srbija tokom 90-ih godina. Irak, država je ta koja mora da pokrene proces preispitivanja i suočavanja sa prošlošću. Međutim, kada - kao istoričarka - govorim o tome, kritičko suočavanje sa bilo kojim periodom naše prošlosti jeste nešto što je neophodno za sazrevanje ove sredine, a bojim se da smo mi vrlo daleko - čak sve dalje - od toga da se suočimo sa onim šta je naša stvarna prošlost u dvadesetom veku. Smatram da je naša dužnost da promislimo šta se sve desilo, kako se desilo i koje su posledice toga.

Jovica Trkulja rođen je 1952. godine. Profesor je na Pravnom fakultetu u Beogradu. Bavi se istraživanjem političkog sistema, ustavnog prava, teorijom demokratije i problemima postkomunističke tranzicije. Organizovao je nekoliko desetina naučnih skupova i kao redaktor priredio je oko dvadeset zbornika radova. Uređivao je časopise Gledišta i Srpska politička misao. Osnivač je i glavni urednik časopisa Hereticus. Autor je sedam knjiga i preko dvesta članaka, akademskih tekstova i oglada objavljenih u srbijanskim i inostranim časopisima i zbornicima.

Modernizacija i promocija vrednosti civilnog društva

19.05.2004.

Zbog kvazipluralizma i kvaziparlamentarizma, i izostanka demokratskih kritičkih stavova – od strane političkih, socijalnih i intelektualnih elita prema postupcima vlasti – društvo u Srbiji i dalje je blokirano.

Kakva je politička scena u Srbiji danas, uzimajući u obzir deklarisanu prioritete i ograničenja sadašnje vlade, kao i njen demokratski potencijal?

Prema mom mišljenju, dve reči koje bitno određuju političku scenu u Srbiji danas jesu: kontinuitet i restauracija. Tako, kada pogledam političku scenu Srbije, ja na njoj vidim, uglavnom, političke patuljke, tako da je ta scena obespokojavajuća. Tu je na delu neka vrsta kombinacije, po Weberovoj klasifikaciji, elemenata patrijarhalnog, harizmatičkog i birokratskog društva. Ako bi trebalo da odredim prirodu političkog režima u Srbiji danas, onda bi to, rečnikom Aristotela, moglo da se odredi kao *dynasteía* (δυναστεία), a pod terminom *dynasteía* Aristotel je podrazumevao kombinaciju najgorih osobina demokratije i oligarhije.

Šta bi nevladine organizacije u Srbiji, kao i autonomni mediji, mogli učiniti u okviru svojih programa kako bi bile promovisane vrednosti civilnog društva?

U najkraćem, mogle bi činiti sve ono što su te organizacije civilnog društva činile i u vreme Miloševića, a to znači: da sačuvaju te oaze 181

civilnog društva spram svemoćne države i spram partijske sfere i da ovo društvo, koliko-toliko, učine normalnim. Tu držim da je od presudne važnosti pojavljivanje novih slobodnih medija koji bi otvarali mogućnost za autonomne kritičke stavove. Najzad, zbog onih nevladinih organizacija koje su samo formalno postojale, omrznete su i odbačene i one nevladine organizacije koje su kao voda i vazduh potrebne Srbiji i demokratskom procesu u Srbiji. Držim da je sada jako važno, na neki način, artikulisati to ogromno nezadovoljstvo koje se ovde oseća i koje bi bilo usmereno ka procesima modernizacije i uvođenja demokratije u Srbiju.

Da li je moguće modernizovati srbijansko društvo?

Kada je reč o procesima modernizacije, mi se tu, naprosto, moramo suočiti sa činjenicom da je ceo dvadeseti vek bio obeležen neuspelom modernizacijom i u tom smislu bi se moglo zaključiti da Srbija danas ima nešto što je, svojevremeno, Ralph Dahrendorf nazvao 'modernizacija bez modernosti'. U Srbiji nema suštinskih elemenata modernog društva. Na prvom mestu, to su dva ključna elementa: preduzetnik u ekonomskoj sferi i građanin (kao pojedinac i politički subjekt), sa svojim pravima i slobodama, u političkoj sferi. Držim da je ovde pred nama još jedan veliki tegobni put, put izvlačenja iz kaljuge predgrađanskog i predmodernog društva. Potrebno je da se polože temelji modernog društva, a tu, pre svega, mislim na tržišnu privredu, na pravnu državu, na konstituisanje građanina i građanskog društva i na konstituisanje pluralizma i parlamentarizma.

Norbert Mappes-Niediek rođen je 1953. godine. Dopisnik je časopisa Frankfurter Rundschau i nekoliko drugih nemačkih i holandskih štampanih medija, izveštavajući sa područja jugoistočne Evrope. Autor je četiri knjige (dve o Austriji i dve o Balkanu) i oko 10000 članaka u dnevnim listovima.

Organizovani kriminal

20.05.2004.

U Srbiji još uvek ne postoje stabilne institucije, a to se jasno vidi na primeru organizovanog kriminala koji je u Srbiji i dalje izrazito prisutan.

Kako biste, na osnovu svog istraživanja objavljenog u knjizi *Balkanska mafija*, objasnili fenomen organizovanog kriminala u zemljama Balkana?

Moć organizovanog kriminala, i autoritet države i njenih institucija, povezani su kao 'spojeni sudovi'. Organizovani kriminal najprisutniji je tamo gde se oseća nedostatak države i njenih institucija, kao što je to slučaj u Albaniji. Međutim, organizovani kriminal postoji i u drugim balkanskim državama. Ako država, u svom funkcionisanju, ostavi neke ključne delove nepokrivene, delove koji - slikovito rečeno – izgledaju kao vakuum, onda će taj vakuum svakako biti ispunjen aktivnošću međunarodnih bandi koje traže upravo takva mesta na kojima bi mogle da plasiraju svoj kapital. Kada govorim o Srbiji, onda je tu svakako uočljiva moć organizovanog kriminala. Ubistvo Zorana Đinđića predstavlja klasičan primer sukoba institucija i organizovanog kriminala.

Šta predstavlja glavni interes ljudi koji se bave organizovanim kriminalom?

Organizovanom kriminalu, na prvom mestu, u interesu je da sprečava razvoj pravne države i njenih institucija. Ljudima koji se bave organizovanim kriminalom nije interes da preuzmu vlast u Srbiji, njihov interes je da vlasti uopšte nema. Idealno polje za njihovo delovanje jesu učestale krize, nedostatak autoriteta, anarhija i kaos. Haos, u svakom slučaju, predstavlja najveću opasnost za Srbiju i za sve njene građane.

Da li uočavate procese koji bi Srbiju pomerili iz grupe zemalja sa visokim rizikom?

To su dugoročni procesi. Ništa se ne može učiniti preko noći. Država Srbija bila je slaba i za vreme diktature Slobodana Miloševića: ta diktatura nije bila moć državnih struktura, to je, zapravo, bila moć jedne mreže koja je, sa jedne strane, bila kriminalna, a sa druge strane - ideološka i politička. Taj sistem, iz Miloševićevog perioda, još uvek postoji i još uvek je jako opasan.

Koje zemlje Balkana primenjuju uspešne procedure, a koje zemlje Balkana primenjuju neuspešne procedure borbe protiv organizovanog kriminala?

Bugarska je, u nekom smislu, uspešna, mada su problemi u toj zemlji još uvek veliki. Ipak, Bugarska ima i drugačiji tip kriminaliteta. To je istočnoevropski tip kriminaliteta koji se ogleda u tome što postoji veoma jaka država. Znači, gde je država jaka, pretpostavke za borbu protiv kriminala su bolje. Najgori uslovi za borbu protiv organizovanog kriminala jesu u Albaniji, zato što tu nema države.

Andrej Mitrović rođen je 1937. godine. Bio je profesor istorije na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Njegova naučna istraživanja odnose se na povezanost zapadnoevropske i srednjoevropske istorije sa balkanskom istorijom, naglašavajući širinu i složenost istorijskih fenomena. Autor je petnaest istraživačkih monografija i oko dvesta naučnih studija o odnosu zapadnoevropske i balkanske istorije, istorijskih i umetničkih entiteta, kao i iz oblasti teorije istorijske nauke. Istraživao je u arhivama, bibliotekama i umetničkim galerijama Austrije, Nemačke, Velike Britanije, Francuske i Italije. Dobitnik je nagrade Herder (2001.) i medalje Konstantin Jiricek Südosteuropa Gesellschaft (München, 2004).

Intelektualna scena i izazovi transformacije društva

22.05.2004.

Društvo u Srbiji i dalje karakterišu neraslojenost i nedostatak profesionalizma u javnoj sferi.

Da li su intelektualni trendovi - koje sada uočavate u Srbiji - ostali nepromenjeni u odnosu na period Miloševićevog režima?

U području političkog mišljenja, trendovi su nepromenjeni, a u području stvarne kulture oni se menjaju. Sada postoje veće slobode u razmišljanju i nema pravih tabu tema, ali nije dovoljno imati tu slobodu nego je, sada, kvalitet tog mišljenja bitan. Po mom mišljenju taj kvalitet nije zadovoljavajući. I, možda je sve svodljivo na nešto što je, za mene, osnov čovekovog društva - a to su humanističke osnove, koje nisu samo parola nego stvarnost, i one su stvarnost kada su i same ideje u pitanju. Jer, ideje koje su stvarno humanističke, one su, istovremeno, i istorične, one pripadaju svome vremenu, a, ujedno, one su i efikasne. Danas takvih ideja u Srbiji ima vrlo malo.

Kako tumačite ponovno oživljavanje govora mržnje i ohrabrivanje nacionalnih sentimenata na javnoj sceni?

Prvo, govor mržnje i nacionalne sentimente vrlo je teško iskoreniti. Dvadeseti vek je na ovim prostorima prošao sa istorijskim traumama i sama istorija često je prepravljena. Ja uzroke nalazim i u tome što se

neki delovi istorije ovih naroda nisu priznavali. Ta istorija, koja nije bila priznavana, nije bila samo lepa, ona je po mnogo čemu bila i užasna.

Šta su glavni razlozi za oskudan broj istraživanja savremene kritičke historiografije u Srbiji – historiografije koja bi istraživala period ratova, ratnih zločina, masovnog kršenja ljudskih prava, što se poklapa sa periodom Miloševićeve autoritarne vladavine?

Blokadu vrši nacionalna ideja. Jer, ako se suočimo sa svim tim, onda će se pokazati da ta nacionalnost i nije tako dobra i da Srbi nisu samo žrtve, ali istorijski *background* - o kome ja često govorim - nije dovoljan da se taj period, u smislu suočavanja sa njim, prevaziđe. Srž problema leži u nestabilnosti sadašnjeg demokratskog režima. Javnost u Srbiji ima problem da se atentat na premijera Đinđića razreši i da se to sudski dovede do kraja. Ta zaokupljenost tim problemom, u velikoj meri blokira snage koje su potrebne da bi se uradilo ono što je ključno, a to je analiza ratova tokom 90-ih godina, i to manje istorijski a više viktimološki. Mi naše suočavanje sa prošlošću moramo početi od žrtava.

Šta je potrebno učiniti kako bi društvo u Srbiji odgovorilo na izazove transformacije iz tradicionalnog u demokratsko društvo?

Želim da naglasim još jednu stvar: mi imamo istoriju ispunjenu diskontinuitetima, i mislim da u našoj tradiciji zaostalost prevladuje. Ja očekujem da razgovor o moderni bude, takođe, izložen kritici, jer na Zapadu pitanje moderne jeste pitanje kontroverze. Ono što mislim da bi prioritetno trebalo uraditi jeste to da se sâm fenomen moderne danas shvati kao složen koncept kako bismo ga mogli bolje razumeti u kontekstu socijalnih promena.

Radmila Radić rođena je 1958. godine. Naučni je savetnik u Institutu za noviju istoriju Srbije u Beogradu. Bavi se istorijom odnosa države i verskih zajednica u XX veku u Srbiji i Jugoslaviji kao i istorijom Srpske pravoslavne crkve. Autorka je tri monografije i više desetina studija i članaka, od kojih su neki rezultat rada na međunarodnim projektima. Spada u grupu malobrojnih istraživača u Srbiji koji sveobuhvatno proučavaju istoriju i delovanje verskih zajednica.

Srpska pravoslavna crkva i Miloševićev režim

08.06.2004.

Srpskom pravoslavnom crkvom danas dominira antizapadnjačka struja, izraženi antikatalicizam i otpor ekumenizaciji.

Kakav je bio odnos Srpske pravoslavne crkve i države u XX veku i šta taj odnos karakteriše danas?

Taj odnos menjao se, u zavisnosti od određene istorijske situacije. To je verska zajednica koja u velikoj meri zavisi od državnih organa, znači, ona se neće otvoreno protiviti politici državnih organa i vrlo su retke situacije kada se ona protivi takvoj politici – to se desilo svega dva ili tri puta u XX veku. Srpska pravoslavna crkva pretenduje da bude prisutna, da bude savetnik i da bude neko ko će se pitati i smatra da joj za tu ulogu sleduju određene beneficije, ali takvu ulogu, suštinski, ona do kraja nije imala. Danas, ona nastoji da je ostvari, ali se bojim da zvaničnici sadašnje crkve još nisu zadovoljni tim odnosom, tim, zapravo, zamišljenim odnosom crkve i države. Oni, naravno, pokušavaju da se to ostvari i, u tom smislu, određene političke opcije odgovaraju im više od ostalih, jer te određene političke opcije nude im mogućnost da ostvare tu svoju ‘funkciju’.

Na koji su način stavovi velikodostojnika Srpske pravoslavne crkve uticali na profilisanje određenih ideja i usmerenja u društvu u Srbiji i da li je tu moguće uočiti izvesne obrasce i pravilnosti?

Srpska pravoslavna crkva, u velikoj meri, uticala je na stvaranje klime i homogenizaciju. Znači, ono što su crkveni velikodostojnici pričali na raznim zborovima, ili iznosili preko svoje štampe i putem saopštenja, 187

svakako je uticalo na stvaranje jedne opšte klime koja je uvela društvo u događaje početkom devedesetih godina. Ono što mislim da je jedna konstanta, i da ta konstanta postoji tokom čitavog XX veka, jeste grupa vrlo ozbiljnih pitanja, a to su: pitanje odnosa prema Zapadu, odnos prema ekumenizmu i odnos prema Evropi. Ta izražena mržnja prema Zapadu i kritika Zapada nije slučajna i nije slučajno što su Nikolaj Velimirović i Justin Popović – koji su, svojevremeno, bili najveći kritičari Zapada – ponovo vraćeni u središte crkvenog interesovanja. Danas vodeći crkveni jerarsi jesu veliki protivnici Zapada i politike koju Zapad vodi u odnosu na Srbiju. To je jedna konstanta koja može da se prati još od XIX veka i tu nema nekih velikih promena - mislim da tu čak ima razvoja u negativnom smislu.

Zbog čega su velikodostojnici Srpske pravoslavne crkve u periodu Miloševićevog režima pokazivali upadljivu ravnodušnost prema zločinima i kršenju ljudskih prava, istovremeno pothranjujući nacionalističku histeriju?

Mislim da o tome niko u episkopatu Srpske pravoslavne crkve još ne razmišlja ozbiljno, niti sam ja igde pročitala (ili čula) da je neko u Crkvi o zločinima otvoreno govorio i da je priznao da je bilo zločina. U Crkvi smatrali su da su Srbi ugroženi i da treba da se brane i sve su kroz tu prizmu posmatrali: prema tome, za njih zločini, u stvari, ne postoje.

Vi kažete da zvaničnici Srpske pravoslavne crkve još nisu artikulirali mesto i ulogu crkve u periodu Miloševićevog režima u kontekstu ratova, masovnih zločina i institucionalizovanog kršenja ljudskih prava.

Oni će, jednog dana, morati o tome početi da razmišljaju - o tome kakva je njihova uloga bila i koliko su oni pričali o odbrani nacije a da, pritom, nisu govorili o tome šta je suština Crkve u ovom svetu: da li je njena suština to da se brani nacija ili je njena suština zastupanje hrišćanstva? Bojim se da taj trenutak suočavanja još nije došao i da će proći još puno vremena dok se oni ne suoče sa tim pitanjem. Naprosto, ne vidim da neko u Crkvi razmišlja na taj način niti vidim da neko u Crkvi želi da do takvog suočavanja dođe.

Aleksandar Stevanović rođen je 1976. godine. Radi kao istraživač beogradskog Centra za slobodno tržište. Kao ekonomista, učestvuje u izradi predloga reformskih ekonomskih paketa, formulisanju komentara aktuelnih ekonomskih politika kao i u programima promocije liberalnih ideja na političkom tržištu. Generalni je sekretar Competency based Economies by Formation of Entrepreneurs (CEFE), udruženja stručnih trenera koji se bave obukom za preduzetništvo i zapošljavanje. Autor je desetak studija, akademskih članaka i prevoda kao i nekoliko desetina ekonomskih analiza objavljenih u medijima u Srbiji.

Ekonomске reforme u Srbiji

09.06.2004.

Sasvim je izvesno da će dužnička kriza izbiti svom snagom na površinu, najdalje do 2007.godine, i da će zvaničnici u Srbiji morati da objave da je Srbija, kao zemlja, nesolventna i da je nesposobna da isplaćuje svoja inostrana dugovanja.

Šta vas je motivisalo da sačinite projekat Ekonomске reforme u Srbiji i na koji bi način moralo biti strukturisano društvo u Srbiji kako bi bili ostvareni ciljevi Projekta?

Srbija nam je, na jedan žalostan način, pružila motivaciju da izradimo jednu studiju koja bi za cilj imala osmišljavanje srži jednog radikalnog predloga ekonomskih reformi. Takođe, veliki problem jeste to što u intelektualnoj eliti danas imamo jednu izrazitu dominaciju levičarskih ideja. Ono što bi trebalo da se desi, da bi ovaj predlog imao ikakve izgleda na uspeh, jeste induktivni metod. Znači, učenje iz prakse, učenje iz loših iskustava, odnosno: građani će više puta da plate cenu svojih pogrešnih odluka na izborima. Verovatno će se, tada, pojaviti veća potražnja za konceptom liberalnih ekonomskih reformi i, uopšte, za uspostavljanjem jednog slobodnog društva.

Šta, u svetlu osnovnih postulata projekta Ekonomske reforme u Srbiji (kao što su nepovredivost privatne svojine i denacionalizacija), sačinjava sadržaj tog projekta u sferi liberalizacije tržišta i monetarne politike?

Bilo bi potrebno da se Centralna banka stavi pod jedan realan pritisak koji bi, jednostavno, mogao da deluje putem uvođenja dvovalutnog sistema: naravno, uz tu meru bilo bi nužno liberalizovati tokove kapitala iz Srbije i u Srbiju, a takođe bi se, pod hitno, moralo prekinuti sa dosadašnjom načinom na koji je centralna banka uništavala bankarski sistem u Srbiji. Što se tiče liberalizacije cena, predlog našeg Centra teži tome da se sve cene liberalizuju, jer niko ne može bolje od tržišta da odredi kolika je cena bilo koje robe i to se odnosi na sve, počevši od cene nacionalne valute, cene stanarina, cene telefonskih usluga, cene hleba. U sklopu liberalizacije, ne podrazumevamo samo liberalizaciju cena već i ukidanje subvencija koje, jednako tako, deformišu tržište. Ukidanje subvencija odnosilo bi se na sve, izuzev poljoprivrede, ali i u tom slučaju samo u jednom kratkom periodu.

Da li u srbijanskom društvu postoje resursi koji bi omogućili da ekonomske reforme, za koje vi smatrate da su nužne, budu prihvaćene, uprkos prevladajućoj socijalnoj demagogiji na javnoj sceni?

U srbijanskom društvu postoje resursi. Mi danas imamo veliki broj privatnih preduzetnika koji jedva čekaju da država prestane da ih sputava i da prestane da guši njihove poslovne inicijative. Imamo veliki broj radnika koji rade u sivoj ekonomiji. Takođe, postoje još neka ostrva nade: veliki deo seoskog stanovništva to vrlo lako može prihvatiti i imamo, takođe, jedan deo intelektualne elite koji još uvek nije veliki, a građani će, tvrdim, induktivnom metodom shvatiti nužnost prihvatanja ovakvih ekonomskih reformi. Ali, ceo ovaj naš program neće nikada biti realizovan ako ne budemo imali jednu političku garnituru, koja će - nakon što formira vladu - izvaditi naš program i reći: 'Mi želimo baš ovo da ostvarimo'. Smatram da slobodnom društvu u Srbiji slede bolji dani, iako ćemo u narednih pet do šest godina iskusiti nekoliko stranputica.

Srećko Mihailović rođen je 1944. godine. Kao sociolog, bavi se istraživanjem javnog mnjenja. Bio je saradnik Centra za proučavanje alternativa. Na istraživačkim projektima saraduje sa Centrom za slobodne izbore i demokratiju (CeSID). Istraživao je oblast sociologije mladih kao i sociološke aspekte sportske publike, posebno ponašanje navijača. Njegova profesionalna interesovanja obuhvataju političku sociologiju, funkcionisanje političkih stranaka, strukturu izbornog procesa, probleme lokalne zajednice, tehnologiju vlasti i pitanja korupcije. Autor je nekoliko desetina istraživačkih projekata. Urednik je desetak zbornika, a napisao je nekoliko knjiga i oko sto tekstova ili studija. Član je Udruženja za unapređivanje empirijskih istraživanja.

Odsustvo društvene elite

10.06.2004.

Društvene elite u Srbiji danas najvećim su delom autoritarne, što znači da su spremne da budu grube i oštre prema onima ispod sebe, a da – istovremeno - budu ponizne prema onima iznad sebe što znači da one nisu u stanju da Srbiju uvedu u demokratiju.

Kako bi se danas moglo okarakterisati srbijansko društvo?

Onaj prevrat, ili obrat, 2000. godine, zapravo je bio jedan trenutak koji je označio samo promenu vlasti, ali ne i promenu sistema shvatanja ili promenu vrednosnih orijentacija, političke kulture i pogleda na društvo i život. Jeste se 2000. godine raskrstilo sa Slobodanom Miloševićem, ali se nije raskrstilo sa socijalizmom niti sa nacionalizmom, i upravo je tu ključna odlika javnog mnjenja danas. Dakle: jedna jaka veza sa socijalizmom, neraščišćeni računi sa nacionalizmom i izneverene nade u bolji život u novom društvenom sistemu. Te tri karakteristike jesu tri ključna obeležja javnog mnjenja u Srbiji danas.

Šta predstavlja osnovne prepreke u profilisanju srbijanskog društva kao demokratskog društva?

Sve dok pojedinac ne stekne onu vrstu samopouzdanja koja će mu omogućiti da rizikuje i da preuzme odgovornost za sebe i svoju porodicu 191

(a, na kraju, i za budućnost društva), sve dotle ćemo imati jako velikih problema. Drugi momenat je nacionalizam. Sigurno je da on danas nije toliko raširen i onoliko jak kao što je bio u prvoj polovini devedesetih godina, ali on još uvek postoji i on, još uvek, nije za zanemarivanje. Tu je i treća prepreka: to je odsustvo jedne kvalifikovane društvene elite, ne samo političke već ukupne društvene elite. Mi, jednostavno, nemamo elitu koja je na visini društvenog zadatka koji je pred nama.

Zbog čega političke elite u Srbiji uporno odbijaju proces suočavanja sa kriminalnim nasleđem Miloševićevog režima i procese prevladavanja prošlosti, a istovremeno žele da budu percipirane kao prodemokratske?

Za to, barem dva razloga mogu se navesti. Prvo: i Miloševićeva elita i elita koja je danas na delu – a one se samo donekle razlikuju – vuku poreklo iz istog 'zavičaja'. Njihov 'zavičaj' jeste socijalistička društvena elita, dakle, onaj šinjel koji su one tada ponele, one ga nose i danas. Drugi razlog koji treba pomenuti je saodgovornost za ono što je činjeno, jer ne treba zaboraviti i na odgovornost opozicije za ono što je radila ekipa koja je sačinjavala Miloševićev režim. Otuda, i samo osećanje samoodgovornosti za taj period nije kod njih definisano, i zbog toga oni i ne mogu da se distanciraju prema svemu onome što nam se dešavalo.

Todor Kuljić rođen je 1949. godine. Profesor je na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Njegova profesionalna interesovanja obuhvataju oblasti sociologije politike, istorijske sociologije i kulture sećanja. Autor je šest knjiga. Kritičar je savremenog istorijskog revizionizma u srpskoj nauci i javnoj kulturi sećanja.

Detronizacija monumentalne istorije

11.06.2004.

U Srbiji ne postoji profilisana kultura sećanja i to je jedan od razloga za deficit racionalnosti i prosvetiteljstva na javnoj sceni danas.

Kako biste opisali važnost projekta suočavanja sa prošlošću u kojoj su masovno i institucionalizovano kršena ljudska prava i vršeni ratni zločini?

Važan je, pre svega, zbog toga što se prošlost lako instrumetalizuje i saobražava potrebama sadašnjice. Uopšte, tokom 1990-tih godina, na Balkanu je došlo do haotične provale prošlosti i njene snažne instrumetalizacije. Stvoren je novi poredak pamćenja u kom svaka politička grupacija, pa čak i svaki pojedinac, nastoji da se utemelji i opravda novom slikom slavne nacionalne prošlosti. Tome nasuprot, bar kada je u pitanju politička istorija, važno je rušenje privida monumentalne nacionalne prošlosti. Potrebna je detronizacija monumentalne istorije i uspostavljanje jedne kritičke, višeslojne slike vlastite prošlosti.

Šta čini dominantan sadržaj poretka sećanja u srbijanskom društvu u odnosu na period ratova?

To je, pre svega, zamena antifašizma antitotalitarizmom. Za vreme građanskog rata i tokom 1990-tih godina, nacionalizam je potisnuo internacionalizam a, naročito u redovima opozicije, antitotalitarizam je potisnuo antifašizam. Međutim, nakon takozvane revolucije 2000. godine i nove normalizacije nacionalizma dolazi i do promene službene slike prošlosti i pojačane antitotalitarne svesti u domaćoj publicistici, pa i u istoriografiji. Sa jedne strane, antitotalitarizam potiskuje antifašizam, a sa druge strane fašizam se nacionalizuje i relativizuje.

Kakvim resursima raspolaže društvo u Srbiji kada govorimo o suočavanju sa prošlošću i prevladavanju prošlosti?

Kolebljivim. Misao o društvu u Srbiji, koja obuhvata nauku i publicistiku, vrlo je karakteristična po jednoj svojoj crti, a to je konverzija. To je upadljiva i snažna nepriznata konverzija humanističkih intelektualaca – zaokret s leva na desno i od internacionalizma ka nacionalizmu. Onaj ko nije u stanju da se suoči sa ličnom prošlošću, ne može to učiniti ni sa kolektivnom prošlošću. Premda je nužno i potrebno suočiti se i sa tamnim senkama vlastite prošlosti, nisam siguran da će u dogledno vreme društveno-naučna inteligencija u Srbiji biti kadra za višeslojan, diferenciran, kritičan i istoričan odnos prema vlastitom iskustvu. Mislim da je izglednije da će, i dalje, prošlost biti prerađivana i saobražavana potrebama današnjice, nego što će proraditi izvorni prosvetiteljski motivi za saznanjem u čijem je jezgru protivrečna, višeslojna i diferencirana - a ne jednoobrazna - istina.

Alexandra Milenov rođena je 1969. godine. Predstavnik je beogradske kancelarije Sekretarijata Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju. U tom svojstvu, ona je kontakt osoba između Sekretarijata suda i medija, međunarodnih i nevladinih organizacija, diplomatske zajednice i organa vlasti u Srbiji i Crnoj Gori. Od 1998. godine radi u Tribunalu. Rođena je u Kanadi, a školovala se na univerzitetima u Kanadi i Sjedinjenim Državama.

Srbija i Crna Gora i tribunal u Hagu

26.06.2004.

Uprkos tome što Srbija i Crna Gora ne saraduje sa Tribunalom u Hagu – i zbog obaveza prema žrtvama zločina i zbog obaveza prema Savetu bezbednosti UN – Tribunal će i dalje nastaviti da pomaže Posebnom odeljenju za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu.

Kakav je sadašnji odnos srbijanskih vlasti prema Tribunalu u Hagu i kakve implikacije može imati njihovo odbijanje da u potpunosti izvršavaju svoje međunarodne obaveze?

Srbija i Crna Gora daleko je od toga da u potpunosti saraduje sa Tribunalom u Hagu. Kakve posledice mogu biti zbog toga? Mislim da to pokazuje međunarodnoj zajednici da Srbija i Crna Gora nisu u mogućnosti da ispunjavaju svoje međunarodne obaveze, tako da se neke druge međunarodne organizacije mogu upitati koliko one mogu da imaju poverenja i sigurnosti u Srbiji i Crnoj Gori da će ona ispuniti svoje obaveze prema njima, ako ne može da ispuni svoje obaveze prema Tribunalu. Takođe, treba navesti da je saradnja sa Tribunalom ne samo međunarodna obaveza, već i obaveza u međunarodnom pravu. Otuda, nesaradnja sa Tribunalom pokazuje i međunarodnoj zajednici i građanima da Srbija i Crna Gora još uvek nije država u kojoj postoji vladavina prava. Dalje, ja mislim da je najvažnija posledica upravo razočaranje samih žrtava koje čekaju da se uspostavi istina u vezi sa tim šta im se desilo i da se počinioci zločina privedu pravdi i da odgovaraju za to što su uradili.

Šta predstavlja ključne obaveze prema Haškom tribunalu, koje srbijanske vlasti i dalje ignorišu?

To su tri tačke. Prvo: Srbija i Crna Gora obavezne su da uhapsu sve optuženike, koji još uvek nisu predati Haškom tribunalu, a koji se nalaze na tim teritorijama. Drugo: Srbija i Crna Gora obavezna je da dokumentaciju, koju zahtevaju Tužilaštvo ili sudska Veća, dostavi Tribunalu. I, treće: Srbija i Crna Gora obavezna je da omogući pristup svedocima. Kada posmatramo ove tri tačke, mi vidimo da tu saradnja nije zadovoljavajuća.

Na koje načine bi srbijanski mediji mogli tematizovati važnost saradnje sa Tribunalom u Hagu, ne samo iz pravnih razloga već i zbog etičkih motiva (kao što su zaštita prava žrtava, saopštavanje istine i suočavanje sa ratnom prošlošću)?

Mene uvek razočara činjenica da mediji i dalje pokušavaju da pitanje saradnje Srbije i Crne Gore sa Tribunalom u Hagu postave kao političko pitanje, umesto da ga formulišu u kontekstu pravne obaveze koju Državna zajednica Srbija i Crna Gora ne ispunjava. Stvarni i veoma važan rad Tribunala odnosi se upravo na to šta se, zapravo, desilo žrtvama. U sudnici ima strašnih svedočenja šta se desilo mnogim ljudima. Razočarava me i to što mediji u Srbiji i Crnoj Gori tome ne daju ni malo prostora. Ta tvrdnja, koja se može čuti i videti u mnogim medijima, da je Tribunal 'antisrpski' potpuno je neosnovana i ja mislim da tu postoje daleko zanimljivija pitanja za medije, kao što su: da li Tribunal obavlja svoj posao tako da doprinosi uspostavljanju pravde prema žrtvama? Ili: da li dokazi, koje Tužilaštvo predstavlja u Sudu, iscrpno i sveobuhvatno izveštavaju šta se desilo u ratovima u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i na Kosovu?

Milica Delević-Đilas rođena je 1969. godine. Docent je na Fakultetu političkih nauka u Beogradu. Od marta 2002. do septembra 2003. godine bila je zamenik direktora Diplomatske akademije u Beogradu, a od septembra 2003. do avgusta 2004. godine bila je direktor Kancelarije Srbije i Crne Gore za pridruživanje Evropskoj uniji. Stručnjak je za evropske studije, međunarodne odnose i politiku. Bila je edukator u projektima Alternativne akademske obrazovne mreže (AAOM) i Beogradskog centra za ljudska prava i istraživač na Centralnoevropskom univerzitetu u Budimpešti. Priredila je tri knjige i autorka je petnaest studija.

Procesi pridruživanja Srbije i Crne Gore Evropskoj uniji

30.06.2004.

I pored toga što internalizaciju međunarodnih standarda u pravni sistem Srbije i Crne Gore karakterišu česti zastoji, proces njihovog prihvatanja bespovratan je.

Kakav je politički i socijalni ambijent u Srbiji danas, kada se političke elite deklarativno zalažu za evropske integracije?

Prvenstveno, ono što obeležava ambijent u Srbiji i Crnoj Gori danas jeste činjenica da imamo jednu tešku političku i ekonomsku tranziciju, puno stvari treba razrešavati, treba nastaviti sa ekonomskim i političkim reformama, a zatim, potrebno je razrešiti nasleđe prošlosti i, istovremeno, približavati se Evropskoj uniji. To približavanje niko ne osporava, ali nije ni jasno raščišćeno da ti uslovi - koje nam postavlja Evropska unija - nisu uslovi o kojima se može razgovarati nego da mi moramo samo da ih ispunimo, i to je jednostavno tako. I mislim da je to ono što nas ograničava u ovom trenutku. Dakle, sve te stvari treba da se raščiste i da se to stanje prihvati kao dato i da se u njemu počne raditi kao da je takvo, i tek onda ćemo moći da idemo brže napred.

Koji su glavni uslovi za ubrzanje procesa pridruživanja Srbije i Crne Gore Evropskoj uniji i sa kakvim će se izazovima suočiti društvo u Srbiji kada taj proces otpočne?

Na nekom konkretnom nivou imamo dva uslova koja su neophodna za dobijanje pozitivne Studije izvodljivosti, a to su: saradnja sa Haškim tribunalom i harmonizacija različitih ekonomskih sistema država članica, Srbije i Crne Gore. Što se tiče saradnje sa Haškim tribunalom, to je prevashodno problem Srbije, a kada je u pitanju harmonizacija ekonomskih odnosa Srbije i Crne Gore, tu izgleda kao da je 'lopta u dvorištu' Crne Gore. Verovatno bi se to pitanje harmonizovanja - pre svega, 56 poljoprivrednih proizvoda, a, onda, i mnogih drugih stvari koje bi se otvorile kada ove budu rešene - moglo tehnički rešiti, ali, kakva god da su ta pitanja, ja smatram da sve što zahteva političku volju jeste političko pitanje, pa je to slučaj i sa harmonizacijom. Znači: ili treba jasno reći da mi želimo da do harmonizacije dođe (i da vidimo kako to može da se uradi) ili nema političke volje da se sistemi harmonizuju. To može da ima dva značenja: ili stojimo u mestu do isteka roka predviđenog Beogradskim sporazumom ili ulažemo napor da predložimo nekakvo alternativno rešenje. Ali, i za jedno i za drugo, potreban je politički dogovor činilaca koji u tome učestvuju, što, opet, nije tehnički nivo.

Na koje je načine moguće u Srbiji sprovesti internalizaciju međunarodnih standarda ljudskih prava, menjajući pravni sistem, i da li će ove promene uticati na ekonomske reforme?

Deo tih standarda i normi koji se tiču ljudskih prava moraćemo da ostvarimo već u kontekstu koji nam nameće članstvo u Savetu Evrope. Postoji čitav set obaveza koje treba da ispunimo otkako smo ratifikovali nekoliko povelja. Postoje i neki standardi koje ćemo morati da usvojimo u kontekstu približavanja Evropskoj uniji, ali ja bih rekla da je ključan onaj trenutak kada te norme postanu nesporne i kada ljudi počnu da ih prihvataju i kada te norme, u javnom diskursu, postanu toliko usvojene da više ne izazivaju polarizaciju. Kako će to uticati na ekonomske reforme? Svaka vrsta standarda uticaće pozitivno na ekonomske reforme, i svako regulisanje situacije doprineće i unapređenju ekonomskih reformi.

Janja Beč-Neumann rođena je 1949. godine. Postdiplomski kurs Ratni zločini, genocid, sećanja i mir predaje na Univerzitetu u Hamburgu (Nemačka). Autorka je četiri knjige.

Prevela je dve knjige, a tri pozorišne predstave sačinjene su na osnovu njenih knjiga. Saradnica je Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji. Jedini je naučnik u regionu jugoistočne

Evrope koji se, od 1994. godine, pitanjem genocida bavi sistematično i sveobuhvatno u akademskoj zajednici. Predaje na univerzitetima u Sarajevu (Bosna i Hercegovina) i Bologni

(Italija). Njena profesionalna interesovanja uključuju i probleme ljudskih prava i demokratije u jugoistočnoj Evropi. Nominovana je za Nobelovu nagradu za mir za 2005. godinu.

Normalizacijom do samopoštovanja

13. 07. 2004.

Narodi koji su imali iskustvo da su u njihovo ime činjeni ratni zločini i genocid, kao što je to slučaj sa srpskim narodom, osuđeni su da te zločine ponove ukoliko odbiju da se sa tim masovnim zlom suoče.

Kakva je javna scena u Srbiji danas, kada su gotovo zaboravljeni pozivi na lustraciju, denacifikaciju, pročišćenje i kažnjavanje krivaca odgovornih za zločine koji su bili institucionalizovani za vreme Miloševićevog režima?

Ja ne mislim da je to zaboravljeno, ja mislim da je to, samo, potisnuto pošto je to toliko strašno da to ne može da se zaboravi. Ja, isto tako, smatram da većina ljudi zna šta se desilo, nezavisno od svih manipulacija medija ili elita: vojnih, policijskih i, pre svega, verskih, pa zatim i svih drugih elita. Ja mislim da Srbija nema potencijal da se iznutra sama suoči sa tim zlom i da je potrebna neka podrška sa strane. U tom pravcu puno mogu da pomognu mediji ili novi sistem školstva, porodica i različite građanske inicijative. To su, po meni, načini na koje može da se deluje.

Zbog čega dominantan deo srbijanskog društva i dalje odbija da se suoči sa kriminalnim nasleđem Miloševićevih ratnih politika?

Odgovor je jako težak. Pre svega, radi se o tome da je to bio ogroman zločin, nešto preveliko, što je izazivalo ogromnu traumu koju je teško podneti i

teško je prihvatiti to naše strašno kolektivno lice. Drugo, mislim da je previše ljudi bilo uvučeno u tu priču, barem na političkom nivou. Znači, previše ljudi odabralo je taj projekat, previše ljudi ga i sada podržava. Veoma važno pitanje jeste i pitanje moći. Ko ima moć? To je vrlo važno pitanje. Ko ima moć da kontroliše medije, zapošljavanje, policiju i vojsku? To je vrlo slojevito i vrlo kompleksno pitanje, ali, pre svega, mislim da je preveliki zločin bio, zločin je bio prevelik, i previše je interesa tu uključeno u igru. Zbog toga, nama sve govori da nam u tom suočavanju treba podrška sa strane, i pomoć, da se pokuša da se promisli šta se desilo. U tome, bitna su tri koraka. Prvo: da kažemo da je bilo zločina; sledeći korak odnosi se na to da kažemo da mi je – da nam je – žao; treći korak povezan je sa tim da se izvinimo i da se stidimo. Ja pravim razliku između stida i krivice. Ovo je toliko važno pitanje da ja smatram da je ceo region blokiran tim ćutanjem Srbije.

Šta je nužno učiniti da bi uopšte započeli procesi suočavanja sa prošlošću i prevladavanja prošlosti u Srbiji?

U tim procesima različiti akteri imaju različite uloge. Govorim o različitim ulogama kao što su uloga države, uloga nevladinih organizacija, uloga škole, uloga porodice. Mislim da bi, za početak, trebalo da se ima hrabrosti da se govori o tome i da se dovedu različiti ljudi koji bi govorili o tome, da se nema monopol na istinu. U društvenoj strukturi - na različitim nivoima - mora jako puno da se radi. Potrebno je stvarati antiratnu kulturu ili, bolje reći, kulturu mira. I ja znam da je taj proces normalizacije težak, ali on se ne sme relativizovati, i, ako taj proces počne, trajaće tri do četiri generacije, a to je oko 100 godina, i sve te godine mora se prolaziti kroz patnju. To je teško, ali nije nemoguće i to nam je, na kraju, potrebno ako želimo da dođemo do tog dela samopoštovanja kako bismo mogli da poštujemo druge i da živimo u miru sa sobom i sa drugima, što nije lako posle ovakvih iskustava. To je strašno iskustvo.

Marko Kovačević rođen je 1976. godine. Bio je saradnik beogradske kancelarije Atlantskog saveta. Direktor je za Evropu u Savetu za transatlantske odnose (CTR). Njegove aktivnosti usmerene su na razvojni projekat integracije Srbije u transatlantske institucije, Srbija 2020. Njegova profesionalna interesovanja odnose se na pitanja integracije, međunarodnog biznisa i razvojnih projekata kao i na edukaciju i usavršavanje mladih eksperata. Učestvovao je u preko dvadeset edukativnih projekata koji su promovisali važnost demokratskih vrednosti i integracionih procesa u periodu tranzicije Srbije ka demokratiji.

Problemi integracije Srbije i Crne Gore u evroatlantske institucije

12.07.2004.

Srbija i Crna Gora mogle bi, do kraja ove godine, postati članice Partnerstva za mir, jedino ukoliko uslov međunarodne zajednice o saradnji sa Tribunalom u Hagu bude u potpunosti što pre ispunjen.

Šta karakteriše sadašnji politički položaj Srbije u svetlu zalaganja političkih elita za evropske i evroatlantske integracije?

Ono što mogu da kažem, a što je bitna karakteristika jeste da evropske i evroatlantske integracije ne idu jedna bez druge. Ono što je bitan element - i što se nekada provlači kroz redove a nekada se pominje direktno - jeste to što mi moramo da shvatimo na koji način možemo da uđemo u Evropsku uniju, koja je, zapravo, naš krajnji cilj. Postoji jedan jedini put, za zemlje u tranziciji, kojim je moguće ostvariti taj cilj. Taj put je, prvo, Partnerstvo za mir, kome smo se već približili, a sledeći korak jeste NATO, i krajnji korak jeste Evropska unija. Mi smo imali prilike sada, kao Atlantski savet, da učestvujemo na samitu NATO u Istanbulu, i mogu reći da su neka naša iskustva sa tog puta da nas svi učesnici tog samita pozivaju da se, što pre, priključimo Partnerstvu za mir. U stvari, po svim parametrima koje imamo, mi već zaslužujemo da budemo tamo i ono što mi moramo da shvatimo jeste to da je naša pregovaračka pozicija u ovom trenutku, na međunarodno-pravnom nivou, loša i da na njoj, u stvari, moramo mnogo da radimo.

Sa kakvim se preprekama Srbija suočava kako bi postala članica evroatlantskih organizacija?

To je, naravno, saradnja sa Tribunalom u Hagu. Znači, to je ono što nama stoji oko vrata kao jedan kamen.

Kakvi izazovi stoje pred Srbijom na tom putu?

Mislim da je najveći izazov to da se naša pozicija u međunarodnoj zajednici poboljša. Verujem da je to ključni faktor, jer, kada igrate ulogu na međunarodnom planu vrlo je važno kako vas ljudi tretiraju i gde se u tim odnosima nalazite: vrlo je važno koju poziciju zauzimate, jer to vam daje prostor za manevar. Jako je važno da se vaš glas čuje i zato je važno da budemo integrisani, jer kada sedite sa partnerima za stolom i razgovarate ravnopravno sa njima, mnogo vam je lakše da razmišljate o vašem interesu. Kada se nalazite na margini i neko vas prozove da vi nešto kažete, mnogo se manje pažnje obraća na vas. To je ono što smatram najvećim izazovom u ovom trenutku.

Šta bi – u procesima integracije u evroatlantske institucije – trebalo da učini srbijanska vlada, a šta bi mogle učiniti nevladine organizacije i mediji, kao i demokratska javnost?

Mislim da je Vlada Srbije svesna koje je korake potrebno da učini. Ono što ja mogu da kažem jeste šta je to što nevladine organizacije mogu da urade: najvažnije je da mi ponudimo građanima ove zemlje dovoljno informacija da oni mogu da shvate šta su evroatlantske vrednosti, odnosno, zašto je bitno priključenje Partnerstvu za mir ili priključenje savezu NATO i, na kraju, šta sve dobijamo priključenjem Evropskoj uniji. Sve što sada imamo samo su fraze. Kada pogledamo geopolitičku sliku regiona, Bosna i Hercegovina i Srbija i Crna Gora jedine su dve crne tačke. Mislim da je to ključni argument za razmišljanje o tome šta, zapravo, mi treba da radimo i zbog toga je uloga nevladinih organizacija, u ovom segmentu, izuzetno bitna, prvenstveno kroz edukaciju javnog mnjenja. Pored nevladinih organizacija, mediji, takođe, igraju izuzetno bitnu ulogu.

Ljubinka Trgovčević rođena je 1948. godine. Profesor je savremene istorije na Fakultetu političkih nauka u Beogradu. Autorka je četiri monografije i oko šezdeset studija objavljenih u više zemalja. Njena naučna interesovanja usredsređena su na srpsku i balkansku kulturnu, društvenu i političku istoriju u XIX i XX veku u evropskom kontekstu. Bila je član Predsedništva Republike Srbije od 1986. do 1988. godine, kada je dala ostavku u znak protivljenja politici Slobodana Miloševića.

Modernizacija društva u Srbiji

17.07.2004.

Društvo u Srbiji još uvek nije spremno da se modernizuje, a procese retraditionalizacije - koji na intelektualnoj sceni predstavljaju glavni tok - još uvek generišu institucije kao što su: Srpska akademija nauka i umetnosti, Beogradski univerzitet i Srpska pravoslavna crkva.

Da li se intelektualna scena, a sa njom i celo društvo u Srbiji, modernizuje?

Ne mislim da je intelektualna scena u Srbiji, danas, mnogo razvijena. Čini mi se da preovlađuju negativni trendovi, tačnije, trendovi koji su usmereni na povratak tradicije. To se vidi u čitavom nizu segmenata, a najvidljiviji primeri odnose se na to da modernih pozorišnih tendencija imamo sve manje (preciznije, to je ono što u Srbiji ide na marginu), ista situacija je i u književnosti; uzmimo, dalje, ono što je elementarno, a to je školstvo, gde je nešto što je povratak tradiciji trend koji je, sada, veoma prisutan. U tom smislu, smatram da je Srbija društvo koje ide unazad, bez obzira na - uvek prisutne - pokušaje modernizacije koji se prepoznaju u svim segmentima.

Vi ste istraživali društvenu istoriju Srbije Srbije u periodu XIX veka, posebno u registru školovanja studenata na evropskim univerzitetima. Šta smatrate da je tada sačinjavalo glavne socijalne trendove u pogledu modernizacije tog društva i oblikovanja elita?

Ono što je bila prednost Srbije u tom trenutku jeste to što je Srbija, do sredine 19. veka, bila *tabula rasa*, društvo koje nije imalo institucije, koje 203

nije imalo elite i koje nije imalo obrazovane ljude, tako da je pružena mogućnost da, onaj mali broj obrazovanih ljudi - koji su u tom trenutku kreirali neku politiku – začne i osnuje neke institucije. Samim tim što su bili prvi, što su bili pioniri i što nisu imali tradicionalni sloj u ustanovama - koji bi ih onemogućavao - upravo su oni time Srbiji doneli neke rezultate. Dakle, Srbija je u to vreme imala elitu dostojnu Evrope tog vremena, ali je, u proseku, bila teško zaostala zemlja.

Na koje je načine danas moguće modernizovati društvo u Srbiji kroz promovisanje evropskih standarda u obrazovanju i da li u Srbiji postoje resursi za taj proces?

Kada govorim o resursima, ja tu pre svega mislim na ljudske resurse: ti resursi postoje, ali nejasno je koliko su ti resursi potisnuti. Uz to, treba da postoji i jedna opšta klima težnje za emancipacijom. Sa druge strane, neki ljudi koji su pokušali neke modernizacione promene, potisnuti su. Treba podsetiti da je Srbija zemlja sa najobrazovanijom dijasporom, i upravo u njima ja vidim jedan dodatni ljudski resurs koji bi bilo potrebno uvesti u ovaj naš kulturni prostor. Međutim, i tu moram da se vratim na svoje strepnje, politička situacija i taj novi tradicionalizam mogu da nas onemoguće i da učine da i ti resursi, koji postoje, budu potpuno potisnuti i da, zbog toga, i dalje nastavimo da kaskamo u procesu modernizacije društva.

Nenad Prokić rođen je 1954. godine. Profesor je na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu. Njegova profesionalna interesovanja obuhvataju oblast dramaturgije i, specifičnije, dramske pravce XX veka. Bio je dugogodišnji direktor Beogradskog internacionalnog teatarskog festivala (BITEF). Jedan je od osnivača Beogradskog kruga i Foruma pisaca. Autor je jednog romana, nekoliko desetina studija i eseja kao i deset drama.

Parohijalni trendovi u Srbiji

18. 07. 2004.

Srbija se nalazi u čeljustima i kandžama tajne policije koja je učinila da se bitne vrednosti i osnovni pojmovi u javnom prostoru Srbije više ne prepoznaju.

U Srbiji danas prevladavaju parohijalni trendovi. Kako to deluje na kulturnu scenu?

Ta scena i dalje je u jednom intermedijalnom stupnju u kome se nalazi već dugi niz godina i jedan veći niz decenija u 20. veku, i od toga nema nekog brzog odmicanja. Takav kulturni model pogoršan je u poslednjih 15 ili 20 godina i takav kulturni model jeste uzročno-posledičan. Iz kulture proizilazi politika i sve je to vezano. To je jedan model koji ne vodi ka tome da se najbolji pojedinci postave na najbolje položaje nego, upravo, oni najgori – oni koji najviše čute, oni koji najviše 'gledaju svoja posla' i koji su u svemu tome nepošteni (koji nemaju nikakvu kulturnu politiku niti kulturne vrednosti na umu, pri svemu tome). Tako je isto bilo i sa Kosovom: to je jedna velika laž da je Srbima Kosovo jako važno. Niko dole, na Kosovo, ne bi otišao da živi ni pet minuta, a pričaju o tome kao o nekoj svetoj teritoriji. Ne mogu ni Sremske Karlovce da srede (Sremski Karlovci liče na kantu za đubre), a hoće da reše Kosovo! Eto, to je, otprilike, naša tvrdo sgledana situacija.

Nedavno ste izjavili da javno mnjenje u Srbiji i dalje – preko medija – oblikuju srbijanske tajne službe. Da li biste to objasnili?

To je potpuno jasno. Mislim da je dve trećine štampe finansirano novcem tih tajnih službi. Sve te novine, kada se otvore, imaju onaj prepoznatljivi rečnik. Ko zna koliko tih službi ima, ko zna da li su kontrolisane ili nekontrolisane – ja bih rekao da ih niko ne kontroliše – a one su tokom ratova kriminalizovane. To su postali pljačkaši, ubice i kriminalci koji su rukovodili ovom zemljom *de facto*. To su sitni krezubi kokošari i palikuće koji su - na neki način - u saglasju sa prisutnim kulturnim modelom stvorili od ove zemlje jednu odvratnu dnevnu pojavu u kojoj ne može više da se sazna da li je nešto dobro ili zlo, belo ili crno. Njihov moralni i etički splet ne postoji. I tako se sada dešava da polovina srpske štampe proglašava Milorada Ulemeka Legiju za nekog heroja. Kojim to volšebnim duplim saltom može taj čovek uopšte nekome da bude heroj? Osim nekome ko ima tvrd interes i koji je u sve to umešan.

Na koje je načine moguće, na duži rok, profesionalizovati i modernizovati različite kulturne politike, finansiranje čijih programa ne bi zavisilo od Ministarstva za kulturu u Vladi Srbije?

Postoje modeli u raznim državama i mi možemo samo da pogledamo gde to funkcioniše u uslovima koji su slični našima i da to, naprosto, prepíšemo. Postoje države koje su u sličnom položaju kao mi, i koje imaju slične probleme kao i mi: hajde da vidimo kakva su njihova iskustva i da to iskustvo primenimo u odnosu na naše uslove. Ne moramo mi da smišljamo nikakve epohalne stvari. Tu nema šta mnogo da se smišlja - zna se šta funkcioniše a šta ne funkcioniše, i zna se koliko ima novca i koliko nema novca. Jer, jedan propagirani model u kome se promovišu lopovluk, mafijaštvo, brz uspeh preko noći ili nešto što je – kada je o ljudskoj pameti reč - poželjna kategorija, sve to ne može voditi ni u šta dobro.

Sonja Biserko rođena je 1948. godine. Predsednica je Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji. Autorka je (ili priređivačica) nekoliko knjiga koje tematizuju probleme suočavanja sa nedavnom prošlošću Srbije kao i kulturu zločina. Napisala je nekoliko stotina tekstova. Nominovana je za Nobelovu nagradu za mir za 2005. godinu u okviru projekta Hiljadu žena za mir. Kao viši naučni saradnik, radila je 2001. godine na projektu Srpski nacionalizam na Američkom institutu za mir u Washingtonu, DC (Sjedinjene Države). Započela je višegodišnje projekte Suočavanje sa prošlošću (koji je postao zaštitno ime Helsinškog odbora) i Hoću kući (koji je postao ključan za otpočinjanje procesa povratka izbeglica u Hrvatsku). Komitet pravnika za ljudska prava iz New Yorka dodelio joj je 1994. godine nagradu za rad u oblasti ljudskih prava.

Odsustvo vrednosnog sistema

21.07.2004.

U Srbiji stvarna tranzicija ka demokratiji još uvek nije ni započela i zbog toga se ne može sa sigurnošću tvrditi u kom pravcu će se kretati društvo u Srbiji.

Šta bi trebalo da predstavlja prioritete u oblasti zaštite ljudskih prava u Srbiji?

Moram da kažem da se srbijansko društvo, danas, nalazi u svojevršnom vakuumu, s obzirom da još uvek nije završen proces denunciranja projekta koji je doveo do ratova na teritoriji bivše Jugoslavije, a bez toga, čini mi se, ni sama Srbija neće biti u stanju da definiše svoju budućnost i svoju agendu niti prioritete koji su važni za ostvarivanje tih ciljeva. Danas, mi imamo jednu fasadu ili simulaciju demokratije, jer, Srbija nema institucije, nema kontrolu nad vojskom, policija i njeni delovi, još uvek, deluju izvan sistema, kao što je to slučaj sa Jedinicom za specijalne operacije (tim famoznim 'crvenim beretkama'). Znači, još uvek postoji jedan deo represivnog aparata koji je van kontrole i koji teroriše ovo društvo i onemogućava njegovu značajniju reformu i pomak iz ove situacije u kojoj se nalazimo. Uz to, rekla bih da se, sada, po prvi put, otvara prostor za delovanje civilnog sektora koji je, ionako, u jednom rudimentarnom obliku.

Zbog čega političke elite u Srbiji uporno odbijaju da u svoje političko delovanje uvrste teme važnosti suočavanja sa zločinačkom prošlošću i prevladavanja te prošlosti?

Za to postoje dva razloga. Prvi razlog jeste taj što je najveći deo te političke elite i sâm bio, na neki način, u tom krugu oko Miloševića, podržavajući te politike: taj deo sada se okuplja oko desnice i Demokratske stranke Srbije i predstavlja tu novu matricu. Drugi razlog jeste kukavičluk, kod partija ili političkih lidera koji se - privatno – ponekad i usude da neke stvari kažu ali, na žalost, pokazuju opštu inferiornost u odnosu na ozbiljnost situacije, posebno ako se uzme u obzir da je prevladavanje prošlosti, i te kako, neophodno: ne samo zbog suočavanja unutar Srbije, nego i imajući u vidu njenu ulogu u regionu i, napokon, značaj percipiranja same Srbije od strane drugih.

Da li je modernizacija u Srbiji uopšte moguća ukoliko ti procesi ne započnu?

Srbija je, u ovom momentu, zarobljena tim ratnim zločinima i njena energija sada se ulaže u negiranje i poricanje onoga što se dešavalo i mislim da je, u ovom momentu, to ključna zadaća političke elite, jer, bez toga, elita teško da će moći da se suoči sa, ionako teškim, problemima tranzicije.

Sa kakvim se političkim nedostacima društvo u Srbiji danas najviše suočava?

Mislim da se deficiti odnose na upadljivo odsustvo jednog vrednosnog sistema koji bi bio prihvatljiv (ili dovoljno privlačan) za najveći broj građana. U tom smislu, mislim da obrazovni sistem i Univerzitet imaju ključnu ulogu, zato što, zbilja, nedostaje taj savremeni referentni sistem koji bi građane ove države familijarizovao sa civilizacijskim vrednostima Evrope, kojoj se ovde – barem verbalno - téži.

Srđa Popović rođen je 1937. godine. Kao advokat, od 1965. godine branilac je u preko dvesta političkih suđenja, suđenja za verbalni delikt i u procesima protiv slobode štampe. Njegova specijalnost jeste krivično pravo. Autor je četiri knjige i nekoliko stotina članaka objavljenih u časopisima. U periodu komunističke Jugoslavije pisao je peticije za ukidanje smrtne kazne, za Zakon o štampi, za ukidanje krivičnog dela neprijateljske propagande kao i za uvođenje višepartijskog sistema. Osnivač je (1990.) i većinski vlasnik (do 1992.) beogradskog nedeljnika Vreme. Prvi je predsednik Evropskog pokreta u Jugoslaviji (1990.-1991.).

Političke elite i otpori tranzicionim procesima

22.07.2004.

Srbijansko društvo neće, još dugo vremena, biti demokratsko društvo jer taj proces sprečavaju nereformisane službe bezbednosti, kao i ratni profiteri čiji su kako finansijska moć tako i politički uticaj, još uvek enormno veliki.

Kakva je politička scena u Srbiji danas i, posebno, demokratski kapacitet sadašnje srbijanske vlade?

Činjenica je da je, ovde, državni aparat - onaj iz doba Miloševića - ostao nepromenjen. Niko nije imao snage - ni petog oktobra, a ni kasnije - da pročisti taj aparat. Đinđić je to pokušao i platio je glavom i ko god, od političkih stranaka, želi da dođe na vlast, taj mora, u stvari, da dobije *imprimatur* tog aparata. Jer, Aparat je na vlasti, a nisu ni stranke na vlasti niti je Vlada na vlasti. Taj aparat jeste autonoman i on, pre svega, čuva svoje sopstvene interese i koči, naravno, svaki politički razvitak i svako demokratizovanje društva, braneći sopstvene interese: tu je taj problem, i taj problem jeste isti od pada Miloševića do danas.

Šta bi trebalo da sačinjava prioritete društva u Srbiji, kako bi proces tranzicije ka demokratiji bio kredibilan i bespovratan i šta danas predstavlja glavne pretnje tom procesu?

Očigledno je da tu jesu glavna dva pitanja. Jedno je pitanje saradnje sa Tribunalom u Hagu, koje, prevashodno, ima simboličnu vrednost, jer 209

pitanje te saradnje jeste pitanje prema prošlosti. To je prosto pitanje: hoćete li zadržati taj reakcionaran stav – ne ni konzervativan stav nego, baš, reakcionaran stav – poricanja i autizma, ili ćete, stvarno, podvući crtu, napraviti jedan diskontinuitet i, makar, proglasiti novu politiku i novi pravac? Druga stvar jeste, jasno, privatizacija. Privatizacija je stala i javljaju se, ponovo, ti populistički zahtevi za preispitivanjem čak i onoga što je već privatizovano.

Zbog čega se političke elite u Srbiji uporno opiru potpunoj transformaciji bezbednosnih struktura i tajne policije?

Mislim da se sve svodi, ipak, na taj odnos prema prošlosti i na tu nespremnost celokupnog srbijanskog društva, svih političkih partija, da se načini odlučan rëz prema prošlosti. To je, prosto, pitanje odgovornosti. U tim bezbednosnim strukturama – kso i u vojsci i policiji – nalazi se najviše kandidata za razna suđenja, ne samo za ratne zločine, nego i za ono što su, kao udarna pesnica Miloševićevog režima, činili za poslednjih deset godina. Nevolja je to što je tu toliko tog kriminala i ratnih zločina i unutrašnjeg kriminala bilo, da je broj ljudi - koji je u to bio umešan - neobično velik. Njih je suviše mnogo i svi se oni nalaze na, još uvek, vrlo važnim mestima u aparatu i oni su u stanju da sve promene sabotiraju. Ipak, glavnu nadu vidim u eventualnoj sposobnosti srpskog društva da razvije ono što se zove - civilno društvo, od ljudi koji nisu ni u aparatu, ni u političkim partijama i koji bi trebalo da mogu, nekako, da se samoorganizuju i da brane svoje interese.

Stojan Stamenković rođen je 1934. godine. Kao ekonomista, koordinator je dugoročnih projekata u Ekonomskom institutu u Beogradu i urednik je mesečnog biltena Makroekonomske analize i trendovi & konjunktorni barometar. Član je Naučnog društva ekonomista iz Beograda. Bio je koautor ekonomskog programa tranzicije (1989. godine), u timu Ante Markovića, poslednjeg premijera bivše Jugoslavije. Autor je nekoliko studija i monografija. Ekonomski je analitičar u nedeljniku Ekonomist magazin. Evropska kuća Evropskog pokreta u Srbiji proglasila ga je za Najevropljanina u oblasti ekonomije za 2004. godinu.

Profilisanje ekonomije u Srbiji

26. 07. 2004.

Glavni problem sa ekonomijom u Srbiji predstavlja nespremnost Vlade Srbije da plati cenu političkih poteza koje je nužno učiniti kako bi i ekonomija napredovala.

Kakva su današnja makroekonomska kretanja u Srbiji, u pogledu industrijske proizvodnje, izvoza i uvoza kao i statusa plata?

Kada govorimo o industrijskoj proizvodnji, prvo moram da naglasim da je, krajem prošle godine i tokom prvih pet meseci ove godine, industrijska proizvodnja pokazala tendenciju, jednog sasvim dobrog i pouzdanog, rasta. Međutim, mi još uvek nismo ušli u jedan pouzdano rastući investicioni ciklus. Udeo investicija u našem bruto domaćem proizvodu jeste negde između 15 i 16 %. Uz to, spoljnotrgovinski deficit dosta je velik i on, u ovom trenutku, još uvek ne stvara probleme - jer je ukupni platni bilans pozitivan - ali bi se problem mogao javiti u narednim godinama, pre svega zbog toga što, u strukturi tog veoma visokog uvoza, dominira potrošna roba. Izvozna strana, u tom trgovinskom bilansu, jeste glavni problem. U stvari: nema odgovarajućeg rasta izvoza jer nema šta da se izvozi. Kada govorimo o platama, bitno je napomenuti da je u Srbiji produktivnost rada, od početka 2001. do maja meseca 2004. godine, povećana za 16 %, a realne zarade, u istom periodu, povećane su za 114 %. To je velika diskrepanca i zato, zapravo, nema investicija.

Šta predstavlja najveće prepreke u profilisanju ekonomije u Srbiji kao nedvosmisleno tržišne u situaciji u kojoj je na javnoj sceni, među donosiocima odluka, i dalje dominantno prisutna socijalna demagogija?

Za sada je to činjenica da mi nemamo jednu stabilnu vladu koja bi bila, kompletno, tržišno orjentisana. Po tom pitanju, sadašnja vlada jeste podeljena ili pocepana. Mi imamo jedan fenomen, koji po mom mišljenju nije nikako dobar, a to je da u toj vladi postoji podela resora po partijskim šavovima. To znači da, ako je ministar iz jedne stranke - onda su i pomoćnici (i zamenik) iz te stranke, i onda ta stranka sprovodi svoju politiku u tom sektoru. I sad, na jedan način izgleda ta politika Vlade iz ugla Ministarstva finansija, a na sasvim drugi način ona izgleda iz ugla Ministarstva za ekologiju ili Ministarstva za privredu, ili Ministarstva za privatizaciju.

Vi ste učestvovali u pisanju studije o održivosti spoljnog duga Srbije i mogućnosti servisiranja tog duga, posebno u periodu od 2007. do 2009. godine. Kakvi su rezultati te studije?

Srbiji je potrebna jedna minimalna stopa privrednog rasta od, prosečno, 5% godišnje. Nužno je resko, brzo, povećanje udela investicija, a to znači - potiskivanje potrošnje. Potrošnja mora da raste po stopama koje su sporije od rasta bruto domaćeg proizvoda. To treba izdržati. Pored toga, mora se obezbediti i rast izvoza na nivou od 15 % godišnje. Ako toga ne bi bilo ja se, onda, bojim da bismo mi mogli da uđemo u jedno decenijsko zaostajanje.

Nataša Kandić rođena je 1946. godine. Osnovala je 1992. godine Fond za humanitarno pravo čiji je izvršni direktor. Kao mirovna aktivistkinja organizovala je (od 1991.) antiratne kampanje, braneći prava žrtava Miloševićevih ratnih politika (u Srbiji i izvan Srbije). Zalaže se za primenu instrumenata tranzicione pravde u postratnom i tranzicionom društvu u Srbiji. Sačinila je nekoliko desetina izveštaja o stanju ljudskih prava. Zbog svoje posvećenosti zaštiti ljudskih prava dobitnica je petnaestak međunarodnih nagrada.

Prevladavanje zločinačke prošlosti

29.07.2004.

Danas najčešća kršenja ljudskih prava u Srbiji još uvek potiču od strane pripadnika policije koji su prema građanima, u odnosu na Miloševićev period, zadržali istu matricu ponašanja.

Sa kakvim se izazovima u promociji vrednosti civilnog društva najviše suočavaju nevladine organizacije čije je delovanje posvećeno oblasti ljudskih prava?

Na promociju ljudskih prava ne obraća se pažnja sve dok se ne dođe do konkretnih slučajeva, a kada se do tih slučajeva - u kojima se kao odgovorni moraju pomenuti pripadnici policije i institucijā, kao što je Ministarstvo unutrašnjih poslova – dođe, onda tu nastupa problem. Znači, nije moguće vršiti promociju ljudskih prava prema institucijama zato što postoji nerazumevanje delatnosti nevladinih organizacija za ljudska prava i njihove veze, na primer, sa Ministarstvom unutrašnjih poslova.

Zbog čega političke elite u Srbiji ne pokazuju zanimanje za transformaciju bezbednosnih službi i tajne policije?

Odgovor je vrlo jednostavan i jasan: u Srbiji nije došlo do transformacije i nije došlo do prekida sa politikom i praksom Miloševićevog režima; zatim, nije došlo do stvaranja ili reorganizacije institucija, na takav način koji bi nam omogućio da kažemo da su institucije, sada, promenjene i demokratske. Zbog toga, kod nas prevladava taj glas branitelja zločina i branitelja onih koji su optuženi za najteža krivična dela.

Na koje je načine moguće u Srbiji oživeti interes javnog mnjenja za procese suočavanja sa zločinačkom prošalošću?

Smatram da nevladine organizacije čine jedan značajan napor time što, stalno, drže u središtu pažnje teme kao što su ratni zločini i odgovornost za ratne zločine. One time šalju poruku da te teme predstavljaju najvažnija državna pitanja i da nema drugih političkih pitanja koja mogu biti rešena (i da se ne može doći do demokratskog društva) ukoliko se pitanje ratnih zločina ne postavi kao centralno pitanje. To pitanje mora biti prioritet upravo zbog budućnosti i želje da se stvori jedno demokratsko društvo.

Da li i od strane vlasti postoje neki koraci u tom pravcu?

Jedan od tih koraka, koji je mogao da znači mnogo više nego što je - na kraju - doneo, bilo je otkrivanje masovnih grobnica. Ipak, to je bio značajan korak prethodne vlasti koja je iznela ono što je do tada postojalo samo na nivou raznih glasina - da u Srbiji ima masovnih grobnica. Ali, kao što se pokazalo, iako je prošlo tri godine od ekshumacije ostataka iz tih masovnih grobnica, mi još uvek nemamo nijedno suđenje za te zločine.

Da li u Srbiji postoje sudovi koji bi - na osnovu principa komandne odgovornosti - bili u stanju da procesuiraju ratne zločine?

U Srbiji se može suditi, i to mogu biti pravična suđenja, samo kada je reč o jednostavnijim slučajevima, ali u Srbiji nema nikoga ko bi mogao da sudi optuženim generalima, zato što se niko ne bi usudio da tako nešto radi kada zna da ne postoji politička volja i kada zna da iza tih generala stoje institucije (kao što su vojska i policija) i kada zna da iza tih generala stoji i Vlada Srbije kao institucija.

Mirjana Miočinović rođena je 1935. godine. Bila je profesor teatrologije na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu. Njeno delovanje usmereno je na sređivanje zaostavštine Danila Kiša. Teatrologijom, kao svojom osnovnom profesijom, bavi se retko. Autorka je četiri knjige. Prevela je sa francuskog jezika desetak knjiga. Priredila je Sabrana dela Danila Kiša u petnaest tomova, u elektronskom i štampanom formatu.

Istina u konjskim dozama

30. 07. 2004.

Za razliku od perioda Miloševićevog režima, gde je nacionalizam bio strategija, danas se u Srbiji nacionalizam tretira kao ideologija.

Kakva je kulturna scena u Srbiji danas u okolnostima ponovne patrijarhalizacije srbijanskog društva?

Kada se pogledaju naše institucije kulture, koliko ja znam, nijedna od ozbiljnih institucija nema dovoljno novca. Pozorište je u krizi, muzeji su pred raspadom – vidite kako oni otvaraju izložbe, jer ne mogu da otvore ostale prostorije – i sve je u derutnom stanju, ništa tu ne funkcioniše i tu se krade. Niti jedna institucija – pa ni Srpska akademija nauka i umetnosti (SANU) – nema novca, niti, u krajnjoj liniji, zaslužuje novac, jer ništa i ne radi. I vi se sada prosto pitate: kako novac treba davati, kome ga treba davati i šta će, naprosto, od tog novca – čak i kada biste ga imali - moći da se napravi? I pored toga, vi vidite nezamislive stvari u Ministarstvu za kulturu: ako pogledate šta je to ministarstvo uradilo, vi vidite signale nedopustivog retrogradnog i nacionalističkog pogleda na stvari.

Kako objašnjavate rast nacionalizma i antizapadnjačkih sentimentata, kao i pokušaje klerikalizacije društva u vreme tranzicije?

Mi negujemo, sa političkoga vrha, tu našu nesposobnost da se menjamo, nesposobnost da se prilagođavamo i to je jedna opasna igra sa lošim stranama ljudske prirode. Stvarno jedna opasna igra. Ja, sada, pokušavam da objasnim zašto je sadašnjoj političkoj eliti potrebno toliko veliko prisustvo crkve? Odjednom, shvatam, i čini mi se da sam tu u pravu, da oni, u stvari, u instituciji crkve sada žele da pronađu jednu autoritarnu

instituciju na koju će preneti tu autoritarnost koje se oni sâmi stide, a da je ova crkva - istovremeno - pokazala takvu nehumanost, takvu nesolidarnost i takvu želju za moć da je to, naprosto, zastrašujuće. I, naravno, u ovom času mi smo suočeni sa tom nadmenošću malih naroda koja je, istinski, u najvećoj meri nepodnošljiva.

Šta je potrebno učiniti kako bi društvo u Srbiji prevladalo kriminalnu prošlost?

Postoji jedan jedini način, a to je jedan pokušaj, i to vrlo žestok, da građanima Srbije indukujete istinu, istom onom snagom kojom ste im ispirali mozak. Vi im morate predočiti u jako visokim dozama – onako, 'konjskim dozama' - neke istine i neka dokumenta, ali to je moguće uraditi samo sa instance vlasti, njene moći i njenih medija. Ako ta vlast - ova sadašnja, koja ne znam koliko će trajati, i koja za to nije sposobna - ako ona ne shvati da je građanima potrebna takva edukacija, i privođenje tih istih građana jasnim istinama i saznanjima, u koje se ne može sumnjati i koje ne podležu relativizaciji - onda ovome svetu nema spasa.

Zoran Stojiljković rođen je 1953. godine. Profesor je na Fakultetu političkih nauka u Beogradu. Autor je brojnih akademskih tekstova, studija i analiza iz oblasti teorije i prakse političkog i civilno-društvenog organizovanja. Njegova profesionalna interesovanja usmerena su naročito na teme kao što su konflikti u tranzicionim društvima, socijalni dijalog i uloga sindikata, partijski sistemi i teorija koalicija. Saradnik je Centra za slobodne izbore i demokratiju iz Beograda (CeSID), potpredsednik je Ujedinjenih granskih sindikata Nezavisnost i član je Socijalno-ekonomskog saveta Srbije.

Politički prioriteti raskida sa Miloševićevim režimom

13.08.2004.

Većinsko javno mnjenje u Srbiji i dalje je okrenuto ka Evropi i izgradnji demokratije kroz evropske standarde, ali to još uvek nije dovoljno jer je to opredeljenje samo načelno.

Šta u najvećoj meri obeležava političku scenu u Srbiji koja je u procesu tranzicije ka demokratiji?

Tranzicija ka demokratiji jeste, praktično, proces koji je u Srbiji zakasneo, odložen i u velikoj meri inverzan, tako da o tranzicionim promenama možemo govoriti tek u poslednje dve ili tri godine. Sada prisustvujemo toj prvoj tranzicionoj fazi u kojoj se sve dosta teško menja, zato što se startovalo sa dosta niskih pozicija i sa jednom političkom situacijom, klimom i tradicijom, koja ne ide u prilog demokratskim promenama. Znači, Srbija je i dalje u situaciji da mora da se bavi onim što zovemo 'normalna politika', dakle: socijalnom i ekonomskom politikom kao i tranzicionim promenama, a da, istovremeno, mora da odredi politički okvir - i svoj sopstveni državni identitet - i to je ono što, u velikoj meri, političku scenu čini konfliktnom i fragmentiranom.

Šta bi trebalo da budu politički prioriteti društva u Srbiji, na kraći i na duži rok?

Kratkoročno - i urgentno - jeste rešavanje problema saradnje sa Haškim tribunalom i svih drugih preduslova za put ka *feasibility* studiji (Studiji 217

izvodljivosti), zatim, ka Studiji o asocijaciji i pridruživanju, jednom hodu Srbije ka evropskim integracijama. Istovremeno, to je problem uređenja i definitivnog utvrđivanja - šta je to Državna zajednica? Srbija mora ući odlučno u drugu fazu tranzicionih promena, što znači da ono, što je do sada urađeno sa privatizacijom, mora ući u drugu fazu i tu se mora pokazati i umeće balansiranja nužnih ekonomskih reformi i restrukturiranja velikih sistema, a da se, istovremeno, aktivnom socijalnom politikom održi izvesna ravnoteža i da se u sledeće dve godine - kada još oko 500 000 ljudi ostane bez posla - razvojem malog i srednjeg preduzetništva obezbedi novo zapošljavanje tih ljudi u udarnim sektorima. Smatram da treba izbeći krizu dugova i uravnotežiti izvoz i uvoz. U suprotnom, u Srbiji će nastati provale protesta, štrajkova, pobuna, politička nestabilnost, socijalna demagogija, što Srbiju može da ostavi ne na drugom, već na trećem tranzicionom koloseku.

Sa kakvim se izazovima, danas, suočavaju nevladine organizacije i sindikati u Srbiji i kako je moguće unaprediti njihovo delovanje?

Suočavamo se sa nužnom krizom rasta koja postoji u civilnom sektoru - među nevladinim organizacijama i autonomnim i reformskim sindikatima kao što je Ujedinjeni granski sindikat Nezavisnost. Do te krize dolazi kada pomognete promene, i kao društvena opozicija obezbedite da demokratski blok dođe na vlast. Onda se dođe do preispitivanja koncepta o mogućoj saradnji i partnerstvu za demokratske promene između reformsko-demokratskog bloka i civilnog sektora koji ima isti predznak. Jednostavno, mora doći do razvoja ravnopravnog konfliktnog partnerstva između ovih aktera. Ono što, u Srbiji, mora biti ključni element svih promena jeste stvaranje jedne konsenzualne kulture, jedne spremnosti za uvažavanje argumenata druge strane i spremnost da se vodi dijalog i da se prihvataju, uz argumentaciju, ona rešenja koja su optimalna, dakle: rešenja koja u siromašnom društvu ne čine nikoga previše srećnim, ali omogućavaju kontinuirani rast, razvoj i podižu kapacitet za promene.

Miroslav Prokopijević rođen je 1953. godine. Naučni je savetnik beogradskog Instituta za evropske studije. Profesor je konstitucionalne ekonomije na postdiplomskim studijama na Odseku za ekonomiju Univerziteta Crne Gore (Podgorica). Predsednik je Centra za slobodno tržište iz Beograda. Autor je desetak knjiga i oko osamdeset studija, štampanih kod izdavača kao što su Kluwer, Rodopi, Duncker & Humblot, F. Steiner i International Centre for Economic Research (ICER). Bavi se konstitucionalnom ekonomijom, mikroekonomijom i evropskim studijama. Na javnoj sceni Srbije zalaže se za brze reforme, kao i za liberalni poredak u zemlji.

Ekonomija u tranziciji

14. 08. 2004.

Tranzicija u Srbiji potpuno je zaustavljena i da bi, iznova, bila pokrenuta potrebno je, sa jedne strane, stvoriti političke uslove za to, a, sa druge strane, potrebno je građanima Srbije jasno reći da trenutni ekonomski sistem nema nikakvu budućnost.

Kakav je tržišni ambijent u Srbiji i kakve efekte na reforme u oblasti ekonomije imaju politike sadašnje srbijanske vlade?

U Srbiji je, u pogledu reformi, učinjeno jako malo, uprkos prevelikoj buci u proteklih nekoliko godina da se reforme odvijaju velikom brzinom i da su to najbolje reforme u istočnoj Evropi. Ako bi se merilo na skali od 0 do 100, moglo bi da se kaže da smo mi učinili 7 ili 8 % onoga što bi trebalo uraditi, u poređenju sa Estonijom ili drugim baltičkim zemljama, kao najuspešnijim tranzicionim zemljama. Znači, ono što bi ovde trebalo uraditi, zapravo predstoji kao problem čitave tranzicije - ovde, u nekom ozbiljnom smislu te reči, tranzicija još uvek nije počela. Gde god da taknete, bilo bankarski sistem, bilo realni sektor, bilo privatizaciju, to je još uvek sve na početku. U privatizaciji je, recimo, prodato 1300 preduzeća, ali u njima radi samo 5% zaposlenih i samo je 5 do 7% angažovanog kapitala u njima.

Šta bi trebalo da sačinjava prioritete u sferi liberalizacije tržišta u Srbiji i kako bi trebalo da izgleda efikasan zakonodavni okvir koji bi bio kredibilan za strane investitore u Srbiji?

Ključne stvari koje treba uraditi odnose se na uslove za poslovanje novih firmi, a kroz to će se poboljšati i uslovi za poslovanje i postojećih firmi. Šta to konkretno znači? To znači da primarna dokumenta za osnivanje novih firmi treba da budu krajnje pojednostavljena, troškovi trebalo bi da budu krajnje pojednostavljeni, priključivanje na *utilities* trebalo bi da bude krajnje pojednostavljeno a, uz to, uslovi za transfer dobiti moraju da budu kao u zapadnoevropskim zemljama, što znači da kapitalne (i tekuće) transakcije budu slobodne, a, ako hoćete da to formulišete sa druge strane, onda bih rekao da vlasnička prava i sloboda ugovora treba da budu sakrosaktni, a da bi to moglo da funkcioniše potrebna je vladavina prava.

Na koji je način moguće prevladati sadašnji zastoj u tranziciji?

Najpre je potrebno olakšati poslovanje novih firmi kako bi nove firme pokrenule tržište; nakon toga treba ići u pravcu likvidacije bankrotiranih firmi i restrukturiranje javnih preduzeća, jer odatle će se osloboditi veliki broj ljudi koji su trenutno prividno zaposleni, a koji su *de facto* nezaposleni.

Da li u Srbiji uopšte postoji uverenje među donosiocima političkih odluka da bi, uz suočavanje sa prošlošću, glavni politički interes trebalo da bude ekonomska tranzicija?

Ne. Ne samo da to ne postoji, nego su elite još uvek naštimate na kolektivistički, bilo nacionalistički bilo socijalistički bilo, zajedno, nacional-socijalistički program u 'mekoj' ili 'tvrdoj' varijanti. Jer, najveći problem srpske tranzicije, osim prosečnog srpskog birača koji će se, manje-više, prilagoditi situaciji, jeste upravo srpska elita, i politička i kulturna. Znači, oni imaju rente; oni koriste državnu bezbednost i dalje kao što ju je i Milošević koristio; oni koriste usluge određenih banaka na privilegovan način; oni koriste privilegovan pristup pri privatizaciji. I tu je centralni problem. Onog časa kada se vidi da tako neće moći dugoročno da se radi, tog časa će, konceptualno, naš problem biti rešen, i onda ostaje samo onaj izvedbeni deo.

Srđan Bogosavljević rođen je 1950. godine. Profesor je statistike na Beogradskom univerzitetu i direktor je Strategic Marketinga. Stručnjak je za statističke metode i modele kao i za analizu podataka. Autor je preko trideset knjiga ili studija i preko trista tekstova. Bio je naučni istraživač a potom i direktor beogradskog Instituta za statistiku (1975.-1992.) kao i viši istraživač u Centralnom birou za statistiku Holandije. Član je deset srbijanskih ili međunarodnih udruženja za statistiku.

Struktura biračkog tela u Srbiji

15.08.2004.

Organizovani kriminal u Srbiji, koristeći medije, posebno štampane medije, ima najveći uticaj na formiranje stavova srbijanskog javnog mnjenja.

Vi tvrdite da je oko šest miliona birača u Srbiji podeljeno u četiri, približno jednake, grupacije, od kojih jednu čini milion i po birača koji nikada ne izlaze na izbore. Koja od preostale tri grupacije nosi najjači modernizacijski potencijal za demokratske procese u Srbiji?

To je grupa koju bih ja nazvao 'grupa konzervativnih prodemokrata'. Tu su stranke kao što je: Demokratska stranka Srbije (DSS), Nova Srbija (NS), Srpski pokret obnove (SPO), Demohrišćanska stranka Srbije (DHSS), i ima još takvih stranaka. Među njima ne postoji mnogo mešanja i, zapravo, tu se nalazi ključni potencijal Srbije za procese modernizacije. Ako ti birači krenu putem tradicionalizma, otići će ka Srpskoj radikalnoj stranci (SRS), ako krenu putem tranzicije otići će strankama koje su za tranziciju, dakle: oni su veoma jasno opredeljeni antimiloševićevski, ali su, takođe, privrženi nacionalizmu, i otuda taj termin 'nacional-demokratske' stranke. Oni sada generišu izvesni potencijal i tek ćemo videti na koju stranu će se njihovi glasovi prelići, ali Srbija nije jasno niti tradicionalistička niti je jasno monarhistička, niti je jasno protranziciona niti je jasno antitransiciona.

Vi često govorite o tome da političke elite u Srbiji nemaju hrabrosti da kažu da je Tribunal u Hagu nezamenljiv instrument pravde.

Retko ko se usuđuje da kaže da Haški tribunal nije samo 'nužno zlo', nego je Haški tribunal i mesto koje će nam pomoći da račistimo sa prošlošću. To, naprosto, nije tema koju iko sme da pokrene na takav način. Znači, ako se neko i usudi da kaže: 'saradnja', on nikada neće reći da je saradnja nužna zato što je bilo zločina nego je – po njemu - saradnja nužna zato što je to neophodni uslov koji postavlja neko drugi, i onda imamo, naravno, jedan potpuno jasan generisan otklon prema Haškom tribunalu. Između ostalog, potpuna saradnja sa Tribunalom jeste *conditio sine qua non* za bilo koju vrstu ulaska u tranziciju. Ne možemo bez toga.

Koji činioци danas presudno utiču na profilisanje dominantnih stavova u srbijanskom javnom mnenju?

Jedna od ključnih tema jeste odnos prema ratu i ono što je jedna od jako teških situacija za Srbiju, kao takvu, jeste ksenofobičnost i, posebno, etnička distanca kod mladih. Osim toga, mi imamo političku elitu koja vrlo retko ulazi u sukob sa lošim stavovima javnog mnenja, plašeći se nestanka sa političke scene. I, konačno, medijski prostor Srbije čudesan je. Mi imamo jedan vrlo jasan uticaj, tokom poslednjih više od godinu dana, novinskih tekstova koji služe za stvaranje haotične političke scene i odsustva poverenja u bilo kakvu vrstu politike.

Na koji je način strukturisano biračko telo u Srbiji pred predstojeće lokalne izbore u odnosu na parametre izlaznosti i političkih preferencija?

U ovom trenutku, interes je mali i tradicionalno je interes mali za lokalne izbore, i to pogotovo kada se lokalni izbori održavaju posebno. Izlaznost će biti za 20 do 25% manja u odnosu na prvi krug predsedničkih izbora. Znači: ako je na prvi krug predsedničkih izbora izašlo oko 3,2 miliona građana, na lokalne izbore očekujemo da će izaći oko 2,6 milona birača. Što se tiče političkih preferencija, kada biračima postavimo pitanje: šta je vaša stranačka opredeljenost, rezultati su sledeći - u slučaju SRS, 50% njihovih simpatizera sigurno će glasati za svog stranačkog kandidata, a onih drugih 50% gledaće ko je, po imenu i prezimenu, njihov kandidat; dve petine simpatizera Demokratske stranke (DS) sigurno će glasati za svog stranačkog kandidata, dok će tri petine gledati ličnost predloženog kandidata. Kod DSS, jedna trećina glasaće za svog stranačkog kandidata, bez obzira na personalana rešenja stranke, a dve trećine će, ipak, gledati koja je to ličnost. To je slika trenutnog raspoloženja birača u Srbiji.

Tünde Kovacs-Cerović rođena je 1954. godine. Profesor je psihologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu i saradnica je projekta Roma Educational Fund u Budimpešti. Njena profesionalna interesovanja obuhvataju obrazovne sisteme, probleme evaluacije i konstruktivno upravljanje konfliktima. Proučavala je obrazovni sistem u Srbiji iz perspektive edukacije za mir i toleranciju, kao i načine osnaživanja metakognitivnog razvoja kroz socijalnu interakciju. Bila je osnivač (i kodirektor) Grupe MOST i koordinatorka u obrazovnim projektima Centra za antiratnu akciju (danas Centar za mir i razvoj demokratije). Autorka je nekoliko desetina naučnih studija.

Nove obrazovne politike

24. 08. 2004.

Ako Vlada Srbije i u narednih godinu dana bude odbijala da podrži nastavak započetih reformi u obrazovanju, obrazovni sistem biće potpuno uništen.

Sa kakvim se izazovima suočava obrazovni sistem u periodu tranzicije ka demokratiji?

Prvi izazov jeste onaj pravi tranzicioni izazov koji se ogleda se u reorganizaciji sistema obrazovanja koji je bio krajnje zapušten, i u kojem nije postojala jasna ideja čemu obrazovanje služi. Izazov predstavlja i pitanje: kako je uopšte moguće taj sistem pokrenuti? Dakle, izazov se nalazi u tom polju izgradnje obrazovnog sistema koji je odgovoran za stvaranje profilisanih ljudskih resursa koji su potrebni jednoj razvijajućoj zemlji (ili zemlji koja intenzivno želi da se promeni). To je jedan krupan izazov koji, i dalje, figuriše kao prepreka za razvoj obrazovanja. Pored toga, postoji i drugi izazov, a to je desetogodišnje kašnjenje u modernizaciji kao i sav taj sadržaj koji je, tokom tih 10 godina, ušao u obrazovni sistem. Ne treba zaboraviti da je obrazovni sistem u Srbiji predstavljao jedan od glavnih stubova ideologije Miloševićevog režima.

Kakav je značaj obrazovnog sistema za razvoj demokratije u Srbiji?

Ja mislim da će na tom terenu da se dobije, ili izgubi, bitka za uvođenje demokratije u Srbiju. Mislim da se tu nalazi glavni problem. Jer, sada 223

se postavlja pitanje: da li u obrazovanju vidite ono mesto koje služi za reprodukciju starog ili u obrazovanju vidite jednu drugačiju koncepciju i drugačije promišljanje, promišljanje u kome obrazovanje služi za to da pomogne mladoj generaciji kako bi ona, što lakše, mogla da se uključi u tok razmišljanja u evropskom prostoru, pomažući joj da saraduje sa različitimima i da saraduje u prihvatanju različitosti? To, zapravo, jeste glavna dilema.

Šta je predstavljao koncept obrazovanja koji je prethodno Ministarstvo prosvete u srbijanskoj Vladi promovisalo, a šta sačinjava obrazovne politike sadašnjeg Ministarstva prosvete?

To su dve potpuno različite politike. Reformska politika obrazovanja - koja je trajala u periodu od proleća 2001.godine do februara 2004. godine - bila je orijentisana na to da se obrazovanje posmatra kao investicija za razvoj i kao investicija u ljudske resurse koji su jednoj zemlji - koja tek usvaja demokratske standarde i koja se ekonomski stabilizuje - potrebni. Koncept obrazovnih politika, koje zastupa sadašnje ministarstvo prosvete, ja bih okarakterisala kao obrazovnu politiku koja se isključivo bavi transgeneracijskom transmisijom, a ne stvaranjem ljudskih resursa.

Zbog čega se političke elite opiru trendovima modernizacije obrazovanja u Srbiji?

Otpor prema modernizaciji ima duboke socijalno-psihološke oslonce. Oslonci na kojima taj otpor počiva proističu iz desetogodišnje frustracije i nedovršenog procesa promišljanja o tome šta se to sa nama desilo tokom devedesetih godina i ko smo mi, zapravo.

Dali postoje resursi čije bi delovanje omogućilo da proces unapređivanja obrazovnih politika bude bespovratan?

Da. Mislim da ima i ljudskih i finansijskih resursa. Nije tačno da nema finansijskih resursa za jednu ozbiljnu obnovu obrazovnog sistema - samo je pitanje da li će se potreba za tim uočiti na dovoljno jasan način ili, bar, na onoliko jasan način kao što se to uočavalo za vreme prethodne vlade.

Snježana Milivojević rođena je 1956. godine. Profesorka je na Fakultetu političkih nauka u Beogradu i članica je Akademskog veća u Centru za ženske studije u Beogradu. Njena profesionalna interesovanja odnose se na komunikologiju i ulogu medija u procesu tranzicije ka demokratiji kao i na status kulture sećanja u medijima. Za vreme Miloševićevog režima, 1998. godine onemogućena joj je odbrana doktorske teze, a 1999. godine otpuštena je sa Fakulteta. Na Fakultet vratila se 2003. godine. Autorka je dve knjige i oko trideset naučnih studija kao i nekoliko desetina medijskih istraživanja. Njeni akademski tekstovi prevedeni su na engleski, nemački, francuski i grčki jezik. Bila je gostujući predavač na univerzitetima u Ujedinjenom Kraljevstvu i Sjedinjenim Državama.

Primarni interes medija

26.08.2004

Trenutnu medijsku sliku u Srbiji karakterišu kaos i nespремnost vlasti da oblast medija depolitizuje.

Kakva je medijska scena u Srbiji danas?

Medijska scena izgleda prilično haotično, pre svega zato što se u proteklih 3-4 godine nije ništa promenilo - nisu doneti osnovni medijski zakoni i, nekako, sve izgleda kao neki prolongirani medijski *status quo* u kome benefitiraju oni koji su u prošloj deceniji, u autoritarnom režimu, takođe profitirali.

Da li se, globalno, može govoriti o trendu stalnog unapređivanja medijskih politika u periodu tranzicije Srbije ka demokratiji?

To bi se, slikovito, najbolje moglo izraziti figurom paradoksa: u svakom trenutku kada to nešto, što se ovde dogodi, izgleda kao pomak ka boljem, mi vidimo, na žalost, i neku lošu stranu toga. Prošle sedmice promenjen je Zakon o radio-difuziji - to je urađeno usred leta, po hitnom postupku i bez javne rasprave. Dakle: sve što bi trebalo da bude pomak istovremeno je, u startu, onemogućeno da bude uzlet i da, zaista, bude podsticaj u kontekstu koga bi mediji osetili da nešto ide nabolje.

Kakve su tendencije u zakonodavnoj sferi kada je reč o oblasti medija?

Mislim da su medijske promene počele u senci jednog odsustva vizije. Na dugi rok, to će teško moći da se nadoknadi. Čini mi se da se, ovde, namiruju računi iz prošlosti, ali ne naše neposredne prošlosti koja bi zahtevala veliku intervenciju, nego nekakve devetnaestovekovne prošlosti - tu se govori o onim prvim bazičnim idealima osvajanja slobode, koji bi uvek trebalo da nadahnjuju medijsku regulativu, ali koji se ovde, u jednom arhaičnom vidu, vraćaju kao propisi i teme. Srbijansko društvo uvučeno je u debatu koja je jedna nezavršena devetnaestovekovna priča, a sâmo koegzistira sa društvima koja se bave temama XXI veka.

Koje teme zaslužuju veću pažnju u pogledu medijske zastupljenosti?

To je tema medijskog vlasništva i, sa njom povezana, priča o medijskom pluralizmu. Dakle, imamo sve veću koncentraciju medija u sve manje ruku. Mediji se, već, strukturno reorganizuju oko novih vlasničkih odnosa, a to nije javna tema. Čak i kada su u privatnom vlasništvu, mediji su javna institucija. I, iz svega toga, vidimo da su medijske politike neprozirne: vlast - Vlada, ministarstva pa i Radio-difuzni savet - odbijaju da aktivno učestvuju u odgovorima na pitanja o strategiji, viziji i otvaranju javne debate o tome kakvu mi to medijsku scenu želimo, a za mene je ta tema odsudna.

Kako je moguće unaprediti autonomiju medija u Srbiji?

Njihovu autonomiju i kvalitet moguće je unaprediti samo zajedničkim naporom. Tu ni javnost ne može biti nezainteresovana. Javnost je vrlo važan učesnik u vršenju javnog pritiska i u postavljanju zahteva. Mediji moraju visoko da dignu profesionalne standarde, da znaju da njihova budućnost ne zavisi od političkog aranžmana sa moćnicima (ili sa trenutnom administracijom) nego samo od njihovog većitog 'ugovora sa javnošću', sa građanima koji su njihova publika. Mediji moraju da znaju da je servisiranje javnosti njihov primarni interes.

Vladimir Vodinelić rođen je 1948. godine. Profesor je (i dekan) Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu. Težišna područja njegovog rada jesu opšta teorija građanskog prava, stvarno pravo, pravo ličnosti i pravo medija. U Beogradskom centru za ljudska prava i u Centru za antiratnu akciju saradivao je na raznim projektima. Bio je jedan od osnivača (i direktor) Centra za unapređivanje pravnih studija. Autor je dvanaest knjiga i više od sto naučnih tekstova u časopisima, zbornicima radova i enciklopedijskim izdanjima. Koautor je nekoliko tranzicionih zakona kao i četiri predloga zakona. Zagovornik je pravnog savladavanja autoritarne prošlosti.

Funkcionisanje pravnog sistema

15.09.2004.

Društvu u Srbiji još uvek nedostaju ključni zakoni koji bi mu pravno pomogli da savlada nedavno zlo autoritarne prošlosti.

Sa kakvim se deficitima u pravnom funkcionisanju društvo u Srbiji najviše suočava?

Pravni sistem u Srbiji tek se nalazi u izgradnji. On je, u mnogo čemu, u zaostajanju u pogledu toga šta bi trebalo da je već sve izgradio. U Srbiji nema ni osnovnog pravnog akta. Mi smo zemlja koja nema antimonopolsko zakonodavstvo, nemamo ni savremeno pravo koje se odnosi na preduzeća, nedostaje nam mnogo i u sferi onoga što je elementarno u demokratskoj pravnoj državi, a to su ljudska prava. Jedna ozbiljna demokratija ne može da živi bez prava na slobodan pristup informacijama koje su u posedu vlasti. Dakle, deficiti su ogromni.

Šta bi trebalo da sadrži proces pravnog savladavanja prošlosti?

Kada napravite inventar šta je sve urađeno spram autoritarne prošlosti u Srbiji, mogu se evidentirati samo minusi. Ne postoji ono što je bilo baš u svakoj zemlji koja je napustila autoritarizam, a to je Zakon o rehabilitaciji. Još uvek nije donet zakon koji bi popravio one posledice napada na elementarno ljudsko pravo kakvo je svojina. Nisu otvorena dosijea političke policije (dakle, jedan užas iz prošlosti): to nisu obični papiri, to

su akti represije prema sopstvenim građanima. Istina, donet je Zakon o lustraciji, ali on se u primeni nije pomerio dalje od papira. Ima mnogih nedostataka u odnosu na procese savladavanja prošlosti, i vidite kako se teško pokreću stvari u vezi sa izvršavanjem jedne državne obaveze kakva je saradnja sa Haškim tribunalom, koji za nas savladava jedan aspekt naše autoritarne prošlosti.

Da li u Srbiji postoje demokratski potencijali za sprovođenje procesa lustracije i otvaranje dosijea tajne policije?

Rezultat jednog od istraživanja javnog mnjenja pokazao je da su građani za lustraciju. To je, dakle, sada dokumentovano i empirijski, ali politička elita nije u dovoljnoj meri za to i, otuda, ne treba da čudi fenomen kada na ministarsko mesto ministarstva pravde koje bi trebalo da se stara o tome da Srbija dobije Zakon o rehabilitaciji, dođe čovek – kao što je to Zoran Stojković iz Demokratske stranke Srbije - od čijih bi presuda, takođe, trebalo rehabilitovati ljude. Sve u svemu, perspektiva mi ne izgleda mnogo sjajna i to iz dva razloga: prvo, sadašnja politička elita nema jasan stav u vezi sa afirmacijom procesa suočavanja sa zlom autoritarne prošlosti i potrebe njegovog savladavanja. Drugo, za građane Srbije to, trenutno, nije tema koja zauzima važno mesto na listi njihovih prioriteta.

Saša Đogović rođen je 1969. godine. Kao ekonomista, stručnjak je za tržišna istraživanja i makroekonomiju. Član je Naučnog društva ekonomista Srbije. Bio je saradnik beogradskog Instituta za tržišna istraživanja (1996.-2005.). Danas je direktor Centra za marketinška istraživanja u EUMarket agenciji i konsultant za poslovni konsalting, posebno u domenu istraživanja tržišta. Učestvovao je u nekoliko projekata monitoringa i predviđanja osnovnih ekonomskih trendova u kontekstu perspektiva privatizacije u Srbiji. Autor je oko četrdeset naučnih tekstova.

Prioriteti u kreiranju ekonomskih politika u Srbiji

21.09.2004.

Srbija, još uvek, spada u red tehnološki zaostalih zemalja, i - u odnosu na razvijene sisteme - privreda u Srbiji zaostaje oko dvadeset godina.

Kojim se tempom odvija tranzicija ka tržišnoj ekonomiji u Srbiji?

Može se reći da se Srbija, i dalje, nalazi na samom početku tranzicionih procesa. Na to ukazuje i jedna pojava koju ja nazivam 'tranziciona stagflacija': u Srbiji postoji izražena stopa inflacije a, sa druge strane, privredni rast izuzetno je nizak. Na to ukazuju i podaci, u tom smislu, da će ove godine stopa inflacije sigurno biti dvocifrena, iako je projektovano 8,5%. Takođe, u ovoj godini usporen je proces privatizacije, što je takođe dovelo do toga da ukupna dinamika privrednih aktivnosti bude na dosta niskom nivou.

Sa kakvim se kratkoročnim i srednjoročnim izazovima danas suočava program tranzicije u Srbiji?

Izazovi se, prevashodno, odnose na to da se smanji komercijalni rizik u Srbiji, ali to je dosta teško učiniti, posebno imajući u vidu neregulisano stanje između Srbije i Crne Gore. Zatim, tu je i dalje prisutno pitanje Kosova, problem sa Haškim tribunalom i dalje postoji, znači čitav spektar tih političkih okolnosti i te kako utiče na ekonomska zbivanja u našoj zemlji. Sa druge strane, treba naglasiti da postoji određeni set ekonomskih zakona koji nisu doneseni, što sve usporava program tranzicije. Tu mislim

na Zakon o restituciji - znači o denacionalizaciji – a tu je i antimonopolski zakon, kao i rešavanje problema znatnog prisustva špekulativnog kapitala na tržištu.

Šta bi, u ekonomskim politikama, trebalo da predstavlja prioritete kako bi se stimulisao rast izvoza i povećala produktivnost?

Trebalo bi doneti čitav skup mera iz domena zakonâ o spoljnotrgovinskom poslovanju, kao i uvesti vancarinske mehanizme zaštite (koji podrazumevaju uvođenje određenih standarda i tehničkih propisa). Uz to, treba doneti i Zakon o zaštitnom sistemu, a to je zakon koji dozvoljava, prema pravilima Svetske trgovinske organizacije, da se - ukoliko dođe do prekomernog uvoza u Srbiju određenih proizvoda koji ugrožavaju domaću proizvodnju - carinska stopa na taj proizvod poveća na određeni vremenski period (ili da se odredi kvota kolika se količina tog proizvoda može uvoziti u datoj godini).

Na koje je načine moguće podići kapacitete za sprovođenje ekonomskih reformi kako bi se smanjio rizik od neuspešnog tranzicionog scenarija?

Ono što je neophodno učiniti jeste standardizovanje ukupne pravne regulative, prevashodno one pravne regulative koja je vezana za ekonomsku kompatibilnost sa sistemima Evropske unije, kao i reformisanje čitavog političkog sistema, u tom smislu da vlast bude samo servis građana, a ne da se ponaša kao krajnji arbitar privrednih događanja. Tek u takvim prilikama društvo u Srbiji može da napreduje i da se životni standard građana poboljšava. Onda kada budete imali potpuno transparentan ukupni politički i privredni život u zemlji i pojačanu kupovnu moć, manje je važno da li će se u Evropsku uniju ući za dve godine ili za pet godina, jer će se u Srbiji pristojno živeti.

Čedomir Čupić rođen je 1948. godine. Profesor je na Univerzitetu u Beogradu i na Univerzitetu Crne Gore. Njegova profesionalna interesovanja obuhvataju sociologiju i političku antropologiju kao i kulturnu antropologiju i antropologiju moći. Kao sociolog, bavi se i istraživanjem odnosa između morala i politike. Autor je dvanaest knjiga ili studija kao i preko trista akademskih tekstova i eseja. Nekadašnji je član Saveta za borbu protiv korupcije.

Obrazovanje za tranziciju

27.09.2004.

Politički zvaničnici u Srbiji ne pokazuju spremnost da problem korupcije – koja za većinu građana predstavlja način života – reše brzo i efikasno.

Zbog čega srbijanska vlada uporno odbija da ispuni svoje međunarodne obaveze prema Tribunalu u Hagu?

Na to pitanje može se odgovoriti vrlo jednostavno: to su ljudi koji nemaju sklonost prema onome što se u politici zove 'rizik'. Zašto rizik? Zato što je unutrašnje stanje svesti ljudi, ali i njihova informisanost (sva ta propaganda koja je trajala godinama), sve je to stvorilo takvu svest koja je izuzetno skeptična kada je u pitanju međunarodna zajednica i, sa druge strane, sadašnja vlast zna da će - ako ne ipuni svoje međunarodne obaveze - biti kažnjena. Ne možete vi da budete član neke organizacije, a da ne ispunjavate svoje obaveze. Mislim da sadašnji politički zvaničnici nemaju čak ni hrabrosti, a čini mi se ni odgovornosti. Ja bih uvek bio za to da se te obaveze ispune po cenu, čak, i lošijih rezultata na unutrašnjem planu, jer mi nemamo drugog izlaza.

Da li u Srbiji postoje institucionalizovani mehanizmi za borbu protiv korupcije?

Takvi mehanizmi ne postoje. Mislim da bi u tom smislu trebalo da se napravi jedan radikalni rez, i taj rez morao bi biti urgentan. Prvo bi morao da se oporavi pravosudno-bezbednosni sistem. Znači: da se ukine - i potpuno rasformira - tajna policija i da se donesu zakoni koji bi obezbedili da neka nova tajna policija funkcioniše strogo u okvirima tih

zakonā. Dalje, nužno je da se potpuno pročisti javna policija, od vrha do dna, a, zatim, da se pročisti sudstvo koje je u očajnoj situaciji. Sudovi bi se morali, takođe, potpuno rasformirati, čak verujem da bi to rasformiranje bilo efikasnije nego održavanje ovakvog sudskog sistema. Novi sudovi morali bi biti postavljeni na potpuno novim osnovama. Znači, sud je poslednja odbrana čovekovih prava. Veoma je važna efikasnost državne uprave koja, u našim uslovima, takođe, mora biti pročišćena. Da ne pominjem u kakvom se stanju nalazi tužilaštvo - to je očaj.

Koji su to efikasni mehanizmi za borbu protiv korupcije?

Njih treba da sačinjava unutrašnja kontrola sačinjena od čitave mreže kontrolnih mehanizama. Pored unutrašnje kontrole, tu je i parlamentarna kontrola i kontrola od strane specijalizovanih nevladinih organizacija. Znači, tri vrste kontrolā. Što više kontrola, to su manje mogućnosti da se nešto zloupotrebljava.

Na koje je načine moguće promovisati vrednosti civilnog društva u Srbiji danas?

To je jedino moguće učiniti kroz obrazovni sistem, jer, nemoguće je ljude za minut promeniti budući da su to su strateški projekti. Takvi projekti moraju da se ostvaruju kroz obrazovni sistem, kao i kroz razne oblike seminara kako bi što više ljudi - koji imaju dovoljno znanja i koji prepoznaju građanske i univerzalne vrednosti - širili to svoje znanje u direktnim kontaktima sa ljudima. To je, posebno, važno za mlade ljude. Ono što je još jako važno jeste to da ljudi, koji pripadaju duhovnim elitama - elitama znanja kao i političkim elitama - budu svesni da je nužno suočiti se sa realnošću. Potrebno je da se zapitamo ko smo mi i kakva je naša istorija? Potrebno je da izvučemo neke pouke i da ne prikrivamo ono što je u toj istoriji zločin. Ja sam svestan da je to jedan dugotrajan i mukotrpan posao na kome treba raditi, i ako se to na taj način shvati, onda će to imati perspektivu i dobre stvari brže će nam dolaziti.

Milan Podunavac rođen je 1947. godine. Profesor je (a od 2004. godine i dekan) Fakulteta političkih nauka u Beogradu. Stručnjak je za oblast teorija političkih sistema. Usavršavao se kao stipendista nekoliko univerzitetā u Evropi i Sjedinjenim Državama. Autor je četiri knjige i nekoliko desetina akademskih tekstova. Priredio je tri knjige. Polja njegovog sadašnjeg naučnog istraživanja obuhvataju političku kulturu, politički legitimitet kao i pitanja konsenzusa i odnosa straha i politike.

Promocija liberalnih vrednosti

29.09.2004.

Srbija je u svojoj osnovi postkomunističko, postratno i postdiktatorsko društvo i zbog toga je Srbiju teško rekonstituisati kao demokratsku i liberalnu državu.

Koji su trendovi u procesu tranzicije Srbije ka demokratiji dominantni?

I nakon četiri godine, političko društvo u Srbiji nalazi se pred imperativima da gotovo sve ključne probleme tek treba da rešava. Srbija ima problem kako da se konstituiše kao moderna država - ona je, još uvek, nedovršena država, ona još uvek ne počiva na konstitutivnim principima vladavine prava. Srbija, još uvek, ima problem konstituisanja jedne snažne demokratske legitimnosti, zbog jednog nejasnog i nesenzibilnog odnosa vladajućih političkih elita prema manjinskom pitanju i, uopšte, prema jednom projektu koji složena društva pretpostavljaju, a to je projekat federalizacije jednog političkoga sistema. Na kraju, u Srbiji postoji duboko podeljeni odnos prema Evropi.

Zbog čega na političkoj sceni u Srbiji još uvek ne deluju stranke sa jasno profilisanim programom potpunog raskida sa zločinačkim politikama Miloševićevog režima?

To je jedno od najtežih pitanja pred kojim se nalazi političko društvo u Srbiji. Ako se analizuju ključne političke strategije koje su usmerene na blisku prošlost - od kojih je dominantna strategija legalizma - videće se da 233

u centralnoj jezgri te strategije postoji varijanta pacifikacije i posrednog opravdanja jedne takve bliske prošlosti, što, zapravo, onemogućava političko društvo u Srbiji da napravi jednu vrstu rêza i jednu vrstu moralne i kritičke refleksije prema bliskoj prošlosti. Bez tih uvida, Srbija vrlo teško može da uspostavi nove i drugačije političke principe koji će je približiti jednom demokratskom, liberalnom i proevropskom društvu.

Šta bi trebalo učiniti kako bi se u srbijanskom društvu snažnije promovisale liberalne vrednosti i u oblasti ljudskih prava i u oblasti ekonomije?

Jedina mogućnost za Srbiju, ma koliko to bilo teško, jeste to da je Srbiju - kao jednu složenu, multikulturnu zajednicu i društvo koje se oslobađa teških naslaga ratne, komunističke i diktatorske prošlosti - moguće uspostaviti samo na univerzalnim i liberalnim političkim principima. Ti principi bi, uz pretpostavku snage samih političkih ustanova, a i neke demokratke političke kulture (koja se oblikovala u jednom otporu prema ratu, nacionalizmu i diktaturi), obnovili demokratski i politički kredibilitet koji bi Srbiju približio evropskoj političkoj prosvetčenosti. Odgovornost demokratskog i proevropskog jezgra u srpskom političkom društvu još je veća u odnosu na taj cilj.

Svetlana Lukić rođena je 1958. godine. Do izbijanja ratova u bivšoj Jugoslaviji, na II programu Radio Beograda vodila je emisije Niko kao ja i Zeleni megaherc. U jesen i zimu 1993. godine plovila je na Radio brodu sa novinarima iz Sarajeva, Zagreba i Beograda. Na Radiju B92, u proleće 1994. vodila je emisiju Fantom slobode. Već šestu sezonu na Radiju B92 vodi emisiju Peščanik. Dobitnica je nagrada Jug Grizelj, Dušan Bogavac (1995.), Konstantin Obradović, kao i nagrade Beogradskog centra za ljudska prava (2000.).

Edukacija medijskog personala

02.10.2004.

Neprofesionalizam i sklonost ka manipulacijama najvidljivije su karakteristike medijskog prostora u Srbiji.

Šta sačinjava dominantne medijske politike u Srbiji danas?

Mediji liče jedni na druge – oni suviše liče jedni na druge. Jedan od glavnih razloga za to je što su svi mediji počeli da se bave jednom temom, onim što zovemo 'visoka politika', a to je onda, opet, suženo na odnos među političarima. Taj odnos među njima potpuno je personalizovan. Glavne teme su: ko je o kome šta rekao, šta je ovaj njemu odgovorio... Tako da oni igraju ping-pong preko medija i na taj način zloupotrebljavaju medije i čine ih istima, i onda iz toga proizilazi da, zapravo, nedostaje jako puno tema koje čine sâm život. Ekonomija se obično prati samo onda kada neko štrajkuje, pa legne na put, ili ga blokira tri dana, ili kada se pobuni sto radnika zbog nečega: eto - to je događaj, a sve ostalo jesu ekscenčni slučajevi. Ozbiljne pojave u Srbiji, otuda, u velikoj su meri marginalizovane.

Koje teme smatrate medijski zapostavljenim ili nedovoljno obrađivanim?

Glavna tema koja je zapostavljena jeste tema našeg nasleđa. Ja sam tim temama, na neki način opsednuta, ne zato što je to moj lični problem, već zato što mislim da je to problem bez čijeg rešavanja ništa drugo ne može da se reši. Mislim da su sva ta pitanja, vezana za nasleđe u Srbiji – blisko nasleđe, ono koje je bilo juče, da podsetim neke ako su to zaboravili – 235

u velikoj meri, kao teme, odsutna, ona nedostaju i sa stanovišta ratnih zločina i sa stanovišta propitivanja koliko smo mi to para izgubili, koliko je to zemlja uništena.

Da li unutar medijskog personala postoji interes za edukaciju u novim tehnikama profesije?

Mi smo potpuno nepismeni ušli u novo vreme. Sada imamo jedan potpuno nov svet koji se rađa, kapitalizam, ako hoćete. Pitam se: ko je od nas znao šta je tender, ko je od nas znao kako funkcionoše privatizacija, ko je od nas znao kako se sudi za organizovani kriminal, ko je od nas znao kako izveštavati iz Tribunala u Hagu? To su civilizacijski šokovi za nas. Dakle, mi moramo da se opismenjavamo i da učimo najelementarnije stvari. Ceo jedan svet nestao je, i rađa se jedan novi svet – rađa se u užasnim mukama i mi sa njim radamo se – a nemamo elementarna znanja da pratimo ono što se događa. Prisutno je, dakle, ogromno neznanje, a kod novinara postoji i dodatan problem što, radeći, nisu u stanju da paralelno uče i odvoje velik deo svog vremena za edukaciju.

Sa kakvim se izazovima suočavaju oni novinari u Srbiji koji istražuju kontroverzne ili nepopularne političke teme?

Jedna od osnovnih stvari jeste to da istraživanje, ili istraživačko novinarstvo, kod nas uopšte nije zaživelo. Prvo: zbog toga što je ovde dominantna politika uzajamnog lajanja i onda se, samo, prenosi to uzajamno lajanje. Drugo: da bi se neko bavio istraživačkim novinarstvom, to podrazumeva mnogo bolju finansijsku situaciju u određenoj medijskoj kući, dakle, morate imati ljude kojima možete pružiti priliku da mesec dana rade na određenoj temi. To u ovoj zemlji, prekično, ne postoji. Uz to, još uvek nije donet Zakon o dostupnosti informacija.

U kom pravcu bi se mogla razviti medijska scena ukoliko je bude oblikovala dosadašnja socijalna inertnost?

Biće isto kao i do sada, a to je - potpuni haos. Haotično stanje u zemlji oslikavaće se u medijima a ti mediji, onda, ponovo, oslikavaju tu rugubu u koju se pretvorila ova zemlja i, onda, šta rade ljudi: oni čitaju tabloide i valjaju se u tom blatu koje u njima čitaju, a ozbiljniji mediji - propadaju. Tako da će to, na povratan način, uticati na dalje stvaranje haosa u zemlji.

Aleksandar Vučo rođen je 1952. godine. Kao specijalista psihijatrije dodatnu edukaciju iz psihoanalize sticao je u Velikoj Britaniji (Tavistock Centre, London) i Holandiji (Centrum 45, Leiden). Direktni je član Međunarodnog psihoanalitičkog udruženja (IPA) od 1995. godine, a od 2000. godine je trening-analitičar Beogradskog psihoanalitičkog društva (čiji je predsjednik od 1994. godine). Predavač je na Psihoanalitičkom institutu za istočnu Evropu (PIEE) i član je Trauma grupe Evropske psihoanalitičke federacije (EPF). Sarađivao je u projektima koji su se bavili obrazovanjem savetnika za lečenje posttraumatskog stresnog poremećaja, posebno u Centru za žrtve torture u okviru Međunarodne mreže pomoći (IAN). Autor je nekoliko studija koje tematizuju nesvesnu dinamiku političkog nasilja kao i odnos između grupe i pojedinca u trenucima socijalnih lomova.

Fascinacija barabama

12.10.2004.

Ako zločini Miloševićevog režima ne budu rasvetljeni - i ako svi odgovornici za te zločine ne budu kažnjeni - društvo u Srbiji biće suočeno sa novim razmerama tog istog zla.

Sa kakvim se izazovima, iz psihoanalitičke perspektive, društvo u Srbiji danas najviše suočava u odnosu na proces prevladavanja nedavne zločinaške prošlosti?

Kada se u porodici desi neki strašan zločin – i, onda, odjednom, cela porodica krene da propada ili da pati zbog toga ili krene da se međusobno mrzi i ubija - to je, već, na neki način, nešto što se i u Srbiji desilo. Mi, sada, imamo jedno društvo, prilično polarizovano - na demokratski i radikalski deo, i ima puno mržnje između ta dva dela. Tu bombu moramo nekako da deaktiviramo, a možemo da je deaktiviramo samo ako kažemo šta je ko radio i ako svako ispriča šta je radio. Inače, neće nam se pisati dobro.

Zbog čega su na javnoj sceni još uvek dominantni elementi nasleđa Miloševićevog režima, kao što su govor mržnje ili ksenofobija?

Zašto? Zato što se svako vrlo lako identifikuje sa prostakom koji izađe za bilo kakvu govornicu i koji svima psuje majku i oca i koji napada i optužuje. On, apsolutno, deluje kao čovek koji je najjači i niko, zapravo, 237

ne sluša šta on priča nego se, jednostavno, divi njemu, jer on svima sme da 'skreše u brk'. Jednostavno, mehanizam je takav. Postoji deo nâs koji će se uvek diviti sirovoj snazi i priželjkivati mogućnost da može da prebije svakoga.

Zbog čega su u Srbiji i dalje prisutni snažni otpori procesu suočavanja sa prošlošću?

Prvo, kao što sam rekao, postoji fascinacija barabama. Drugo, iz toga proizilazi da je veliki broj ljudi bio za takvu politiku, puno ljudi je učestvovalo u tome i veliki broj ljudi je svoje osećanje jada i bede (koje nije mogao da podnese) projektovao u druge. Taj mehanizam projekcije vrlo je privlačan i 'najbolje' što možete da uradite jeste da kažete: svi ostali ne valjaju, a ja sam divan i krasan, ili - mi Srbi smo narod nebeski, Lazareva glava svetli, svi ostali grozni su, zavide nam, mrze nas. Jer, kroz grupu, vrlo se jednostavno ulazi u jedan potpuno paranoidan sistem.

Šta karakteriše političke elite?

Naše političke elite su pedeset godina dremale, one se nisu razvijale. Srbijanske političke elite još uvek žive u svetu koji je od pre sto, ili sto pedeset, godina. Ti ljudi žive u jednom svom, veoma malom, svetu i pokušavaju da taj svoj svet ekstrapoliraju u civilizaciju u kojoj su se odnosi potpuno promenili.

Ukoliko uošte započne, koliko bi mogao trajati taj proces suočavanja sa prošlošću?

Taj civilizacijski tok nije lako ubrzati. Ako zaista želimo da se bavimo pitanjem šta se zbilja desilo tokom ratova iz devedesetih godina, to je onda vrlo ozbiljan posao koji mora da traje sledećih četrdeset ili pedeset godina, onoliko koliko je trajao u Nemačkoj i gde je taj posao dao rezultate.

Pavle Rak rođen je 1950. godine. Živi u Beogradu, Kranju, Parizu, Peterburgu i na Svetoj Gori. Njegova interesovanja usredsređena su na teme iz oblasti pravoslavne duhovnosti. Prevodi sa ruskog, slovenačkog, francuskog i srpskog jezika.

Autor je tri knjige putopisa koje su objavljene na srpskom, slovenačkom, francuskom i ruskom jeziku kao i dve knjige koje tematizuju rat u Bosni i Hercegovini i 'patriotsku' štampu u Rusiji.

Srpska pravoslavna crkva i izazovi tranzicije

13.10.2004.

Među velikodostojnicima Srpske pravoslavne crkve i dalje preovladava negativan odnos prema svetskim demokratijama kao i snažan otpor prema svim tokovima koji bi Srbiju trebalo da približe standardima tih zemalja.

Koji je preovlađujući odnos velikodostojnika Srpske pravoslavne crkve prema izazovima tranzicije srbijanskog društva u demokratiju?

Na žalost, u Srpskoj pravoslavnoj crkvi (SPC) preovlađuje odnos koji proističe iz opšte teorije zavere. I svi ti tranzitorni procesi gledaju se iz ugla apokaliptičkih predviđanja o tome da će se svet ujediniti, i to ne pod nekom dobrom zvezdom nego pod krilom antihrista. Taj odnos, svesno ili nesvesno, potpuno otvoreno ili pomalo skriveno, ovde – ipak - preovlađuje. I zbog toga što takva ideologija ovde preovlađuje, onda su velikodostojnici spremni da podržavaju svaku politiku koja se suprotstavlja globalnim demokratskim procesima.

Zbog čega velikodostojnici Srpske pravoslavne crkve odbijaju da započnu proces suočavanja sa vlastitim učešćem u nedavnoj prošlosti, obeleženim nesuprotstavljanjem, a, ponekad, i otvorenom podrškom, Miloševićim ratnim projektima?

Mislim da osnovni razlog leži u činjenici da su oni bili ubeđeni kako su bili u pravu dok su davali podršku Miloševiću dok je radio ono što su oni želeli. Ipak, problematično u svemu tome jeste to da se preispitivanje sopstvene uloge u tome što se desilo odlaže iz političkih razloga, a znamo da je lična odgovornost onaj prvi imperativ koji, u duhovnom životu, 239

treba da sledi svaki pojedinac. Ta lična odgovornost odnosi se ne na nekakve apstraktne političke sheme već na vlastitu odgovornost za sve ono konkretno što se dešavalo na ovom tlu.

Zbog čega su zvaničnici Srpske pravoslavne crkve odbijali da javno stanu u zaštitu žrtava Miloševićevih ratova?

Strašno je to reći, ali postoji nekakva razlika koja se ovde pravi između naših žrtava i njihovih žrtava i, onda, ispada da su neke žrtve, naprosto, žrtve drugog, trećeg ili petog reda. I odbranaštvo onoga što je počinjeno jeste generator odnosa prema drugim žrtvama, tako da će ovakav odnos prema 'ne-našim-žrtvama' biti dobra osnova da se cela ova priča ponovi.

Da li je nacionalizam u Srpskoj pravoslavnoj crkvi saglasan sa hrišćanskim univerzalizmom?

Što se tiče duhovne autentičnosti jedne crkve koja je nacionalistička, o tome je još u XIX veku saborno doneta odluka da je ta vrsta crkvene politike, u stvari, jeres. Prema tome, duhovne autentičnosti tu ne može biti.

Kakvi su izgledi za modernizaciju Srpske pravoslavne crkve u periodu tranzicije Srbije ka demokratiji?

U bližoj budućnosti, pa čak i na neki srednji rok, ne možemo očekivati velike promene. Ovo što nam se dešava jeste, delimično, posledica činjenice da je ta crkva dugo vremena bila odgurnuta i marginalizovana i sada joj se pružila šansa da izađe na pozornicu. I iz te pozicije, iz pozicije nekoga ko nema mnogo iskustva, ona danas čini mnoge pogrešne korake i - u sklopu tih koraka - pokušava da zacementira svoj položaj za koji smatra da je, odjednom, postao povoljan.

Olga Popović-Obradović rođena je 1954. godine. Bila je profesorka pravne istorije na Pravnom fakultetu u Beogradu.

Autorka je četiri monografije i nekoliko desetina studija iz oblasti istorije pravnih i političkih institucija Srbije i Jugoslavije. Bavila se pitanjima recepcije modernih institucija i problemima njihovog funkcionisanja u socijalno-političkom i kulturnom kontekstu Srbije, u komparativnoj balkanskoj perspektivi. Njeno delovanje na intelektualnoj sceni bilo je usmereno kako na ohrabrivanje procesa suočavanja Srbije sa prošlošću tako i na kritiku procesa desekularizacije srpskog društva. Bila je saradnica časopisa Helsinška povelja. Umrla je 2007. godine.

Nedostatak kritičke istoriografije

15.10.2004.

U Srbiji, Haški tribunal najviše je osporavan zbog toga što on u svojim suđenjima, nedvosmisleno, povezuje zločin sa projektom koji je bio plebiscitarno podržan za vreme Miloševićevog režima.

Kakva je intelektualna scena u Srbiji u svetlu samopreispitivanja nedavne autoritarne prošlosti?

Jednom rečju, sasvim kratko, rekla bih: žalosna. Moglo bi se reći da u Srbiji, u ovom trenutku, istinskog suočavanja sa prošlošću nema (kao što nema ni suočavanja sa sopstvenom odgovornošću) i žalosno je što Srbija i dalje ostavlja utisak jedne potpune moralne ravnodušnosti. Stvari su ovde postavljene naopačke. Umesto u kontekstu moralne odgovornosti, političke odgovornosti pa, ako hoćete, i individualne odgovornosti, o Haškom tribunalu se, danas u Srbiji, razgovara isključivo u kontekstu novca, a moralna dimenzija u svemu tome potpuno se - i svesno i namerno - isključuje.

Zbog čega je u Srbiji i dalje nedovoljno prisutan interes za istraživanja kritičke istoriografije?

U vezi sa tim, stvar je daleko ozbiljnija, i rekla bih da tu postoji jedno sistematsko obeshrabrivanje, čak i gušenje pokušaja da se kritička istoriografija razvije i da se rezultati te kritičke istoriografije prezentuju 241

javnosti na adekvatan način. Jer, ovde se pisanje o prošlosti i dalje, nesmanjeno u odnosu na prethodno razdoblje (kada je historiografija postala oružje u rukama Miloševićeve ratne politike), razumeva kao jedno od važnih - ako ne i najvažnijih - ideoloških, političkih, čak i ratnih instrumenata.

Zbog čega su još uvek prisutna historiografska usmerenja koja pothranjuju stereotipne istorijske obrasce i mitove (kao što je onaj o “zlatnom dobu” demokratije u Srbiji 1903.-1914.)?

Ono što je u upotrebi tog mita danas posebno zanimljivo - i posebno opasno - jesu dve stvari. Prvo, da se pothranjuje jedna sasvim neosnovana teza da je uopšte moguće razviti parlamentarnu demokratiju i liberalizam u društvu koje je zaostalo - i čija je politička kultura, u velikoj meri, i dalje fundirana na ideji kolektivismu, egalitarizmu, monizmu i netolerancije prema drugom. Drugo, još opasnije jeste pothranjivanje iluzije da su militarizam i politička uloga vojske, u srpskom slučaju, nešto što ne sprečava razvitak liberalne demokratije.

Šta predstavlja najizazovnija područja istraživanja kritičke historiografije koja bi tematizovala kriminalnu prošlost Miloševićevog režima?

Srpska historiografija moraće da pokuša da pruži odgovor, da pokuša da istraži, sa jedne strane, najdublje uzroke rata i raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) i, sa druge strane, razloge za ekonomsko, moralno, političko i biološko propadanje Srbije. Ta kritička historiografija morala bi da pokuša da istraži gde su ti uzroci, gde je tu kontinuitet, gde je tu diskontinuitet - istinski, ukoliko ga ima - i, naravno, da se temeljnije zadrži na istorijskim pitanjima koja imaju svoju vertikalu tokom cele moderne istorije Srbije.

Andrej Nosov rođen je 1983. godine. Izvršni je direktor Inicijative mladih za ljudska prava iz Beograda. Njegove aktivnosti obuhvataju ohrabrivanje procesa suočavanja sa nedavnom prošlošću i tematizaciju uloge države u izvršenju i poricanju zločina kao i zaštitu žrtava diskriminacije. Koautor je nekoliko knjiga.

Prošlost kao kamen spoticanja

26.10.2004.

Izražena ksenofobija i još uvek prisutno poricanje istine o zločinačkoj prošlosti predstavljaju najvidljivije prepreke u procesu transformacije Srbije u demokratsku državu.

Šta predstavlja glavne izazove procesa tranzicije u demokratiju sa kojima se društvo u Srbiji danas suočava?

Mislim da je osnovna stvar u tome da se sistem mora očistiti, kako od onih najsitnijih podržavalaca Miloševićeve politike, tako i od onih krupnijih podržavalaca koji danas čine javnu scenu u Srbiji. Ako pogledate gde je taj kamen spoticanja, to je, zapravo, ta nedavna prošlost i odsustvo želje među političkim elitama, a samim tim i u čitavom društvu, da se promeni taj sistem. Mislim da se sve vrti oko toga, od onog segmenta saradnje sa Haškim tribunalim – pa, samim tim, i međunarodne pomoći – i, uopšte, jednog ozdravljenja ovog društva, pa sve do najsitnijih stvari.

Šta bi trebalo da sačinjava prioritete u procesu tranzicije?

Kao prvi prioritet, to je vraćanje dostojanstva žrtvama, a zatim, to je priznavanje činjenica u vezi sa ratnim zločinima. Kao drugo, to je proces otvaranja prema svetu i zatvaranja tih ksenofobičnih kutija. Kao treći, i najvažniji, segment, to je suočavanje sa sopstvenom istorijom. Građanima Srbije prêko je potrebno da se suoče sa sopstvenom istorijom, ali moramo da vidimo i za sadašnju političku elitu: šta je to Koštunica radio sa onim kalašnjikovim? On mora da kaže javnosti da li je tačno da je 2001. godine potpisao pravo na penziju Ratku Mladiću. Znači, naprosto da vidimo koje su to odluke koje je ova politička elita donela, a koje imaju za posledicu sadašnje stanje.

Na koje načine nevladine organizacije mogu uticati na transformaciju dominantnih politika u Srbiji?

Mislim da je Fond za humanitarno pravo pokazao šta je uloga nevladinih organizacija (koje deluju u oblasti zaštite ljudskih prava) na suđenju Saši Cvjetanu, koji je bio optužen - i osuđen - za ubistvo četrnaest albanskih civila i ranjavanje njih petoro, uglavnom dece i žena. Ta organizacija pokazala je da, uz jak pritisak, dobro istraživanje, kao i dokumentovanje prošlosti, suđenja za ratne zločine mogu funkcionisati. Ova organizacija učinila je da, barem na ovom slučaju, državne institucije profunkcionišu. Pored toga, ovde je većina nevladinih organizacija pogrešno postavila svoju ulogu, zato što većina tih organizacija vidi sebe kao političke lidere, a ja mislim da to nije dobra stvar jer nevladin sektor treba da bude kritička javnost koja treba da reaguje, na primer, na pojavu kao što je aktuelni ministar pravde Zoran Stojković.

Zbog čega političke elite u Srbiji uporno odbijaju da ohrabre započinjanje procesa suočavanja sa zločinačkom prošlošću?

Prvo, ti političari plaše se, a taj strah povezan je sa javnim mnenjem. Ključ je, zapravo, u jednom hrabrom političaru, ako ga budemo imali: ja ga, za sada, ne vidim. Možda to ne bi trebalo da bude jedan političar, već njih deset - ili petnaest - koji će javno reći: mi smo, odnosno: ova država, slala je municiju da se četrdeset četiri meseca granatira Sarajevo, ova država je učestvovala u 'tome, tome i tome'. Ja ne vidim ko to može ovde da uradi - ovde ne postoji zrela politička elita. A bez toga da, na primer, Sreten Lukić ode u Hag - a ne da ga molimo da ode u Hag! - ova država ne može napredovati.

Desanka Radunović rođena je 1950. godine. Profesorka je na Matematičkom fakultetu u Beogradu. Njeno delovanje usmereno je na reformu obrazovanja na svim nivoima, kroz aktivnosti u nevladinim organizacijama Reformski obrazovni krugovi i Alternativna akademska obrazovna mreža (AAOM), kao i učesćem u projektima Zajednice prirodnomatematičkih fakulteta Srbije. Autorka je šest knjiga i oko šezdeset studija. Bila je predsednica Prosvetnog saveta Srbije (2001.-2004.).

Modernizacija obrazovnog sistema u Srbiji

27.10.2004.

Srbija je nepismeno društvo koje, u poslednjih pedeset godina, nije imalo nijednu ozbiljnu obrazovnu reformu.

Kakav je sadašnji obrazovni sistem u Srbiji?

Naš obrazovni sistem jeste zastareo, siromašan, sa krajnje nemotivisanim učesnicima (kako učenicima tako i profesorima) u obrazovnom procesu. Imajući u vidu činjenice da ovo doba jeste doba tehnološke revolucije, koja donosi nove konceptijske promene, i da se celokupno društvo, sve više, oslanja na informatičke standarde, moramo shvatiti da to - nužno - znači i promene u obrazovanju. Te promene događaju se, čak, i u društvima koja su mnogo razvijenija od Srbije, tako da je lako zaključiti zbog čega je transformacija obrazovnog sistema bitna - posebno za društva kao što je Srbija, u kojima bi obrazovne reforme trebalo da donesu, na prvom mestu, ekonomski napredak.

Sa kakvim se izazovima suočava obrazovni sistem?

Veliki problem sadašnjeg obrazovanja jeste to što nedostaje učenje o principima civilnog društva. Deca moraju da shvate šta znači demokratsko društvo. U tom obrazovnom segmentu, škole u Srbiji nisu uradile puno, a, uz to, u školama nedostaju i posebno bitni segmenti iz oblasti estetskog i etičkog.

Šta predstavlja glavne ograničavajuće činioce u profilisanju takvog sistema obrazovanja koji bi zadovoljio standarde upotrebljivosti, efikasnosti i kompetitivnosti?

Pre svega, glavni ograničavajući činioc jeste nedostatak političke volje. Kada govorim o domenu obrazovanja, za jedan tako ogroman - i tako važan - sistem koji uključuje jako veliki broj učesnika, najveće probleme čine radikalni zaokreti i to svake druge ili četvrte godine. Ta stalna suprotna kretanja smatram katastrofalnim za obrazovanje u Srbiji. Da bi se nešto smisljeno moglo uraditi, mora se – pre svega - napraviti dogovor između svih relevantnih političkih stranaka o tome šta se želi postići obrazovanjem. Pošto se ovde svi zaklinju u Evropu, onda tu nema mnogo prostora za različite opcije. Ako kažemo da hoćemo u Evropu, onda su tu dominantna pravila koja važe u Evropskoj uniji, pravila koja treba da poštujuemo i to treba da bude okvir strategije modernog obrazovanja i da se svaka buduća vlada, ona koja dođe, obaveže da će to da poštuje.

Šta bi trebalo učiniti kako bi obrazovanje u novim tehnologijama postalo glavni tok obrazovnog procesa?

U suštini, mi smo nepismeno i neobrazovano društvo i nama je obrazovanje, bilo koje vrste, potrebno. Jednostavno, tu treba pogledati prakse razvijenih zemalja u svetu i to nije problem. Problem je u našim glavama – da, konačno, neke stvari shvatimo ozbiljno i da znamo šta hoćemo da postignemo. Ipak, pretpostavka za modernizaciju jeste definisanje strategije obrazovanja, a, potom, obezbeđivanje novca za te procese i obezbeđivanje podrške od strane onih koji su neposredni realizatori tog procesa. Nužno je da ti ljudi (a tu, na prvom mestu, mislim na profesore) prihvate taj koncept i da se, onda, on realizuje u što kraćem roku i na najbolji mogući način.

Mladen Lazić rođen je 1950. godine. Profesor je na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Autor je (ili priređivač) desetak knjiga i oko sto akademskih tekstova. Kao sociolog, bavi se proučavanjem društvenih promena, društvene stratifikacije, ekonomskih i političkih elita kao i društva Srbije u post-socijalističkoj transformaciji. Rukovodio je velikim brojem empirijskih socioloških istraživanja, posvećenih klasnim i vrednosnim promenama u bivšoj Jugoslaviji i u Srbiji, usmeravajući svoj naučni interes naročito na proces promena elita.

Nasleđe i kolektivistički obrasci

28.10.2004.

Srbija već dramatično kasni u temeljnim promenama vrednosnih obrazaca, a za to kašnjenje najodgovorniji su upravo političari koji su, do sada, pokazali fatalnu nezrelost i neodgovornost.

Šta karakteriše srbijansku javnu scenu u periodu tranzicije ka demokratiji?

Opštu sliku, za koju mislim da je univerzalno i prihvaćena, kada je reč o opisu javne scene, mogla bi izraziti reč 'kakofonija'. Znači: sve političke i vrednosne tendencije, sve političke opcije, sve na javnoj sceni prisutno je na potpuno neizdiferenciran način. To znači da je javna scena nestrukturisana. Sa druge strane, u celom tom galimatijasu svih mogućih stanovišta, ono što još karakteriše veliku većinu aktera na javnoj sceni jeste - neodgovornost. Dakle, neodgovornost prema čitaocima, slušaocima i prema celokupnoj publici, ali i neodgovornost prema emitentima poruke i neodgovornost prema vlastitim interesima. I onda, naravno, treba pomenuti i ono što je neizbežni pratilac svega toga, a to je neprofesionalnost koja, opet, obeležava sve aktere, od političkih i ekonomskih aktera pa sve do ljudi koji rade u medijima.

Zbog čega su među donosiocima odluka na javnoj sceni i dalje dominantni kolektivistički obrasci razmišljanja koji onemogućavaju modernizaciju društva i njegovo raslojavanje?

Razlozi su, sa jedne strane, u nasleđu, a, sa druge strane, u reakciji na savremena zbivanja. To je ono što učvršćuje, a ne samo ono što podržava, kolektivističke obrasce, a, onda, u kombinaciji sa tim, politički akteri - čiji je osnovni smisao delovanja trenutno osvarenje rezultata – svoje ciljeve najlakše mogu da ostvare kroz dominantne obrasce. Zbog toga oni i nastavljaju, u svrhu sopstvenih političkih promocija, da koriste te kolektivističke obrasce i tako ih, dodatno, učvršćuju. Dakle, to je jedan krug koji se, stalno, zatvara sâm unutar sebe i stalno se samoreprodukuje, i iz tog kruga izuzetno je teško izaći.

Na koje je načine moguće ohrabriti procese suočavanja sa zločinačkom prošlošću Miloševićevog režima?

Ono što, zasigurno, neće pomoći jeste ukazivanje na stvari kao na incidente. Treba, na neki način, da onaj legitimni deo inteligencije - koji nije mali, ali je pasivan - postane mnogo aktivniji i da, javno, raskrinka onaj drugi deo inteligencije koji koristi - ne samo pogrešno shvaćen nego i zločinački shvaćen - nacionalni interes i nacionalizam u korist sopstvene promocije. Dakle, ljudi kojima su jasni procesi koji se zbivaju, morali bi u javnosti da budu daleko agresivniji ali oni, obično, nisu takvi i to je ono što je hendikep. A, evo još nešto, rečeno o ovoj temi na drugačiji način - svakog čoveka treba pogledati u lice i reći mu: Da li znaš šta znači činjenica da je u Srebrenici sedam hiljada ljudi pobijeno na jednom mestu i da su to uradili ljudi u koje se velika većina stanovništva u Srbiji još uvek zaklinje? Kakve to moralne posledice nosi?

Ranko Bugarski rođen je 1933. godine. Profesor je engleskog jezika i opšte lingvistike na Filološkom fakultetu u Beogradu.

Predavao je na mnogim međunarodnim univerzitetima. Njegova profesionalna interesovanja obuhvataju anglistiku, opštu i primenjenu lingvistiku kao i sociolingvistiku. Autor je šesnaest knjiga i nekoliko desetina akademskih tekstova objavljenih u internacionalnim publikacijama. Bio je predsednik Evropskog lingvističkog društva. Član je Evropske akademije nauka i umetnosti iz Beča.

Dominantni lingvistički obrasci u javnom govoru

29.10.2004.

Za razliku od Miloševićevog režima, kada je govor mržnje bio monocentričan, danas je taj isti govor prisutan kao policentričan.

Koji su dominantni lingvistički obrasci u javnom govoru u Srbiji i na kakve trendove ti obrasci upućuju?

Prvo što se zapaža jeste velika raznovrsnost komunikacijskih obrazaca, odnosno, komunikacijskih postupaka i tipova diskursa. Ono što se, još, zapaža jeste da javni govor postaje sve agresivniji, i to je jedan loš pokazatelj. Kada govorimo o trendovima, onda se može reći da smo, sada, u jednom silaznom trendu, što se tiče kvaliteta javnog govora uopšte. Sada svako svakoga može da napada, opanjkava i vređa, bez ikakvih posledica. Zato je rezultat svega toga jedan javni diskurs koji je, u dobroj meri, prožet običnim verbalnim prostaklukom.

Zbog čega je govor mržnje, u vidu rasističkih teorija, ksenofobičnih izjava i antizapadnjačkih sentimenata, i dalje snažno prisutan u javnom govoru u Srbiji?

Bojim se da nije samo i dalje prisutan, nego da je sve prisutniji, a to ima veze, u konačnom izvodu, sa opštim političkim kretanjima Srbije. Svačega ima u toj kaši koja je sada izmešana. Puno stvari utiče na to: opšte nezadovoljstvo građana ekonomskom situacijom, zatim, strah mnogih političkih struktura od stvarne demokratije u društvu, kao i ostaci

Miloševićevog režima. To je znak da Srbija, trenutno, klizi u prošlost i kao da se hvata kontinuitet sa vladavinom Miloševića i Šešelja.

Vi ste i u parolama radnika zaposlenih u beogradskom C Marketu, koji su protestovali protiv privatizacije ove kompanije od strane slovenačkog Merkatora, jasno uočili i govor mržnje. Možete li navesti te primere?

'Nećemo da učimo slovenački.' – evo, to je već ksenofobija koju pominjete; 'Veći smo od vas', i, po meni najpogubnija, jeste parola: 'Pobijeni vojnici opominju', a to je aluzija na onaj, takozvani, 'desotodnevni rat' između jedinica nekadašnje Jugoslovenske narodne armije (JNA) i slovenačke teritorijalne odbrane. Iako je reč o ekonomskim transakcijama, ne govori se u toj terminologiji nego se smišljeno ide na najniže instinkte, na ksenofobiju, na šovinizam, na nacionalizam, samo što se još ratničke trube tu nisu čule.

Na koje je načine moguće unaprediti komunikaciju između aktera na javnoj sceni?

Ono što bi trebalo postići jeste, svakako, mirniji i tolerantniji javni diskurs. Jezik može da pomogne jedino ako se u većoj meri budu koristile njegove različite mogućnosti, a korišćenje različitih jezičkih mogućnosti podrazumeva i povišen stepen tolerancije kod ljudi koji se služe tim jezikom u javnosti. Prema tome, ključna reč ovde jeste 'tolerancija', ali to nije samo podnošenje različitosti, nego aktivno izlaženje u susret razlikama i drugačijem mišljenju, ili izlaženje u susret dijalogu. Ipak, do korenitih promena može doći jedino smirivanjem i kontrolisanjem političke situacije.

Nada Korac rođena je 1950. godine. Profesor je psihologije na Univerzitetima u Beogradu i Novom Sadu. Njena profesionalna interesovanja usredsređena su na odnos prava deteta, građanskog vaspitanja i medija u kontekstu medijskog obrazovanja i slike deteta u medijima. Bavi se istraživanjem dečjeg razumevanja medijskih poruka. Autorka je dve naučne studije, nekoliko akademskih tekstova u koautorskim izdanjima, nekoliko desetina članaka u časopisima i jedne knjige za decu. Prevela je tri knjige sa engleskog jezika.

Transformacija obrazovnog sistema

16.11.2004.

Reforme u obrazovanju biće još teže izvesti nego reforme u vojsci i policiji.

Kakav je sadržaj sadašnjih obrazovnih politika u Srbiji i sa kakvim se preprekama suočavaju napori za njihovom modernizacijom?

Neke prave obrazovne politike, za sada, nema. Došao je novi ministar obrazovanja, Slobodan Vuksanović iz Demokratske stranke Srbije (DSS), ali ja nemam utisak da on išta ozbiljno zna o obrazovanju. Ovaj novi ministar ima ekipu saradnika iz prethodnog ministarstva, a, pritom, ima i neke, po mojim informacijama nove, ljude koje dovodi i ja na osnovu toga nisam mnogo optimistična. Ja, čak, i ne nazirem, u ovom trenutku, nešto što bi moglo ličiti na obrazovnu politiku. To bi, ujedno, mogao biti i odgovor na drugi deo vašeg pitanja koji se odnosi na to šta bi mogle biti prepreke u procesu modernizacije. Upravo je to prepreka, upravo to da obrazovne politike nema niti se ona, uopšte, nazire.

Na koje bi načine sadašnji obrazovni sistem trebalo da se transformiše kako bi obrazovao ljude za postindustrijsko informaciono društvo koje se zasniva na intelektualnom kapitalu, naukama i znanju?

Ako želimo da ljude obrazujemo za savremeno društvo, prvo: ne treba da ih učimo činjenicama - nikada ih nećemo naučiti svim činjenicama, jer se one, iz dana u dan, sve više multiplikuju; znači, umesto toga, obrazovanje kod učenika mora da razvija, podstiče i podržava strategije za razumevanje onoga sa čime se učenik suočava. Obično rečeno, učenike škola mora da

nauči da misle. Dođu vam ljudi na televiziju koji znaju sve o muškarcima i ženama, znaju sve o Srbima, znaju sve o Kinezima i Francuzima, ne čujete ni voditelja koji pita: 'A odakle vi to sve znate?'. E, to je ono što se u našoj školi ne uči, to, da se pita: 'A odakle to znaš? Kako si to zaključio? Kakvi su tvoji podaci? Hajde da vidimo podatke'. To je ono što škola decu ne uči, a to bi svako dete, pre svega, škola trebalo da nauči.

Da li u Srbiji postoje dovoljni resursi, u personalu i idejama, koji bi bili u stanju da zapušteno i neefikasno obrazovanje dinamizuju i unaprede?

Ja ne verujem da personala ima u dovoljnom broju, ali sam sigurna da ga, ipak, ima. Ono što je problem sa tim personalom jeste to da je sada, kao Pepeljuga, gurnut u stranu i, jednostavno, nema šansu da se iskaže. Ja ne verujem da u našoj zemlji ima manje tih kompetentnih i veoma dragocenih ljudi nego negde drugde, ali znam da im je teže. Ova prosečna, ili lošija, većina stalno ih sklanja u stranu, ako ih već i ne maltretira i izlaže raznim teškoćama.

Kakvi su resursi u idejama?

Postoji jedan broj značajnih i kvalitetnih ideja, ali te ideje vrlo se teško probijaju.

Da li to znači da uskoro neće doći do unapređenja obrazovanja u Srbiji ?

Da, na žalost, to je moje mišljenje.

Biserka Rajčić rođena je 1940. godine. Prevodilac je sa poljskog, ruskog, češkog, slovačkog i bugarskog jezika. Članica je Udruženja književnih prevodilaca Srbije i Srpskog PEN centra. Njen prevodilački rad naročito je usredsređen na prevođenje savremene poljske poezije kao i eseja pisanih na poljskom jeziku. Među mnogobrojne autore koje je prevodila spadaju Vislava Šimborska (Wisława Szymborska), Tadeuš Ruževič (Tadeusz Różewicz), Eva Lipska (Ewa Lipska), Julija Hartvig (Julia Hartwig), Eva Zonenberg (Ewa Sonnenberg), Erik Ostrowski (Eric Ostrowski). Napisala je tri knjige a prevela je pedeset dve knjige. Bavi se proučavanjem književnosti i kultura slovenskih naroda.

Društvo netolerancije

17.11.2004.

Srpska kultura ispunjena je nacionalizmom i zbog toga ne uspeva da komunicira sa svetom, a jedini vidljivi pomaci vezani su za pojedinačno angažovanje malog broja ljudi.

Šta karakteriše kulturu u Srbiji danas?

Situacija u kulturi danas veoma je posebna, naročito ako se upoređuje sa susednim zemljama, to jest zemljama bivšeg komunističkog bloka. U poređenju sa tim prostorima, mi smo konzervativna zemlja, i, već dugo, jedna zatvorena zemlja. Ono što se posebno rđavo odražava na kulturu, to je gledanje samo vlastitih interesa, a ne nekih opštih interesa. Kultura, upravo, zahteva tolerantnost kako bi mogla da se razvija i da komunicira sa svetom. Toga kod nas nema. Mi smo, ma koliko se sa tim ne slagali, jedna prilično netolerantna zemlja i to prema susedima, drugim religijama i prema drugačijim kulturama.

Koje kulturne obrasce smatrate dominantnim?

Dominantni kulturni obrasci svode se na isticanje 'pravoslavlja', 'srpstva', 'porodice'. Sve su to vrlo značajne vrednosti, i svuda su to vrednosti, međutim, ne možete u ime tih vrednosti da radite na štetu drugih, a ovde se upravo to radi.

Kako se to može promeniti?

Država bi morala da, u osnovi, izmeni svoje reagovanje na kulturu i da se ne meša u kulturne politike na način na koji se mešala. Ona je davala novac, ali, u isto vreme, obavezivala je na određeno ponašanje. Znači, vodila je narod u totalitarizam i te odlike totalitarizma ja vidim i danas.

Šta bi trebalo da sačinjava korpus različitih politika kako bi proces tranzicije u demokratiju bio bespovratan?

Jedna od vrlo bitnih stvari, za učešće u svetu i za postojanje u Evropi, jeste decentralizacija. Mi živimo u jednom centralizovanom društvu i neophodna je veća tolerancija. Pošto smo višenacionalna, višereligijska, višejezična i višekulturna zajednica, trebalo bi da se mnogo veća pažnja posveti decentralizaciji i da se više novca uloži u razvoj projekata za povećanje stepena tolerancije. Ključni problemi u Srbiji jesu sistemskog karaktera i ja ne vidim da se oni rešavaju.

Zbog čega organizovano društvo u Srbiji uporno odbija da započne proces suočavanja sa kriminalnom prošlašću?

To je pitanje ketmana u ponašanju i političara i intelektualaca. Enormna kriminalizacija društva, tako otvorena i u tolikim razmerama - koja je nastupila u vreme Miloševića - dovela je do tog dvostrukog ponašanja i do privida koji je stvari prikazivao drugačijima nego što su one zaista bile. Eto, odatle je ta primena ketmana, koju je, još početkom pedesetih, u vreme nastajanja komunizma u Poljskoj, dobro zapazio Czesław Miłosz. Ovde je, na žalaost, taj ketman ostao, a to znači da jedno govorite, drugo mislite, a treće radite. To se upravo ovde događa.

Dragana Nikolić-Solomon rođena je 1962. godine. Novinarsku karijeru započela je na početku sukoba koji su doveli do raspada bivše Jugoslavije. Radila je za nekoliko izraelskih medija kao i za mnogobrojne dokumentarne i informativne programe britanske medijske kompanije BBC. Sarađivala je 1998. godine u osmišljavanju i organizaciji međunarodne konferencije o korenima etničkog nasilja u bivšoj Jugoslaviji. Za Institut za izveštavanje o ratu i miru (IWPR) počela je da radi 2001. godine, uređujući članke u projektu Balkan Crisis Report i pišući analitičke i istraživačke tekstove. Od novembra 2003. godine živi u Beogradu. Do 2007. bila je direktorka regionalne medijske organizacije Balkanska istraživačka mreža (BIRN). Danas ja šef Odeljenja za medije misije OEBS u Srbiji.

Najgore je ćutati

22.11 2004.

Istraživanje tema iz oblasti ratnih zločina i organizovanog kriminala predstavlja veliku opasnost za ličnu bezbednost novinara u Srbiji i Crnoj Gori koji se tim temama bave.

Kakva je medijska scena u Srbiji danas?

Vidim da se srpski mediji, isto kao hrvatski, albanski ili bosanski, suočavaju sa jednom potrebom da se neke stvari iz oblasti medija regulišu, i da počnu da se primenjuju. Pre svega, to se odnosi na Zakon o kleveti, ali u medijima, istovremeno, treba da se stvori takva atmosfera da novinari mogu da pišu, ali o stvarima koje mogu da dokažu, a ne o stvarima o kojima govori čaršija. Mislim da je u srpskim medijima naročito, što je veoma tužno u ovom trenutku, prisutna jedna blokada prema radu Haškog tribunala. Imamo medije koji, vrlo često, prenose nekorektno naslove u pogledu rada Haškog tribunala, jer pitanje Haga jeste evropsko pitanje i ova zemlja neće imati budućnosti ukoliko se ne suoči sa prošlošću.

Pored toga, šta još predstavlja problem u srbijanskim medijima?

Jan od problema jeste i nepostojanje transparentnosti. Znači, mi ne znamo ko sedi u upravnim odborima raznih medija i ko je, zapravo, vlasnik nekog medija. To je jedna stvar koja mora da se raščisti.

Zašto u Srbiji, još uvek, nisu uspostavljeni standardi istraživačkog novinarstva?

Novine u Srbiji nemaju novaca za pravo istraživačko novinarstvo koje zahteva vreme, ogromno strpljenje i pristup informacijama i opredeljuju se za neke kraće radove koje zovu istraživačkim novinarstvom, ali ti radovi nisu dovedeni do kraja.

Šta je potrebno učiniti kako bi upražnjavanje profesionalnih novinarskih standarda u Srbiji bilo unapređeno?

Uopšte, na Balkanu ima mnogo teoretisanja, a malo prakse. Ako govorimo o 'profesionalnim novinarskim standardima', na šta, konkretno, mislimo? Da li je stvar u tome da mi sprovodimo zakone? Da li će sami zakoni dovesti do poboljšanja tekstova? Ja u to ne verujem. Do toga će se doći samo jednom praksom i regulativom. To znači: novinar može da piše o čemu god želi ukoliko to može da dokaže, ukoliko za to - o čemu piše - postoji 'papir' i ukoliko je novinar odgovoran. A to, da novinari uzimaju pojedince i da ih blate samo zato što to hoće neko, ili zato što je to čuo u kafani, nije način da se dođe do nekog profesionalnog teksta.

Vi kažete da ste zbog ugrožene bezbednosti svojih novinara čak tri istraživačka projekta u Crnoj Gori morali da obustavite.

U jednom slučaju, svedok koji je razgovarao sa našom novinarkom ubijen je tog popodneva, nakon što je sa njom razgovarao, a i novinarka je bila pod direktnom pretnjom i morali smo da zaustavimo taj istraživački projekat. Dakle, što je društvo zatvorenije, to je novinarima teže da rade.

Koji su najdelotvorniji načini zaštite novinara u susretu sa pritiscima političkih elita ili kriminalnog podzemlja čiji je cilj neobelodanjivanje istine?

U kancelarijama Instituta za izveštavanje o ratu i miru (IWPR), često smo bili u prilici da naši novinari iz Srbije, Albanije i sa Kosova budu izloženi direktnim pritiscima organizovanih grupa koje ih zovu telefonom i prete njihovim porodicama. U takvim situacijama najgore je ćutati. Prva stvar koju treba uraditi jeste obelodanjivanje te pretnje i, na neki način, treba pokušati da se stvori podrška ne samo na lokalnom, već i na međunarodnom nivou, dakle: potrebno je internacionalizovati taj problem. U tom smislu, ambasade u Beogradu i, naravno kancelarija OEBS, može biti od velike podrške i pomoći novinaru.

Biljana Kovačević-Vučo rođena je 1952. godine. Kao advokat i stručnjak za ljudska prava i krivično pravo, objavila je nekoliko stručnih studija. Predsednica je (i jedan od osnivača) Komiteta pravnika za ljudska prava iz Beograda. Njena profesionalna karijera obuhvatala je slučajeve koji su se odnosili na probleme izbeglica, državljanstva i pristupa informacijama kao i na pitanja naučnih sloboda, slobode izražavanja i seksualnog uznemiravanja. Jedna je od osnivača nekoliko navladinih organizacija u Srbiji. Bila je generalni sekretar Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji (1994.-1997.). Urednica je (ili koautor) pet knjiga o etničkom čišćenju, pravu na prigovor savesti i intelektualnoj svojini kao i autorka nekolikodesetina članaka.

Pretpolitički život

24.11.2004.

Za razliku od drugih zemalja u tranziciji u kojima je otvaranje tajnih dosijea bilo povezano samo sa lustracijom, u Srbiji to pitanje je dodatno povezano i sa ratnim zločinima, i zato postoje veliki otpori da se ti dosijei otvore.

Kakvo je stanje ljudskih prava u Srbiji danas?

Stanje ljudskih prava gore je nego što smo to očekivali. Ono je haotično i nedefinisano. Ne možemo da govorimo o stanju ljudskih prava u jednoj zemlji u kojoj baš ni jedna institucija nije postigla tu vrstu stabilnosti da je odvojena od dnevopolitičkog uticaja partija na vlasti. U situaciji potpune pravne nesigurnosti i jedne nesigurnosti koja raste u pogledu nasilja u svakodnevnom životu i regeneracije mafije, teško da možemo da govorimo o stanju na polju ljudskih prava. Možemo govoriti samo o jednom pretpolitičkom životu u Srbiji koji se, ponovo, vratio unazad.

U kojim su oblastima ljudska prava najugroženija?

Pre svega, u oblasti bezbednosti. Bezbednost je ono što nas u ovom trenutku najviše brine, a iz tog nebezbednog okruženja proizilaze i osnovna kršenja ljudskih prava. Mogu da kažem da je to osnovni izvor kršenja ljudskih prava kod nas, znači: nezakonita prislušivanja, nezakonita praćenja,

nova politizacija službi državne bezbednosti, kao i surove stvari koje se dešavaju u vojsci.

Komitet pravnika za ljudska prava sačinio je Predlog zakona o otvaranju dosijea tajne policije. Šta taj predlog zakona sadrži?

Predvideli smo kaznene odredbe, da se to ne bi svelo na puku deklaraciju, čak smo predvideli i krivičnu odgovornost i predvideli smo i formiranje jedne komisije – koja bi bila sastavljena po preciznim kriterijumima i koja bi bila garant nezavisnosti u otvaranju dosijea i sprečavanju manipulacija. Zakon o otvaranju tajnih dosijea, na prvom mestu, treba da demontira službe bezbednosti.

Koji su ciljevi njegove primene?

Cilj jeste upravo to da se saznaju doušnici i otkriju imena ljudi koji su bili saučesnici u zločinima i da se otkriju, konačno, sva nerasvetljena ubistva. Jasno je da je veliki broj tajnih dokumenata uništen, i pred nama je jedan veoma težak posao rekonstrukcije, ali to ne znači da je rekonstrukcija nemoguća. Osnovni cilj je, zapravo, raskid sa prošlošću i raskid, pre svega, sa Miloševićevim režimom.

Zbog čega se zvaničnici vlasti u Srbiji i dalje opiru demontaži službi bezbednosti?

Moram da kažem da je to jedno vrednosno pitanje, a, samim tim, i demokratsko pitanje, i, opet u vezi sa tim, to je i pitanje ljudskih prava. Ovde postoji jedna svojevrsna inverzija vrednosnog sistema i ovoj vlasti ne odgovara da se demontiraju Miloševićeve službe bezbednosti, ne samo zato da bi oni imali silu - ili polugu moći - u svojim rukama, nego im ta demontaža ni ideološki ne odgovara, zbog toga što ni oni sâmi tu nisu čisti.

Kako je tranzicija Srbije u demokratiju uopšte moguća bez te demontaže?

Nemoguće je izvesti tranziciju - nju je, zaista, nemoguće izvesti. To je jalov pokušaj i mislim da ne može da se krene putem tranzicije dok se ne otvore dosijea službi bezbednosti. Znači, to je onaj preduslov bez koga je sve ostalo šminka na neokupano telo.

Milan Vukomanović rođen je 1960. godine. Profesor je sociologije religije na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Oblasti njegovog naučnog interesovanja obuhvataju istoriju hrišćanstva i islama, mirovne studije i međureligijski dijalog. Jedan je od osnivača Fonda Centar za demokratiju kao i Centra za istraživanja religije Beogradske otvorene škole (CIREL-BOŠ). Predavač je u Beogradskoj otvorenoj školi, školi Politeia i na Mirovnim studijama Grupe MOST. Autor je pet monografija. Priredio je šest knjiga i napisao je oko sto dvadeset naučnih radova.

Klerikalizacija društva u Srbiji

25.11.2004.

Uporno nastojanje zvaničnika Srpske pravoslavne crkve da pravoslavlje proglasi državnom religijom, ozbiljno ugrožava religijske slobode i razvoj demokratije u Srbiji.

Kakva je javna scena u Srbiji danas u svetlu klerikalizacije državnih institucija?

Rekao bih da se taj program desekularizacije može pratiti u nekoliko državnih institucija, znači: imamo školu ili obrazovanje, imamo odnos između crkve i vojske, imamo zakonodavstvo (i taj odnos ogleda se kroz predložene zakone o verskim slobodama i verskim organizacijama), i, najzad, imamo i neku vrstu 'úpada' u političku sferu, ali to se dešava mnogo agresivnije nego što je to bio slučaj ranije.

Koji biste primer tog 'úpada' mogli da navedete?

To je ovaj slučaj oko izbora na Kosovu i jedne, do sada neviđene, intervencije crkve, i to sa najvišeg nivoa, dakle, od strane Arhijerejskog sinoda, samog patrijarha, kao i vladike Artemija. Ta vrsta pritiska na Vladu Srbije i na funkciju predsednika jeste jedan direktan pokušaj mešanja u politički i državni sektor i to je jedna nova faza u dosadašnjem istorijatu crkve i države. U svakom slučaju, tu se nazire nekoliko stvari koje predstavljaju pretnju za dalji razvoj demokratije i civilnog društva u Srbiji.

Kakve posledice ta klerikalizacija društva može imati po razvoj demokratije?

Imate otpor sekularizaciji, imate otpor demokratizaciji, zatim, otpor prema Evropi koji se manifestuje kroz antievropski diskurs - koji možemo pratiti od vladike Nikolaja Velimirovića pa sve do vladike Atanasija Jevtića. Imamo oštru kritiku i satanizaciju civilnog društva i organizacijā civilnog društva, nevladinih organizacija, naročito onih koje se bave zaštitom ljudskih prava. Uz to, imamo diskriminaciju i progon malih verskih zajednica koje su, takođe, elemenat religijskog pluralizma u ovom društvu. Na kraju, imamo jedno opredeljivanje za monistički obrazac koji snažno podseća na vreme komunizma i, bez obzira na žestoku kritiku - od strane crkvenih krugova - tog komunističkog perioda, čini mi se da se tu ponavlja jedan autoritarni obrazac i model, samo je ideologija drugačija.

Da li su motivi sadašnje simbioze velikodostojnika Srpske pravoslavne crkve i donosilaca odluka u Vladi Srbije isključivo religiozni ili je motivacija svetovne prirode?

Rekao bih: i jedno i drugo. Sada vidimo, sa jedne strane, taj antievropski diskurs u crkvenim krugovima, a vidimo i jedno, praktično, antievropsko ponašanje političara u novoj vladi. Sa druge strane, Evropa se odavno okrenula od svog monističkog nasleđa, ali, čini mi se da to, ovde, nije dovoljno jasno ni u crkvenim ni u političkim krugovima.

Zbog čega se velikodostojnici Srpske pravoslavne crkve nikada aktivno nisu suprotstavili Miloševićevim ratnim politikama?

Ne zaboravimo da se Crkva dosta širokogrudo odnosila prema nekim ljudima iz Srbije i Republike Srpske koji su pod sumnjom i teretom ozbiljnih ratnih zločina i kriminala koji je počinjen tokom toga rata. Mislim da bi početak tog preispitivanja trebalo da započne od sāme institucije crkve i da se vidi zašto ona nije ništa učinila da se ti zločini - i ti ljudi - osude, nego, u izvesnim slučajevima, ti ljudi imaju i ulogu nacionalnih heroja kod predstavnika crkve.

Nebojša Bugarinović rođen je 1963. godine. Dopisnik je Radija Slobodna Evropa. Od početka 2004. godine do 2006. godine bio je predsjednik Nezavisnog udruženja novinara Srbije (NUNS). Bavi se političkom scenom u Srbiji i istraživanjem društvenih fenomena. Autor je jedne knjige.

Kontrola nad medijima – ekonomija smenjuje politiku

15.12.2004.

Privatizacija lokalnih medija u Srbiji, koja bi trebalo da se završi do kraja 2005. godine, predstavljaće najveći izazov za profesionalizaciju medijskih politika u periodu tranzicije ka demokratiji.

Kakva je medijska scena u Srbiji?

Mislim da bi reč 'haos' mogla, najlakše, da opiše situaciju u srbijanskim medijima danas. Taj haos podjednako je izazvan, kako nesnalaženjem samih medija u eri novih tehnoloških revolucija, tako i činjenicom da zakonska politika u sferi medija još uvek nije dovršena, pogotovo u oblasti elektronskih medija. Pored toga, internet novinarstvo - ono profesionalno, kvalitetno i raznovrsno - u Srbiji je još uvek u povelju i edukacija u tom polju moraće da bude primarni cilj svih onih koji nameravaju da u budućnosti opstanu na tržištu.

Sa kakvim se preprekama danas suočavaju autonomni mediji u Srbiji?

Jedna od glavnih činjenica jeste to da se pokušaji kontrole nad medijskim prostorom pomeraju iz sfere politike u sferu ekonomije i krupnog kapitala. U tom smislu, postoje sve izraženije aspiracije tih ljudi da svoju finansijsku vlast učvrste stvaranjem što jačeg medijskog *poola* oko sebe, koji bi im služio za promovisanje sopstvenih ideja i zaštitu kapitala. To je jedna od najvećih prepreka.

Na koje je načine moguće unaprediti profesionalne standarde i medijsku autonomiju u situaciji u kojoj su medijski saputnici Miloševićevog režima i dalje prisutni na javnoj sceni?

Najvažnija stvar jeste edukacija. Ta edukacija mora da se osavremeni, kako za buduće novinare (a tu mislim na osavremenjavanje fakultetskih programa na Univerzitetu), tako i za sâme profesionalne novinare. Mi kao udruženje organizujemo dosta ozbiljne treninge koji se odnose, prvenstveno, na one novinare koji nisu početnici.

Kakvi su izgledi da kampanja Nezavisnog udruženja novinara Srbije – u kojoj se ponovo isistira na otkrivanju ubica Slavka Ćuruvije i Milana Pantića – izvrši pritisak na srbijansku policiju?

Naša kampanja uspela je da, ponovo, skrene pažnju javnosti na to bolno pitanje koje prati novinarsku profesiju u Srbiji. Jedna stvar je svakako neophodna, a to je da se do istine dođe kad-tad. Jer, strašna se poruka šalje činjenicom da su dva novinara ubijena i da se i posle tri godine, odnosno, posle pet godina, ne znaju njihove ubice. Ta poruka jasna je i glasi: nemojte mnogo pričati jer može da vas 'proguta mrak', a mi znamo na koji način da vas eliminišemo i da ne odgovaramo za tako nešto.

Desimir Tošić rođen je 1920. godine. Za vreme okupacije bio je uhapšen od Gestapoa 1943. godine i transportovan na prinudni rad u Nemačku. Živeo je u emigraciji više od četrdeset pet godina, do septembra 1990. godine. Radio je u istraživačkim centrima u Francuskoj i Ujedinjenom Kraljevstvu, proučavajući pravne, političke i socio-ekonomske probleme.

Autor je dve knjige na francuskom jeziku i pet knjiga na srpskom jeziku. Bio je saradnik nekoliko časopisa iz Srbije i iz Crne Gore. U emigraciji uređivao je časopis Naša reč od 1958. do 1990. godine. Umro je 2008. godine.

Elite zarobljene u stereotipima

17.12.2004.

Srbija se nalazi u velikim lomovima, iz kojih neće moći da izađe sve dok na javnoj sceni - a posebno u crkvenim i političkim krugovima - ne dođe do pročišćenja.

Kakva je politička scena u Srbiji danas?

Situacija je složena. Više nego složena. Prosto ne znate na koju stranu da se okrenete. Ima problema koji su tipično naši, unutrašnji, kulturološki, politički, a, onda, tu postoje i međunarodni problemi. Srbija zavisi od međunarodne zajednice i ona je mnogo manje suverena nego što su to ostale zemlje, ali na rušenju svoje suverenosti radili smo sami.

Kakve su perspektive da Srbija bude profilisana kao demokratsko društvo?

Demokratija, kao gledište, u Srbiji nikada nije bila mnogo snažna, ali spreman sam da tvrdim da u Srbiji ima više demokratije nego što bismo stvarno trebali da je imamo, zato što su svi socijalni preduslovi - antidemokratski. U tome učestvuju i crkva, i intelektualci, i delovi Srpske akademija nauka i umetnosti i politički ljudi svojim ponašanjem. Ako gledate srbijanski parlament vi morate biti protiv 'demokratije', pošto to izgleda tako bedno i jadno.

Kakve bi politike trebalo da zastupaju političke elite u Srbiji?

Kada govorim o političkim elitama, mislim da je glavni problem u stereotipima koje ona zastupa. Elita mora da se oslobodi tih stereotipa. Ta lamentacija, u stilu: 'Mi smo dali sve Evropi, a šta Evropa nama daje?' – to je takav niz nekompetentnih osoba koje postoje i u crkvi i u vlasti i u opoziciji. Dakle, u politiku mora da se uvuče neki ozbiljniji duh i da se počne raspravljati o konkretnim stvarima, pošto u Srbiji postoje neka konkretna pitanja, kao što su Hag ili pitanje zločina, a to su sve krupna pitanja.

Da li u Srbiji postoje resursi za formiranje civilnog društva?

Mislim da je resursa vrlo malo. Kada govorimo o tom pitanju, mora se imati na umu činjenica da u Srbiji postoji jedna velika revolucionarna promena, još od 1945. godine, a to je restrukturacija stanovništva u Srbiji. Mi imamo jedno prigradsko stanovništvo, najviše naseljeno u Kraljevu, Kragujevcu, Beogradu, Zemunu - koje je smrt za demokratiju i smrt za naše kretanje ka realizmu. I sada je pitanje: kako i sa kojim sredstvima mi da počnemo to stanovništvo da razuveravamo da je njegova ekstremistička politika pogrešna i da je usmerena protiv svih nas, ali i da ide i protiv njega samog. Mi smo izgubili klase koje bi mogle da budu resursi za formiranje civilnog društva. Zapravo, Srbija je danas jedno besklasno društvo i to je veliki nedostatak. Zatim, tu je i problem neškolovanih ljudi, a to je posebno pitanje. Mi smo slabi i moramo da uvidimo naše slabosti, a ne da tvrdimo da smo mi najintelektualniji i najgenijalniji. Potrebno je da taj svoj stav promenimo.

Stevan Lilić rođen je 1948. godine. Profesor je Pravnog fakulteta u Beogradu. Stručnjak je za upravno pravo, pravnu informatiku i zaštitu privatnosti u kompjuterizovanim službenim evidencijama. Bio je gostujući profesor na sedam univerziteta u Evropi i Sjedinjenim Državama, a gostujući istraživač na četiri svetska univerziteta. Autor je dvanaest knjiga ili monografija i nekoliko stotina članaka i eseja na temu upravnog i ustavnog prava, ljudskih prava i zaštite privatnosti. Urednik je nekoliko stručnih časopisa i rukovodilac nekoliko projekata iz oblasti prava. Član je (ili osnivač) osam profesionalnih udruženja ili nevladinih organizacija.

Usklađivanje pravnog sistema sa zakonodavstvom Evropske unije

21.12.2004.

Jedan od ključnih problema, u okviru funkcionisanja pravnog sistema u Srbiji, jeste njegova zastarelost koja se ogleda u nemogućnosti da se savremeni informacioni tokovi slede.

U kojoj je meri pravni sistem u Srbiji moderan, efikasan i socijalno isplativ?

Naš pravni sistem, kao i naša pravna infrastruktura, arhaični su i nemaju dovoljan kapacitet da podnesu nove tokove koji se javljaju. Za to postoji više razloga. Naime, naša pravna doktrina polazi od prava kao jednog zatvorenog sistema, i tu ne postoji nijedan trag o modernim shvatanjima, o tome da je pravo jedan otvoreni sistem. Možda je najveći problem, koji se u Srbiji ne razume, taj da pravo može da postoji odvojeno od države. U ovom kontekstu, u Srbiji nedostaje jedna vrednosna komponenta, a to je komponenta pravde. U suštini, ovde se ne razlikuje pravo od pravde. Ono što bih još želeo da naglasim jeste to da međunarodno pravo u Srbiji predstavlja problematičnu granu prava, jer iza tog prava ne stoji 'država'.

Koje ključne prepreke i dalje blokiraju proces tranzicije ka demokratiji?

Jedna od prepreka jeste političko opredeljenje. Vladajući politički *establishment* u Srbiji promene shvata kao problem jer sa takvim promenama on ne može da opstane, dakle: tu postoji politički stav. Sa druge strane, postoji jako veliki problem u okviru pravne doktrine. Upravo pravnici, sa tim konceptom prava kao zatvorenim sistemom, predstavljaju glavnu prepreku.

Šta sve zahteva proces usklađivanja srbijanskog zakonodavstva sa zakonodavstvom Evropske unije u pogledu sačinjavanja modernih i efikasnih zakona?

Ovde su premise pogrešne i one se moraju redefinisati – kakva je uloga države i kakva je uloga zakonodavstva i pravnog sistema? Mi moramo da resetujemo naš vrednosni sistem i da vidimo koja je naša najviša vrednost. Ako pođemo od činjenice da je prema filozofiji demokratskog liberalizma najviša vrednost sloboda ljudi, onda je najviši društveni i opšti interes upravo to da svako realizuje svoj individualni interes. Dakle, to je naš najviši interes i zato je ideja ljudskih prava na prvom mestu.

Ukoliko su ljudska prava središnji element u vrednosnom sistemu informacionog društva XXI veka, na koji je način moguće unaprediti njihovu zaštitu u Srbiji, u kojoj političke prakse sve više nalikuju obrascima predinformacionog društva?

Mi naivno očekujemo da 'država' propiše kako će se zaštititi ljudska prava, pa smo, onda, mirni i mirno spavamo. Ne, sudovi su ti koji moraju da se proslave i stanu na noge kako bi ljudi mogli u tu instituciju da veruju! Recimo, slučajeve policijske torture ili povrede prava privatnosti naše pravosuđe uopšte ne registruje. Dakle, svaki slučaj pojedinačno doneće sudu - Vrhovnom sudu, Okružnom sudu, Ustavnom sudu, Odeljenju za organizovani kriminal ili za ratne zločine – kredibilitet i veru građana u te sudove, ako ti sudovi urade to što treba da rade i ako stanu iza toga.

Tamara Lukšić-Orlandić rođena je 1952. godine. Od 2004. godine koordinatorka je Projekta slobodnog pristupa informacijama, u beogradskoj kancelariji Fonda za otvoreno društvo. Bila je osnivač (i direktor) Centra za prava deteta (1997.-2001.), prve nevladine organizacije u Srbiji za promociju i zaštitu dečjih prava. Učestvovala je na nekoliko desetina međunarodnih konferencija posvećenih oblastima ljudskih prava i masovnih medija. Oblast njenog naročitog interesovanja predstavljaju slučajevi sistematskog i institucionalizovanog kršenja ljudskih prava.

Odgovornost elita

23.12.2004.

Upotrebljivost Zakona o slobodnom pristupu informacijama predstavljaće prvi pokazatelj spremnosti građana Srbije da praktikuju svoja ljudska prava i da ih, time, unapređuju.

Kakva je javna scena u Srbiji danas?

Javna scena u Srbiji zaista je haotična. Možemo je posmatrati kroz Parlament, jer je to jedan dobar presek Srbije zato što je Parlament odraz biračkog tela i ta slika Srbije je jako, jako loša. Takve slike možemo susresti na jako mnogo mesta. Uzeću, kao primer, samo ovaj slučaj pogibije dva vojnika u kasarni na Topčideru: tu imate stalno suprotstavljanje dokaza, argumenata, dve istine – tako da kažem. Uopšte, u Srbiji uvek postoje dve istine. Tako da mi se čini da situacija u Srbiji, nekako, kao da odavno nije bila ovako loša.

Da li će javna scena pretrpeti izvesne preobražaje nakon nedavnog usvajanja Zakona o dostupnosti informacija?

To će se sigurno desiti, ali ne preko noći. To neće biti neki kopernikanski obrt samom činjenicom da je taj zakon donesen, ali je jako dobro da je Zakon o slobodnom pristupu informacijama, koje su u posedu organa vlasti, ipak donet. Mi ćemo, naprosto, pratiti kako se taj zakon primenjuje. Poseban značaj donošenja tog zakona vidi se u tome što bi on trebalo da bude jedna brana korupciji. Sada je samo pitanje kako taj zakon učiniti što

dostupnijim građanima Srbije, kako bi oni shvatili da u svojim rukama imaju jedno jako moćno oruđe. Na tome treba raditi.

Sa kakvim se izazovima Srbija danas suočava, uzimajući u obzir ponovno oživljavanje govora mržnje i antizapadnjačkih sentimentata na javnoj sceni?

Izazovi su zaista veliki, jer u Srbiji i dalje postoji nekažnjivost za govor mržnje. Ta nekažnjivost traje još od početka devedesetih godina i, kada nešto tako tolerišete, onda to prerasta u opšte ponašanje. Sada je pitanje: gde je tu granica? Mislim da je na elitama, kako političkim tako i intelektualnim, najveća odgovornost za takvo stanje. Ako te elite misle dobro budućim generacijama onda one moraju da se uozbilje, i da počnu da se ponašaju kao savremene elite u Evropi.

Na koji način nevladine organizacije mogu doprineti prevazilaženju onih prepreka tranziciji koje svojim odlukama i postupcima stvaraju politički zvaničnici?

Sada bi trebalo da ispadne da nevladine organizacije 'vade kestenje iz vatre' zato što je neko, ko je odgovoran i ko je plaćen da upravlja državom, zabrljao – da kažem jednim jednostavnim rečnikom. Pa to je prosto nemoguće, jer nevladinih organizacija, pre svega, ima jako malo. Ponoviću da je najveća odgovornost na elitama, a nevladine organizacije i dalje će raditi ono što su radile. Iz mog iskustva rada sa njima - i pre 2000. godine, i posle 2000. godine – ja među njima vidim jedan veliki potencijal i spremnost njihovih aktivista da se standardi u Srbiji, u svim oblastima, podignu, ali ako samo nevladine organizacije budu radile, a mi na javnoj sceni i dalje budemo imali loš govor i loše poruke, onda ćemo tapkati u mestu.

Milorad Timotić rođen je 1935. godine. Od 1997. godine radi u beogradskom Centru za civilno-vojne odnose kao koordinator projekata, istražujući oblast reforme sektora bezbednosti u Srbiji i Crnoj Gori. Učesnik je mnogobrojnih konferencija i seminara koji su tematizovali smisao reforme sektora bezbednosti kao i pitanja demokratske kontrole vojske i policije. Autor je nekoliko stručnih tekstova i koautor je sedam istraživačkih studija.

Transformacija vojske

29.12.2004.

Sve dok se Vojska Srbije i Crne Gore ne bude modernizovala i suočila sa svojom nedavnom prošlošću, procesi pomirenja na prostoru bivše Jugoslavije biće otežani.

Šta je nužno učiniti kako bi se modernizovala Vojska Srbije i Crne Gore?

Potrebno je učiniti ono što su sve bivše socijalističke zemlje učinile, znači: znatno brojno smanjiti vojsku, a, pored toga, potrebno je i zakonima regulisati život, rad i dalji razvoj vojske. Ti zakoni postoje, ali oni se moraju, na neki način, aktuelizovati i prilagoditi savremenim uslovima. Osim toga, neophodno je uspostaviti - i u praksi afirmisati - mehanizme demokratske civilne kontrole vojske.

Sa kakvim se izazovima u procesu modernizacije i dezideologizacije Vojska Srbije i Crne Gore može suočiti?

Prvo, Vojska SCG ima teško nasleđe iz perioda ratova na prostorima bivše Jugoslavije. Drugo, modernizacija vojske neminovno povlači i gubitak radnih mesta. Osim toga, u Srbiji je moguće da i političke partije, na teren reformi vojske, prenesu svoja svakodnevna sukobljavanja i da te reforme politizuju, pokušavajući da nametnu svoje koncepcije koje su, kao što je poznato, veoma različite.

Na koji način će transformacija vojske, i civilna kontrola nad njom, doprineti ubrzanju procesa tranzicije i pristupanja programu Partnerstvo za mir i savezu NATO?

Demokratska civilna kontrola vojske jedan je od izričitih preduslova za stupanje u Partnerstvo za mir. Uz to, bitno je da taj proces doprinese i uklanjanju određenih stereotipa, i predrasuda i svih negativnih političkih stavova, koji u javnosti postoje, čak i prema programu Partnerstvo za mir, a pogotovo prema savezu NATO i Haškom tribunalu. Znači, bitno je da se tim procesom, postepeno, prevazilaze sve ove predrasude koje postoje u javnosti.

Na koje načine moguće odgovoriti interesu javnosti za obelodanjivanje istine o političkoj zloupotrebi vojske tokom perioda Miloševićevog režima?

To pitanje, koje ste postavili, izuzetno je važno pitanje. Najveća šteta jeste u tome što se celo to područje prikriva kao nekim velom tajnosti, i svi izbegavaju da o njemu govore. Ne može se vojsci skinuti odgovornost ni za Vukovar, Dubrovnik, Drenicu, Šibenik. To ćutanje u Srbiji prisutno je i njega je, zaista, teško prekinuti.

Šta je moguće učiniti kako bi se ćutanje o odgovornosti vojske za počinjene zločine - u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i na Kosovu - prekinulo?

Ponekad, kada razmišljam o idealnim rešenjima, mislim da bi to moglo da se ostvari na jednostavan način, recimo: da se javi čovek koji je pucao na Banske dvore u Zagrebu. Taj čovek još uvek je živ i još uvek postoji i on bi mogao da kaže ko je njemu izdao takvo naređenje, pa, zatim, ko je bio naredbodavac u drugom stepenu, i da se - na taj način - stigne do istine ko je krivac za takve stvari. Slično bi se moglo učiniti i u drugim slučajevima. Na žalost, izgleda da politička situacija nije dovoljno zrela da se nešto tako učini.

Lazar Stojanović rođen je 1944. godine. Reditelj je i publicista. Režira dokumentarne filmove i bavi se pisanjem i predavanjem režije i proizvodnje filma. U periodu komunističke Jugoslavije bio je progonjen na razne načine zbog svog društvenog delovanja, uključujući i više zaplena radova i trogodišnju zatvorsku kaznu za 'neprijateljsku propagandu' počinjenu izradom filma. Njegovo delovanje u mnogobrojnim međuvladinim i nevladinim organizacijama (kao i saradnja sa neformalnim grupama) bilo je usredsređeno na oblast ljudskih prava. Režirao je jedan dugometražni igrani film, dva kratkometražna igrana filma, desetak dokumentarnih filmova i više televizijskih i radio emisija. Režirao je desetak pozorišnih predstava, od kojih je za polovinu sâm napisao tekstove. Autor je dve knjige i nekoliko desetina članaka. Od 1992. godine živi u Sjedinjenim Državama.

Profilisanje civilnog društva u Srbiji

18.01.2005.

Srbija sve teže uspeva da se transformiše u demokratsko društvo jer tranziciju sve vidljivije obeležavaju procesi entropije i haosa.

Pred kakvim se izazovima tranzicije u demokratiju nalazi društvo u Srbiji danas?

Jedan od ključnih izazova tranzicije jeste sloboda medija i njihova samostalna istraživačka uloga u jednom društvu i to, prvenstveno, u rasvetljavanju bliže istorije toga društva, jer na tom sagledavanju bliže istorije temelji se i transformacija društva. Pored toga, u Srbiji se, konačno, pojavljuje situacija u kojoj - zbog toga što nije došlo do diskontinuiteta sa prethodnim režimom - ne postoji ni mogućnost neke moralne katarze, i temeljnog političkog preobražaja. Ne postoji mogućnost ozbiljne primene lustracije, a ne postoji ni ozbiljna mogućnost da se iz socijalističke privrede pređe u kapitalističku.

Šta bi trebalo da sačinjava prioritete u promovisanju vrednosti života u civilnom društvu?

Mislim da u Srbiji nije moguće, u bilo kom kratkom roku (pod kojim podrazumevam period od desetak ili dvadeset godina), 'prodati' ideju o civilnom društvu. Ideja civilnog društva više će, u Srbiji, biti nametana pritiscima spolja nego na bilo koji način uspešnim uveravanjima da je reč o nečem dobrom.

Na koje načine život u civilnom društvu sprečavaju otpori političkih elita procesu prevladavanja zločinačke prošlosti?

Osnovna strategija političkih elita jeste laganje, izbegavanje i zavaravanje. Dakle: glavna strategija jeste prikrivanje onog drugog cilja, a onaj drugi cilj jeste, zapravo, to da vrlo malo onih uticajnih društvenih, privrednih, političkih i bezbednosnih faktora u Srbiji, uopšte želi da uđe u Evropu. Ti faktori svesni su da je ulazak u Evropu, prvenstveno, opasnost po njih: to bi značilo ukidanje i njih i njihovih političkih projekata, i oni se sada dovijaju kako da predstave da oni to rade, a da to, ipak, ne rade.

Da li u Srbiji postoje resursi koji bi je učinili modernim informacionim društvom?

Ne vidim institucionalne resurse, vrlo su mali medijski resursi i komuniciranje je jako zaostalo, ne samo u informatičkom i medijskom smislu, nego u svakom smislu od železnice pa do kompjutera. To je jedan jaz koji se ne smanjuje nego se, naprotiv, širi, zato što je napredovanje na ovom frontu sporije nego napredovanje u razvijenom svetu. Tako da nisam optimista ni u pogledu brzog uspostavljanja tih resursa.

Zbog čega političkim elitama nije stalo da modernizacija Srbije bude osnažena procesima lustracije i reforme službi bezbednosti?

Lustracija je, za vladajuću političku elitu, opasna jer bi obuhvatala veliki deo nje same. Dok se nosioci političke moći na potpuno jasan način ne distanciraju od prethodnog poretka u Srbiji, dok ne objave diskontinuitet - a za to nikada nije kasno - dok ne uklone iz službe ljude koji ih uporno drže u jednom zagrljaju smrti i zagrljaju suodgovornosti (za šta nisu odgovorni baš svi stanovnici Srbije), i sve dok se budu opirali svemu onome što je novo, moderno i uređeno - dotle neće biti moguće ni to da oni reformišu segmenete privrednog, političkog i drugog javnog života.

Aleksandar Baucal rođen je 1965. godine. Docent je na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Bavi se proučavanjem razvojne psihologije. Njegovo profesionalno interesovanje usredsređeno je na pitanje u kojoj je meri i na koji je način razvoj dece oblikovan od strane društvenog i kulturološkog konteksta. Učestvovao je u koncipiranju i realizaciji reforme obrazovnog sistema u Srbiji (2001.-2004.). Autor je četiri knjige, dvadeset akademskih tekstova i šezdeset saopštenja na naučnim konferencijama. Bio je gostujući predavač na nekoliko univerziteta u svetu. Radio je kao konsultant za razvoj obrazovnog sistema za organizacije kao što su Svetska banka, OEBS, UNICEF i Fond za otvoreno društvo.

Profilisiranje modernih obrazovnih politika

19. 01. 2005.

U Srbiji danas ne postoji jasan cilj - niti tempo - razvoja obrazovnih politika i mali su izgledi da će u budućnosti takvo neredefinisano obrazovanje uspeti da odgovori izazovima modernog društva.

Koji su dominantni obrazovni trendovi u srbijanskom školskom sistemu?

Može se reći da je još uvek, po inerciji, dominantan model obrazovanja koji smo nekada imali. U srbijanskim školama preterano se naglašava akademično znanje i, zbog toga, kod naših učenika prepoznajemo da to znanje, koje imaju, ostaje samo na nivou verbalizacije. To znanje jako je dobro kada dođe čas ispitivanja, ali, kada učenik to znanje treba da prepozna i da ga primeni u nekoj životnoj situaciji - ili da, na osnovu onoga što je naučio u školi, bude uspešniji u nekim životnim situacijama - mi svi tu vidimo da je srbijanski obrazovni sistem daleko slabiji od sistema tehnološki naprednijih zemalja.

Na koji bi način trebalo da budu profilisane moderne obrazovne politike?

U svetu je trend da se ide ka decentralizaciji i to je jedan veoma bitan deo obrazovne politike i ja pretpostavljam da će se i u Srbiji, na ovaj ili na onaj način, ići u tom pravcu. Drugi, veoma važan, deo obrazovnih politika

jeste stepen autonomije u pogledu programa po kojima se uči u školama, dakle, pitanje je - da li ćemo dopustiti da različiti okruzi i regioni u Srbiji izraze svoje specifičnosti i kroz ono šta će učenici učiti u školama. Ja pretpostavljam da će srbijanski obrazovni sistem u budućnosti, ipak, asimilirati nove principe i nove ideje koje su se razvile u obrazovanjima drugih zemalja, ali je, zapravo, u Srbiji glavno pitanje - kada ćemo definisati neki cilj ili pravac u kom će se razvijati naše obrazovanje i kojim tempom ćemo uspevati da napredujemo ka tom cilju.

Sa kakvim se preprekama samom procesu modernizacije obrazovnih standarda suočava obrazovni sistem?

Najveći problem jeste inercija. Sa tom inercijom povezano je i opše slabo stanje i u oblasti opremljenosti škola i u društvenom statusu nastavnika, dakle: sve to snižava motivaciju nastavnika da se menjaju ili da ulažu nešto u svoje profesionalno usavršavanje. Uz to, ostaje nam još i taj politički deo, naime, nastojanje da dobijemo takvu obrazovnu koncepciju koja će biti dogovorena između najvažnijih političkih aktera.

Donosioci političkih odluka u Srbiji omalovažavaju značaj poražavajućih rezultata testiranja srbijanskih učenika u okviru PISA Projekta. Kakva bi trebalo da bude odgovorna reakcija na podatke dobijene ovim testiranjem?

Ti rezultati pokazuju u kojoj meri srbijanski obrazovni sistem priprema jednu generaciju učenika za život u savremenom svetu. Iz te perspektive, to je nešto zbog čega moramo da se zabrinemo i treba nešto da uradimo. Ukoliko donosioci odluka, bez obzira na javne nastupe i negativan govor prema rezultatima testiranja srbijanskih učenika u okviru PISA Projekta, ipak uzmu u obzir te rezultate (i, na osnovu njih, donesu pozitivne odluke u pogledu razvoja srbijanskog obrazovanja), onda mislim da će to biti odgovoran odnos prema tim rezultatima. Važno je da stručnjaci iz Ministarstva prosvete, i stručnjaci koje ministarstvo bude konsultovalo u pogledu koncepcije razvoja obrazovanja, svakako uzmu u obzir te podatke.

Jelena Milić rođena je 1965. godine. Kao mirovna aktivistkinja bila je promoterka nenasilja, socijalne inkluzivnosti i interkulturalnosti. Bila je saradnica Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji. Radila je kao istraživač-analitičar za Međunarodnu kriznu grupu. Autorka je nekoliko desetina tekstova u beogradskom dnevniku Danas a danas je spoljnopolitička kolumnistkinja novosadskog lista Dnevnik. Članica je Foruma za međunarodne odnose pri Evropskom pokretu u Srbiji. Pomoćnik je Predsedavajućeg prvog radnog stola Pakta stabilnosti za jugoistočnu Evropu.

Transformacija službi bezbednosti

20.01.2005.

U Srbiji ne postoji politička scena u modernom smislu te reči jer tom scenom vladaju kriminalana oligarhija i nekontrolisane vojno-bezbednosne službe.

Kakva je politička scena u Srbiji danas u svetlu antimodernizacijskih politika i rastućih trendova ka samoizolaciji?

Dobro ste uočili da postoji jedan proces, i to ubrzani proces, izolacije i antimodernizacije, ali jedino sa čim se ne bih složila jeste ocena da u Srbiji uopšte postoji politička scena. Mislim da je bolje stvari nazvati pravim imenom i reći da u Srbiji politička scena uopšte i ne postoji. Ono što postoji jeste legalizacija ratnog profiterstva i ratnog zločinaštva i postoji, još uvek, podela tranzicionog plena. Sve ostalo što se dešava na javnoj sceni jesu kvazipolitička krila tih suštinskih centara moći koji, ni na koji način, ne oslikavaju ono čime bi Srbija - kao društvo koje tek treba da zakorači u tranziciju - trebalo da se bavi: niti se to društvo bavi socijalnim pitanjima, niti se bavi time kako ući u globalizacijske tokove, niti se bavi rešavanjem ključnih pitanja koja se odnose na uvođenje liberalizacije, niti se ovde raspravlja o pitanjima abortusa, gay brakova ili o pitanjima porodičnog prava, znači: ovde se ne raspravlja ni o čemu od onoga o čemu se razgovara u svetu.

Šta je nužno učiniti u pravosuđu, bezbednosnim službama i u oblasti ljudskih prava?

Mi, pre svega, moramo da se suočimo sa svojom nedavnom ratnozločinačkom prošlošću. Da bismo to uradili, mi moramo da stavimo pod demokratsku kontrolu nekontrolisane obavешtajne vojne i policijske strukture koje, još uvek, vladaju ovom zemljom i to postaje sve jasnije, iz dana u dan. Opet, preduslov za to jeste definisanje pitanja - šta je država Srbija i šta je Državana zajednica Srbija i Crna Gora (SCG). Rešenja su, formalno, veoma jednostavna zato što su ona sadržana u svim uslovima koje Srbija i SCG treba da ispune na putu postajanja članica Partnerstva za mir i dobijanja zelenog svetla za izradu Studije izvodljivosti i pristupanju procesu stabilizacije i asocijacije.

Koji su, na duži rok, najveći izazovi za demokratsko profilisanje srbijanskog društva?

U Srbiji se sve kristalizuje kroz pitanja odnosa prema ratnim zločinima, znači: ne samo kroz pitanja saradnje ili ispunjavanja obaveza prema Haškom tribunalu, jer to je samo jedan aspekt. Pored toga, tu su i pitanja stava prema činjenici da su institucije i pojedinci počinili ratne zločine, zatim pitanje rešavanja konačnog statusa Kosova, ali, suštinski, to jeste pitanje denacionalizacije Srbije i njeno uvođenje u stadijum građanskog društva koje mora nastaviti proces decentralizacije srbijanskog društva.

Zbog čega političke elite ne žele da zastupaju ideje koje bi modernizovale društvo u Srbiji?

Elite u Srbiji, ili samopredstavljajuće elite u Srbiji, jesu nmodernizacijski faktor iz prostog razloga što njih predstavljaju one snage u društvu koje su okupljene oko Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU), vojske ili aktuelne vlasti, snage koje shvataju da modernizacija podrazumeva odmeravanje svojih sistema vrednosti, sposobnosti i intelektualnih stavova sa konkurencijom i sa realnim svetskim trendovima. Te su snage, u pogledu takvog odmeravanja, duboko svesne svoje zaostalosti i demagoške ispraznosti kojom se obraćaju srbijanskoj javnosti koju, uporno, drže kao taoca tog svog monopola na poziciju elitā.

Nenad Havelka rođen je 1935. godine. Bio je profesor socijalne psihologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Bavi se istraživanjem uloge obrazovanja u razvijanju socijalnih kompetencija kod učenika kao i koncipiranjem odgovarajućih nastavnih modela. Rukovodio je psihološkim delom istraživanja organizacije UNICEF o osnovnom školovanju u Srbiji i Crnoj Gori. Sproveo je nekoliko desetina evaluativnih istraživanja sektora obrazovanja. Bio je urednik časopisa Psihologija, lista Psihološke novine i predsednik Društva psihologa Srbije. Autor je šest knjiga, a koautor je osam knjiga. Objavio je oko sedamdeset naučnih studija.

Prioritetni obrazovni ciljevi

21.01.2005.

Deficiti sa kojima se suočava obrazovni sistem u Srbiji vidljivi su u neusvajanju moderne obrazovne terminologije i neprepoznavanju šta jesu uspešne obrazovne prakse.

Kakvi su postojeći obrazovni modeli u današnjem školskom sistemu u Srbiji?

Kada se govori o obrazovnom modelu mislim da bi, u našim uslovima, bilo veoma korisno razlikovati model upravljanja obrazovanjem od modela obrazovne prakse koji postoji u školi. Međutim, ono što je prepoznatljivo kao kontinuirano svojstvo modela upravljanja srbijanskim obrazovanjem, jeste to da se radi o jednom vrlo centralizovanom modelu. Ta centralizacija ogleda se, ponajviše, u tome što se školama i ljudima koji rade u školama, nastavnicima - pa i učenicima - ne ostavlja prostor da donesu niti jednu bitnu odluku iz domena svog rada. A kada se, što je već rađeno, ti učenici suoče sa testom koji proverava ishode kompletnog osnovnog školovanja, onda se dobiju takvi rezultati koje oni, koji upravljaju obrazovnim sistemom, ne mogu da prihvate. Oni, jednostavno, izgube živce i počnu da pričaju kako su naša deca talentovana i kako tri deteta pobede na dva, ili tri, takmičenja od preko hiljadu održanih svetskih takmičenja, dakle: pričaju nešto što je irelevantno.

Šta bi trebalo da sačinjava obrazovne modele u svetlu procesa tranzicije ka demokratiji?

Ako krenemo od drugog dela pitanja, dakle, od pitanja tranzicije ka demokratiji, onda ono što bi trebalo da se menja u obrazovanju (i što je važniji deo promena) jeste to da sâm obrazovanje mora da se demokratizuje, a to znači da škola, nastavnik i učenik - jedni u odnosu na druge - dobiju autonomiju. Dakle: da postoje, u nastavnom planu i programu, prostori gde oni mogu da pokažu svoje potrebe i svoje afinitete, da uvažavaju lokalnu sredinu, da uvažavaju različite specifičnosti i, na kraju, da oblikuju nešto što je njihovo. Drugi deo te demokratizacije vezan je ne samo za autonomiju nego i za uvođenje u školu nekih obrazaca, ili modela, ponašanja koji bi, i učenicima i nastavnicima, pomogli da iskoriste taj svoj autonomni prostor, drugim rečima - da usvoje neke obrasce demokratskog ponašanja.

Na koje je načine moguće promovisati važnost modernizacije obrazovnog sistema?

Prvo, potrebno je stvoriti nekakav konsenzus između svih faktora koji odlučuju o obrazovanju o tome šta jeste obrazovna politika. Ono što nam nedostaje to je, upravo, ta obrazovna politika, zatim, strategija okrenuta prema određenoj viziji, ali i renoviranje i isticanje onih prioriteta koji su u modernom svetu aktuelni.

Koji bi obrazovni ciljevi trebalo da imaju prioritet?

Više značaja trebalo bi pridati veštinama, umenjima, dakle: onim stvarima koje su važne za svakodnevni život. Druga stvar koja je veoma važna, kada je reč o ciljevima u srbijanskim školama, to je da tu postoji mnogo opštih ciljeva - to su vrlo lepi humanistički i progresivni ciljevi - ali mi moramo videti koje su to aktivnosti potrebne da bi se krenulo sa ostvarivanjem takvih ciljeva. Još je važnije to da vidimo koji nam znaci u ponašanju i znanju učenika govore da su ti ciljevi počeli da se ostvaruju. Mi često uradimo ogroman posao i, nakon toga, verujemo da smo postigli cilj, ali nemamo dokaza za to, osim svog osećanja da smo završili posao i da mora biti da smo postigli cilj.

Božidar Jakšić rođen je 1937. godine. Naučni je savetnik u Institutu za filozofiju i socijalnu teoriju u Beogradu. Kao sociolog, bavi se proučavanjem svakodnevnog života marginalnih zajednica, Roma i izbeglica kao i istraživanjima interkulturalnosti i istorijom socijalnih ideja na Balkanu. Autor je devet knjiga i osam zbornika. Bio je član Upravnog odbora Korčulanske ljetnje škole, predsednik Sociološkog društva Srbije i glavni urednik časopisa Sociologija. Sarađivao je na projektima mnogobrojnih nevladinih organizacija u Srbiji.

Invalidno društvo

07. 02. 2005.

Nastojanje Srpske pravoslavne crkve da arbitrira u svim političkim i kulturnim događajima predstavlja veliku opasnost po uspeh procesa tranzicije ka demokratiji.

Kakva je politička scena u Srbiji danas?

Imam utisak da srpska politička elita, ali ne samo politička nego i kulturna elita, jednostavno, nije dorasla jednoj katastrofalnoj situaciji u kojoj se Srbija danas nalazi. Ovo je društvo koje, na žalost, ni među građanima ni u političkoj - ili kulturnoj - eliti, pojam javnog dobra apsolutno nema u svijesti. Moj utisak je, takođe, da svaki čovjek koji se nalazi na javnoj funkciji želi da ima apsolutnu moć i nikakvu javnu odgovornost.

Sa kakvim se izazovima u procesu tranzicije ka demokratiji suočava srbijansko društvo?

Prije svega, pravi bi izazov bio problem siromaštva. Kada kažem: 'problem siromaštva', ne mislim samo na problem materijalnog siromaštva, već mislim i na probleme duhovnog siromaštva, na probleme moralnog siromaštva i na probleme jednog krajnje skućenog horizonta života ljudi u ovoj zemlji.

Zbog čega političke elite uporno demonstriraju odlučnost da se sačuva kriminalno nasleđe Miloševićevog režima?

Pa, zapravo, jedan pravi raskid sa elementima Miloševićevog režima u Srbiji nikada i nije izvršen. Problem je u tome što današnje elite u Srbiji nisu spremne, niti sposobne, da se suoče sa porazom Srbije u, nadam se posljednjem, balkanskom ratu u posljednjoj deceniji XX vijeka. One moraju da vide da je Srbija poražena zemlja i da je Srbija u situaciji u kojoj je bila Njemačka 1945. godine. Ovdje, na žalost, tog potencijala nema. Zatvarajući oči pred zločinom i, ono što je najgore, braneći zločin, praveći od zločinaca heroje, apsolutno nema nikakvih indicija da se iz krize može izaći. Sa zločinom se ne može ići u krevet i spavati, ako imate iole savjesti - morate ubiti svoju savjest da biste svakodnevno sa zločinom išli spavati.

Da li društvo u Srbiji raspolaže nužnim resursima za vlastitu modernizaciju?

Taj potencijal ne postoji. Uništeni su institucionalni okviri koji bi omogućavali efikasan rad naučnih i drugih institucija, a da ne govorimo o tome da u ovoj zemlji nikada nije postojao jedan konsenzus da se naučna saznanja utkaju u neke praktične programe. Ovdje kritičko mišljenje nikad nije dobilo onu snagu koju ima u razvijenim društvima. I onda se dešava da mladi svijet - i to je za mene znak mentalnog zdravlja mladih ljudi u Srbiji - želi da ode iz ove zemlje, ali, na taj način, Srbija postaje trajno invalidno društvo i bez mladosti i bez pameti.

James Lyon rođen je 1960. godine. U regionu Balkana radi od 1980. godine. Studirao je i radio u različitim delovima bivše Jugoslavije više od jedanaest godina. Radio je u postdejtonskoj Bosni i Hercegovini od 1996. do 1999. godine kao konsultant mnogih inostranih i lokalnih kompanija kao i međunarodnih vladinih organizacija. Međunarodnoj kriznoj grupi (ICG) pridružio se u januaru 1999. godine kao analitičar, a direktor projekta Krizne grupe u Bosni i Hercegovini postao je u avgustu 1999. godine. Od 2000. do 2006. godine bio je direktor projekta Krizne grupe u Srbiji. Pisao je i predavao je o politici, istoriji i ekonomiji zemalja bivše Jugoslavije. Specijalista je za međunarodne odnose i savremenu istoriju Balkana.

Izveštaj međunarodne krizne grupe o Kosovu

08. 02. 2005.

Predaja jednog od petnaestorice optuženih za ratne zločine, koji se i dalje nalaze na slobodi, ne može se smatrati nikakvom ozbiljnom saradnjom srbijanske vlade sa Međunarodnim sudom u Hagu.

Srbija teži samoizolaciji. U kakav je to međunarodni položaj stavlja?

Ono što vidimo danas u Srbiji jeste jedan veoma, veoma jasan smer ove Vlade koja pokušava da vodi zemlju u samoizolaciju. To vidimo u dosta elemenata, prvenstveno u politici koju ta vlada vodi prema Haškom tribunalu, kao i u odnosima prema međunarodnoj zajednici u vezi sa pitanjima rešavanja statusa Kosova. Taj stav ka samoizolaciji vidimo i u nekim ekonomskim rešenjima, u oblasti reforme pravosuđa, vojske i policije. Nama se čini, čak, da postoje i neka ideološka opredeljenja u DSS koja su antizapadna i antievropska. Moramo da postavimo pitanje: zašto je to tako i šta možemo da uradimo da tu njihovu ideologiju promenimo i da vidimo da li to uopšte i može da se menja?

Koji sektor javnog života u Srbiji iziskuje neodložno demokratsko profilisanje?

Mislim da postoji pet važnih sektora. To su: prvi, vojska; drugi, policija (tačnije: tajne i bezbednosne službe); treći, crkva i hijerarhija u crkvi; četvrti, nezaposleni industrijski radnici, kao i ljudi koji su izbeglice sa

područja Hrvatske, Bosne i Hercegovine i sa Kosova, i peti, ekonomske elite - ili oligarsi - koji žele da sačuvaju svoj status i bogatstvo po svaku cenu.

Koji su, ukratko, osnovni zaključci najnovijeg izveštaja Međunarodne krizne grupe koji se bavi Kosovom?

Vreme teče, to ne smemo da ignorišemo. Ekonomija na Kosovu sve je gora i gora. Ta situacija jednako je loša i za Srbe i za Albance. To znači da će Srbi da napuštaju Kosovo zbog ekonomskih razloga i da će Albanci biti sve više nezadovoljni svojim aktuelnim stanjem na Kosovu. To je jako opasno, jer bi to mogao biti recept za izbijanje novih sukoba. Niko u međunarodnoj zajednici, čak ni Rusija, ne smatra da će kosovski Albanci biti vraćeni pod ingerenciju Beograda. Niko ne razgovara o tome, dapače, svi govore o tome šta se sve može uraditi da Kosovo bude nezavisno, ili uslovno nezavisno. Svi razgovori idu u tom pravcu, bez obzira da li se radi o razgovorima iza zatvorenih vrata ili javno. Ono što mi čujemo, ovde u Beogradu, kako Kosovo ne može da postane nezavisno, to je priča za srbijansku javnost, ali niko u međunarodnoj zajednici neće ozbiljno da poštuje taj stav, pošto međunarodna zajednica zna da je Srbija izgubila moralno pravo da drži Kosovo.

Kada se mogu očekivati prvi konkretni potezi u pravcu rešavanja konačnog statusa Kosova?

Prvo, trenutno su u toku razgovori između Kontakt grupe. Drugo, u Evropu je već stigla državni sekretar Sjedinjenih Država, Condoleezza Rice, a uskoro stiže i predsednik George W. Bush, i mislim da će Amerikanci da vode prilično detaljne razgovore kako sa predstavnicima Evropske unije, tako i sa članovima Kontakt grupe o budućnosti Kosova. Po nama, na osnovu informacija kojima raspoložemo, to će biti jedna od glavnih tema tih razgovora i, nakon tih sastanaka, biće povučeni neki konkretni potezi.

Bogdan Ivanišević rođen je 1964. godine. U organizaciji Human Rights Watch radi kao istraživač u oblasti ljudskih prava za Srbiju i Crnu Goru, Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. Autor je velikog broja izveštaja koje je publikovao Human Rights Watch. Objavljivao je tekstove u dnevniku Danas i nedeljniku Vreme kao i u međunarodnim časopisima kao što su International Herald Tribune, El Mundo i Financial Times. U srbijanskoj javnosti naročito je prisutan kroz svoje prikaze i analize delovanja Tribunala u Hagu.

Rezultati godišnjeg izveštaja organizacije Human Rights Watch o stanju ljudskih prava u Srbiji

09. 02. 2005.

Srbijansko društvo, u odnosu na prethodnu godinu, u oblasti zaštite ljudskih prava vratilo se jedan korak unazad.

Šta sugerišu podaci predstavljeni u najnovijem godišnjem izveštaju organizacije Human Rights Watch (HRW) o stanju ljudskih prava u Srbiji, u odnosu na rezultate istraživanja u prethodnoj godini?

Došlo je do pogoršanja, utoliko što je prethodnih godina (od 2001. do 2003. godine) saradnja sa Haškim tribunalom - iako daleko od zadovoljavajuće saradnje - bila kvalitetnija nego prethodne godine. U prethodnim godinama bilo je više suđenja za ratne zločine pred domaćim sudovima, a u 2004. godini taj broj sveo se samo na jedno započeto suđenje - reč je o suđenju za zločin na Ovčari. Kada je reč o odnosu prema manjinama, bilo je etnički motivisanog nasilja ispoljenog u više formi koje su se svodile, to treba naglasiti, uglavnom na incidente relativno niskog nivoa. Problem je bio ne samo u samom nasilju već i u pasivnom (ili negirajućem) odnosu vlasti u značajnom delu 2004. godine.

U kojim oblastima - u sferi zaštite i promocije ljudskih prava - društvo u Srbiji upadljivo zaostaje u odnosu na evropske standarde?

Tu postoji niz problema. Možda bi trebalo početi od nepostojanja dovoljno nezavisnog sudstva. Tu treba naglasiti i činjenicu da organi represije, tačnije: policija, još uvek nisu depolitizirani što se, onda, u onim

oblastima koje sam do sada naveo – utvrđivanje odgovornosti za ratne zločine i odnos prema nacionalnim manjinama – ispoljava kroz pasivnost policije u pomaganju sudskim organima da se, na kvalitetan način, istraže počinjeni ratni zločini i da se pripreme dokazni materijali koji bi, onda, omogućili adekvatno procesuiranje.

Šta posebno otežava prepoznavanje važnosti unapređenja ljudskih prava za demokratsko profilisanje Srbije?

Jedini mogući način da se na to pitanje odgovori jeste ukazivanje na neraščišćene račune sa nedavnom prošlošću i odbijanje ovog društva, uključujući tu i najodgovornije političke predstavnike, da se na adekvatan način analiziraju događaji tokom devedesetih godina i da se, u što većoj meri, ostave mitske interpretacije iz tog perioda i da se prekine sa prikrivanjem istine. Ali, to u Srbiji još nije slučaj. Čak nema ni naznakā da se nešto bitno, u vezi sa tim pitanjem, menja.

U vašem izveštaju nalazi se i podatak po kome neki haški optuženici često prelaze granicu između Srbije i Republike Srpske?

Recimo, kada je reč o haškom optuženiku Milanu Lukiću, dotični je viđen i živi na području Obrenovca, s tim da on često boravi i na području istočne Hercegovine, tačnije: u Višegradu, odakle, inače, potiče. To je jedna ilustracija koja pokazuje da haški optuženici prelaze granicu u pojasu između istočnog dela Republike Srpske i Srbije.

Na kakve trendove mogu ukazati podaci iz najnovijeg izveštaja organizacije Human Rights Watch u odnosu na nepostojanje uslova za procesuiranje optuženih za ratne zločine?

Trend koji bi se mogao prepoznati jeste 'tapkanje u mestu' i odbijanje da se preseče ta besplodna igra - kako sa međunarodnom zajednicom, tako i sa celokupnim srbijanskim društvom – od strane predstavnika vlasti, igra u kojoj se nalaze svi mogući tipovi izgovora i racionalizacija, e kako se ne bi reklo da je na Kosovu počinjen niz ozbiljnih zločina koji nisu bili izolovano delovanje nekih pojedinaca, i kako se to isto dešavalo i u Bosni i Hercegovini. Ono što treba učiniti u Srbiji jeste to da se preseče ta besplodna strategija koja je osuđena na neuspeh.

Sonja Licht rođena je 1947. godine. Predsednica je Fonda za političku izuzetnost. Kao sociolog, bila je naučni saradnik na Institutu za međunarodnu politiku i ekonomiju i Institutu za evropske studije u Beogradu. Autorka je velikog broja tekstova i studija objavljenih u srbijanskim i međunarodnim časopisima i knjigama. Bila je članica disidentskog pokreta u komunističkoj Jugoslaviji i jedna od osnivača nekoliko nevladinih organizacija za zaštitu ljudskih prava i promociju prava žena. Od 1991. do 2003. godine bila je izvršni direktor Fonda za otvoreno društvo u Srbiji. Članica je nekoliko međunarodnih asocijacija. Dobitnica je desetak međunarodnih nagrada u oblasti promocije ljudskih prava.

Socijalna demagogija

10. 02. 2005.

Da bi postala članica Evropske unije, Srbija prethodno mora imati jasnu strategiju ulaska u Uniju i jasnu ideju o prioritetima unutar te strategije.

Koje ideje i trendovi dominiraju danas na srbijanskoj političkoj sceni?

Politička scena, u ovom trenutku, dosta je haotična, a haotična je zbog toga što su ideje i programski ciljevi stranaka slabo artikulisani. Drugo, imamo jednu situaciju u kojoj postoji velika gužva na prostoru desnog centra. Ono što srpsku političku scenu čini tako haotičnom jeste i to što se njeni akteri stalno bave temama koje nisu vezane za razvoj i za put ka Evropskoj uniji i, zbog toga, stalno gubimo na vremenu i na zamahu. Dakle, sve je jedno veliko muljanje, prosto, ne zna se tačno ko zastupa koje ideje. Uz to, na političkoj sceni ima i dosta socijalne demagogije. Kada kažem 'socijalne demagogije', to kažem zbog toga što iza toga ne postoji ozbiljna analiza socijalne situacije. Pored toga, na toj sceni postoji i mnogo antimodernističkih ideja, a čak i oni, koji sebe opažaju kao političke snage koje su za modernu i demokratsku Srbiju, upadaju u neku vrstu konfuzije.

Zbog čega se političke elite u Srbiji i dalje opiru započinjanju procesa prevladavanja zločinačke prošlosti?

Očigledno se opiru zato što smatraju da za takav projekat nemaju većinu građana na svojoj strani i plaše se da će ih to previše politički koštati. To je proces koji zahteva, sa jedne strane, volju političke elite da se, kako sa tim nasleđem tako i sa svojom vlastitom odgovornošću, suoči, a, sa druge strane, potrebna je izvesna hrabrost i odlučnost (a očigledno je da su srbijanske elite, koje su, suštinski, u situaciji da sebe, i to sa pravom, procenjuju kao dosta slabe, u stvari vrlo nespremne da preduzmu jedan takav odlučujući, konkretan i hrabar potez).

Na koje je načine moguće promovisati nove tehnike političkog odlučivanja?

To je jedno jako složeno pitanje i očigledno je da deo tog procesa učenja mora nastati kroz sâm taj proces. Mi ne možemo da kažemo da imamo škole, fakultete ili pojedine krugove iz kojih dolazi politička elita, i sada se nameće pitanje: kako da ti ljudi osvajaju umešnost i znanje da se bave politikom i da, na ozbiljan način, razumeju šta je država, a šta je civilno društvo i u kakvom su oni uzajamnom odnosu. To se može - i mora - postizati, sa jedne strane, kroz samu praksu, a, sa druge strane, mislim da je izuzetno važno da ti ljudi prolaze i kroz određene forme edukacije. I, mislim da svako, ko se nađe u situaciji da donosi odluke, mora da teži izuzetnosti.

Vuk Stambolović rođen je 1942. godine. Upravnik je Instituta za socijalnu medicinu Medicinskog fakulteta u Beogradu. Njegova profesionalna interesovanja obuhvataju odnos zdravlja i ljudskih prava. Bio je član Malog veća Beogradskog kruga (1992.-1997.) i savetnik programa za zdravstvenu zaštitu u Fondu za otvoreno društvo (1992.-1999.). Bio je savetodavni urednik u časopisu Social Science and Medicine (1994.-2002.) i osnivač je (2004.) organizacije Sharing for Action, mreže istraživača i institucija javnog zdravlja iz osam zemalja jugoistočne Evrope. Autor je šest knjiga i pedeset šest naučnih studija. Zagovornik je medicinskog pluralizma i utemeljitelj i pokretač razvoja alternativne medicine u Srbiji.

Zdravstveni sistem u Srbiji

11. 02. 2005.

Srbija je društvo koje živi u blokadi i sa razorenim institucijama, a posledice takvog stanja često su najvidljivije u oblasti zdravstvenog sistema.

Kakav je zdravstveni sistem u Srbiji?

Kazaću nešto što nije nikakva novost: zdravstveni sistem isti je kakav je i društveni sistem uopšte. To znači da se zdravstveni sistem nalazi na jednom nivou psihosocijalne egzistencije, a to je jedan razvojni društveni nivo koji karakterišu tri osnovna simptoma: veoma visok stepen egocentričnosti, nasilje u odnosima i, na kraju, razni vidovi manipulacija i eksploatacija. Dakle, u jednom društvu gde postoje samo ljuštore od institucija, svi mi, praktično, živimo od danas do sutra, a kada tako živite, onda tu postoji još jedan fenomen koji se očitava u odsustvu krivice. To odsustvo krivice vidi se na čitavom nizu primera, počevši od zdravstva u celini, pa preko toga šta se dešava sa pacijentima i sa ukupnim zdravljem građana. U ovakvom haosu ne može da se živi - mora da postoji neki red, ali nije dovoljan samo red jer, ako imate red bez pravde, to je, onda, diktatura, a to je užas koji je, možda, i gori nego haos. Zdravstveni sistem mora počivati na redu i pravdi.

Sa kakvim se zdravstvenim izazovima suočavaju građani Srbije u periodu tranzicije ka demokratiji?

Mi se, sada, suočavamo sa onim stanjem koje ekonomisti nazivaju 'makaze'. Znači: postoji povećana potreba građana za zdravstvenom pomoći uz smanjenu mogućnost zdravstvenog sistema da odgovori tim potrebama. Zašto postoji ta potreba za povećanom zdravstvenom zaštitom? Zato što je ovaj period tranzicije veoma težak, građani brzo moraju da promene i sistem vrednosti, i način života, i aspiracije, i očekivanja i nade. A nade nema i to je najopasniji faktor rizika za zdravlje, danas i ovde. Sa stanovišta novog javnog zdravlja, to su ključni elementi o kojima vam govorim.

Vi tvrdite da se zdravstveni sistem u Srbiji suočava sa velikim deficitima u intelektualnim i tehničkim resursima. Kakve to posledice može proizvesti u odnosu na unapređivanje profesionalne etike?

Nema etike na ovom nivou. Ovo je jedno amoralno društvo i, ako sam moćan, onda radim šta god hoću - ako mi se nešto sviđa, ja ću to da uradim, a ako mi se ne sviđa, onda neću. To nije nikakva etika već je to jedan čist voluntarizam. Prema tome, nema nikakvog smisla razgovarati o etici. Nama nema pomaka bez brižnog staratelja i bez brižnog tutora.

Na koji bi način trebalo da u Srbiji budu profilisane moderne zdravstvene politike?

Ono što je, prvo, potrebno uraditi jeste institucionalizacija medicine. To znači: uvođenje institucija koje će dovesti do profesionalizacije medicine, dakle: da institucija postane jača od pojedinca. Drugo, mora da postoji snažan javni zdravstveni sektor i snažan sistem ustanova javnoga zdravlja. Pošto Srbija ima oko 100 eura godišnje, po glavi stanovnika, za zdravstvenu zaštitu – evropske zemlje imaju od 2500 eura pa naviše – to je užasna razlika i mi, zbog toga, moramo da se ugledamo na ono što rade oni koji imaju ono što mi imamo. Mi i u medicini moramo da uvedemo pluralizam, i moramo se okrenuti jeftinim tehnologijama. Kao što rade mnogi, čak i Englezi, moramo da se okrenemo čitavom jednom spektru jeftinih tehnologija koje mogu da, u ovoj besparici i sa ovim potrebama stanovništva, gase požar koji već sada vlada u domenu zdravstva.

Ljubiša Rajić rođen je 1947. godine. Osnivač je Katedre za skandinavске jezike i profesor je skandinavistike na Filološkom fakultetu u Beogradu. Predavao je na nizu univerziteta, visokih škola i vojnih obrazovnih institucija u Skandinaviji kao i na alternativnim obrazovnim institucijama u Srbiji. Autor je velikog broja akademskih tekstova iz oblasti skandinavistike, opšte lingvistike, teorije prevođenja, interkulture komunikacije i sociologije. Objavio je nekoliko stotina članaka u medijima u Skandinaviji i Srbiji. Član je Akademije nauka Norveške. Dobitnik je nekoliko skandinavskih odlikovanja.

Tranzicija obrazovnih politika

22. 02. 2005.

Javnu scenu u Srbiji obeležavaju lični interesi i odsustvo svesti o potrebama koje bi društvo u Srbiji učinile i bogatijim i bezbednijim.

Koje dominantne političke i intelektualne trendove uočavate na srbijanskoj javnoj sceni?

Imamo dva paralelna razvoja te scene. Jedan deo tu scenu vuče ka razumnom, analitičkom, opipljivom, naučnom - i na argumentima zasnovanom - razgovoru, ali taj deo nalazi se u nezavidnoj poziciji, jer, svako onaj ko se bavi javnom scenom na taj način, ima male šanse da se pojavi u javnosti. Drugi deo te scene zasniva se na neproverenim političkim tvrdnjama namenjenim datom trenutku, i taj deo jako je ojačao tokom poslednjih nekoliko meseci. U tome vidim problem, jer taj negativan razvoj javne scene može nas odvesti direktno u prošlost, u 1998. ili 1999. godinu.

Na koji način su danas profilisane obrazovne politike?

Za početak, mi uopšte nemamo obrazovnu politiku. Srbija nema nikakvu razvojnu politiku već dvadeset godina. Sada smo u fazi da nemamo obrazovnu politiku, zapravo: imamo pokušaje da se obrazovanje potpuno preda u ruke Demokratskoj stranci Srbije, po principu podele resora - 'mi smo dobili JAT, vi ste dobili obrazovanje, vi ste dobili Narodnu banku, a neki drugi ovo ili ono i, sad, radite sa tim šta hoćete, samo nemojte da

se mešate u ono što mi radimo'. Ministarstvo prosvete, tačnije - politički zvaničnici tog ministarstva, nisu sposobni da naprave bilo kakvu obrazovnu politiku osim da je konzerviraju i vrate u neke nacionalne i nacionalističke vode. Veliki problem političara, i intelektualne elite, u Srbiji jeste taj što su rođeni sa sto ili dvesta godina zakašnjenja, odnosno: Matija Bećković je trebao da piše 1840. godine, a ne danas.

Na koji je način moguće oživeti interes javnosti za važnost modernizacije obrazovnog sistema u periodu tranzicije ka demokratiji?

Ako govorim o onome što najbolje poznajem, a to su promene na Univerzitetu, tvrdim odgovorno da bismo, od pet državnih univerziteta u Srbiji, mogli da napravimo jedan (ili jedan i po!) koji valja. Ostatak, jednostavno, nije dobar: ili nema opremu ili nema dovoljno dobre ljude ili nemaju dobre kontakte sa svetom ili nemaju dovoljno dobre ideje. Neznalice, oportunisti i mediokriteti čine većinu u ovom trenutku i mogu da nadglasaju bilo koga oko bilo čega. Dakle, ako se Univerzitet ne promeni, ne može se ni ostalo promeniti, a, onda, nema nikakve svrhe menjati ni planove, programe, niti bilo šta drugo, jer, jednostavno, nema ko to da sprovede.

Da li u Srbiji postoje resursi za tranziciju obrazovnih politika u svetlu izazova informacionog društva?

U ovom trenutku ja sam prilično veliki pesimista. Jednostavno, nemamo sposobnosti da shvatimo šta je ono što je izazov ulaska u evropske integracije i ne možemo da se uklopimo u evropski obrazovni prostor zato što ogroman broj ljudi nema pojma šta je to. Tako da, kada se jednog dana, za dve ili pet godina, budemo otvorili, i najzad krenuli da se reformišemo, verovatno ćemo tu reformu morati da uradimo za 'juče' i na brzinu, loše i prilično nepripremljeno, upravo zato što, iz dana u dan, gubimo resurse koje imamo. Mladi i sposobni ljudi iseljavaju se i odlaze.

Kakve mogu biti konzekvence odbijanja da se obrazovni sistem profiliše kao moderan i efikasan?

Jednostavno, imaćemo manje znanja, a sa manje znanja imaćemo lošiju proizvodnju. Sa lošijom proizvodnjom bićemo manje konkurentni, a to znači da će država gubiti na budžetu, a građani na razvoju što, dalje, znači da će biti manje plate i, jednostavno, zaostajaćemo za drugima. To nije teško proračunati. To su prilično jednostavne stvari: kad imaš lošije znanje, onda imaš i lošiji proizvod, a kada imaš lošiji proizvod, onda

Vesna Rakić-Vodinić rođena je 1950. godine. Profesor je na Pravnom fakultetu Univerziteta Union u Beogradu i direktorka beogradskog Instituta za uporedno pravo. Osnivačica je i saradnica mnogobrojnih nevladinih organizacija u Srbiji. U središtu njenog interesovanja nalaze se ljudska prava i nezavisnost pravosuđa. Autorka je dvanaest knjiga i preko sto tekstova.

Karakteristike pravnog sistema u Srbiji

24. 02. 2005.

Građani Srbije ne veruju u pravni sistem pošto sudovi još uvek nisu samostalni, nepristrasni i autonomni.

Kakav je pravni sistem u Srbiji danas?

Mislim da pravni sistem ne postoji. Da bi se nešto zvalo sistemom, a pogotovo 'pravnim sistemom', potrebno je da postoji jedan legitimni konstitutivni akt koji se, obično, zove ustav. Zatim, potrebno je da postoji elementarna hijerarhija izvora prava i potrebno je da postoji autonomno, samostalno i nepristrasno pravosuđe. Kada kažem: 'nezavisno', onda ne mislim samo na pravosuđe na koje ne može da utiče izvršna vlast, nego mislim i na pravosuđe na koje ne mogu da utiču različiti centri moći kao što su novi bogataši, organizovani kriminal ili posledice izvršenih ratnih zločina. Dakle, ni jedan od tih postulata - u pravu Srbije - nije ispunjen.

Koje je prepreke modernizaciji pravnog sistema u Srbiji najpre potrebno ukloniti kako bi bio profilisan kao demokratski pravni sistem?

Kao osnovnu prepreku izgradnji jednog održivog pravnog sistema u Srbiji, istakla bih nepostojanje ustava. Sve dok ne budemo imali legitimno donesen ustav, mi ne možemo govoriti o uklanjanju osnovnih pravnih prepreka za uspostavljanje jednog organizovanog pravnog poretka i pravnog poretka koji odgovara jednoj demokratskoj zemlji. Drugi pravni razlog – mada, neizbežno, pomešan sa političkim i socijalnim razlozima – jeste taj što u Srbiji nije uspostavljen kako pravni diskontinuitet sa autoritarnim režimom iz Miloševićevog doba, tako i pravni diskontinuitet sa jednopartijskim sistemom (koji je prethodio Miloševićevom režimu).

Koje oblasti nisu zakonski strukturisane?

Taj spisak bio bi jako dugačak, ali, prvo, istakla bih Zakon o lustraciji. U Srbiji postoji taj zakon, ali on je samo slovo na papiru i taj zakon se – to barem svi znaju – ne primenjuje. Uz to, ne postoji Zakon o otvaranju dosijea tajnih službi (a tu ne mislim samo na ono što se danas zove BIA (Bezbednosno-informativna agencija), nego i na sve tajne službe koje su postojale u ovoj zemlji). Zatim, ne postoji Zakon o rehabilitaciji lica koja su osuđena u političkim krivičnim suđenjima, a pored toga, još uvek nije donesen Zakon o denacionalizaciji. Takođe, nedostaje jedan ozbiljan antimonopolski zakon koji je jako bitan za pravo konkurencije u okviru Evropske unije.

Zbog čega se političke elite u Srbiji uporno opiru procesu lustracijekao i nastojanjima liberalne javnosti da se učine dostupnima dosijeitajnih policija?

One se, najkraće rečeno, protive zbog toga što započinjanje procesa lustracije nije u njihovom interesu, a njihov interes jeste to da ne budu kontrolisani koliko god to javnost dopusti. Sada, protive se i one stranke koje su činile stubove Miloševićevog režima, ali im se pridružuju i neke nove stranke, navodno iz doktrinarnih razloga, ali meni se čini da se tu radi o onome što je profesor Nenad Dimitrijević, jako dobro, opisao kao 'novi legalizam'. Isti razlozi, pa još, možda, i jači, i na većem broju strana, mogu da se nađu među protivnicima otvaranja dosijea, zato što taj doušnički sindrom može da pogodi ljude iz svih elita.

Da li u Srbiji postoje resursi za savladavanje zločinačke prošlosti?

Moj odgovor biće krajnje pesimističan: ne znam da li ti resursi postoje, ali ja ih ne vidim.

Richard Daničić rođen je 1974. godine. Izvršni je direktor Američke privredne komore u Srbiji i Crnoj Gori. Aktivan je član Evropskog saveta američkih privrednih komora (ECACC). Njegovo profesionalno delovanje podrazumeva intenzivnu komunikaciju sa predstavnicima inostranih i srbijanskih kompanija u različitim poslovnim sektorima.

Tržišni ambijent u Srbiji

24. 03. 2005.

Sve dok se između vlade Srbije i Crne Gore i vlade Sjedinjenih Država ne potpiše bilateralni Sporazum o investicijama, ne treba očekivati velike investicije od strane američkih kompanija na spsko i crnogorsko tržište.

Šta karakteriše tržišni ambijent u Srbiji?

Tržišni ambijent mogao bi se opisati kao veoma kompleksan. Znamo da je Srbija zemlja u tranziciji i da je ta tranzicija počela kasno, i to nakon decenije ratova, sankcija i razaranja; takođe, veoma je bitno reći da je tržišni ambijent dosta daleko od tržišne ekonomije zbog toga što, još uvek, postoji veoma jak uticaj države na privredu; zatim, prisutna je niska kupovna moć stanovništva i visok je trgovinski deficit zbog slabe konkurentnosti srbijanske privrede.

Sa kakvim se izazovima suočavaju inostrani investitori koji su zainteresovani za tržište u Srbiji?

Prvenstveno, inostrani investitori suočavaju se sa nedovoljnom i neefikasnom zakonskom regulativom kao i sa lošom primenom postojećih zakona. Uz to, ne postoji dovoljan uticaj privatnog sektora na zakonodavstvo, što mislim da je veoma bitno u daljem procesu kreiranja boljih zakona, tačnije, zakona koji će biti prilagođeni potrebama privatnog sektora jer će se, upravo na taj način, stimulisati ekonomski razvoj u Srbiji. Isto tako, smatram da postoji komplikovana i glomazna birokratija. Uz sve ovo postoji još jedan mnogo veći problem, a to je problem faktora političkog rizika koji su u Srbiji veoma visoki.

Koje prethodne uslove Srbija mora da zadovolji kako bi je inostrani investitori prepoznali kao tranzicionu zemlju u kojoj se razvija slobodno tržište i demokratija?

To podrazumeva ispunjavanje međunarodnih obaveza koje su veoma jasno definisane, a to znači: adekvatna saradnja sa Haškim tribunalom i finalni statusi Crne Gore i Kosova, ali, isto tako, smatram da je veoma bitno i poštovanje vladavine prava i primena postojećih zakona. Veoma je bitno definisati jasna pravila igre koja se neće menjati nakon dolaska stranih kompanija u Srbiju, zato što strani investitori razmišljaju dugoročno i vole predvidivost. Trenutno, u Srbiji to nije slučaj.

Srbija se još uvek nalazi u fazi normalizacije bilateralnih odnosa sa Sjedinjenim Državama. Vi kažete da je jedan bitan korak u pravcu učvršćivanja te saradnje već napravljen potpisivanjem Ugovora o normalizaciji trgovinskih odnosa u novembru 2003. godine. Šta bi trebalo da budu naredni koraci?

Sada postoje neki veoma bitni koraci, za koje se i mi iz Američke privredne komore u Srbiji i Crnoj Gori zalažemo, a to su: prvo, da Srbija dobije poseban status pod generalizovanim sistemom preferencijala, na osnovu čega će srpska roba moći da se izvozi u Ameriku pod još nižim opterećenjima, i, drugo, potrebno je da se potpiše Sporazum o bilateralnim investicijama, kako bi se, na taj način, izbeglo dvostruko oporezivanje.

U kojim sektorima bi, u budućnosti, tržište u Srbiji moglo biti posebno zanimljivo za inostrane investitore?

Srbija, po svojoj geografskoj lokaciji - ali i zbog drugih prirodnih resursa - ima odlične potencijale za privlačenje svetskog kapitala i to, prvenstveno, za investiranje u poljoprivredu, preradu hrane i građevinarstvo. Postoje sjajni infrastrukturni projekti i veliki potencijali u informacionim tehnologijama i telekomunikacijama, kao i u turizmu.

Vesna Petrović rođena je 1955. godine. Izvršni je direktor Beogradskog centra za ljudska prava. Bila je pravni savetnik ili saradnik Saveta za ljudska prava u Centru za antiratnu akciju (1991.-1995.) i Jugoslovenskog foruma za ljudska prava (1988.-1992.). Autorka je četiri studije. Njen profesionalni interes usredsređen je na promociju modernih instrumenata zaštite ljudskih prava u periodu tranzicije ka demokratiji.

Praktikovanje ljudskih prava

25. 03. 2005.

U Srbiji se, danas, sve manje nevladinih organizacija bavi problemom grubog kršenja ljudskih prava iz perioda Miloševićevog režima i to jasno ukazuje na velike deficite u tim organizacijama, posebno u odnosu na proces suočavanja sa prošlošću.

Kakvo je stanje ljudskih prava u Srbiji danas?

Kada ljudska prava posmatram ogoljeno, kao nekakvu pravnu kategoriju, moglo bi se reći da od 2000.godine, kada je počela nekakva reforma zakonodavstva, pravne norme, u okviru zaštite ljudskih prava, idu u pravcu usaglašavanja sa međunarodnim standardima. Međutim, kada govorim o praktikovanju ljudskih prava, mislim da se tu stanje nije preterano popravilo. U Srbiji je, i dalje, jedan od najvećih problema diskriminacija, koja se, posebno u poslednjih godinu dana, sve više oseća, a ćutanje državnih organa u odnosu na pojave diskriminacije predstavlja nešto što zabrinjava. Drugi veliki problem jeste tortura koja, kao pojava, u Srbiji i dalje postoji.

Zbog čega političke elite među svoje prioritete ne uvršćuju promociju ljudskih prava u civilnom društvu?

To je zbog toga što političke elite uopšte ne veruju u ideju ljudskih prava, jer, da veruju, one bi je i promovisale. Naprosto, mislim da je to logično. One u tu ideju ne veruju i, zbog toga što se u Srbiji politička misao svela na čisti interes, onda se i političko delovanje pretvorilo u politički interes. U Srbiji, danas, u većini slučajeva imate političke stranke i njihove članove, koji su u te stranke došli kao u biro za zapošljavanje. Nekako se

sve izokrenulo i svuda se ugurala ta vrsta politike, čak i u ovaj naš treći sektor.

Na koji način nevladine organizacije u Srbiji mogu unaprediti standarde zaštite ljudskih prava?

To je zaista jedan dug proces. Pre svega, u istoriji Srbije nisu postojali ozbiljni periodi demokratije i ideja pluralizma u Srbiji nikada nije snažno usvojena, i, zbog toga, ne postoji nikakav oslonac u društvenoj misli, svesti i ponašanju ljudi prema ljudskim pravima. Upravo zbog toga, nevladine organizacije morale bi da imaju dugoročne strategije u pravcu prevaspitavanja ljudi i poštovanja ljudskih prava. Te procese, najpre, treba započeti u školama i ozbiljno voditi računa o tome kako se deca obrazuju, preko Univerziteta pa sve do sudija. Pravosuđe je, recimo, naš dosta ozbiljan problem u pogledu zaštite ljudskih prava. Uz to, nevladine organizacije moraju da probaju da utiču na političku elitu, makar onu buduću elitu, da, barem, ta buduća elita nauči da su ljudska prava osnov tranzicije ka demokratiji.

Šta su najveće prepreke u zaštiti ljudskih prava, u svetlu narastajućeg govora mržnje i nacionalizma?

Osnovni razlog leži u negativnom stavu srbijanskih političkih elita prema ljudskim pravima. U sadašnjoj koaliciji, koja vrši vlast, uopšte ne postoji stav prema ljudskim pravima kao bitnom pitanju, niti te elite ozbiljno razmišljaju o tom pitanju. Politička elita mora da, u društvu, stvara atmosferu naklonjenu ljudskim pravima, a to se u Srbiji ne događa.

Saša Gajin rođen je 1965. godine. Predavač je Ustavnog prava i Medijskog prava na Pravnom fakultetu Univerziteta Union u Beogradu i istraživač-saradnik na beogradskom Institutu za uporedno pravo. Bavi se proučavanjem različitih dimenzija oblasti ljudskih prava. Autor je preko trideset studija iz oblasti ljudskih prava. Koautor je desetak modela zakona (seta medijskih zakona kao i modela antidiskriminacionih zakona) sačinjenih u okviru projekata Centra za unapređivanje pravnih studija. Koordinator je koalicije nevladinih organizacija Koalicija protiv diskriminacije. U dnevniku Danas uređuje dodatak Danas pravo.

Transformacija pravnog sistema u Srbiji

26.03.2005.

Činjenica da, u pravnom sistemu Srbije, još uvek ne postoji Zakon o zaštiti od diskriminacije, svedoči o tome da je pravni sistem u Srbiji retrogradan i izuzetno udaljen od najviših svetskih pravnih standarda.

Koje sektore srbijanskog pravnog sistema smatrate naročito zapuštenim?

Srbijanski pravni sistem - i njegovo okruženje - veoma su zakržljali. To je onaj stupanj razvoja pravnog sistema koji je veoma udaljen od standarda koji su uspostavljeni u nacionalnim pravnim sistemima najrazvijenih zemalja sveta. Veoma je zanimljivo videti danas, uporedno-pravno posmatrano, da u našem pravnom sistemu ne postoje čitave oblasti prava koje su veoma razvijene u savremenim sistemima. Uzmite, na primer, pravo poljoprivrede. U Srbiji nemate mogućnost da nađete jednog jedinog pravnog stručnjaka koji bi se bavio pravom poljoprivrede.

Koje tendencije na političkoj sceni predstavljaju značajnu pretnju procesu transformacije pravnog sistema u Srbiji?

Rekao bih da značajnu pretnju predstavljaju: pokušaj ostvarenja neposrednih, i najčešće materijalnih, interesa putem političkog delovanja, dakle: onemogućavanje rada sudova; onemogućavanje funkcionisanja pravosudnog sistema; onemogućavanje funkcionisanja čitavih zakonskih

paketa; onemogućavanje rada pojedinim mehanizmima zaštite time što će, recimo, biti onemogućen rad nekom nezavisnom telu (ili time što će se, iz zakona, izbaciti najdelotvorniji mehanizmi zaštite i to isključivo radi ostvarenja partikularnih ili ličnih ciljeva). Postoje političke odluke koje su direktno motivisane ličnom imovinskom koristi.

Do koje mere na socijalnu zaostalost društva u Srbiji utiču i otpori političkih elita da transformišu sektor javne uprave, bezbednosnih službi i netransparentne modele donošenja političkih odluka?

Ti otpori utiču, naravno, jako mnogo. Društvo u Srbiji odlikuje se tim čuvenim 'crnim rupama' u kojima pravo nije dobrodošlo. To je, recimo, sektor bezbednosti, vojske, transparentnosti rada državnih organa. Postoji jedna izuzetna i bogata kultura tajnosti rada državnih organa. Na žalost, čini mi se da ni sa jedne strane - niti sa nivoa društva niti sa nivoa političke elite – ne postoji izražena potreba, ili tendencija, da se stvari menjaju.

Kakve će efekte spornost u donošenju nekoliko desetina hiljada zakona i propisa, usklađenih sa standardima Evropske unije, imati na budućnost tranzicije ka demokratiji?

Pa, imaće poguban uticaj, sasvim poguban uticaj. Mislim da je taj raskorak, između Srbije i razvijenog dela sveta, sve veći. Mi pravnici to registrujemo na nivou pravnih pravila, ostali ljudi registruju to tako što se gužvaju po tramvajima, ili tako što nemaju adekvatne uslove za školovanje, ili preko loših uslova u bolnicama (koje izgledaju ruinirano). Dakle, svako u svom domenu životnog iskustva može da prepozna šta znači biti nemoderan i šta znači biti okrenut unazad, umesto unapred.

Siniša Šikman rođen je 1972. godine. Sekretar je nevladine organizacije Reformski obrazovni krugovi i edukator je u Centru za nenasilni otpor. Njegova profesionalna interesovanja usredsređena su na sferu komunikacije, timskog rada i organizacije. Učestvovao je u oko dvadeset projekata u Srbiji i inostranstvu, a trenutno radi na implementaciji pet novih projekata u Srbiji. Kao član Narodnog pokreta OTPOR bio je jedan od kreatora kampanje za svrgavanje režima Slobodana Miloševića (2000.godine). U delu srbijanske javnosti njegovo delovanje etiketirano je kao 'izvoz revolucije' u zemlje kao što su Gruzija, Ukrajina i Belorusija, što on ne prihvata, smatrajući tu etiketu zajedničkim proizvodom autokrata (kako bi opravdali borbu za vlast, ili svoj pad sa vlasti) i medija (kako bi prodali senzaciju).

Sloboda vređanja

29. 03. 2005.

Politički moral u Srbiji trenutno se nalazi na najnižem nivou u odnosu na period promene vlasti petog oktobra 2000. godine.

Kakve trendove uočavate među donosiocima političkih odluka i političkim elitama?

Naprosto, primećujem da ne postoji nikakav stav, čak ni Vlada nema nikakav stav. U vreme Demokratske opozicije Srbije (DOS), i za vreme vlasti i Zorana Đinđića i Zorana Živkovića, potojao je nekakav stav koji se ogledao u okrenutosti ka budućnosti i putu u Evropu. Drugo što uočavam, to je totalna bezvoljnost za rad, dakle: nema nikakvih inicijativa i želje da se nešto pokrene. Svi su zaokupljeni svojim strankama i tu se pojavljuje problem (koji nije bio tako očigledan u vreme prethodnih vladā od 2000. godine) koji se sastoji u tome da više niko ne zna gde je tačka gde počinje stranka i gde je tačka gde počinje ministarstvo. Imate ministre koji sede u svojim strankama i daju izjave o svom ministarstvu, i suprotno – oni sede u ministarstvu i daju izjave o svojim strankama. Svaka stranka uzela je svoje ministarstvo i kao age i begovi raspolazu tim resorima: njih niko ne može odatle da skloni, niti iko sme da dira u njihovo ministarstvo.

Koji sektori u Srbiji još uvek nisu demokratski transformisani?

Trenutno, u Srbiji nije transformisano tužilaštvo, sudstvo, policija i vojska kao, po meni, jako bitni faktori, ne samo za imidž Srbije u svetu već i za stabilnost zemlje. Bez transformacije ovih sektora, vi ne znate kako poluge između svih tih institucija funkcionišu. Takođe, nemamo transformisano obrazovanje i zdravstvo. Što se tiče javnosti, osim pokreta *Kopiraj i kopiraj* ja ne vidim neku značajniju organizovanu javnost koja se, na neki način, samoorganizovala i pobunila. Taj pokret jako mi je važan jer sa sobom nosi jasnu političku poruku, što je dobro. Parolama 'Srbiji se žuri' i 'Samo napred - nema nazad' građani Srbije nemaju ništa konkretno, te kampanje služe samo kao politički marketing, a, u poslednje vreme, nisam čuo da predstavnici tih opcija nešto nude.

U kojim sektorima je transformacija započeta?

Generalno gledano, transformisani su izbori kao institucija. Nadamo se da su izbori sada demokratski i da više nikada neće biti pokradeni. Na neki način transformisani su i Parlament i uloga predsednika kao institucije. Uz to, transformisana je i lokalna vlast. Može se reći da transformacija ide u pravcu da te lokalne uprave postanu bitnije nego republička vlast, što predstavlja standard i svuda u demokratskom svetu. Ono što je transformisano, na neki način, jeste i sloboda govora, mada, ipak, ta transformacija tako je loše izvedena da je otišla u drugu krajnost. U Srbiji, ljudi slobodom govora smatraju mogućnost da slobodno vređaju protivnika i neargumentovano optužuju političke neistomišljenike što, uopšte, nema nikakve veze sa slobodom govora. Vi u Srbiji, danas, možete reći šta god hoćete i da za to nikome, i nigde, ne morate da odgovarate.

Da li postoje izgledi da se unaprede politike zaštite ljudskih prava u Srbiji?

Ti izgledi uvek postoje i ja sam tu, prilično, optimista. Međutim, kada kažemo 'modernizacija' i 'ljudska prava', to mene sve vuče u pravcu Evropske unije koja već ima te standarde koji su dobri i koji funkcionišu, i čini mi se da ćemo do onog pravog poštovanja standarda ljudskih prava doći tek kada Srbija stigne do Evropske unije. Naravno, postoji mogućnost da mi uopšte ne idemo ka Evropskoj uniji, ali, onda, taj koji zagovara suprotno, mora da izađe sa jasnim i konkretnim planom šta ćemo onda kada nam jedini sused bude Evropska unija, jer ćemo sa svih strana biti okruženi njome, i šta ćemo mi, kao Srbija, u tom slučaju da radimo.

Srđa Popović rođen je 1937. godine. Kao advokat, od 1965. godine branilac je u preko dvesta političkih suđenja, suđenja za verbalni delikt i u procesima protiv slobode štampe. Njegova specijalnost jeste krivično pravo. Autor je četiri knjige i nekoliko stotina članaka objavljenih u časopisima. U periodu komunističke Jugoslavije pisao je peticije za ukidanje smrtne kazne, za Zakon o štampi, za ukidanje krivičnog dela neprijateljske propagande kao i za uvođenje višepartijskog sistema. Osnivač je (1990.) i većinski vlasnik (do 1992.) beogradskog nedeljnika Vreme. Prvi je predsednik Evropskog pokreta u Jugoslaviji (1990.-1991.).

Priprema za transformaciju

30. 03. 2005.

Srbija je raspolučeno društvo u kome akteri na političkoj sceni ne mogu da se slože oko odgovora na ključno pitanje: da li je zločin u Srbiji kažnjiv?

Šta dominantno karakteriše javnu scenu u Srbiji danas?

Meni se čini da se u Srbiji kristališu dva jasna bloka, i to je jedna povoljna okolnost. Sada je već potpuno jasno da postoji taj proevropski reformski blok (ne samo u politici nego i među ljudima) i da postoji jedan drugi blok koji ima konkretne, materijalne i praktične interese da se promena ne dogodi. Svi oni koji strepe – a takvih ima mnogo - od neke pravne države, i od pitanja pokretanja odgovornosti i za političke zločine i za one klasične zločine koji su učinjeni za poslednjih petnaest godina, naravno da ne žele da se promena dogodi. Mislim da je, tokom poslednje dve ili tri godine, to svima postalo potpuno jasno i prestala je i ona nada da je između te dve opcije moguć neki dogovor, ili konsenzus, i, upravo zbog toga, smatram da je ova situacija vrlo fragilna.

Kakve mogu biti dugoročne posledice sadašnjeg zastoja u tranziciji ka demokratiji?

Posledice su već ogromne, jer petnaest godina je izgubljeno. Mislim da mi uopšte nismo svesni koliko je svet izmenjen u tih petnaest godina. U svetu se dogodila prava industrijska, i tehnološka, revolucija o kojoj mi nismo

ni čuli, a ne da smo se u nju uključili. Jâz je ogroman, a mi smo u ovih petnaest godina, istorijski gledajući, izgubili čitav jedan vek.

Kakve bi atribute trebalo da imaju političke stranke koje žele da budu prepoznate kao demokratske?

To se zna: političke stranke moraju se boriti za tržište, privatizaciju, protiv korupcije i za uključivanje u evropske integracije, a to znači: pripremanje ne samo legislature nego i celokupnog društva na tu enormnu transformaciju koju bi društvo trebalo da učini. Po meni, jedan od važnih uslova jeste i uspostavljanje jednog novog identiteta, što podrazumeva racionalan i realan odnos prema prošlosti, a to je u Srbiji glavni kamen spoticanja.

Da li je u Srbiji, uopšte, moguća demokratska transformacija društva?

Kada se govori o demokratiji, mora se znati da je to jedna ogromna tema, jer demokratija nije samo višepartijski sistem i slobodni izbori, što mi imamo (to smo, što kažu, 'osvojili'). Demokratija je i stvar nekih vrednosti i smatram da nije isključivo toliko bitno šta rade samo stranke jer one rade ono što moraju, stešnjene između tog, još uvek zaludenog, biračkog tela i jednog nasleđenog aparata: njihov je manevarski prostor užasno mali. Ali, kako se to leči? Mislim da je to jedan vrlo dugačak proces.

Da li u organizovanoj javnosti postoje akteri sa emancipatorskim potencijalom za modernizaciju društva?

Ti akteri postoje, ali ih karakteriše slab, i prilično ograničen, potencijal. U Srbiji su intelektualne elite uvek bile činovničke, a to znači da su, uvek, bile na državnim jaslama i, kako se menjaju režimi, tako i one sa jednih jasli prelaze na druge jaslje, i toj i takvoj inteligenciji nedostaje jedna ekonomska nezavisnost koja bi im pomogla da stoje uspravno (i da ne moraju da prave sve moguće kompromise). Toga ovde nikada nije bilo.

Ivan Jovanović rođen je 1975. godine. Pravni je savetnik za pitanja ratnih zločina u Misiji OEBS u Srbiji i Crnoj Gori. Ekspert je za pitanja komandne odgovornosti, jurisdikcije Međunarodnog krivičnog suda kao i za politike sankcija Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija. Njegova profesionalna interesovanja obuhvataju javno međunarodno pravo, međunarodno humanitarno i krivično pravo i oblast ljudskih prava. U Misiji OEBS u Beogradu radio je kao koordinator Oseka za slobodu medija. Dobitnik je nekoliko međunarodnih stipendija. Bio je saradnik njujorške kancelarije organizacije Human Rights Watch. Autor je nekoliko naučnih studija na engleskom i srpskom jeziku.

Procesuiranje optuženih za ratne zločine u Srbiji

12. 04. 2005.

Uslovi koje je nužno zadovoljiti, kako bi suđenja za ratne zločine u Srbiji bila verodostojna, odnose se na kompleks koji čine – zajedno - zakoni, pravosuđe, policija, politički ambijent i regionalna saradnja.

Šta je nužno učiniti kako bi pravno procesuiranje optuženih za ratne zločine u Srbiji bilo efikasnije?

Zakon koji je neophodan za procesuiranje ratnih zločina jeste, pre svega, Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine. Taj zakon usvojen je 2003. godine, a zatim su donete i izmene na taj zakon, u decembru 2004. godine. Tim izmenama omogućeno je korišćenje dokaza prikupljenih od strane Haškog tribunala ili izvedenih na suđenjima pred Haškim tribunalom kako bi se, kao dokazi, mogli koristiti i u procesima pred domaćim sudovima. Ostaje da još neka pitanja budu razrešena i da neke odredbe - već pomenutog zakona - budu unapređene kako bi se sudu i tužilaštvu dala još efikasnija sredstva da vode postupke za ratne zločine. Pored toga, ostaje da se preradi ili da se donese potpuno nov Zakon o krivičnom postupku.

Koji ključni zakoni, koji bi trebalo da osiguraju verodostojnost pravnog sistema u Srbiji kada je reč o ratnim zločinima, još uvek nisu doneti?

Pre svega, to je Zakon o zaštiti svedoka. Sačinjen je predlog tog zakona i Vlada Srbije usvojila ga je ali on, još uvek, nije ušao u skupštinsku proceduru, odnosno - skupština još uvek nije razmatrala njegovo usvajanje. Uz to, postoji još niz pravnih pitanja koja imaju značaj u suđenjima za ratne zločine i koja su specifična za ova suđenja. Jedno od takvih pitanja, i, možda, najaktuelnije jeste pitanje komandne odgovornosti, kao i pitanje o tome na koji bi se način, ovde u Srbiji, u optužnici definisala krivična dela koja u Haškom tribunalu spadaju pod zločine protiv čovečnosti, a takvo krivično delo (ili takva krivična dela) nisu eksplicitno predviđena u Krivičnom zakonu Srbije. Potrebno je uskladiti i krivično zakonodavstvo Srbije - u oblasti međunarodnog krivičnog prava - sa Statutom Međunarodnog krivičnog suda u Hagu.

Kakva je dosadašnja regionalna saradnja između specijalnih sudova za ratne zločine u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Srbiji?

Meni se čini da je saradnja između pravosuđa Srbije, Bosne i Hercegovine i Hrvatske, u oblasti postupaka za ratne zločine, prešla u stadijum aktivne - i vrlo konstruktivne - saradnje. Praktična saradnja već je ostvarena u nekim slučajevima, recimo, u postupku za slučaj Ovčara istražne sudije i tužioci iz Srbije saradivali su sa svojim kolegama iz Hrvatske. Sada ta saradnja postoji u slučaju Lora koji se vodi u Splitu, u Hrvatskoj. Moram da napomenem da je regionalna saradnja veoma važan element u uspešnom procesuiranju ratnih zločina iz jednostavnog razloga što, gotovo da nema nijednog postupka koji se sada vodi ili će biti vođen ili je do sada vođen - a da osumnjičeni, odnosno: okrivljeni, ili svedoci ili mesto izvršenja krivičnog dela, nisu raspoređeni u najmanje dve zemlje regiona.

Do koje će mere stavovi srbijanske javnosti uticati na suđenja za ratne zločine pred Sudom za ratne zločine u Srbiji?

Suđenja se moraju odvijati. Počinioci ratnih zločina moraju biti izvedeni pred lice pravde, barem određeni broj njih, naročito oni koji su za ratne zločine najodgovorniji. Sa te strane javno mnjenje ne sme da utiče na tempo tih suđenja. Javno mnjenje jeste jedan faktor koji može da utiče na objektivnost suđenja, ali bi državne institucije i pravosuđe trebalo da imaju vodeću ulogu, znači, one ne smeju da zavise od javnog mnjenja nego moraju da, upravo svojim postupanjem i dolaženjem do istine, edukuju i obaveštavaju javnost i, na taj način, formiraju ambijent u kojem će ona biti prijateljski nastrojena prema suđenjima za ratne zločine.

Dragoljub Todorović rođen je 1948. godine. Kao advokat, stalni je saradnik beogradskog Fonda za humanitarno pravo (od 1994. godine). Zastupa oštećene u predmetima otmice iz autobusa u Sjeverinu (1992.) i otmice iz voza u Štrpcima (1993.) kao i porodice Hrvata ubijenih na farmi Ovčara kod Vukovara (1991.). Branilac je porodica ubijenih mladića iz Srebrenice koje su ubili pripadnici jedinice Škorpioni (1995.) kao i porodica oštećenih Muslimana koji su deportovani iz Žvornika (1992.). Bio je zastupnik porodica u predmetima državnog terora iz perioda Miloševićevog režima. Bavi se istraživanjem suđenja za delikt mišljenja u komunističkoj Jugoslaviji. Autor je jedne knjige i preko dvesta tekstova koji istražuju pravne, kulturne i političke kontroverze.

Tradicija antizapadnog stava

13. 04. 2005.

Građani Srbije još uvek ne žive u pravno uređenoj državi jer su mnogi ljudi, koji su sprovodili državni terorizam u vreme Miloševićevog režima, i dalje na pozicijama sa kojih utiču na razvoj društva u Srbiji .

Kakva je javna scena u Srbiji danas?

U Srbiji jača nacionalizam i, moglo bi se, čak, reći da nacionalizam jača u većoj meri nego za vreme Miloševića. Sa jedne strane, sve političke stranke, osim malih izuzetaka, nacionalistički su profilisane, a, sa druge strane, kompletno javno mnjenje, Akademija nauka i umetnosti, crkva, štampa - ili tabloidi - svi su oni okrenuti nacionalizmu, ksenofobiji i izolaciji. Dobar primer za to jeste odnos prema Haškom tribunalu. U Srbiji postoji više tih punktova antihaškog lobija, kao što su Pravni fakultet u Beogradu, Vrhovni sud Srbije i, već pomenute, Akademija nauka i umetnosti i crkva.

Zbog čega se političke elite opiru modernizaciji srbijanskog društva?

Verujem da je to zbog ratova koji su vođeni u vreme Miloševićevog režima, zbog toga da bi se ta idiotska Miloševićeva politika, vezana za stvaranje velike Srbije, malo zabašurila. Treba znati da u Srbiji postoji duga tradicija antizapadnog stava, populizma, patriotizma, uravnilovke

i egalitarizma, tako da su svi ti recidivi, sada, na sceni, i to je povezano sa delom mojeg odgovora na vaše prethodno pitanje, kada sam konstatovao da su na političkoj i javnoj sceni Srbije prisutne nacionalističke snage koje forsiraju antizapadni, antihaški, antidemokratski ili antiglobalistički stav, a ja bih pojavu globalizma, istorijski, uporedio sa nastankom hrišćanstva. Globalizam je, za mene, veoma značajan baš zbog činjenice da upravo ta ideja uspostavlja suverenitet ličnosti i pojedinca.

Da li je, uopšte, moguća uspešna tranzicija Srbije ka demokratiji ukoliko pravda u tranziciji ne podrazumeva i tranzicionu pravdu kroz instrumente kao što su: lustracija, restitucija, demilitarizacija, otvaranje svih dosijea službi bezbednosti i savladavanje zločinačke prošlosti?

Zaista nije moguće ući ni u kakvu tranziciju, niti u bilo kakvo demokratsko društvo, ako se ne obavi lustracija. Ako ministar pravde Zoran Stojković, koji je nekada sudio za klasični delikt mišljenja i za političke diskusije po stanovima, može danas da bude na takvoj funkciji, to znači da se nije napravio nijedan korak u pravcu ka lustraciji. Što se tiče otvaranja tajnih dosijea, smatram da se, u Srbiji, tajna dosijea nikada neće otvoriti na onaj način kako bi to trebalo da se učini, jer *conditio sine qua non* modernizacije srpskog društva jeste suočavanje sa radom te tajne policije.

Sa kakvim se izazovima, danas, suočava pravni sistem u Srbiji?

Vrhovni sud Srbije, koji je najviša pravosudna institucija, ostao je isti kakav je i bio u Miloševićevom periodu i, zapravo, uopšte nije promenjen. Taj sud pokazao je, i to u dva slučaja, u predmetima Sjeverin i Podujevo, da je moguće da sudije tog suda - sa falsifikovanim dokazima - ukinu vrlo dobre presude Okružnog suda u Beogradu. U Srbiji nije napravljen diskontinuitet sa Miloševićevom politikom već je, naprotiv, u većini slučajeva - a posebno u pravosuđu i u policiji - uspostavljen kontinuitet.

Na koji je način demokratska transformacija pravnog sistema moguća?

Mislim da treba da dođu novi ljudi. Smatram da se moraju, sudskim putem, okončati svi slučajevi Miloševićevog državnog terorizma. Moraju se procesuirati slučajevi koji su u Srbiji, kolokvijalno, poznati pod nazivom Hladnjače. Zna se, u Srbiji su u tri grobnice stavljena tela osamsto pedeset Albanaca od čega je četrismo pedeset tela identifikovano - zna se kako su ubijeni, i zna se da su te žrtve bile žene i deca. Dakle, to mora da se razreši i da se vidi ko je takav zločin naredio, ko je žrtve stavljao u hladnjače,

ko je te kamione gurnuo u Dunav, ko je odredio gde će biti te masovne grobnice u okolini Beograda i ko ih je, naposljetku, u te grobnice stavio? Možda ćemo, sa Studijom izvodljivosti, ići brže ka globalizaciji, a, samim tim, i pravni sistem će se modernizovati i uključivati u evropske tokove.

Vesna Nikolić-Ristanović rođena je 1955. godine. Profesorka je kriminologije na Univerzitetu u Beogradu. Predsednica je Viktimološkog društva Srbije u okviru kojeg vodi projekat Od sećanja na prošlost ka pozitivnoj budućnosti - Treći put ka istini i pomirenju. Njena profesionalna interesovanja uključuju teorijsko-empirijska i akciona istraživanja, edukaciju i praktičnu pomoć žrtvama kriminaliteta, istraživanja veze između viktimizacije i kriminalizacije kao i teme odnosa rata i kriminaliteta. Autorka je petnaest knjiga ili studija. Posvećena je poboljšanju položaja žrtava kriminaliteta, posebno žena žrtava nasilja u porodici i trgovine ljudskim bićima, kao i žena žrtava koje su zbog odsustva podrške ubile nasilnike.

Zaštita žrtava u Srbiji

19. 04. 2005.

U Srbiji, još uvek, ne postoje organizovani sistemi zaštite žrtava i obrazovanja viktimologa, ali ne postoje ni demokratski standardi po kojima rade službe za pomoć žrtvama.

Šta karakteriše javnu scenu u Srbiji danas, u svetlu rastućeg trenda govora mržnje, ksenofobije i antisemitizma?

Meni se čini da je to jedan nastavak trenda koji je razvijen još u vreme vladavine Miloševića i da on, sada, dobija samo neke nove nijanse i razvijenije oblike. Ono što smatram da je najvažnije, i ujedno i najopasnije, jeste to što - od samih vrhova vlasti ili od onog dela političke scene koji sebe smatra demokratskim - ne postoji odgovarajuća reakcija na političkoj sceni u vezi sa tim negativnim trendovima. Dakle, ta nekakva ratnička poza, u smislu sukoba i netrpeljivosti prema različitostima, polazi od samih vrhova vlasti.

Sa kakvim se izazovima u periodu tranzicije ka demokratiji suočavaju viktimolozi u Srbiji?

Izazova je jako puno, prevenstveno zbog toga što samih žrtava ima mnogo i to najrazličitijih žrtava. Zapravo, svaki građanin jeste nekakva žrtva, jer Srbija nije samo tranziciono društvo nego je i postratno društvo. Iz tog razloga, viktimolozi u Srbiji imaju jako mnogo posla, kako u smislu

pružanja neposredene podrške tako i u smislu pokušaja sistematizacije znanja, i u oblasti istraživanja i u oblasti pravljenja edukacionih programa.

U kojoj su meri žrtve zaštićene i kolika je njihova društvena vidljivost?

Mislim da je puno toga urađeno u prethodnih nekoliko godina, upravo na razvijanju mehanizama za zaštitu žrtava i to, prvenstveno, u vezi sa zaštitom žrtava nasilja u porodici i žrtava trgovine ljudima. Međutim, ono što je veliki problem jeste činjenica da mi, još uvek, nemamo ukupnu vidljivost žrtava kriminala kao žrtava. Na primer, imamo jednu priličnu nevidljivost muškaraca kao žrtava raznih krivičnih dela (kao što su razbojništva ili krađe) ali i žrtava uopšte, u onom delu koji bih nazvala klasičnim kriminalom. Ipak, na drugoj strani, podignuta je vidljivost problema žrtava državnog nasilja i žrtava torture. Takođe, i žrtve organizovanog kriminala postale su nešto vidljivije, ali ta, nešto veća, društvena vidljivost ne znači da su prava tih žrtava adekvatno zaštićena.

Da li u Srbiji postoje resursi za unapređivanje standarda prava viktimizovanih osoba?

Na žalost, ne postoji dovoljno resursa, ni novčanih niti intelektualnih. Pored toga, ne postoji ni dovoljno sluha na fakultetima, i u prosveti uopšte, prema temama kao što su prava žrtava. Uz to, ne postoje standardi u oblasti edukacije i prisutan je jedan jako nizak nivo edukovanosti stručnjaka koji već rade u ovoj oblasti.

Kakve bi politike trebalo da promovišu donosioci političkih odluka kako bi se efikasnije rešavali problemi nasilja i zlostavljanja?

Ono na čemu bi vlasti trebalo da rade jeste reforma institucija, ali, pre toga, mislim da je jako važan jedan jasan politički stav da će se pristupiti i ozbiljnoj borbi protiv različitih oblika kriminala i osmišljavanju dugoročnih, i jasnih, preventivnih programa.

Bogoljub Milosavljević rođen je 1953. godine. Profesor je na Pravnom fakultetu Univerziteta Union u Beogradu. Njegova profesionalna interesovanja obuhvataju upravno i ustavno pravo, a naročito oblasti organizacije države, bezbednosti, lokalne samouprave i ljudskih prava. Autor je jedanaest knjiga, od kojih su tri prevedene na engleski jezik. Njegovu saradnju sa nevladinim organizacijama obeležilo je učešće u projektima reforme sektora bezbednosti i državne uprave.

Demokratsko profilisanje policije

20. 04. 2005.

Bez otvaranja dosijea svih službi bezbednosti nemoguća je demokratska transformacija policije u Srbiji.

U kojoj meri struktura policije u Srbiji sledi evropske standarde?

Na žalost, struktura policije u Srbiji nije se bitnije promenila u odnosu na stanje od pre 2000. godine. Postoje projekti koji su rađeni i koji, pre svega, predviđaju da se policija decentralizuje, što se kao tema teško prihvata na području Srbije, i, takođe, da se u funkcionisanju policije postave novi prioriteti. Tu mislim na to da policija postane efikasnija u svom radu jer, na žalost, trenutna policija nije dovoljno efikasna, posebno u sferi privrednog ili organizovanog kriminala, ali i u mnogim drugim oblastima svog delovanja.

Šta su osnovne prepreke težnjama za demokratskim profilisanjem policije?

Najkraće rečeno, to su prepreke koje se nalaze, sa jedne strane, van policije (dakle, u njenom okruženju, prevashodno u samoj Vladi, Parlamentu i sudstvu), a, sa druge strane, unutar same policije (u kojoj, i dalje, postoje snažni otpori promenama). Policija nema jasne uvide u to kako ona sama treba da se menja i koliko je to nužno i hitno da se učini.

Da li je moguće govoriti o postojanju demokratske kontrole nad delovanjem srbijanske policije?

Sveobuhvatno gledano, to stanje još uvek nije zadovoljavajuće. Mislim da je transparentnost, o kojoj se toliko često govori, jedan od ključnih elemenata za bolju kontrolu policije i da bi mediji, nevladin sektor i organi državne vlasti, morali što pre da se osposobe da vrše kontrolu policije. Jedino kroz sadejstvo svih tih elemenata, kontrola policije imala bi šansu da se, u nekom skorijem periodu, razvije.

Šta obuhvata koncept građanskog nadzora nad policijom i, još specifičnije, šta podrazumeva institucija policijskog ombudsmana?

Sâm građanski nadzor, u svom konceptu, podrazumeva uvođenje građana u proces kontrole. Tu se, pre svega, misli na mehanizam za rešavanje predstavki koje oštećeni građani (ili građani nezadovoljni postupanjem policije) podnose policiji. Tako da bi, u tom slučaju, građani - zajedno sa policijom - učestvovali u odlučivanju povodom žalbi. Sa tim u vezi jeste i pitanje eventualnog uvođenja policijskog ombudsmana: to bi, zapravo, bio ombudsman koji bi bio specijalizovan za kontrolu policije i smatram da bi jedan takav ombudsman, pogotovo imajući u vidu naše nasleđe koje je loše, bio institucija sa puno opravdanja.

Da li je u svoje profesionalne prakse policija u Srbiji integrisala međunarodne standarde ljudskih prava?

Ne možemo reći da je srbijanska policija, prvo, svesna sadržine međunarodnih standarda o ljudskim pravima koji treba da je obavezuju, a, onda, pogotovo ne možemo da govorimo o tome da ih ona poštuje jer ih ona, još uvek, nedovoljno poznaje. Integracija međunarodnih standarda ljudskih prava u profesionalne prakse policije u Srbiji predstavlja jedan dugoročni zadatak koji započinje razvojem svesti i učenjem o ljudskim pravima, a kasnije se prati kroz instrumente kontrole i nadzora nad radom policije.

Branislav Čanak rođen je 1945. godine. Bio je novinar i urednik redakcije spoljne politike na Prvom programu Radio Beograda, a preko sedam godina bio je urednik i voditelj informativne emisije Novosti dana Prvog programa Radio Beograda. Na Radio-televiziji Beograd, u januaru 1990. godine bio je osnivač prvog nezavisnog sindikata u Jugoslaviji. Osnivač je prve nezavisne sindikalne konfederacije u Srbiji, Granskog sindikata Nezavisnost koji je član Evropskog foruma Evropske konfederacije sindikata i Međunarodne konfederacije slobodnih sindikata. Nagrada za ljudska prava George Meany dodeljena mu je 1995. godine.

Sindikati u Srbiji i njihovi prioriteti

27. 04. 2005.

Građani Srbije, uglavnom, ne znaju šta je prava uloga sindikata jer Srbija nikada nije bila građansko društvo čiji je bitan element i sindikalna solidarnost.

Kako biste opisali javnu scenu u Srbiji danas?

Javna scena izgleda konfuzno jer u Srbiji nije izgrađen sistem vrednosti, tako da, kada nemate sistem vrednosti, onda ne možete tražiti svoje sopstveno mesto u tom sistemu. Recimo, kako ja mogu da tražim zaštitu svojih prava na radnom mestu, poboljšanje plate ili sigurnu penziju ako ne postoji sistem vrednosti u koji bih te zahteve mogao da smestim (ili da uzmem ono što mi treba iz tog sistema vrednosti)? Sve dok bude tako, Srbija će biti jedno zaostalo političko društvo. Pored toga, pojaviće se i problem u vezi sa načinom na koji će se politička Srbija uključiti u političku Evropu. Ko će Srbiju predstavljati u toj Evropi? Na koji način, hoće li političari iz Srbije i tamo, kao i ovde, lupati rukom po stolu kada im nešto nije po volji, hoće li i tamo napuštati sednice ili čekati da ih iznose iz sala? Ako će tako da bude, onda je bolje da ne idemo u Evropu.

Na koje načine zastoj u tranziciji ka demokratiji utiče na profilisanje sindikalnih prioriteta?

Te stvari jesu neodvojive. Odvajanje sindikata od ukupnih prilika, i kretanja i poseda politike, jeste jedna nametnuta stvar. Ne može se govoriti o zapošljavanju, radnim mestima ili platama a da, time, ne otvorite i mnoga druga pitanja. Recimo, u Srbiji se odmah otvara pitanje Haga. Od rešavanja tog pitanja zavisi da li će srbijansko društvo ići napred ili unazad. I, sada imate sindikate koji kažu: 'mene Hag ne zanima'. Kako je moguće da te sindikate ne zanima Hag kada sve drugo zavisi od toga? Neće dolaziti kapital u Srbiju, neće postojati uslovi za približavanje Evropskoj uniji, znači: sve ono što bi moglo da pomogne zapošljavanju, i boljim platama, neće moći da se ostvari jer je Hag ključna tema.

Nedavno je zvaničnik Međunarodne konferencije slobodnih sindikata Guy Rider izjavio u Beogradu da je 'u Srbiji rasprostranjeno kršenje ljudskih i sindikalnih prava'.

Na nesreću, baš u to vreme kada je Guy Rider bio u Beogradu, imali smo jedan slučaj – koji, u poslednje vreme, nije bio toliko čest kao u vreme Miloševićevog režima – kidnapovanja jednog od naših predsednika sindikata u Somboru zato što se 'drznuo' da organizuje štrajk. Nije bitno koji su razlozi, da li su oni opravdani ili ne, bitno je da je on ugrozio nekog lokalnog moćnika koji je poslao neke barabe koje su ga kidnapovale, pretukle i istovarile na nekom putu izvan grada. Eto, samo taj detalj bio je dovoljan da Guy Rider zaključa da je situacija u Srbiji ozbiljna.

Da li smatrate da su kršenja ljudskih i sindikalnih prava u Srbiji sistematska?

Čim kršite moje pravo time što kršite zakon, to je, onda, sistematski.

Kakvi vam instrumenti stoje na raspolaganju kako biste se protiv tih kršenja prava borili?

Ne postoje skoro nikakvi instrumenti. Jedino da se, nekom primenom sile, grupiše veći broj radnika i da se, onda, blokira autoput ili preduzeće, znači: sve te neke stvari koje su u normalnim zemljama gluposti, jer, ako ja blokiram rad kompanije u kojoj sam zaposlen, na osnovu čega ja mogu da očekujem platu na kraju meseca? Tako da te blokade predstavljaju iznuđene metode. Radnici ne mogu da iznađu druga rešenja, njih niko ne sluša i sudovi donose svakakve presude. Evo primera kojim ću da uprostim sliku: ako zakon kaže da 'svi treba da budemo plavi', i mi se svi ofarbamo u plavo, direktor kaže: 'Šta me briga što ste se ofarbali'. Mi kažemo da piše u zakonu da svi treba da se ofarbamo i tražimo od njega da primeni zakon, a on kaže: 'Neću'. Onda odemo u inspekciju rada i kažemo im:

naterajte tog direktora da poštuje zakon, a oni kažu: 'Nećemo'. Odemo u sud - ni oni neće. I nas, praktično, teraju da blokiramo autoputeve, ulice ili bilo šta drugo, jer sistem, jednostavno, ne funkcioniše.

Kakva je samomotivisanost zaposlenih građana za obrazovanje u oblasti sindikalnih prava?

U našem sindikatu interes za obrazovanje iz oblasti sindikalnih prava veliki je, čak, mogu reći: prevelik. Istina, nikada nije dovoljno ambicija za učenjem. Ono što sindikati dobijaju obrazovanjem jeste to da svaka celina unutar sindikata deluje funkcionalnije i gradi se svest o značaju sindikata, što je najvažnije. Mi smo, svojevremeno, započeli koncepte obrazovanja, prvenstveno zbog toga što smo uvideli da je najveći broj naših članova ušao u sindikat da bi se borio protiv Miloševića ali to nije dovoljno - to je samo jedan deo priče. Milošević će jednog dana otići i, šta onda? Tada smo shvatili da, bez obrazovanja, nećemo moći da odgovorimo na izazove kao što su tranzicija ili globalizacija. Da vičemo samo 'ua!', 'ua!', 'dole!' - to ne vredi ništa. Mi možemo da vičemo, ali vreme i događaji prolaze pored nas, a ljudi obično viču 'ua!' i 'dole!' kada nemaju dovoljno znanja. To je očaj, jer, zašto biste vikali 'ua!' ako znate da rešite problem?

Petar Jevremović rođen je 1964. godine. Na Odeljenju za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu predaje Psihopatologiju dece i mladih. Autor je dve knjige i nekoliko studija.

Beznađe i depresivnost

29. 04. 2005.

Građani u Srbiji dominantno su dezorijentisani jer su im, podjednako, strane i vrednosti demokratije i značaj ljudskih prava kao i hrišćansko nasleđe koje se u Srbiji, uglavnom, shvata kao konglomerat paganizma i zaostalog tribalnog feudalizma.

Kakve je trendove, iz psihološke perspektive, moguće uočiti u socijalnom funkcionisanju populacije u Srbiji?

Dosta je beznađa, nekave opšte dezorijentisanosti i nečega što slobodno možemo, uz sve ograde, ipak nazvati jednom preovlađujućom depresivnošću. Na nekom važnijem nivou, koji nije više samo individualan, prisutan je taj sveopše prevlađujući problem odsustva jasnog sistema vrednosti i jasnih koordinata. U suštini, možemo reći da su preovlađujući trendovi takvi da celu sliku, nekakvog duševnog stanja nad 'nebom' Srbije, boje vrlo sivim tonovima.

Zbog čega su na javnoj sceni i dalje živi obrasci ponašanja iz perioda Miloševićevog režima?

Prvo, ništa se, suštinski, nije promenilo. U Srbiji imate jako puno hostilnosti i frustracije i, za običnog čoveka, jako malo realnih puteva za izlaz. I u takvom ambijentu ljudi veoma lako prihvate tu jednostavnu varijantu veoma priprostog načina pražnjenja te hostilnosti. Drugo, sve te oštre, ksenofobične i razne druge pojave koje isključuju drugoga, gode povređenom narcizmu i rasizmu koji šepa.

Zbog čega političke elite, kroz mehanizme poricanja i potiskivanja bilansa Miloševićeve ratne politike, sprečavaju započinjanje procesa prevladavanja prošlosti?

Da bi neka država mogla, doista, da opstane, ona mora da ima nekavu mogućnost da reprodukuje svoje unutrašnje bogatstvo - potrebna su privreda i trgovina. U Srbiji, godinama, štaviše - decenijama, niko ništa ne proizvodi, a, opet, sa duge strane, socijalnopedagoški govoreći, jako mnogo ljudi, koji su u nekakvoj nomenklaturi, imaju čudne i problematične prošlosti. I onda, u tom smislu, sasvim je logično zbog čega nije došlo do raskrštanja sa tom kriminogenom, čudnom i socijalnopedagoškom prošlošću, koja je doista u Miloševićevom periodu došla do paroksizma. Da budem sasvim precizan: prvo, za tako nešto potrebni su ogromni kapaciteti, a ovo društvo nema kapaciteta za to; i, drugo, to se još uvek kosi sa bazičnim interesima političke elite koja je na vlasti.

Zbog čega se velikodostojnici Srpske pravoslavne crkve i dalje opiru tematizaciji sopstvene uloge u Miloševićevom režimu?

Crkva je veliki problem. Mi ćemo vrlo lako da se složimo, i tu nema ničeg spornog, da je u samoj Crkvi bilo beskrajno mnogo neodmerenih izjava, čak nečasnih i nemoralnih postupaka, a tu bi se našlo posla i za državnog tužioca. Ipak, ono što je važno u našem sadašnjem promišljanju statusa crkve u društvu jeste činjenica da ne možete očekivati da u jednom narodu - koji je ovakav i koji se nalazi u ovakvoj situaciji u kakvoj jeste - postoji nekava drugačija crkva. Znači, kakvi su ljudi i kakav je nivo prosvetljenosti prosečnog čoveka, takav je, u suštini, i policajac, sudija, lekar, ali i sveštenik. Ako je narod pogubljen ovako kako je pogubljen, crkva je još pogubljenija. I oni su svesni da nekako moraju da se menjaju, a često ni sami ne znaju ni kako, ni gde, ni šta, ni kuda, ni zašto i, onda, to stvara jednu haotičnu sliku koja se, onda, dalje reperkutuje kroz razne, često pogrešne, izbore u njihovoj personalnoj politici i kroz, najblaže rečeno, neodmerene poteze.

Verica Barać rođena je 1955. godine. Bila je Javni pravobranilac Opštine Čačak (1997.-2001.) Jedna je od osnivača Građanskog parlamenta Srbije (GPS). Bila je prva predsednica Građanskog parlamenta Srbije (1999.-2003. godine). Od maja 2003. godine predsednica je Saveta za borbu protiv korupcije. Priredila je četiri knjige.

Korupcija kao način života

09. 05. 2005.

Indeks korupcije u Srbiji i dalje veoma je visok, a zabrinjavajuće je upravo to što taj indeks ne opada.

U kojoj je meri korupcija zastupljena u javnom sektoru?

Korupcija jeste sistemska pojava, ona je način na koji se u Srbiji živi i ona prožima sve segmente društva. To je osnovna stavka zbog koje u Srbiji nema pomaka u stvaranju institucija pravne države i kada pravite jedno ozbiljno istraživanje na temu: da li postoji pravna država? – možete reći da pravna država ne postoji. Razlog tome jeste odsustvo garancija u unutrašnjem pravu koje vam obezbeđuju da ono, što piše u zakonu, vi možete i da ostvarite.

Da li možete navesti konkretne indikatore, ili dokaze, koji potkrepljuju vaše zaključke?

Mogu, kako da ne. Prvo, Savet je i radio sve te izveštaje upravo zbog toga što smo hteli da pokažemo na koji način se, u slučajevima kao što su, na primer, Nacionalna štedionica, Sartid ili određeni slučajevi privatizacije, taj opšti interes potpuno podređuje privatnom, ili grupnom, interesu i to se, u svakom od ovih nabrojanih slučajeva, može i videti. Drugo, ono što nedostaje - i što je pokazao rad Saveta - jeste pokretanje postupaka za utvrđivanje odgovornosti, jer, ako u ovim slučajevima postoji korupcija, onda je to krivično delo i za nju se mora odgovarati, ona mora biti kažnjiva i korupcija ne sme da se isplati.

Sa kakvim se izazovima, u pogledu dostupnosti informacija, susreću članovi Saveta za borbu protiv korupcije?

Dokumentacija se teško dobija, ali Savet baš i nema takvih problema jer ne dobija dokumentaciju samo od državnih organa. Mnogi pojedinci, ili institucije, koji očekuju da počne odlučna borba protiv korupcije, žele da Savetu ustupe podatke, tako da Savet i nije u nekakvom nedostatku dokumentacije. Međutim, to ipak jeste opšti problem i postoji jedna frapantna činjenica da srbijansko tužilaštvo kaže kako ono nema podatke koje ima Uprava za borbu protiv organizovanog kriminala ili policija, tako da tužilaštvo nema precizne informacije o tome kakvim sve informacijama, dokumentacijom ili dokazima, raspolažu ove dve institucije. Dakle, očigledno je da se tužilaštvu - koje treba da procesuiraju slučajeve korupcije - sve od ovoga što sam navela daje selektivno, 'na parče' ili kako to već neko odredi.

Da li su ustanovljene precizne i efikasne dalje procedure procesuiranja slučajeva korupcije o kojima Savet izveštava?

Moram reći da su procesni zakoni u Srbiji anahroni i oni su, odavno, već morali biti promenjeni. Zapravo, nedostaje jedan moderan krivični postupak. Moraju se uvesti svi ti moderni standardi u procesnom pravu. Ali, i ovo malo stvari koje postoje u sadašnjem zakonu, ni one se ne primenjuju zato što postoji izrazita prevlast izvršne vlasti nad ostalim granama vlasti, i sasvim je jasno da postoje mehanizmi koji pitanje odgovornosti, uvek, negde zaustave.

Kome pripisujete odgovornost za izostanak delotvornih antikorupcijskih politika?

Odgovornost pripisujem Vladi Srbije. Vlada je odgovorna za stanje u zemlji i za to što nema borbe protiv korupcije. Vlada je odgovorna i za stanje u sudstvu u kome, još uvek, nema uslova da ono postane nezavisno, ali Vlada je odgovorna i za činjenicu da, u slučajevima korupcije, tužilaštvo samo formalno vodi postupak pošto nema osnovne prerogative da bi moglo da bude rukovodilac postupka.

Kakvu poruku inostranim investitorima šalju napadi na vaše aktivnosti u Savetu za borbu protiv korupcije?

Problem korupcije poznat je stranim investitorima. Stepenu korupcije u Srbiji može se lako odrediti pošto je indeks korupcije, uvek, obrnuto proporcionalan broju strateških partnera (ili obimu stranih ulaganja). Borba protiv korupcije i jeste jedan od načina da strani investitori osete da u Srbiji postoji pravna i ekonomska sigurnost, ali i sloboda i sigurnost

ugovaranja. Kada to bude postojalo, to će biti najjasnija poruka stranim investitorima da mogu doći u Srbiju.

Mirko Ilić rođen je 1956. godine. Radi kao umetnički direktor i ilustrator najvećih američkih magazina i časopisa, među kojima su Time Magazine i New York Times. Od 1995. godine direktor je studija za grafički dizajn i trodimenzionalnu kompjutersku grafiku. Dobitnik je nekoliko nagrada u oblasti grafičkog dizajna. Bio je potpredsednik njujorškog odeljenja Američkog instituta za grafičke umetnosti (AIGA) od 1994. do 1995. godine. Na njujorškom Fakultetu za vizuelne umetnosti predaje ilustraciju na specijalističkim studijama. Koautor je četiri knjige.

Veličanje negativnog

13. 05. 2005.

Netolerantnost u Srbiji prema bilo čemu što je drugačije, a tu, prvenstveno, mislim na Jevreje, Rome ili homoseksualce, nevjerovatna je.

Na koji način prepoznajete odsustvo tolerancije u Srbiji?

Odsustvo tolerancije prepoznajem po tome što, ako vi bilo kome, ovdje, u Srbiji - ili bilo gdje u ovim sredinama na Balkanu - kažete: Zašto ste vi to i to?, prvo što će vam ljudi iz tih krajeva reći jeste: Ali, oni su prvi. Uvijek su naše ubice, ili naši kriminalci, bolje nego njihove ubice ili njihovi kriminalci. Uvijek se pokazuje prstom u nekog drugog jer, ako se okrenete prema sebi, i pogledate se u ogledalo, mogli biste vidjeti nešto jako ružno. Prema tome, zato treba sve blokirati. Nacionalizam znači: 'malo voljeti, puno mrziti'. Ako vi puno mrzite, vi, onda, ne možete biti dobar čovjek ili dobar kršćanin. Vrlo je zanimljiva stvar da su, na ovim prostorima, svi veoma religiozni i svi se ponašaju kao stoka. Ako je to tačno, da su religiozni, oni mogu naš varati ali, u tom slučaju, Bog ih vidi a Njemu se ne može donijeti ispričnica od mame.

Vaše delovanje u oblasti grafičkog dizajna uredsređeno je i na promociju i zaštitu prava manjinskih zajednica u Sjedinjenim Državama. Zašto takav umetnički pristup još uvek ne postoji u Srbiji?

Prvo, postoji strah da ne budete pretučeni, a, drugo, to je mrtvilo duha. Raditi nešto u Srbiji za homoseksualce znači, istog trenutka, priznati 323

da ste homoseksualac jer ne vidi se drugi razlog zašto biste vi štitili homoseksualce nego ako niste homoseksualac. Kao što se ne vidi razlog zašto biste vi, ako ste Srbin, štitili Hrvate, ili obrnuto, jer ti moraš samo štititi 'svoje'. Širina duha pokazuje se upravo kada voliš one druge a ljudi to ne razumiju. Ako manjina izgubi prava, slijedeća je na redu većina. To je diktatura. Tako diktature započinju.

Šta je, na osnovu vašeg uvida u današnju umetničku produkciju u Srbiji moguće zaključiti o srbijanskom društvu?

Mislim da najgori dizajn koji postoji u Srbiji predstavljaju novine i časopisi. To je užasno i za to postoji nekoliko razloga. Jedan od razloga jest to što se sve živo pokušava natrpati na naslovne strane, a tko god trpa gomilu stvari na naslovne strane znači - da nijedna ne vrijedi, pa misle da, što ih je više (kao miješana salata), tim je bolje. Sa druge strane, naslovne strane pune su podebljih ružnih muškaraca, nekada neobrijanih obraza - ali obrijanih glava - i raznih sličnih kombinacija. Zapravo, u Srbiji je lakše doći na naslovnu stranu ako ukradete sto milijuna nego ako uspijete zaraditi sto milijuna. Općenito gledano, to bi se zvalo 'veličanje negativnog'.

Na koji način dominantni trendovi na umetničkoj sceni mogu biti indikatori profila jednog društva?

Mislim da je ovo posljednje što sam rekao jedan od indikatora društva. Drugi indikator profila srbijanskog društva - koji mi se čini dosta nevjerojatan - jeste to da nema *dissenta* (neslaganja), nema opozicije, pobune. Nema mladih ljudi koji će reći 'mi ovo više nećemo podnijeti'. Postoji neko emocionalno mrtvilo što pokazuje ili beznađe ili ono što bi se u arhitekturi reklo 'zamor materijala'. Što je sve skupa dosta loše.

Kako oživeti interes umetnika za širenje tržišta ideja kada se ne poštuju intelektualna svojina i autorska prava i kada je često odsutna profesionalna etika?

Jedina stvar koja može spasiti male zemlje i njihove kulture jest inovacija i pamet. Na žalost, ljudi u ovim tranzicijskim zemljama ne vole pamet, jer, ako je netko pametan, onda to uvijek pokazuje da netko drugi nije, pa je, onda, najlakše pametne rastjerati. Uzmimo jedan primjer: Bill Gates uspio je postati u dvadeset godina najbogatiji čovjek svijeta, isključivo na intellectual property, intelektualnoj svojini. Zašto se to ne može desiti u Srbiji? Može, ali ti ljudi će, na žalost, morati otići vani da to naprave, a onda ćemo mi reći - 'naše gore list'.

Gordana Matković rođena je 1960. godine. U beogradskom Centru za liberalno-demokratske studije bavi se istraživačkom delatnošću u oblasti socijalne politike, tržišta radne snage i demografije. Konsultant je Svetske banke i gostujući profesor demografije na Ekonomskom fakultetu u Beogradu. Autorka je jedne knjige i oko četrdeset akademskih tekstova. Bila je ministar za socijalnu politiku u prvoj demokratskoj vladi nakon pada Miloševićevog režima (2001.-2004.). Dobitnica je nagrade Konstantin Obradović u oblasti promocije ljudskih prava (za 2004. godinu) kao i godišnje nagrade Žene u biznisu i vladi (za 2005. godinu) koju dodeljuju Erste Bank i Evropska banka za rekonstrukciju i razvoj.

Zaustavljanje demokratskih reformi

19. 05. 2005.

Demokratske reforme u oblastima obrazovanja, pravosudnog sistema, zdravstva i privatizacije u Srbiji gotovo da su zaustavljene.

Kakva je dosadašnja dinamika procesa tranzicije?

Mislim da teško može da se govori o dinamici u celini jer ta dinamika nije ista u svim sektorima ili oblastima, a, ako bih trebala da dam ocenu u jednoj rečenici, onda bih rekla da je ta dinamika negde između one koja je karakteristična za zemlje centralne Evrope i one karakteristične za istočnobalkanske zemlje.

Na kojoj se tački prilagođavanja evropskim standardima nalaze javna uprava, obrazovne politike i standardi ljudskih prava u Srbiji?

Kada je reč o obrazovnim politikama, mislim da su se tu reforme zakočile. Što se javne uprave tiče, to je jedna od oblasti u kojoj se, u protekle četiri godine, nije mnogo uradilo i u toj oblasti reforme, skoro, nisu ni započete. Za oblast ljudskih prava mogu da kažem da je to oblast koja se teško pomera. Ipak, postoje razlike u odnosu na stanje kakvo je bilo tokom devedesetih godina. Mislim da treba voditi računa i o tome kako se definišu ljudska prava: da li se u ta prava uključuju i socijalna i ekonomska prava i, ako tako pogledamo tu agendu, onda će se videti da i u toj oblasti

postoje različita kretanja, međutim, čini mi se da su u toj oblasti pomaci ipak značajni.

Zbog čega donosioci političkih odluka u Srbiji i dalje odbijaju da priznaju snažnu korelaciju koja postoji između sprovođenja tranzicione pravde i ekonomskog napredovanja društva?

Deo odgovora može ležati u tome što se Srbija suočava sa još krupnijim političkim problemima koji predstavljaju prepreku za strane investicije, počevši od nerešenog statusa Kosova, preko Tribunala u Hagu, pa sve do nestabilne zajednice sa Crnom Gorom. Dakle, sve su to pitanja koja predstavljaju veliki problem za ono što se zove *greenfield* investicijama (znači da neko dođe i, od početka, počne da ulaže svoj kapital, a ne da dođe kroz privatizaciju). Takođe, za sve stvari postoji neki pravi momenat. Proces lustarcije, ili otvaranja tajnih dosijea, gubi smisao ukoliko nastavi da se odlaže i narednih par godina, ali sa restitucijom Srbija će morati da se suoči, ma koliko se to pitanje - na različite načine - odlagalo. Naprosto, to će biti jedan od zahteva Evropske unije.

Kako, u procesu tranzicije, odgovoriti na socijalni izazov kakav je visoka nezaposlenost?

Tu je jako teško naći jednu pravu meru koja bi, u isto vreme, obuhvatala i liberalizaciju ekonomskog polja i spremnost da se ide ka tržišnoj ekonomiji, ali i da se, istovremeno, socijalni rizici umanje. Rizici su ozbiljni zato što bi oštrije reforme (ili nekakvo brže kretanje) mogle podrazumevati da demokratski blok izgubi podršku birača ali, sa druge strane, to brže kretanje neophodno je, i sada - uzimajući u obzir ta dva aspekta - treba tražiti nešto što je prava mera.

Kako bi izgledao liberalni model strategije suočavanja sa tim rizicima?

Liberalni model podrazumevao bi mnogo brže restrukturiranje javnog i državnog, odnosno društvenog, sektora. Liberalni model podrazumevao bi i obustavljanje subvencija koje su se, iz budžeta, davale preduzećima koja ne funkcionišu; uz to, liberalni model podrazumevao bi i to da reforme u zdravstvu budu mnogo oštrije i daleko preciznije. Neke od tih reformi u zdravstvu do sada su, već, morale biti zaokružene. Oštrije reforme morale bi biti prisutnije u svim sektorima koje pokriva budžet Srbije, a posebno se te reforme odnose na penzioni sistem, jer usklađivanje penzija mora biti još sporije.

Goran Miletić rođen je 1972. godine. Programski je koordinator za programe vladavine prava i nediskriminacije u beogradskoj kancelariji Švedskog helsinškog odbora za ljudska prava. Četiri godine radio je u Fondu za humanitarno pravo na programu zaštite ljudskih prava. Njegova profesionalna interesovanja odnose se na ljudska prava, međunarodno javno pravo, manjinska prava, evropsko pravo i pitanja diskriminacije. Autor je nekoliko desetina tekstova, izveštaja i analiza o upražnjavanju ljudskih prava. Njegovo delovanje naročito je posvećeno zalaganju za prava onih manjinskih zajednica (kao što su Romi, Albanci ili lesbian-gay-bisexual-transgender populacija) prema kojima su predrasude i netolerancija većinskog stanovništva u Srbiji najukorenjenije.

Procedure zaštite ljudskih prava u Srbiji

24. 05. 2005.

Ljudska prava u Srbiji i dalje su slabo zaštićena, a akti nasilja najviše su usmereni prema pripadnicima nacionalnih manjina. Međutim, ti slučajevi su prikriveni i zapostavljeni od strane tužilaštava i javnost za njih ne zna.

Na koji način biste opisali delovanje institucija za zaštitu ljudskih prava kao i standarde i procedure promocije ljudskih prava u Srbiji danas?

Već je poznato da sudstva i tužilaštva nisu, u dovoljnoj meri, osnažena kao nezavisna institucija vlasti, a ta zavisnost posebno je uočljiva u odnosu na izvršnu vlast. Što se tiče drugih procedura, kada govorim o vansudskim mehanizmima kao što su, na primer, ombudsman u Vojvodini ili generalni inspektorat u policiji, te procedure nekada su zakonom regulisane, a nekada su regulisane internim pravilima. Međutim, najbitniji je onaj rezultat u pogledu toga da li se na kraju dolazi do zaštite ljudskih prava i da li žrtva dobija satisfakciju ili ne. Bojim se da to u Srbiji, još uvek, nije slučaj i da ne postoje izgrađeni mehanizmi zaštite ljudskih prava.

Šta smatrate da sačinjava najveće pretnje unapređenju promocije i zaštite ljudskih prava u procesu tranzicije ka demokratiji?

Među pretnje ubrajam želju izvršne vlasti da kontroliše druge grane vlasti. Takođe, moram napomenuti da je, tokom 2003. godine, izmenjen Zakon o tužilaštvima, a tužilačka funkcija jeste jedna od najbitnijih funkcija u

zaštiti ljudskih prava. Naime, tužilac je onaj koji pokreće sudske postupke i svakoj nevladinoj organizaciji (ili svakoj žrtvi) tužilaštvo bi trebalo da bude saveznik, jer njima se podnose krivične prijave ili bilo koje druge žalbe. Ali tužilaštva, najčešće, ne reaguju adekvatno, ili ne reaguju uopšte, naročito u drastičnim slučajevima kršenja ljudskih prava, tako da tu postoji jako veliki problem.

Koje socijalne, etničke ili profesionalne grupe - ili pojedince - smatrate najugroženijima, i koliko su efikasni instrumenti za zaštitu njihovih prava?

To su, na prvom mestu, Romi koji su, zaista, najugroženiji i najdiskriminisaniji po svim kriterijumima; zatim, tu možemo ubrojiti i pripadnike seksualnih manjina, dakle pripadnike LGBT (lesbian-gay-bisexual-transgender) zajednice, a tu su i pripadnici drugih nacionalnih manjina i, pomenuo bih još osobe sa invaliditetom. Osnovni problem za pripadnike svih ovih zajednica (ali i za pripadnike malih verskih zajednica) jeste nepostojanje opšteg antidiskriminacionog zakona za čije se donošenje Švedski helsinški komitet već nekoliko godina zalaže.

Da li u Srbiji postoje institucije koje se sistematično bave modernim obrazovnim politikama u oblasti ljudskih prava?

Od strane vlasti, ne postoje institucije koje se bave zaštitom i promocijom ljudskih prava. One institucije koje se zaista bave ljudskim pravima jesu, samo, nevladine organizacije i najveći paradoks jeste to da je većina obrazovnih programa iz te oblasti (namenjenih sudijama, tužiocima, advokatima, policiji, znači svima onima koji bi trebalo da štite naša ljudska prava) upravo potiče od nevladinih organizacija.

Kakvi su izgledi da obrazovanje za ljudska prava postane integralni deo formalnog obrazovanja u Srbiji?

Čini mi se da su izgledi, trenutno, jako mali. U Srbiji, trenutno, nema planova koji se na to odnose a ono što, eventualno, i postoji, jesu inicijative nevladinih organizacija - podržane od strane donatora - koje sama ministarstva podržavaju samo na papiru time što će tim nevladinim organizacijama dati dozvole da one uđu u škole. Tu postoji i veliko nerazumevanje od strane samih predstavnika vlasti o tome šta su, zapravo, ljudska prava i koliko je to bitno za celokupno srbijansko društvo, tako da su mali izgledi da ljudska prava postanu integralni deo formalnog obrazovanja u Srbiji.

Zbog čega političke elite, kao i sadašnji donosioci političkih odluka, marginalizuju važnost promocije ljudskih prava za demokratski kredibilitet Srbije?

Razlog za to jeste to što se elite nisu promenile u odnosu na Miloševićev režim, i sve dok ne dođe neka nova generacija mladih političara, mi nećemo imati političare koji će zastupati ideje ljudskih prava.

Srbijanka Turajlić rođena je 1946. godine. Profesorka je na Elektrotehničkom fakultetu u Beogradu. Kao inženjer elektrotehnike, autorka je četiri knjige i preko sedamdeset naučnih tekstova iz oblasti kontrolnog inženjerstva.

Učestvovala je u nekoliko međunarodnih projekata organizacija iz Sjedinjenih Država i Francuske. Bila je direktorka Računskog centra Elektrotehničkog fakulteta.

Njeni interesi usredsređeni su na unapređenje politika visokog obrazovanja u Srbiji. Od marta 2003. godine šef je Katedre za menadžment visokog obrazovanja u Alternativnoj akademskoj obrazovnoj mreži (AAOM). Dobitnica je nekoliko međunarodnih akademskih priznanja i nagrade Najotporniji profesor koju joj je, u januaru 2000. godine, dodelio Narodni pokret OTPOR.

Primenjeno znanje i aktivno socijalno učenje

25. 05. 2005.

Političke elite u Srbiji imaju, još uvek, samo kratkoročne ciljeve kojima nedostaje vizija, a u takvoj atmosferi nemoguće je profilisati efikasne obrazovne politike.

Šta se, na osnovu obrazovnih politika u Srbiji, može zaključiti o samom srbijanskom društvu?

Tužna je istina da Srbija, u ovom momentu, nema nikakvu obrazovnu politiku, a Srbija, opet, ima neko društvo pa, prema tome, obrazovna politika, sasvim sigurno, ne deluje direktno na društvo. Drugo pitanje jeste - zašto Srbija nema obrazovnu politiku? Za to postoji više razloga. Prvo, obrazovanje nije u središtu interesa sadašnje vlade, i, drugo, obrazovna politika mora da sledi neku jasnu viziju razvoja društva, a mi, u stvari, nemamo ideju u kom pravcu se kreće srbijansko društvo.

Kakve mogu biti posledice favorizovanja antimodernizacijskih političkih koncepata na budućnost obrazovanja u Srbiji?

Ja se plašim da te posledice mogu biti pogubne i bojim se da to, već, počinje da se vidi. Mi smo društvo koje je duboko zagledano u prošlost i to je strašno. Mi bi trebalo da pričamo šta će biti sutra, prekosutra ili 331

za pet godina pa bi se, onda, mladi ljudi, možda, i pokrenuli da gledaju unapred, a ne unazad.

Zbog čega nijedna vlada u Srbiji, nakon sloma Miloševićevog režima, nije započela proces transformacije državne uprave, nije davala prioritet obrazovanju, niti je osnovala ministarstva kao što su Ministarstvo za evropske integracije ili Ministarstvo za informaciono društvo?

To je zbog toga što ljudi, koji su u Vladi Zorana Đinđića ušli u ministarstva - a podsetiću vas da sam i ja bila među njima - zapravo, nisu imali nikakvu društvenu prošlost iza sebe i nisu imali pojma šta je ministarstvo. Šta je još nastalo kao problem? Pa, upravo ministarstvo informatike koje pominjete, jer, informatika sa sobom nosi novac i zbog toga je počela tuča između različitih grupa ljudi oko pitanja ko će izvoditi informatički deo javne uprave (za drugo se niko i nije interesovao) i onda se, potpuno jasno, videlo da se oko tog pitanja formiraju razni interesni lobiji. Drugo, zašto se veća težina nije davala obrazovanju? Zato što duboka reforma obrazovanja podrazumeva nezadovoljstvo učmalih nastavnika i nazadovoljstvo profesora univerziteta (koji nisu toliko učmali, ali kojima je jako dobro u svojim privilegijama). Dakle, vi treba da okrenete protiv sebe stotinak hiljada obrazovanih ljudi - koji vam neće pomoći na sledećim izborima - zato da biste, za neku daleku budućnost, napravili nešto dobro. Ja se plašim da Srbija, još uvek, nema vladu koja je toliko zrela.

Kakve su perspektive za promociju modernih obrazovnih politika koje će mladim ljudima omogućiti pristup primenjenom znanju i aktivnom socijalnom učenju?

Mislim da perspektive nisu sjajne. Jedini način da se ova zemlja negde pokrene jeste taj da se, među mladima, pričom (pošto ne može drugačije) promovišu ideja značaja znanja i da se, mnogo ozbiljnije, objasni šta to, zapravo, znači, posebno za njih. A, to podrazumeva jako veliki rad sa mladim ljudima.

Na koje je načine danas moguće promovisati važnost naučnih istraživanja za razvoj ljudskog kapitala u informacionom dobu?

Ono što bi se moglo raditi, a ne radi se, jeste, upravo, promocija velikih evropskih projekata. Dakle, spas, ili nekakva slamka spasa, leži u pokušajima da se srbijansko društvo motivišu da saraduje sa Evropom u onom domenu u kojem ono to može - da, naprosto, na polju obrazovanja i istraživanja budemo aktivniji i da, na tim temeljima, gradimo sistem

ekonomski potpuno propada ali, ako proširite vidike, onda se nešto, možda, može unaprediti. Meni se čini, jer ja sam optimista i želim da ovaj intervju završim optimistički, da jedino sa širim vidicima srbijansko društvo može da krene u nekom boljem pravcu.

Milena Jauković rođena je 1947. godine. Specijalista je opšte i vaskularne hirurgije, konsultant za krvne sudove na odeljenju kardiologije Urgentnog centra Kliničkog centra Srbije i načelnik konsultantske službe Urgentnog centra. Sekretar je Etičkog komiteta Srpskog lekarskog društva i članica je nekoliko medicinskih asocijacija. Za organizaciju Save the Children koordinirala je projekat unapređenja zdravlja dece izbeglica u Srbiji. Nekoliko godina organizovala je humanitarnu pomoć za decu bez roditelja i decu sa posebnim potrebama u okviru Centra za prava deteta. Jedna je od osnivača organizacije Centar za dobrobit dece. Bavi se istraživanjem odnosa medicine i ljudskih prava.

Struktura i funkcionisanje zdravstvenog sistema u Srbiji

26. 05. 2005.

Opšta prosvেćenost građana Srbije na niskom je nivou, a to se, naročito, odnosi na zdravstvenu prosvеćenost, imajući u vidu siromaštvo stanovništva, njegovu nedovoljnu obrazovanost i nespremnost da se zauzme za svoja ljudska prava.

Na koji način funkcioniše zdravstveni sistem u Srbiji u periodu tranzicije?

Mi smo tek na početku tranzicije, a to znači da smo tek počeli nešto da radimo. Uz to, mi smo i nepripremljeni i nisam sigurna da to ide, baš, željenim tokom ni što se tiče zaposlenih u zdravstvu, ni što se tiče građana Srbije, a ni što se tiče Evropske unije. Smatram da jedan od uzroka zašto ta tranzicija ide tako loše jeste neobrazovanost građana Srbije i - jednim delom - primitivizam, a, zatim, drugi razlog jeste profesionalna nezainteresovanost za tranziciju kao takvu. Naprosto, građanin ne zna šta njemu, konkretno, treba da donese tranzicija i šta je to dobro što će se, njemu, dogoditi u zdravstvu (u slučaju da se razboli), i šta je to dobro što će tranzicija doneti samom zdravstvenom radniku.

Na kojoj se tački prilagođavanja evropskim standardima lečenja nalazi zdravstveni sistem u Srbiji danas?

Mi smo na samom početku. Trenutno, u toku je usklađivanje samo nekih zakona, a i to usklađivanje tek je sada započelo. Ja sve te potrebne mere, koje je neophodno uskladiti sa zahtevima Evropske unije, gledam kroz praksu, pošto sam ja lekar praktičar i radim svaki dan, i gledam u odnosu na to kako mi u zdravstvu radimo i kakav je efekat tog rada i kakav je odnos prema pacijentima. U odnosu na sve te parametre, mogu reći da smo na samom početku.

Šta predstavlja najveće izazove sa kojima se, u transformaciji zdravstvenog sistema, susreću medicinski personal i donosioci političkih odluka?

Gledano masovnije, mislim da se reč 'izazovi' ne doima nikoga (ili ona dotiče veoma mali broj zdravstvenih radnika). Jako je malo onih ljudi u zdravstvu koji, uopšte, osećaju da postoje izazovi. Rekla bih da ljudi u Srbiji, u velikoj meri, otaljavaju svoj posao. Tu mislim i na srednji medicinski personal ali i na lekare, takođe. Raditi profesionalno, to je u Srbiji, praktično, nemoguće. Zato što ne možete da nađete kolege sa kojima biste mogli da razgovarate, nemate lekove kojima ćete da lečite svoje pacijente, nemate sredstva za rad, na primer, nemate zavojni materijal. Tu moram da pomenem još nešto: bolnice, uslovno rečeno, imaju i onaj 'hotelski' deo - kreveti, čaršavi, ili hrana, na prizemnom su nivou.

Sa kakvim se deficitima u zaštiti, ili unapređenju, svoje profesije suočava medicinski personal u Srbiji?

Mnogo toga nedostaje nam. U velikom broju bolnica može da se dogodi da, na odeljenjima, nemate alkohol, gazu, rukavice, sektore sterilisanih materijala. Mi ništa od toga nemamo i, u toj oblasti, jako smo siromašni. Sada imamo problem sa čaršavima. Mi brojimo čaršave. Reći ću vam konkretan podatak iz Urgentnog centra: zahvaljujući pojedinim hotelima dobili smo čaršave. Ti su čaršavi, zapravo, njihov rashod - umesto da ih bace u đubre, mi smo ih uzeli. Zatim, u bolnicama u svetu postoje jelovnici koji se dnevno sastavljaju zbog različitih potreba pacijenata, ne samo zbog njihovih specifičnih zahteva usled bolesti nego i iz, na primer, verskih razloga - to, uopšte, ne postoji u našim bolnicama.

Sa kakvim se etičkim dilemama, najčešće, suočavaju lekari u kontekstu preovlađujućeg socijalnog siromaštva?

Uslovi za etičke dileme postoje svakodnevno. One se odnose na kvalitet zdravstvene usluge, na pružanje adekvatne pomoći i tu bih spomenula i plate koje su, zaista, bedne. Ako bismo o platama razgovarali, onda bi,

verovatno, upravo tu bila prisutna najčešća etička dilema kod lekara, a to je: da li raditi za tako male plate?

Ana Miljanić rođena je 1970. godine. Izvršni je direktor Centra za kulturnu dekontaminaciju iz Beograda. Učestvovala je u produkciji preko hiljadu kulturnih događaja koji su – kroz izložbe, pozorišne predstave i javne debate – težili transformaciji srbijanske javne scene kontaminirane nacionalizmom, mržnjom i razaranjem. Kao rediteljka, svoj umetnički rad usmerava na pitanja sećanja, ratnih zločina i prava manjina. Svoja stručna znanja iz oblasti ljudskih prava koristila je kao saradnica srbijanskih i međunarodnih nevladinih organizacija i koalicija. Obrazovanje iz oblasti međunarodnih odnosa i ljudskih prava stekla je na Univerzitetu Columbia, New York (Sjedinjene Države).

Zabrinjavajuća javna scena u Srbiji

20. 06. 2005.

Uprkos institucionalizovanim zločinima iz perioda Miloševićevog režima, u Srbiji još uvek ne postoji efikasna institucionalna zaštita žrtava tih zločina.

Kakva je javna scena u Srbiji danas?

Kada govorim o javnoj sceni uočavam da ljudi, koji su odobravali zločin, i dalje ga odobravaju; oni koji su se bavili policijskim poslovima, i dalje se time bave; ljudi koji su se bavili klevetama, i dalje se time bave. Međutim, ono što je zanimljivo nije samo to kako izgleda medijski prostor (ili javni život), nego je zanimljivo ko danas zahteva njegovu regulaciju. I kada vidite da, danas, tu regulaciju, zapravo, zahtevaju ljudi koji veruju u slobodu javne reči, u slobodu informisanja ili u dostupnost informacija, pokazuje se da potreba za regulacijom postoji. Ako pokušam da vrednujem, ili kvalifikujem, javnu scenu, onda mi ona izgleda dosta zabrinjavajuće.

Da li je moguće srbijansko društvo smatrati civilnim društvom?

Srpsko društvo jeste civilno društvo, ali to, ni na koji način, ne znači da je država Srbija u potpunosti u posedu svojih javnih resursa. Pod time podrazumevam, i to je svakako jedno od nasleđa Miloševićevog vremena, kriminalizovanje, ili militarizovanje, kompletnih struktura državanog aparata. Međutim, u tom procesu ponovnog stvaranja države, Srbija se srela sa nečim što je uobičajeni paradoks u mnogim zemljama u 339

tranziciji, a to je dijalog između jake države i slabog civilnog društva, ili jakog civilnog društva i slabe države. U takvoj dinamici teško je definisati civilno društvo na onaj način na koji se ono, obično, definiše, a to je u odnosu na državu.

Koji su kulturni obrasci dominantni u Srbiji danas?

Jedan od problema današnje kulturne, ali i političke i društvene, scene jeste nedostatak introspektivne kulture. Pored toga, tu uviđam i nedostatak jednog ozbiljnog dijaloga o tome po čemu je ovo društvo specifično, a po čemu nije. Mi smo jedna od retkih zemalja u tranziciji – to smatram našim najvećim problemom na jednom drugom polju – u kojoj ne postoji ono što se zove 'introspekcija svog sopstvenog procesa' bilo u odnosu na svoju prošlost (o čemu se, čak, češće govori) bilo u odnosu na svoju budućnost.

Da li je ogroman broj umetnika u Srbiji takođe odgovoran za stanje socijalne amnezije u odnosu na ratne zločine ili ugrožavanja slobode govora za vreme Miloševićevog režima?

Hannah Arendt jednom je rekla da su 'odgovorni oni koji žele da se osećaju odgovornima'. I sâm umetnici jesu odgovorni, naravno da jesu, ali ja ne mislim da je to toliko važno koliko mi se čini da je, danas u Srbiji, važnije to da Srbija sama nađe svoj put na kojem će se ta odgovornost pretvoriti u neku vrstu plana, programa ili načina komunikacije - međusobne komunikacije ili komunikacije sa drugima i, ponajpre, sa onima koji su trpeli rezultate naše politike, a tu mislim na ljude van Srbije.

Kakve mogu biti posledice po razvoj srbijanskog društva u svetlu parohijalizacije kulture?

Problem je u tome što Srbija nema vlastiti teorijski, akademski, ili bilo kakav drugi, krug koji bi uspeo da, sve ono što jesu, danas, paradigme razvoja društva i ulaska u Evropsku uniju, poveže sa nekim autentičnim interesima koji u Srbiji postoje.

Ivan Vejvoda rođen je 1949. godine. Izvršni je direktor Balkanskog fonda za demokratiju. Bio je Izvršni direktor Fonda za otvoreno društvo (1998.-2002.). Član je Udruženja književnih prevodilaca i Srpskog PEN kluba. Koautor je (ili priređivač) oko petnaest knjiga i prevoda. Od 1985. godine urednik je biblioteke delâ političke filozofije i teorije Libertas. Jedan je od osnivača Demokratskog foruma (1990.) i Beogradskog kruga (1992.). Bio je savetnik za spoljnu politiku i evropske integracije predsednika Vlade Srbije Zorana Đinđića (2002.-2003.).

Transformacija srbijanskog društva iz ratnog u tranzicijsko društvo

22. 06. 2005.

Sadašnji donosioci političkih odluka u Srbiji i Crnoj Gori trebalo bi da shvate interes međunarodne zajednice koji se zasniva na stabilnosti i još bržoj dinamici u pravcu evropskih i evroatlantskih integracija jer, bez toga, Srbija i Crna Gora ne mogu računati na svoju evropsku budućnost.

Kakva je dinamika transformacije srbijanskog društva iz autoritarnog i ratnog društva u tranziciono društvo?

Rekao bih da je ta dinamika usporena. Mislim da bismo svi voleli da to ide mnogo brže i to bi i moglo da ide mnogo brže, bez obzira na svo nasleđe koje postoji i iz vremena komunizma i iz vremena Miloševićevog režima. Tu dinamiku karakteriše i, još uvek nedefinisan, odnos u Srbiji i Crnoj Gori, pitanje Kosova i, naravno, odnos sa Tribunalom u Hagu. I sve je to cena rata i otuda važnost samih zahtevā da se suočimo sa onim što je u Miloševićevom periodu činjeno. Svi ovi problemi usporavaju bržu tranziciju utoliko što oduzimaju energiju.

Kakvi su izgledi da se srbijansko društvo modernizuje u kontekstu neprevladane kriminalne prošlosti i, još uvek prisutnog, nasleđa Miloševićevog režima?

Ja sam, po ovom pitanju, optimista - ili oprezni optimista - i to iz jednog načelnog razloga: naime, sve zemlje oko nas idu u pravcu modernizacije i vidljivo je da su one, u tim procesima, već podmakle. U izvesnom smislu, Srbija – hteo to neko ili ne hteo – nema drugde nego u modernizaciju i

demokratizaciju društva. Jer jedini način da se očuva ono što sačinjava srž srbijanskog društva jeste ulazak u transformacione i integracione procese.

Kakve bi politike i vrednosti trebalo da zastupaju političke elite ukoliko žele da budu prepoznate kao demokratski kredibilne?

To bi se moglo podvesti pod onu opštu kategoriju koju nazivamo 'evropske vrednosti'. Pod tim demokratskim vrednostima ja, prvenstveno, mislim na period od vremena prosvetljenosti i modernih demokratskih revolucija. To su vrednosti koje se temelje na građanima koji, sami, odlučuju o svojoj sudbini, poštujući jednaka građanska i politička prava svih onih koji u njihovom društvu - ali i u drugim društvima - žive. Znači, to je ta srž koja bi morala da se odražava u govorima svih izabраниh političkih lidera, ovde u Srbiji.

Na koje bi načine nevladine organizacije mogle doprineti bržoj izgradnji civilnog društva?

Moderno društvo ne postoji bez ravnoteže države i građanskog društva, i, prema tome, ako smo ozbiljni povodom modernizacije i demokratizacije, onda moramo da jačamo i državu kako bi ona postala efikasna i u službi građana kao njihov servis, ali, takođe, moramo imati i jako građansko društvo. Mi, iz nevladinih organizacija, moramo biti i kritički oprezni kao kontrola i neprekidno posmatrati ono što vlada radi, jer je vlada odgovorna građanima koji su je birali.

Pred kakvim se izazovima evropskih i evroatlantskih integracija nalaze postratna društva jugoistočne Evrope?

Kratkoročni izazovi nalaze se u polju suočavanja sa bliskom prošlošću, na nivou pravde. Čim se to prevaziđe, osnovni dugoročni prioriteti sastojeće se u tome da se država ekonomski stabilizuje, da sudstvo postane autonomno i da borba protiv korupcije postane efikasna. Uz sve to, prisutan je i element podzemnog spoja između delova organizovanog kriminala sa delovima tajnih službi i to bih okarakterisao kao srednjoročni izazov.

Zorica Trifunović rođena je 1954. godine. Od 2003. godine radi za britansku organizaciju Quaker Peace and Social Witness (QPSW) na programu Suočavanje sa prošlošću na području bivše Jugoslavije. U nevladinom sektoru za razvoj civilnog društva deluje od 1990. godine kao jedna od osnivačica, članica ili saradnica nekoliko nevladinih organizacija u Srbiji. Prevela je dve knjige sa engleskog jezika, a autorka je nekoliko priručnika, studija i tekstova. U svojim aktivnostima zalaže se za 'praktičan napredak' putem iniciranja, organizovanja ili podržavanja manifestacija, demonstracija i okupljanja.

Baviti se nečim što je konkretno

24. 06. 2005.

Srpska pravoslavna crkva, kao dominantna verska zajednica u Srbiji, i dalje je diskriminatorski raspoložena prema manjim verskim zajednicama, a naročito prema onima koje promovišu mir, ekumenizam i ljudska prava.

Na koje načine religiozne zajednice i nevladine organizacije mogu oživeti interes građana Srbije za život u civilnom društvu?

Mislim da mogu da ožive interes za život u civilnom društvu, samo im je, za to, potrebna podrška. I to podrška, sa jedne strane, od medija, a, sa druge strane, od nekih institucija. Glavno pitanje, zapravo, jeste: kako organizacije, koje se bave ljudskim pravima, mogu da rade u zemlji u kojoj se ljudska prava ne poštuju? Samim tim, to znači da su one sâme na udaru te države u kojoj rade. To znači da je njima potrebna, na neki način, zaštita a ta zaštita može doći sa neke spoljne strane - ili se mogu zaštititi tako što će se umrežiti i nastaviti sa daljim radom. Zaštita, međutim, može doći i od medija tako što će se rad tih nevladinih organizacija medijski popularisati.

Šta je nužno učiniti kako bi društvo u Srbiji napredovalo od kulture nasilja ka kulturi mira?

Bitno je da kroz sve instrumente tranzicione pravde – lustraciju, restituciju, otvaranje svih dosijea tajnih policija – dođemo do toga da počnu da se poštuju ljudska prava i, najbitnije od svega, da se ukine takozvani

'imunitet', jer mi, sada, živimo u ambijentu u kome se uopšte ne zna koliko imamo ubica i kriminalaca koji se zajedno šetaju i žive paralelno sa nama. I sve dok postoji taj pojam u glavama ljudi da se može proći nekažnjeno za bilo koje učinjeno krivično delo, sve dotle će to ohrabrivati ne samo kriminalce (koji su već napravili krivično delo) da to rade i dalje već će se stvarati novi ešaloni kriminalnih grupa.

Kakve bi vrednosti trebalo da zastupaju donosioci političkih odluka kako bi društvo u Srbiji bilo prepoznato više kao tranziciono a manje kao postratno društvo?

Celokupno zakonodavstvo u Srbiji potrebno je postaviti na jedan drugi nivo i to ne samo teoretski. Još uvek postoji veliki broj konvencija i deklaracija koje nisu ratifikovane, a postoji i veliki broj onih konvencija i deklaracija koje jesu ratifikovane ali se, na žalost, ne primenjuju. Priča o tome da li ćemo - i kako ćemo - u Evropu i da li ćemo, onda, biti smatrani zrelim društvom jeste, zapravo, priča o tome koliko je srbijansko društvo sposobno da počne da se bavi nečim što je konkretno (i što bi to društvo moglo da odvede u pravcu poštovanja ljudskih prava i usklađivanja svih zakona, ne samo teoretski, nego i praktično, sa zakonima koji postoje na nivou Evrope).

Kakvi su izgledi da neki od programa koje su razvili članovi Religioznog društva prijatelja, kao što su: 'Program dečjeg kreativnog odgovora na konflikt' (koji pomaže deci da se, kroz istraživačko učenje, suočavaju sa konfliktima) ili 'Alternative nasilju' (koji priprema zatvorenike za postzatorski život) postanu sastavni deo obrazovnih politika u institucijama u Srbiji?

Izgledi su, za sada, mali, koliko ja vidim. To su programi koji su jako zanimljivi i koji se sprovode u Velikoj Britaniji. Što se tiče prvog programa, postojale su ideje i mogućnosti da ti treninzi uđu u obrazovne institucije, ali se, sada, sa tim stalo jer jako je teško promeniti školski sistem. Celokupan proces ne svodi se samo na puko uvođenje nekog obrazovnog predmeta, već treba obučiti i nastavnike i učitelje za permanentno obrazovanje u toj oblasti. Drugi program – koji ste pomenuli - izuzetno je zanimljiv: u okviru njega, radi se sa povratnicima iz zatvora i njima se, ovim programom, pomaže da se uključe u svakodnevni život. To je vrlo obiman i zahtevan program zato što je većina povratnika iz zatvora veoma sklona novim kriminogenim delima. Imajući u vidu sve ono što sam kazala, meni se čini da su ovi programi, još uvek, neprimenljivi u Srbiji.

Dušanka Gačić-Bradić rođena je 1969. godine. Menadžer je obrazovnih programa u britanskoj nevladinoj organizaciji Save the Children UK. Njena profesionalna interesovanja odnose se na oblast obrazovanja, a posebno na inkluzivno obrazovanje kao model kojim se osigurava kvalitetno obrazovanje za sve. Koautorka je tri knjige. Učestvovala je u sedam edukativnih projekata. Angažovana je na zaštiti i unapređenju prava marginalizovanih grupa dece, a posebno dece ometene u razvoju.

Promocija vrednosti inkluzivnog obrazovanja

29. 06. 2005.

Srbija se, u odnosu na sve zemlje u regionu, u procesu uvođenja inkluzivnog obrazovanja u škole - kao koncepta koji promovise jednako prisustvo u redovnim školama sve dece, bez obzira na njihove mentalne ili fizičke potencijale – nalazi na poslednjem mestu.

Koliko je u srbijanskom školstvu postignuto na promovisanju vrednosti inkluzivnog obrazovanja?

Obrazovni sistem u Srbiji suočava se sa izazovom temeljne restrukturacije. Redovne škole moraju se pripremiti da prime decu ometenu u razvoju tako da ta deca u redovnim školama mogu biti uspešna i prihvaćena. To je ključno. Danas se suočavamo sa situacijom da, čak i kada se ta deca zadese u odeljenjima redovnih škola, ona najčešće ne uspevaju, prvenstveno zbog toga što sistem nije pripremljen (ili zato što stručnjaci nisu edukovani da rade sa njima). Tako se, najčešće, događa da dete bude neuspešno u akademskom postignuću, da bude odbačeno od svojih vršnjaka i da, pre ili kasnije, završi u specijalnoj školi, gde se to što dete nije uspeo u redovnoj školi često koristi kao argument protiv inkluzije uopšte.

Sa kakvim se deficitima u odnosu na obrazovni personal suočava, iznutra, sistem obrazovanja?

U Srbiji postoji sasvim dovoljan broj škola, učitelja i nastavnika, ali reč je o tome da ih treba obučiti za rad sa decom ometenom u razvoju i pružati im kontinuiranu stručnu i materijalnu podršku za taj rad, dok ostale 345

stučnjake treba usavršiti da budu podrška učiteljima i nastavnicima u obrazovnom procesu, ali i podrška samoj deci.

Da li su sadašnji donosioci političkih odluka u Srbiji posvećeni idealu inkluzivnog društva i, sledstveno tome, inkluzivnog obrazovanja?

Postoje neki ohrabrujući signali: na primer, ministar prosvete i sporta u Vladi Srbije, Slobodan Vuksanović, u više je navrata dao svoju podršku inkluzivnom obrazovanju. Ipak, ono što zabrinjava u ovom trenutku jeste činjenica da je ukinuta Grupa za obrazovanje dece sa posebnim potrebama pri Ministarstvu za obrazovanje. Smataram da je to velika šteta, ali ostaje da se nadamo da uključivanje dece ometene u razvoju, ali i druge dece iz ugroženih i osetljivih grupa, neće biti zanemareno i pored toga što ova Grupa više ne postoji.

Šta je nužno učiniti kako bi obrazovni sistem u Srbiji postao nediskriminatorski?

Kroz favorizovanje jedne atmosfere koja nije kompetitivna i koja je saradnička, Srbija se priprema za razvoj tolerantnijeg i demokratičnijeg društva. Mislim da je potrebno da škole u Srbiji razvijaju takav ambijent, promovišući upravo te vrednosti. Jako je bitno da svaki učenik zna da je dobrodošao i da je vredan zato što je on takav kakav jeste, sa svim svojim specifičnostima. To je nešto što sadašnji obrazovni sistem u Srbiji još uvek ne prepoznaje u dovoljnoj meri. Znači, neophodno je promeniti obrazovnu filozofiju.

Dragan Popadić rođen je 1955. godine. Profesor je socijalne psihologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Član je nevladinih organizacija Centar za antiratnu akciju (danas Centar za mir i razvoj demokratije) i Grupa MOST (udruženje za saradnju i posredovanje u konfliktima), od njihovog osnivanja početkom devedesetih godina prošlog veka. Njegov angažman u njima povezan je sa njegovim profesionalnim interesovanjima koja se odnose na rešavanje konflikata i smanjenje netolerancije i predrasuda u međuljudskoj komunikaciji. Učestvovao je u programima razvoja obrazovanja za demokratiju. Autor je (ili koautor) oko dvadeset knjiga.

Konflikti na javnoj sceni u Srbiji

30. 06. 2005.

Političke elite u Srbiji, umesto da doprinose razrešavanju socijalnih konflikata, svojim delovanjem ohrabruju njihovu eskalaciju.

Koji konflikti dominantno karakterišu javnu scenu u Srbiji?

Kao glavnu karakteristiku trenutne situacije u Srbiji, istakao bih intenzitet konflikata koji postoje, u odnosu na konflikte u nekom drugom društvu. Konflikti u Srbiji zaista su jako teški i oglêdaju se, najpre, u različitim socijalnim i stranačkim podelama. Ono što je dodatno loše, jeste činjenica da srbijansko društvo ne ume da se izbori sa tim konfliktima, već se ti konflikti, na neki način, akumuliraju i svaki sledeći period taloži nove konflikte na neku grupu već postojećih konflikata.

U kojoj meri uspeh tranzicije ka demokratiji zavisi od uspeha tranzicije privatnih psihologija populacije u Srbiji?

Ne postoji niko ko će ljude, na primer, kao vodič koji bi ih proveo kroz neki grad, provesti i kroz tranziciju. Ako ljudi zamišljaju da će se, najednom, samo naći sa druge strane tranzicije, onda se varaju. Naprosto, oni sami moraju proći kroz tranziciju i njihov prolazak obeležen je njihovom motivacijom, stavovima, vrednostima ili uverenjima. Očigledno je da to, u Srbiji, nije glavna tema i ne radi se na tome da ljudi imaju jasnu sliku

o izazovima tranzicije, niti se radi na razvijanju motivacije, kod običnih ljudi, da kroz tranziciju, što pre, prođu.

Zbog čega se, na javnoj sceni u Srbiji, konflikti ne razrešavaju konstruktivno?

To je, naprosto, nastavak duge tradicije nasilničkog rešavanja konflikata jedne političke elite prema drugoj ili jedne nacije prema drugoj. Dakle, to je tradicija i praksa koja se smatra nečim što je davalo rezultate. Ali, bez obzira koliko se to, u retrospektivi, pokazuje kao katastrofalno loše rešenje, izgleda da ljudi o tome mnogo ne razmišljaju i nemaju sposobnost refleksije (ili im nedostaje vreme za refleksiju) ili su uljuljkani u nekakvo lično osećanje moći. Dakle, nešto što je, sa jedne strane, neznanje, a, sa druge strane, osionost, očigledno je snažno prisutno i sprečava ljude da konstruktivnije pristupe konfliktima.

Kakve posledice na privatne psihologije ljudi može imati promocija konformizma, govora mržnje, stereotipa i nedostatka racionalnosti u javnoj sferi?

Ljudi u Srbiji naučeni su da se konflikti rešavaju tako što se, odmah, proizvodi jezik mržnje, negativni stereotipi ili pretnje, i što se - unutar vlastite grupe - zahteva konformiranje, jednoglasnost ili poslušnost u sleđenju upravo takve politike. I naravno, takva praksa ima izuzetno loše posledice na svest ljudi, na njihove norme ophođenja u svakodnevnom životu, na njihov odnos prema sebi ili drugima, uopšte - na njihovu sliku sveta u kojem žive. Dakle, oni usvajaju jedan model ponašanja koji je, upravo, isto takav: nasilnički. Sila postaje, tada, osnovni rezon i ljudi su, onda, spremni da je primenjuju u konfliktima.

Dušan Bjelić rođen je 1951. godine. Profesor je sociologije i kriminologije na Južnomejnskom univerzitetu u Portlandu, država Maine (Sjedinjene Države). Registar oblasti koje proučava i predaje obuhvata sociologiju nauke, društvene promene u istočnoj Evropi, mikrosociologiju, sociologiju saznanja i sociologiju komunikacije kao i kulturne studije i odnos multikulturalizma i nacionalizma. Autor je dve knjige (prevedene na nekoliko jezika) i oko pedeset naučnih prezentacija na univerzitetima i institutima u svetu. Napisao je pet poglavlja u koautorskim delima i preko dvadeset akademskih tekstova u naučnim časopisima.

Izgradnja kulture mira

08. 07. 2005.

Društvo u Srbiji biće u prilici da formira demokratske institucije tek onda kada se dosadašnji kulturni obrasci transformišu iz koncepta nacionalističkog identiteta i mitova u zastupanje vrednosti individue kao najznačajnijeg kulturnog kapitala.

Zbog čega je za demokratski kredibilitet važno da pravdu u tranziciji ka demokratiji sačinjava i tranziciona pravda koja bi – kroz instrumente lustracije, restitucije, demilitarizacije i otvaranja svih dosijea službi bezbednosti – bila jedan od instrumenata prevladavanja zločinačke prošlosti Miloševićevog režima?

To je važno zbog toga što se prelaz, iz jednog genocidnog sistema u jedan demokratski sistem, ne može postići bez demontiranja čitavog sistema koji je bio uključen u proces genocida. Kažnjavanje isključivo samih vođa nije dovoljno zato što su te vođe radile kroz institucije, kroz vojsku, policiju ili sudstvo. Taj čitav sistem mora da se demontira i da se, nakon toga, uspostavi jedan potpuno novi sistem koji će biti zasnovan na principima građanstva, prava i pravne države.

Na koje bi se načine mogao delotvorno zastupati moderan sistem univerzalnih ljudskih prava?

Ne samo da sistem mora da se demontira već i stari identiteti moraju da se demontiraju kako bi se novi identiteti uspostavili, a upravo to jeste zadatak kulture, obrazovanja, umetnosti i vaspitanja, dakle: jednog vrednosnog sistema. Za to je potrebna jedna, ako tako mogu da kažem, 'kulturna revolucija' koja bi u svoj centar trebalo da stavi formiranje jednog novog globalnog identiteta na prostoru Srbije. Taj identitet ne bi smeo biti zasnovan na nekim fundamentalnim i fiksiranim principima jastva (Self), već na tranzicionim principima, na onim principima koji se menjaju i koji nemaju lojalnost u političkim institucijama već u idejama individualnih sloboda. Mislim da proces globalizacije može da stimuliše te procese, jer globalizacija jeste ne samo proces pravnog i ekonomskog ujedinjenja već, takođe, i proces fragmentacije kulturnih tradicija. Stari kulturni identiteti raspadaju se i novi identiteti moraju da se formiraju, dakle: taj proces raspadanja već pomaže toj tranziciji. Ono što je bitno, sada, jeste to da se stvori određeni diskurs i klima za stvaranje novih identiteta, ali ti identiteti su, zapravo, zadatak svih nas.

Kakve bi politike, konkretno, trebalo da se promovišu kako bi srbijansko društvo bilo prepoznato kao demokratsko?

Pre svega, to društvo trebalo bi da prestane sebe da zove 'srbijansko društvo', već, jednostavno, društvo. Drugo, političari moraju da se zalažu za odvajanje politike od kulture, religije i od svih ostalih simboličkih procesa. Dakle, moraju da postoje tri nezavisne sfere u društvu za koje političari moraju da se zalažu, a to su sfera ekonomije, sfera politike/prava i sfera stvaranja identiteta. Politika koja će da uvede taj proces razdvajanja ta tri elementa u autonomne prostore, stvaraće jednu zrelu - i zdravu - situaciju u kojoj će se te tri sile, međusobno, nositi i, samim tim, sebe ograničavati: u tom ograničavanju, one sebe pospešuju ka jednom balansiranom, zdravom i produktivnom društvu.

Svetlana Logar rođena je 1948. godine. Direktor je istraživanja u agenciji Strategic Marketing. Kao psiholog, ekspert je u oblasti psihometrije, a njena profesionalna interesovanja obuhvataju psihologiju ličnosti i socijalnu psihologiju.

Članica je Upravnog odbora Balkanskog fonda za podršku lokalnim inicijativama (BCIF), svetske organizacije ESOMAR (za unapređenje istraživanja tržišta) i Evropskog udruženja za psihologiju ličnosti (EAPP). Učestvovala je u preko pedeset istraživanja javnog mnjenja u Srbiji. Bila je predavač u školi Politeia kao i u školi Beogradskog centra za ljudska prava.

Obeležja dominantnih stavova javnog mnjenja u Srbiji

14. 07. 2005.

Psihološki mehanizmi koji, još uvek, obeležavaju stav javnog mnjenja u Srbiji prema nedavnoj prošlosti jesu zaborav i poricanje.

Šta dominantno obeležava stavove javnog mnjenja u Srbiji danas, u njegovom odnosu prema ratovima na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. do 1995. godine?

Kada smo pitali građane da li društvo u Srbiji treba da se suoči sa istinom, i sa svim onim što se događalo u periodu nedavnih ratova, najveći broj njih - oko sedamdeset procenata - odgovorio je potvrdno, ističući da je to bitno za dalju budućnost Srbije. Ali, opet, većina od tih sedamdeset procenata dodaje kako je to suočavanje neophodno kako bi se dokazalo da Srbi nisu krivi za zločine za koje se optužuju, a samo jedan mali deo - to je oko trećine populacije - kaže da je to suočavanje bitno kako bi Srbija preuzela svoj deo odgovornosti, i kako je to nužno ako srbijansko društvo želi da se integriše u svet demokratskih zemalja.

U kakvoj su korelaciji individualni vrednosni sistemi sa percepcijom događaja iz perioda nedavne prošlosti?

Kada smo ukrštali mišljenje ljudi o njihovom stavu prema Tribunalu u Hagu sa njihovim stavovima ko je kriv (ili odgovoran) za ratove na prostoru bivše Jugoslavije, uviđa se da ti građani ne prihvataju činjenicu da su oni koji su optuženi u Hagu zaista i krivi. Postoji jedan deo populacije, ne tako

mali, koji optužene pred sudom u Hagu, čak, smatra i herojima. Dakle, to je ta nevolja i velika zbrka u vrednosnom sistemu građana Srbije.

Na koji se način menja javno mnjenje u odnosu na saradnju sa Tribunalom u Hagu?

Ove godine, u odnosu na prošlu godinu, beležimo jedan mali skok procenta ljudi koji kažu da treba saradivati sa Tribunalom u Hagu. Taj broj danas iznosi negde oko 75 procenata, ali, u odnosu na 2003. godinu kada je taj procenat bio dramatično veći, Srbija se - u tom smislu - još uvek nije vratila na nivo tadašnjih rezultata merenja. Međutim, ono što je važno jeste odgovor na pitanje: zašto treba saradivati sa Tribunalom u Hagu? Kada smo to pitanje postavili građanima videli smo da, u okviru onih 75 procenata, maksimalno 20 procenata građana veruje da je saradnja sa Haškim tribunalom nužna da bi se stiglo do pravde, dok svi ostali - i mislim da to predstavlja veliku nevolju - imaju pragmatičan stav: oni kažu da Srbija saraduje sa Haškim tribunalom samo zato što mora to da učini.

Na koje su načine mediji u Srbiji uticali na profilisanje stavova javnog mnjenja o ratovima u periodu od 1991. do 1995. godine?

Treba se setiti toga da, do nedavno, osim Televizije B92 građani Srbije nisu mogli da vide nijedan dokument, nijednu sliku ili film, o događajima koji su se dešavali u tim ratovima. Dakle, to je nešto što je jako važno i što je uticalo na građane, jer jedan ogroman broj ljudi - kada ih pitate (što se u našim istraživanjima i vidi) o nekim konkretnim događajima iz tih ratova, oni kažu da ne znaju, da - naprosto - nisu informisani.

Kakvo je dejstvo interpretacija ondašnjih režimskih medija tokom Miloševićevih ratnih politika na sadašnju preovlađujuću kulturu sećanja?

Desne nacionalne opcije definitivno su veoma ojačale u odnosu na period smene Miloševićevog režima i, prema mnogim drugim indikatorima koje imamo iz naših istraživanja, može se reći da je ambijent takav da veoma pogoduje stavovima i uverenjima ljudi kojih se sećamo iz perioda Miloševićevog režima.

Tanja Mandić-Rigonat rođena je 1964. godine. Kao pozorišna rediteljka, režirala je mnogobrojne predstave među kojima su *Lovely Rita Th. Brascha*, *Gospođica Julija A. Strindberga*, *Lolita V. Nabokova*, *Bergmanova sonata*, *Čovek slučajnosti J. Reze*, *Uho, grlo, nož V. Ruden*, *Mrtve uše O. Bogajeve*, *Terasa J. Hristića*, *Ledeni svitac V. Radomana* i *Kiseonik J. Viripajeva*. Dramatizovala je dela *Nabokova*, *Bukowskog*, *Gogolja* i *Dostojevskog*. Autorka je dve knjige poezije. *Zastupa gledište da je umetnost angažovana uvek kada ruši tabue i kada – kao dodatak stvarnosti – proširuje doživljaj stvarnosti. U nesporezumu je sa onima koji misle da je Michael Moore angažovaniji od Pedra Almodóvara ili Ingmara Bergmana.*

Profilsanje autonomnog građanina u Srbiji

26. 07. 2005.

U Srbiji je, još uvek, ugroženo polje slobode u odnosu na one koji drugačije misle i koji imaju drugačije životne stilove od većine građana.

Šta karakteriše javnu scenu u Srbiji danas?

Opisati javnu scenu u Srbiji danas jako je komplikovano, zato što ta scena nije definisana već je puna raznih protivurečnosti. Mislim da je nužan jedan radikalni rez, koji podrazumeva to da se svi lopovi nađu u zatvorima i da ljudi, koji se bave raznoraznim oblicima kriminala – pri tom, kada kažem 'kriminal' ja uopšte ne mislim na mafiju već mislim na nešto mnogo gore i opasnije – ne mogu da dobiju oprostajnice za svoje strašne grehe koje čine samo zbog toga što pripadaju određenim političkim strankama. Onog trenutka kada u Srbiji lopovi budu bili tamo gde im je mesto, i kada ne budu lustrirane samo voditeljice programa, stjuardese ili spikerke, koje su čitale vesti u vreme Miloševićevog režima, tek tada se može pričati o nekakvom ozbiljnijem preokretu u Srbiji.

Kakva je medijska scena u Srbiji, narocito televizija?

Mediji u Srbiji preplavljeni su emisijama koje liče na gladijatorske borbe. Ja još uvek nisam videla ni jednog voditelja koji je u stanju da kanališe raspravu između sagovornikâ, a, sa druge strane, nemate ni jednog čoveka koji je ustao iz studija i rekao da neće da prisustvuje takvom

tipu javnog govora, nego svi, zapravo, pristaju na taj nekakav konsenzus grubosti, prostakluka i ludila. To je jedna medijska patologija i sve dok se budu tolerisali strašni napadi na pristojnog i vaspitanog pojedinca - i sve dok televizija bude bila jedan bestijarijum - mi nemamo o čemu ozbiljno da razgovaramo.

Da li među srbijanskim umetnicima i intelektualnom elitom postoje resursi za promociju vrednosti života u civilnom društvu?

Postoje časni pojedinci zarad kojih vredi verovati u neke humanističke vrednosti. To su ljudi koji ne žele sebe da 'prodaju', tačnije, ne žele da se odreknu svog mišljenja, svojih ideala, svoga uverenja i svoga znanja. To su ljudi koji ne žele da koketiraju sa nekakvim interesima (ili odnosima u društvu). Kod nas postoji ta – kako bi rekla Mirjana Miočinović – 'samoizabrana margina', ali ja se plašim da srbijanskim političkim elitama odgovara da takvi ljudi zauvek i ostanu na margini i da nikada ne postanu osobe čiji će se način života, i pogled na svet, afirmisati.

Vi često govorite o važnosti profilisanja autonomnog građanina u Srbiji, koji će biti spreman da izrazi svoju građansku neposlušnost u susretu sa diskriminacijom.

Veoma je bitno da ljudi shvate da, u svakodnevnom životu, moraju da se bore protiv onih nepravdi koje ih opkoljavaju i da na tom mikro-planu budu neposlušni, slobodniji i da se više protive. Treba ohrabriti buntovnika u svakom pojedincu koji mora da se bori protiv abnormalne grubosti koja ga pritiska i protiv nevaspitanja ljudi koji ga predstavljaju (a koji, zapravo, glume da govore u njegovo ime), i treba ga ohrabriti da razlikuje jezik laži od jezika istine, kao i da prepozna jezik manipulacije i njegovu pozadinu od onoga što, zapravo, predstavlja čist jezik komunikacije.

Obrad Savić rođen je 1948. godine. Predavao je političku filozofiju i istoriju socijalne teorije na Univerzitetu u Beogradu (1979.-2000.). U maju 2000. godine suspendovan je i otpušten sa Univerziteta u Beogradu. Bio je gostujući profesor na nekoliko univerziteta u bivšoj Jugoslaviji, a predavanja je držao na dvadesetak univerziteta u Sjedinjenim Državama i Evropi. Autor je (ili koautor) desetak knjiga koje tematizuju politike ljudskih prava, filozofiju politike, diskurs rata i tranziciju pravdu. Od 1992. godine član je – a od 1998. godine i predsednik – Beogradskog kruga. Uređivao je nekoliko teorijskih časopisa. Od 2005. godine radi kao naučni istraživač na University of Leeds (Ujedinjeno Kraljevstvo).

Tranziciona pravda u bivšoj Jugoslaviji

04. 08. 2005.

Sve što je, do sada, u Srbiji urađeno u vezi sa moralnim, pravnim i političkim prevazilaženjem kriminalne prošlosti, urađeno je premalo, prekasno i nesistematično.

Koji su ciljevi međunarodnog seminara *Tranziciona pravda u bivšoj Jugoslaviji* u organizaciji Beogradskog kruga?

Smatrali smo da suočavanje sa prošlošću ne može da ima samo intelektualnu pretenziju – koja je, naravno, veoma važna za promišljanje svih tema vezanih za tranziciju pravdu – nego mora, pre svega, da ima moralnu i političku energiju. To je bio jedan motiv za održavanje ovog međunarodnog seminara. Drugi motiv odnosi se na zabrinutost zbog toga što poslednje resurse u oblastima ekonomije i ljudskog kapitala Srbija, na žalost, i dalje investira u potiskivanje zločinačke prošlosti, umesto da tu energiju reinvestira u izgradnju budućnosti.

Da li je u Srbiji moguća uspešna tranzicija ka demokratiji bez upotrebe različitih instrumenata tranzicione pravde kao što su: lustracija, restitucija, demilitarizacija, kompezacija žrtava i otvaranje dosijea svih službi bezbednosti?

To je to čuveno, strateški nateže, pitanje. Smataram da, kada mi govorimo o pravdi, ona nije samo pravna figura (ili pravni pojam) - ona je i politički

i moralni pojam. Pravni pojam pravde predstavlja samo jedan aspekt pravde, a trebalo bi obuhvatiti i sve ostale aspekte pravde. Međutim, ono što je važno jeste činjenica da se pojam pravde nikada ne sme adresovati isključivo na izmirenje istine prošlosti i pravičnosti, kako prema žrtvama tako i prema prošlosti uopšte. Po meni, pojam pravde treba da sadrži, što on u sebi - potentno - i krije, tajnu budućnosti. Ta futuristička dimenzija pravde - dimenzija koja oslobađa prostor za nove forme političkog, pravnog i moralnog života - mora da bude, u jednom trenutku, konačno oslobođena tog stalnog ulančavanja zločina.

Kakvi su izgledi da promovisanje važnosti tranzicione pravde za demokratsko strukturisanje srbijanskog društva preraste iz akademskog koncepta u različite socijalne politike?

To je, apsolutno, taktički najvažnija stvar. Vaše pitanje pogađa centralni problem svih nas - ne samo u Srbiji, već i na prostoru bivše Jugoslavije - koji se bavimo pravnim, moralnim i političkim prevazilaženjem traumatske prošlosti. U vezi sa tim, mi imamo užasno velike probleme. Mi smo pokušali sa jednom, kako sam je nazvao, 'strategijom virusa', da pozivamo najveće eksperte za tranzicionu pravdu, kao što su psiholozi, pravnici, filozofi, politikolozi, a onda smo prevodili njihove knjige i, zatim, delili smo ih studentima. Zatim smo svim našim gostima pokušavali da omogućimo predavanja na što više državnih univerziteta. Sledeći korak bio je to da Beogradski krug uđe u koprodukcijske odnose sa desetinama i desetinama nevladinih organizacija u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji i da, preko njih, na lokalnom prostoru uđemo dublje u tematizaciju tranzicione pravde i da aktivnosti razvijamo ne više samo kroz štampani materijal - i predavanja koja se odnose na obrazovanje i emancipovanje građana za tranzicionu pravdu - nego da promovišemo i jedan nov vizuelni jezik.

Koje je knjige Beogradski krug, do sada, objavio kao pisane resurse ideja koji tematizuju izazove tranzicione pravde?

Beogradski krug objavio je knjigu Stanleyja Cohena "Svakodnevna poricanja i daleki drugi", jednu briljantnu sociološko-psihološku analizu. Druga knjiga bila je "Sanjana nacija" uglednog američkog profesora sa Columbia Univerziteta u Njujorku, Stathisa Gourgourisa. Takođe, objavili smo i knjigu profesorke Nanci Adler "Preživeli iz Gulaga", potom smo objavili knjigu uglednog teoretičara prava i političke filozofije Jona Elstera "Svođenje računa". Takođe smo objavili i knjigu profesorke Mary Kaldor iz Londona, pod nazivom "Novi i stari ratovi". Naš naredni program, u

uglednog nemačkog političkog filozofa, profesora Helmuta Dubiela pod nazivom "Manje zlo: Moralni pristupi praksama genocida". Pored toga, planirali smo da, u okviru narednog projekta Tranziciona pravda u bivšoj Jugoslaviji, krajem septembra ove godine, ugostimo nemačke profesore Alexa Honnetha i Hauke Brunkhorsta i potrudimo se da u Beograd dođe, po meni najveći, kulturni i filozofski heroj u Nemačkoj danas, profesor Jürgen Habermas.

Marijana Toma rođena je 1973. godine. Bila je koordinatorka Programa za saopštavanje istine u beogradskom Fondu za humanitarno pravo (od 2003. do novembra 2005. godine). Sarađivala je sa nekoliko regionalnih nevladinih organizacija na projektima dokumentacije zločina. Bavila se različitim aspektima (i mogućnošću) sprovođenja tranzicione pravde u Srbiji nakon pada Miloševićevog režima. Autorka je pet tekstova.

Preduslovi za stvaranje otvorenog društva u Srbiji

05. 08. 2005.

U Srbiji građani zločine ne poriču iz neznanja, već poricanje zločina predstavlja osmišljen čin samih državnih institucija.

Šta obeležava javnu scenu u Srbiji danas?

Za mene, javna scena u Srbiji, danas, nije mnogo drugačija od javne scene tokom devedesetih godina. Ona je, u potpunosti, desničarska. Problem sa tom javnom scenom jeste taj što na njoj, nijednom, nije došlo do otvorenog, iskrenog i potpunog raskida sa Miloševićevim režimom i zbog toga ja ne pravim razliku između javne scene kakva je danas i javne scene kakva je bila 1992. ili 1993. godine.

Kakvo dejstvo na proces modernizacije srbijanskog društva mogu imati ksenofobija, antiromski sentiment, rastući nacionalizam i poricanje zločina iz nedavne prošlosti?

Mislim da je poricanje zločina u tome ključno, zato što iz poricanja zločina dolazi i ksenofobija, dolaze i antiromski sentiment i nacionalizam koji, jednostavno, postoji još od devedesetih godina. Poricanje zločina jeste najveći problem i zbog toga što konzervira srbijansko društvo, a srbijansko društvo, zahvaljujući tom poricanju zločina, ostaje da živi u atmosferi u kojoj je sasvim normalno - i, čak, poželjno - ubiti nekoga samo zato što pripada drugoj etničkoj grupi. Poricanje zločina dovodi i do toga da se društvo, tako konzervirano, ne suočava sa sobom, sa svojom prošlošću i sa zločinima koji su počinjeni u ime tog društva a time se, na neki način, ne prekida sâm ciklus nasilja.

Na koje je načine moguće civilizovati i modernizovati društvo u Srbiji i, iz postratnog i nasilnog društva, transformisati ga u funkcionalno i otvoreno?

Potrebno je pronaći najdelotvorniji model suočavanja sa prošlošću, kroz koji Srbija, neminovno, mora da prođe. Na pitanje: "Kako Srbija, kao društvo, može napredovati?", mislim da postoji samo jedan odgovor, a to je - da prizna istinu. Ne samo da sazna istinu, već i da je prizna jer iz priznavanja istine, neminovno, sledi i priznavanje odgovornosti za zločine koji su počinjeni. Sa duge strane postoje, kako je Karl Jaspers davno objasnio, određeni nivoi odgovornosti jednog društva, države, sistema i građana koji žive u toj državi, a to je, pre svega, kolektivna politička odgovornost koja mora da se prihvati i koja će, neminovno, doći sa priznavanjem istine.

Kao jednu od pretnji demokratskoj transformaciji srbijanskog društva nedavno ste naveli i autoritarno usmerenje velikodostojnika Srpske pravoslavne crkve ka oblikovanju jedne fundamentalističke teokratije. Da li biste to objasnili?

Crkva se sve više i više, i to je tendencija koja postoji, meša u politiku i državne poslove. Tu problem ne vidim toliko u crkvi, jer crkva to uvek pokušava – ona se uvek više bavi državnim poslovima i politikom umesto da se bavi duhovnim vrednostima ili svojom unutrašnjom reformom – već problem vidim u državi koja ne reaguje na takve napade. Sa druge strane, crkva svojim uticajem sprečava procese suočavanja sa prošlošću jer ona te procese neće da prihvati, tačnije: ne samo da neće da ih prihvati - ona je otvoreno podržavala zločine, to je, naprosto, činjenica i ona se ne može negirati.

Kakvi su dosadašnji rezultati projekta regionalne saradnje organizacijā iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Srbije u oblasti istraživanja i dokumentacije ratnih zločina, započetog u proleće 2004. godine?

Te projekte opisala bih kao odlične. Mi smo u Fondu za humanitarno pravo veoma zadovoljni. Fond za humanitarno pravo, sa Istraživačko-dokumentacionim centrom iz Sarajeva i sa Dokumentom iz Zagreba, predstavlja grupu nevladinih organizacija koja je osnovala Centar za suočavanje sa prošlošću Documentum. Naša saradnja veoma je dobra i mi, sada, imamo najbolji regionalni tim za praćenje suđenja za ratne zločine na prostoru Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Srbije i ovaj Centar predstavljaće jedno od najboljih mesta na kojima će moći da se proučava izvorna građa u vezi sa ratovima na prostoru bivše Jugoslavije.

Miroslav Jovanović rođen je 1962. godine. Predavač je na Katedri za opštu savremenu istoriju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Glavna područja njegovih naučnih interesovanja jesu istorija Rusije, istorija ruske emigracije i istorija Balkana u XX veku, kao i društvena i kulturna istorija srpskog naroda u XIX i XX veku i istorija srpske historiografije. Jedan je od osnivača i urednik je izdanja Udruženja za društvenu istoriju iz Beograda. Jedan je od osnivača Centra za savremenu istoriju Balkana Filozofskog fakulteta u Beogradu. Autor je tri samostalne monografije, koautor je jedne monografije a urednik je, autor i priređivač deset knjiga i više od četrdeset studija.

Značaj kritičke istoriografije u Srbiji

11. 08. 2005.

Nasuprot istraživanjima kritičke istoriografije u Srbiji je, još uvek, preovlađujući trend promovisanja kvaziistoriografske mitske svesti.

Zbog čega je izazovno unapređivati istraživanja iz društvene istorije Srbije, kao i promovisati studije kritičke istoriografije, nasuprot popularnoj istoriografiji?

Ta kvazinauka ima veoma širok krug čitalaca, tiraži su ogromni i ljude to privlači upravo zato što nudi nešto što je naučna fantastika. Za probleme u naučnoj istoriografiji delimično krivi su i sami istoričari, to se mora priznati. Oni, naprosto, dosadno pišu, to je problem, ali, sa druge strane, neke stvari moraju se naučno argumentovati a to, ponekad, čitaocu može da izgleda dosadno. Druga mana istoričara jeste to što se vezuju za sve manje i manje tema. To je, generalno, mana istoriografije u Srbiji, ona je, još od XIX veka, bacila na marginu sintezu.

Na koji su način obrasci stereotipnog načina razmišljanja oblikovali socijalni kontekst u kome se interes za racionalnom i analitičkom istoriografijom nalazi na marginama javnog govora?

To je problem intelektualne elite u Srbiji koja je učinila raskid sa srpskim prosvetiteljstvom i racionalizmom. Vi, danas u javnosti, možete videti da je to prosvetiteljstvo potpuno marginalizovano. To je učinjeno iz

čitavog niza razloga. Jedan od njih jeste slavljenje ruralnog elementa, što je strašno dominantno u srpskoj kulturi. Dovoljno je da danas pogledate političko ponašanje, intelektualno ponašanje i javni govor, i da jasno vidite čitav niz elemenata tog romantičarskog otklona, kao što su crno-bela pojednostavljenja, ili volimo ili mrzimo. Naprosto, baziranje na racionalizmu u Srbiji, okretanje ka racionalizmu ili izvlačenje nekih kontinuiteta sa prosvetiteljstvom i racionalizmom - ne postoji. Mislim da je to jedan od najvećih problema u vezi sa tim stereotipnim viđenjem prošlosti.

Koji su mitovi iz domena istorije Srbije još uvek otporni na racionalnu argumentaciju i kakav uticaj njihovo pothranjivanje, od strane političkih elita, ima na budućnost procesa modernizacije društva u Srbiji?

Tih mitova ima strašno mnogo. Da krenemo od srednjeg veka: priča o tome kako se na srpskim dvorovima jelo zlatnim viljuškama i kašikama dok su varvari u Evropi jeli rukama; zatim, priča o nebeskom narodu; onda, imate priču o zlatnom dobu srpske demokratije (od 1903. do 1914. godine). Ali, ono što je za našu samospoznaju veoma problematično jeste kompleks mitova koji su nastajali u socijalizmu. Ja tu vidim najveći problem. To je kompleks mitova o veličini i značaju srpskog naroda, o tome da je Srbija na strašno važnom geostrateškom mestu oko koga se tuku velike sile. Još jedan mit koji je, u političkoj praksi, veoma problematičan jeste mit o moći Srbije, mit koji se mnogima tako krvavo olupao o glavu tokom devedesetih godina. I, u isto vreme dok žive svi ovi mitovi, nama se, u društvu, događaju strašne stvari: istorijski razvoj dijametralno je suprotan u odnosu na te mitove. Uzmimo samo neke pokazatelje: prosečna starost u Srbiji iznosi preko četrdeset godina, postoji ogroman broj nepismenih i neobrazovanih. Pokazatelji o srpskoj ekonomiji katasrofalni su, Srbija ima dvadeset puta manji izvoz od Češke Republike, pet puta manji izvoz od Bugarske i sve su ovo pokazatelji koji većinu stanovništva ne dodiruju toliko koliko ih dodiruju ti epski elementi o tome da smo najjači, najveći, najvažniji i otuda u srpskom društvu, kulturi i politici ta težnja – ne da se poredimo sa sebi ravnima ili sa susedima, nego samo sa najvećima.

Miroslav Prokopijević rođen je 1953. godine. Naučni je savetnik beogradskog Instituta za evropske studije. Profesor je konstitucionalne ekonomije na postdiplomskim studijama na Odseku za ekonomiju Univerziteta Crne Gore (Podgorica). Predsednik je Centra za slobodno tržište iz Beograda. Autor je desetak knjiga i oko osamdeset studija, štampanih kod izdavača kao što su Kluwer, Rodopi, Duncker & Humblot, F. Steiner i International Centre for Economic Research (ICER). Bavi se konstitucionalnom ekonomijom, mikroekonomijom i evropskim studijama. Na javnoj sceni Srbije zalaže se za brze reforme, kao i za liberalni poredak u zemlji.

Prepreke u ekonomskom razvoju Srbije

17. 08. 2005.

Srbija je daleko od toga da postane prava tržišna demokratija jer državne i paradržavne kompanije, još uvek, kreiraju i alociraju između šezdeset i osamdeset procenata ukupnog dohotka.

Kakvi su dosadašnji rezultati procesa tranzicije srbijanskog društva ka demokratiji?

Od promena 2000. godine, Srbija je samo malo krenula u pravcu tržišnih, i nekih drugih, reformi. Kada bi se to učinjeno stavljalo na neku skalu, to bi značilo da je obavljeno svega desetak od sto procenata onoga što je trebalo biti napravljeno. Međutim, posle promene vlasti 2004. godine, kada pogledate konkretne političke mere, stvari ne samo da ne idu više napred, nego se, zapravo, vraćaju unazad. Znači, podižu se carine, podižu se vancarinske barijere, povećava se državna potrošnja i podriva se vladavina prava.

Koji sistemski deficiti odlažu, ili onemogućavaju, uspeh procesa tranzicije?

Nije demontiran Miloševićev režim. On je, još uvek, tu i svakog dana sve je prisutniji. Dakle, ne samo da Miloševići biznismeni čine okosnicu poslovnog okruženja sadašnje srbijanske Vlade, nego sada se ukidanjem ovih poternica stavlja - i onim najnaivnijim građanima - do znanja da

Milošević iz Haga u Srbiji i dalje vlada, a da je Koštunica samo namesnik. Sve interesne grupe iz Miloševićevog režima preživjele su.

Kakvo će dejstvo na procenat inflacije u ovoj godini imati nedavno uvećanje budžeta Srbije – kroz rebalans – za oko trideset procenata u odnosu na budžet iz 2004. godine?

Na žalost, tačna je ta vest da je budžet ove godine oko 432 milijarde, a bio je 332 milijarde dinara i time se, praktično, država, kroz državnu potrošnju, pojavljuje kao ključni faktor inflacije. Tek na drugom mestu nalaze se javna i javno-komunalna preduzeća - koja prebacuju svoju neefikasnost na potrošače – na trećem mestu jeste zatvorenost tržišta i, na četvrtom mestu, nalazi se rast cena nafte i američkog dolara. U Srbiji je inflacija, samo za prvih sedam meseci ove godine, iznosila 11,1 procenata.

O kakvim je izgledima za dugoročni ekonomski razvoj Srbije moguće govoriti u kontekstu ogromnih državnih troškova i zatvorenosti tržišta, kao i posustajuće privatizacije?

Naravno, izgledi su vrlo loši. Ono što se u narednim godinama može očekivati jeste stagnacija. Da bi se izašlo iz toga, mora da se promeni sistem i da se povećaju dve ključne stvari. Prvo, vladavina prava i, drugo, ekonomske slobode. Dok se to ne poveća, ne treba očekivati da u Srbiji bude više investicija jer da neko hoće da investira u Srbiju, on bi već došao. Kada pogledate koliko je bilo *greenfield* investicija – dakle investicija koje kreiraju nova radna mesta – one, od 2000. godine do danas, nikada nisu prešle sumu od 150 miliona evra godišnje. Ta suma jako je niska i ona odgovara ovom nivou ekonomskih sloboda u Srbiji. Zemlje ovog nivoa ekonomskih sloboda ne mogu ni da privuku više investicija.

Koje prethodne uslove treba ispuniti kako bi određeni poslovni sektori postali privlačni za inostrane investitore?

Ni na jednoj od ključnih tačaka ništa ozbiljno nije urađeno. Carine su, još uvek, visoke, vancarinske barijere takođe su visoke, na unutrašnjem tržištu Vlada diriguje sa 40 procenata cena i porezi su visoki. Srbija, još uvek, ima najvišu državnu potrošnju u Evropi - oko 55 procenata. Pored toga, ništa nije učinjeno na sređivanju administracije kako bi postala prijateljska prema biznisu. Ništa nije urađeno na prilikama za osnivanje firmi, tačnije: za lak ulazak i izlazak firmi iz biznisa.

Zbog čega se interesi donosilaca političkih odluka u Srbiji danas drastično razlikuju od interesa međunarodnih aktera, u pogledu dinamike i prioriteta procesa transformacije iz zatvorenog u slobodno tržište?

To je zbog toga što međunarodna zajednica hoće da vidi Balkan, pa i Srbiju na Balkanu, kao jednu normalno uređenu zemlju, u prosečnom smislu te reči. Međutim, interesi političkih elita u Srbiji potpuno su drugačiji. Te elite mogu da se obogate samo dok su na vlasti, ali pod uslovom da ne bude nikakvih reformi. Kako? Pa, kroz korupciju. Prema tome, tako je vladala ona prva vlada posle 2000. godine i tako nastavljaju da vladaju sve ostale vlade do danas.

Goran Svilanović rođen je 1963. godine. Kao pravnik, specijalistička znanja sticao je na nekoliko evropskih instituta i univerziteta. Bio je prvi ministar spoljnih dela Srbije i Crne Gore nakon pada Miloševićevog režima (2000.-2004.). Predsedavajući je Prvog stola Pakta stabilnosti za jugoistočnu Evropu. Sarađivao je sa nekoliko nevladinih organizacija na promociji i zaštiti ljudskih prava kao i na unapređenju pravnih studija u Srbiji. Autor je nekoliko knjiga i nekoliko desetina članaka o građanskom pravu, pravnom statusu izbeglica i o problemima državljanstva. Bio je član Međunarodne komisije za Balkan (2004.-2005.). Dobitnik je nagrade Fondacije Sasakawa za mlade buduće lidere sveta (za 2004. godinu).

Tranzicioni pesimizam

18. 08. 2005.

Političke elite u Srbiji svojom zapaljivom retorikom prema susednim zemljama restauriraju na javnoj sceni iste one stereotipe koje je promovisao Miloševićev režim.

Šta karakteriše političku scenu u Srbiji danas?

Mislim da postoji izvesna kriza na unutrašnjem planu, uzrokovana nekim dnevnim temama kao što je povlačenje optužnice protiv Marka Miloševića i napetostima u odnosima između Srbije i Crne Gore. Zbog toga, očekujem da se - u narednih nekoliko nedelja - donese jedna odluka o tome da li ćemo ići na rekonstrukciju Vlade, bez izbora do kraja ove godine, ili će doći do izbora pre kraja godine, ili ćemo sačekati da se razgovori o Kosovu - kao ključni proces koji će trajati narednih godinu dana - okončaju i da se na izbore, možda, ide nakon tih razgovora, ili ćemo prisustvovati scenariju kojeg se ja najviše pribojavam, a to je da, usred razgovora o Kosovu, dođe do izbora.

Na ostvarivanju kojih ciljeva bi društvo u Srbiji trebalo da radi kako bi dokazalo svoj demokratski kredibilitet?

Nešto bih zamerio vladi u kojoj sam ja bio, a to je što građanima nismo - potpuno otvoreno - saopštili istinu o zločinima. Jedini način da se povрати ugled Srbije jeste taj da se u Srbiji potpuno otvoreno progovori o onome

što se događalo za vreme Miloševićevog režima. To je jedan pravac. Drugi pravac, kada govorimo o strateškim opredeljenjima, trebalo bi da bude odlučnost da se reše otvorena pitanja, kao što su Kosovo i Crna Gora, jer, tek tada, Srbija dolazi u poziciju da može da se bavi trećim pitanjem – koje je za mene suštinsko – a to je integracija Srbije u Evropsku uniju, i, ja bih dodao, i u savez NATO.

Šta bi trebalo da sačinjava prioritete u spoljnjoj politici kako bi Srbija postala pouzdan partner zapadnih demokratija?

Prvi prioritet jeste to da Srbija želi da bude članica Evropske unije i da činimo sve da bismo došli do članstva u Evropskoj uniji. Drugi prioritet jeste to da želimo da budemo zemlja koja je zainteresovana za region, što znači: zemlja koja je u stanju da reši sve otvorene probleme koje ima sa susedima i koja je u stanju da produbi i ekonomsku i političku saradnju sa susedima. Treći pravac jeste to da želimo da budemo zemlja koja će imati uređene odnose sa velikim silama i, četvrti pravac jeste taj da, naprosto, treba da prihvatimo činjenicu da smo nešto dobro nasledili. Nasledili smo dobre odnose sa čitavim nizom zemalja u Aziji, Africi i u Južnoj Americi i treba da nastavimo da sa tim zemljama izgrađujemo dobre odnose.

Sa kakvim se izazovima danas suočava region Balkana?

Dejtonski sporazum veoma teško funkcioniše u Bosni i Hercegovini. Ohridski sporazum u Makedoniji izaziva veoma mnogo briga, ali funkcioniše. Beogradski sporazum, između Srbije i Crne Gore, ne funkcioniše. Nešto što se najviše zamera i Albaniji i Makedoniji, veoma mnogo Bosni i Hercegovini, i Srbiji i Crnoj Gori, to je ta njihova nefunkcionalnost, to je suštinski problem, kada se govori o zemljama zapadnog Balkana. Zato ćemo morati da radimo na novim ustavima, ali to je nešto što će trajati narednih nekoliko godina.

Koje politike smatrate delotvornim za transformaciju postratnih društava u funkcionalna i otvorena društva?

Prvo, moramo da raspravimo tu veliku mračnu temu u vezi sa ratnim zločinima i, sa druge strane, moramo pružiti odgovor na pitanje: šta je Srbija? Mi imamo problem definisanja Srbije i ne znamo odgovore na vrlo jednostavna pitanja. Zbog toga, mislim da je veoma važno definisati odnose između Srbije i Crne Gore, bilo da je u pitanju funkcionalno razdvajanje ili funkcionalna federacija, ali ova zajednica - koju trenutno imamo - nije funkcionalna. Takođe, veoma je važno odgovoriti na pitanje kakav je, tačno, status Kosova da bismo, ubuduće, mogli da definišemo

odnose prema Kosovu: ekonomske, političke, kulturne i bilo koje druge odnose.

Na kojoj se tački tranzicije u demokratiju danas nalazi srbijansko društvo?

Postoji nešto što se zove 'tranzicioni pesimizam'. Ne mogu da kažem da se nalazimo na samom početku puta, on je, ipak, počeo krajem 2000. godine i on je jasno definisan (od strane Evropske unije) procesom koji se naziva proces pridruživanja i stabilizacije, ali taj put trajaće tokom narednih desetak godina i biće veoma teško sve dok se socijalna i ekonomska očekivanja ne ispune.

Latinka Perović	
PRIZNATI STVARNOST, PRIHVATITI ODGOVORNOST.....	5

Intervjui (2000-2001)

Alija Halilović	
STRAH I IŠČEKIVANJE PROMENA	11
Gordana Stojanović	
ISKORISTITI MOĆ RADI PROMENA	13
Grujica Spasović	
JACANJE DRŽAVNOG NASILJA NAD NEVLADINIM MEDIJIMA	15
Zoran Lučić	
IZBORI I PITANJE OPSTANKA GRAĐANA SRBIJE.....	17
Jovanka Matić	
DEMONOPOLIZACIJA MEDIJA.....	19
Borka Pavićević	
POTREBA ZA POBUNOM	21
Leposava Karamarković	
BUĐUĆNOST SUDSTVA U SRBIJI.....	23
Ljubodrag Stojadinović	
NUŽNOST TRANSFORMACIJE VOJNE SLUŽBE BEZBEDNOSTI	25
Gordana Suša	
OPASNOST OD NOVOG MEDIJSKOG JEDNOUMLJA	27
Aleksandar Nenadović	
KRITIČAN TRENUTAK ZA SRBIJU	29
Mirko Đorđević	
SRASTANJE CRKVE I DRŽAVE	31
Mihajlo Mihajlov	
RAZMIŠLJANJE BIVŠEG DISIDENTA	33
Nikola Barović	
SVEOBUHVAATNA REFORMA POLICIJE.....	35

Lazar Stojanović	
IZMEĐU NACIONALNE DRŽAVE I OTVORENOG DRUŠTVA	37
Veran Matić	
EDUKACIJA NOVINARA U TRANZICIJI	39
Freimut Duve	
NOVI NAČINI MEDIJSKOG KOMUNICIRANJA	41
Milanka Šaponja-Hadžić	
NASTAVAK UGROŽAVANJA LJUDSKIH PRAVA	43
Čedomir Čupić	
SPOROST U DONOŠENJU TRANZICIONIH ZAKONA	45
Jovica Trkulja	
BILANS PRVE TRANZICIONE GODINE	47
Snežana Đorđević	
LOKALNA SAMOUPRAVA I REGIONALIZACIJA	49
Žarko Trebješanin	
PSIHOLOŠKI OTPORI TRANZICIJI	51
Vukašin Pavlović	
IZGRADNJA CIVILNOG DRUŠTVA	53
Snježana Milivojević	
MEDIJSKE SLOBODE I MEDIJSKI HAOS	55

Intervjui (2002-2003)

Aleksandar Bošković	
O ODGOVORNOSTI NOVINARA	59
Nebojša Popov	
SAZREVANJE KROZ ODGOVORNOST	61
Dobrivoje Radovanović	
OPASNOSTI OD NETRANSFORMISANE TAJNE POLICIJE	63
Lino Veljak	
PREDUSLOVI ZA FORMIRANJE JAVNE SCENE	65
Staša Zajović	
ŽIVOT U RAZLIKAMA	67
Vojislav Stanovčić	
MODERNIZACIJA LOKALNIH ZAJEDNICA	69
Zagorka Golubović	
ZA MODERNIZACIJU BEZ NACIONALIZMA	71
Tamara Gruden	
NIZAK NIVO JAVNOG GOVORA	73
Vladimir Arsenijević	
BRANITI DRUGE OD SEBE	75

Srđan Bogosavljević	
RIZIK OD BIRAČKOG NEPRIJATELJSTVA	77
Mirko Đorđević	
GOVOR MRŽNJE U SRPSKOJ PRAVOSLAVNOJ CRKVI	79
Svetlana Lukić	
KONFORMIZAM U MEDIJIMA	81
Stjepan Gređelj	
SIMULACIJA REFORMI	83
Ivana Simović-Hiber	
KULTURNA PRAVA I MULTIKULTURALNOST	85
Matias Hellman	
MEDIJI I SUĐENJA ZA RATNE ZLOČINE U HAGU	87
Milica Lučić-Čavić	
PONAVLJANJE SUDSKIH PROCESA PROTIV MEDIJA	89
Aleksandar Resanović	
ZABRANA TORTURE	91
Sonja Biserko	
KONTINUITET SA BIVŠIM REŽIMOM	93
Obrad Savić	
OBRAZOVANJE ZA DEMOKRATSKU TRANSFORMACIJU	95
Nataša Kandić	
POŠTOVANJE LJUDSKOG DOSTOJANSTVA	97
Đorđe Popović	
STATUS LOKALNE SAMOUPRAVE U KONTEKSTU NOVOG ZAKONA	99
Biljana Kovačević-Vučo	
PRETNJA ORGANIZOVANOG KRIMINALA	101
Lepa Mladenović	
PROMOCIJA I ZAŠTITA PRAVA ŽENA	103
Filip David	
OŽIVLJAVANJE STEREOTIPA	105
Latinka Perović	
ODSUSTVO BILANSA NEDAVNE PROŠLOSTI	107
Olivera Milosavljević	
IRACIONALNOST NACIONALIZMA	109
Vesna Krmpotić	
PET OSNOVNIH VRLINA	111
Jelena Milić	
PREČUTKIVANJE MASOVNIH GROBNICA U SRBIJI	113
Branka Prpa	
DEMONTAŽA TAJNE POLICIJE	115

Aca Singer	
PORAST ANTISEMITIZMA U SRBIJI	117
Živorad Kovačević	
EVROPSKE PERSPEKTIVE SRBIJE	119
Dušan Janjić	
IZAZOVI PROMENE U MENTALITETIMA	121
Danijel Pantić	
LJUDSKI KAPITAL I EVROPSKE INTEGRACIJE	123
Verica Barać	
MREŽA KORUPCIJE	125
Jelka Kljajić-Imširović	
OTVARANJE SVIH DOSIJEA SVIH SLUŽBI BEZBEDNOSTI	127
Bogdan Gavanski	
EVROPSKA KOMISIJA I NEVLADINE ORGANIZACIJE	129
Jovanka Matić	
POLITIČKA KONTROLA NAD INFORMACIJAMA	131
Jasmina Tešanović	
KULTURA RATA I ZLOČINA	133
Ana Knežević	
EDUKACIJA MLADIH ZA LJUDSKA PRAVA	135
Marina Blagojević	
PROMOCIJA RODNE RAVNOPRAVNOSTI	137
Biljana Srbljanović	
IZGRADNJA MORALNE INFRASTRUKTURE DRUŠTVA	139
Zorica Jevremović	
INTELEKTUALNA SCENA I TRANSFORMACIJA INSTITUCIJA	141

Intervjui (2004-2005)

Vladimir Goati	
RADIKALIZACIJA POLITIČKOG PROSTORA I IZBORI	145
Drinka Gojković	
IZAZOVI POSTRATNOG PERIODA U SRBIJI	147
Bogoljub Milosavljević	
ZNAČAJ INSTITUCIJE OMBUDSMANA	149
Nataša Mrvić – Petrović	
PROBLEM KORUPCIJE U SRBIJI	151
Vehid Šehić	
ODNOS IZMEĐU BOSNE I HERCEGOVINE I SRBIJE I CRNE GORE	153

Nemanja Nenadić	
KORUPCIJA I TRANSPARENTNOST DRUŠTVA U SRBIJI	155
Ivan Ahel	
SINDROM PODIVLJALE DRŽAVE.....	157
Teofil Pančić	
PROFESIONALIZAM NASUPROT TRIVIJALIZACIJI MEDIJA	159
Vera Ranković	
KONFORMIZAM NOVINARA I POLITIČKIH ELITA	161
Dragica Vujadinović	
POLITIČKA SCENA I SOCIJALNI TRENDovi	163
Desimir Tošić	
POLITIČKI TRENDovi I EVROPSKE INTEGRACIJE	165
Latinka Perović	
ZAOSTAJANJE ZA EVROPOM	167
Goran Cetinić	
PRIVATIZACIJA LOKALNIH MEDIJA U DRŽAVNOM VLASNIŠTVU	169
Nikola Samardžić	
IZOSTANAK ISTRAŽIVANJA KRITIČKE ISTORIOGRAFIJE.....	171
Miroslav Hadžić	
DEMOKRATSKA CIVILNA KONTROLA VOJSKE SRBIJE I CRNE GORE	173
Zagorka Golubović	
RESTAURACIJA POLITIKA MILOŠEVIĆEVOG REŽIMA	175
Jelica Minić	
MEĐUNARODNI STATUS SRBIJE I CRNE GORE	177
Dubravka Stojanović	
ODGOVORNOST INTELKTUALNE ELITE	179
Jovica Trkulja	
MODERNIZACIJA I PROMOCIJA VREDNOSTI CIVILNOG DRUŠTVA	181
Norbert Mappes – Niediek	
ORGANIZOVANI KRIMINAL	183
Andrej Mitrović	
INTELKTUALNA SCENA I IZAZOVI TRANSFORMACIJE DRUŠTVA	185
Radmila Radić	
SRPSKA PRAVOSLAVNA CRKVA I MILOŠEVIĆEV REŽIM.....	187
Aleksandar Stevanović	
EKONOMSKE REFORME U SRBIJI	189

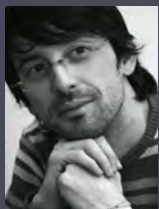
Srećko Mihailović	
ODSUSTVO DRUŠTVENE ELITE	191
Todor Kuljić	
DETRONIZACIJA MONUMENTALNE ISTORIJE	193
Alexandra Milenov	
SRBIJA I CRNA GORA I TRIBUNAL U HAGU	195
Milica Delević-Đilas	
PROCESI PRIDRUŽIVANJA SRBIJE I CRNE GORE EVROPSKOJ UNIJI.....	197
Janja Beč-Neumann	
NORMALIZACIJOM DO SAMOPOŠTOVANJA	199
Marko Kovačević	
PROBLEMI INTEGRACIJE SRBIJE I CRNE GORE U EVROATLANTSKE INSTITUCIJE	201
Ljubinka Trgovčević	
MODERNIZACIJA DRUŠTVA U SRBIJI	203
Nenad Prokić	
PAROHIJALNI TRENDOVI U SRBIJI	205
Sonja Biserko	
ODSUSTVO VREDNOSNOG SISTEMA	207
Srđa Popović	
POLITIČKE ELITE I OTPORI TRANZICIONIM PROCESIMA.....	209
Stojan Stamenković	
PROFILISANJE EKONOMIJE U SRBIJI	211
Nataša Kandić	
PREVLADAVANJE ZLOČINAČKE PROŠLOSTI.....	213
Mirjana Miočinović	
ISTINA U KONJSKIM DOZAMA	215
Zoran Stojiljković	
POLITIČKI PRIORITETI RASKIDA SA MILOŠEVIĆEVIM REŽIMOM.....	217
Miroslav Prokopijević	
EKONOMIJA U TRANZICIJI	219
Srđan Bogosavljević	
STRUKTURA BIRAČKOG TELA U SRBIJI	221
Tünde Kovacs-Cerović	
NOVE OBRAZOVNE POLITIKE	223
Snježana Milivojević	
PRIMARNI INTERES MEDIJA	225
Vladimir Vodinelić	
FUNKCIONISANJE PRAVNOG SISTEMA	227

Saša Đogović	
PRIORITETI U KREIRANJU EKONOMSKIH POLITIKA U SRBIJI	229
Čedomir Čupić	
OBRAZOVANJE ZA TRANZICIJU	231
Milan Podunavac	
PROMOCIJA LIBERALNIH VREDNOSTI	233
Svetlana Lukić	
EDUKACIJA MEDIJSKOG PERSONALA	235
Aleksandar Vučo	
FASCINACIJA BARABAMA	237
Pavle Rak	
SRPSKA PRAVOSLAVNA CRKVA I IZAZOVI TRANZICIJE	239
Olga Popović-Obradović	
NEDOSTATAK KRITIČKE ISTORIOGRAFIJE	241
Andrej Nosov	
PROŠLOST KAO KAMEN SPOTICANJA	243
Desanka Radunović	
MODERNIZACIJA OBRAZOVNOG SISTEMA U SRBIJI	245
Mladen Lazić	
NASLEĐE I KOLEKTIVISTIČKI OBRASCI	247
Ranko Bugarski	
DOMINANTNI LINGVISTIČKI OBRASCI U JAVNOM GOVORU	249
Nada Korać	
TRANSFORMACIJA OBRAZOVNOG SISTEMA	251
Biserka Rajčić	
DRUŠTVO NETOLERANCIJE	253
Dragana Nikolić-Solomon	
NAJGORE JE ČUTATI	255
Biljana Kovačević-Vučo	
PRETPOLITIČKI ŽIVOT	257
Milan Vukomanović	
KLERIKALIZACIJA DRUŠTVA U SRBIJI	259
Nebojša Bugarinović	
KONTROLA NAD MEDIJIMA – EKONOMIJA SMENJUJE POLITIKU	261
Desimir Tošić	
ELITE ZAROBLJENE U STEREOTIPIMA	263
Stevan Lilić	
USKLAĐIVANJE PRAVNOG SISTEMA SA ZAKONODAVSTVOM EVROPSKE UNIJE	265

Tamara Lukšić – Orlandić	
ODGOVORNOST ELITA	267
Milorad Timotić	
TRANSFORMACIJA VOJSKE	269
Lazar Stojanović	
PROFILISANJE CIVILNOG DRUŠTVA U SRBIJI	271
Aleksandar Baucal	
PROFILISANJE MODERNIH OBRAZOVNIH POLITIKA	273
Jelena Milić	
TRANSFORMACIJA SLUŽBI BEZBEDNOSTI	275
Nenad Havelka	
PRIORITETNI OBRAZOVNI CILJEVI	277
Božidar Jakšić	
INVALIDNO DRUŠTVO	279
James Lyon	
IZVEŠTAJ MEĐUNARODNE KRIZNE GRUPE O KOSOVU	281
Bogdan Ivanišević	
REZULTATI GODIŠNJEG IZVEŠTAJA ORGANIZACIJE HUMAN RIGHTS WATCH O STANJU LJUDSKIH PRAVA U SRBIJI	283
Sonja Licht	
SOCIJALNA DEMAGOGIJA	285
Vuk Stambolović	
ZDRAVSTVENI SISTEM U SRBIJI	287
Ljubiša Rajić	
TRANZICIJA OBRAZOVNIH POLITIKA	289
Vesna Rakić-Vodinelić	
KARAKTERISTIKE PRAVNOG SISTEMA U SRBIJI	291
Richard Daničić	
TRŽIŠNI AMBIJENT U SRBIJI	293
Vesna Petrović	
PRAKTIKOVANJE LJUDSKIH PRAVA	295
Saša Gajin	
TRANSFORMACIJA PRAVNOG SISTEMA U SRBIJI	297
Siniša Šikman	
SLOBODA VREĐANJA	299
Srđa Popović	
PRIPREMA ZA TRANSFORMACIJU	301
Ivan Jovanović	
PROCESUIRANJE OPTUŽENIH ZA RATNE ZLOČINE U SRBIJI	303

Dragoljub Todorović	
TRADICIJA ANTIZAPADNOG STAVA	305
Vesna Nikolić-Ristanović	
ZAŠTITA ŽRTAVA U SRBIJI	309
Bogoljub Milosavljević	
DEMOKRATSKO PROFILISANJE POLICIJE	311
Branislav Čanak	
SINDIKATI U SRBIJI I NJIHOVI PRIORITETI	313
Petar Jevremović	
BEZNAĐE I DEPRESIVNOST	317
Verica Barać	
KORUPCIJA KAO NAČIN ŽIVOTA	319
Mirko Ilić	
VELIČANJE NEGATIVNOG	323
Gordana Matković	
ZAUSTAVLJANJE DEMOKRATSKIH REFORMI	325
Goran Miletić	
PROCEDURE ZAŠTITE LJUDSKIH PRAVA U SRBIJI	327
Srbijanka Turajlić	
PRIMENJENO ZNANJE I AKTIVNO SOCIJALNO UČENJE	331
Milena Jauković	
STRUKTURA I FUNKCIONISANJE ZDRAVSTVENOG SISTEMA U SRBIJI	335
Ana Miljanić	
ZABRINJAVAJUĆA JAVNA SCENA U SRBIJI	339
Ivan Vejvoda	
TRANSFORMACIJA SRBIJANSKOG DRUŠTVA IZ RATNOG U TRANZICIJSKO DRUŠTVO	341
Zorica Trifunović	
BAVITI SE NEČIM ŠTO JE KONKRETNO	343
Dušanka Gačić-Bradić	
PROMOCIJA VREDNOSTI INKLUZIVNOG OBRAZOVANJA	345
Dragan Popadić	
KONFLIKTI NA JAVNOJ SCENI U SRBIJI	347
Dušan Bjelić	
IZGRADNJA KULTURE MIRA	349
Svetlana Logar	
OBELEŽJA DOMINANTNIH STAVOVA JAVNOG MNENJA U SRBIJI	351
Tanja Mandić-Rigonat	
PROFILISANJE AUTONOMNOG GRAĐANINA U SRBIJI	353

Obrad Savić	
TRANZICIONA PRAVDA U BIVŠOJ JUGOSLAVIJI	355
Marijana Toma	
PREDUSLOVI ZA STVARANJE OTVORENOG DRUŠTVA U SRBIJI	359
Miroslav Jovanović	
ZNAČAJ KRITIČKE ISTORIOGRAFIJE U SRBIJI	361
Miroslav Prokopijević	
PREPREKE U EKONOMSKOM RAZVOJU SRBIJE	363
Goran Svilanović	
TRANZICIONI PESIMIZAM	367

Želimir Bojović

Želimir Bojović rođen je 1971. godine u Čačku. Od 1992. godine autor je tekstova i emisija u nekoliko štampanih i elektronskih medija.

Od 1999. godine do juna 2007. godine bio je dopisnik Radija Deutsche Welle (*Bonn, Savezna Republika Nemačka*) iz Srbije. Kao saradnik londonskog Instituta za izveštavanje o ratu i miru (IWPR) i Balkanske istraživačke mreže (BIRN), objavljivao je analitičke i istraživačke tekstove koji su tematizovali različite vidove otpora procesu tranzicije u demokratiju unutar srbijanskog društva danas.

Autor je preko 600 radijskih intervju a i nekoliko stotina radijskih izveštaja, komentara i temata. Njegova posebna profesionalna interesovanja odnose se na istraživanja mogućnosti uspešne tranzicije Srbije u demokratiju. Od jula 2007. godine novinar je beogradskog biroa Radija Slobodna Evropa.

Izabrani razgovori pružaju na jednom mestu uvid u resurse ideja o kapacitetu srbijanskog društva (u političkoj, ekonomskoj i intelektualnoj sferi, kao i u oblastima zaštite ljudskih prava i promocije vrednosti demokratije) da proces tranzicije iz autokratije u demokratiju učini bespovratnim.

Želimir Bojović

izricanje

ISTINE

DW